T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

21. YÜZYIL BECERİLERİ ÇERÇEVESİNDE ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ANALİZİ

SEVİM ÜNAL

2502170065

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. AYŞE ZİŞAN FURAT

İSTANBUL- 2023

ÖZ

21. YÜZYIL BECERİLERİ ÇERÇEVESİNDE ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ANALİZİ

Sevim ÜNAL

21. yüzyıl, tarih boyunca bilimsel ve teknolojik gelişmelerin en hızlı yaşandığı çağ olma özelliğine sahiptir. Bireylerin bu hızlı değişim ve gelişim sürecinin anlamlandırması, yaşantılarına entegre etmesi ve bu sayede çağın ihtiyaçlarına cevap vermesi için sosyal, kişisel, meslekî ve teknolojik alanlar başta olmak üzere birtakım becerilere sahip olması gereklilik haline gelmiştir. Bu gerekliliği karşılamak amacıyla oluşturulan beceri çerçeveleri ile başta eğitim olmak üzere çeşitli alanlarda ihtiyaç duyulan beceriler, kategorize ve sistematize edilmiştir. 21. yüzyılda benimsenen yeni eğitim anlayışları, din eğitimine de yansımakta ve örgün din eğitimi ile bireylerin çeşitli becerilerle donatılması hedeflenmektedir. Bu hedeflere ulaşmada ise öğretim sürecinin planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve öğretmene rehberlik yapması gibi hususlarda etkin role sahip olması bakımından DKAB öğretim programları birincil sorumluluk ve önem taşımaktadır.

2000'li yıllardan itibaren örgün ortaöğretim kurumlarında uygulanan ortaöğretim DKAB öğretim programlarının 21. yüzyıl becerilerini geliştirilmesine katkısını karşılaştırmalı olarak değerlendirmek ve hangi becerilere yer verildiğini tespit etmek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, günümüzde dünyada yaygın olarak kullanılan beceri çerçeveleri değerlendirilmiş ve öğretim programlarının analiz edilmesinde P21 becerilerinin esas alınması uygun görülmüştür. Örneklem olarak 1992, 2010 ve 2018 yıllarında güncellenen öğretim programları belirlenmiştir. Öğretim programları hem genel olarak hem de amaç, vizyon, uygulamaya ilişkin açıklamalar, temel yaklaşımlar, program yapısı, ölçme-değerlendirme başlıkları üzerinden incelenmiş ve sonrasında ise MAXQDA 2020 nitel veri analizi programında 21. yüzyıl becerileri bağlamında taranarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Verilerin analizi sonucunda ise öğrenme ve yenilik becerileri ile yaşam ve kariyer becerilerinin 2010 öğretim programında; bilgi, medya ve teknoloji okuryazarlığı becerilerinin ise 2018 öğretim programında ön planda tutulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Öğretim Programları, 21. Yüzyıl Becerileri, Beceri Çerçeveleri, P21 Becerileri

ABSTRACT

ANALYSIS OF SECONDARY EDUCATION RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS CURRICULUM IN THE FRAMEWORK OF 21ST CENTURY SKILLS

Sevim ÜNAL

The 21st century has the characteristic of being the era in which scientific and technological developments are experienced the fastest throughout history. It has become a necessity for individuals to have some skills, especially in social, personal, professional and technological fields, in order to make sense of this rapid change and development process, integrate it into their lives, and thus respond to the needs of the age. With the skill frameworks created to meet this requirement, the skills needed in various fields, especially in education, have been categorized and systematized. The new educational understandings adopted in the 21st century are also reflected in religious education, and it is aimed to equip individuals with various skills through formal religious education. In reaching these goals, Religion Education and Ethic curriculum has primary responsibility and importance in terms of having an active role in planning, implementing, evaluating the teaching process and guiding the teacher.

The aim of this research is to comparatively evaluate the contribution of secondary education Religion Education and Ethic curriculum applied in formal secondary education institutions since the 2000s to the development of 21st century skills and to determine which skills are included. In this direction, the skill frameworks that are widely used in the world today were evaluated and it was deemed appropriate to base the P21 skills in the curriculum analysis. The curricula updated in 1992, 2010 and 2018 were determined as the Sample. Curriculums were examined both in general and in terms of purpose, vision, explanations regarding implementation, basic approaches, program structure, measurement-evaluation titles, and then, in the MAXQDA 2020 qualitative data analysis program, they were scanned in the context of 21st century skills and subjected to content analysis. As a result of the analysis of the data, it has been determined that learning and innovation skills and life and career skills were prioritized in the 2010 curriculum; information, media and technology literacy skills are prioritized in the 2018 curriculum.

Keywords: Religion Education, Curriculum, 21st Century Skills, Skills Frameworks, P21 Skills

ÖNSÖZ

2000'li yıllardan itibaren örgün ortaöğretim kurumlarında uygulanan ortaöğretim DKAB öğretim programlarının, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik içerikleri ne düzeyde barındırdığını ve hangi becerilerin geliştirilmesine katkı sağladığını tespit etmek bu çalışmanın amacınını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 1992, 2010 ve 2018 yıllarında güncellenen ortaöğretim DKAB öğretim programları kapsama alınarak analiz edilmiştir. DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerinin karşılaştırmalı olarak ilk defa ele alacak olan bu çalışma, programların beceri gelişimine katkı sağlamasının yanında 21. yüzyılın ilk çeyreğinde DKAB öğretim programlarında gerçekleşen dönüşümü de karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmeye imkân sunması bakımından da önem arz etmektedir.

Çalışmama büyük bir özveri ve sabırla desteğini sunan, ilgisini esirgemeyen ve yaptığı yönlendirmelerle büyük katkılarda bulunan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Ayşe Zişan Furat'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Doktora eğitimimin başından itibaren emeğini ve katkılarını esirgemeyen ve bu çalışmanın tamamlanmasında büyük paya sahip olan değerli hocam Prof. Dr. Hamit Er'e ve çalışmamın her aşamasında destek veren sayın hocam Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne teşekkürlerimi sunarım. Değerli eleştirileri ve yönlendirmeleri ile çalışmama katkıda bulunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Aydın Topaloğlu'na ve Prof. Dr. Nurullah Altaş'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmamın oluşmasında katkı ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Recai Doğan'a ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Eğitimin önemini hayatım boyunca vurgulayarak beni yetiştiren ve hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan kıymetli anneme, sonsuz desteğini her zaman hissettiğim canım babama ve varlıklarıyla her zaman mutlu olduğum sevgili kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam boyunca gösterdiği fedakârlık ve sabırla bana destek veren değerli eşime teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ…..iii
ABSTRACT.....iv
ÖNSÖZ v
TABLOLAR LİSTESİ x
ŞEKİLLER LİSTESİ xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....xvi
GİRİŞ…… 1
BİRİNCİ BÖLÜM
EĞİTİM-ÖĞRETİMDE 21. YÜZYIL BECERİLERİ VE DİN EĞİTİMİ
1.1. 21.Yüzyıl Becerilerine Ait Çerçeveler 26
1.1.1. Avrupa Birliği Beceriler Çerçevesi 27
1.1.2. OECD Beceriler Çerçevesi 32
1.1.3. ATC21s Beceriler Çerçevesi 39
1.1.4. NRC Beceriler Çerçevesi 43
1.1.5. AACU Beceriler Çerçevesi 46
1.1.6. EnGauge (NCREL) Beceriler Çerçevesi 49
1.1.7. ISTE Beceriler Çerçevesi 55
1.1.8. Iowa Beceriler Çerçevesi 59
1.1.9. Wagner'ın Beceriler Çerçevesi 62
1.1.10. 21. Yüzyıl Öğrenme Ortaklığı-P21 Beceriler Çerçevesi 65
1.1.11. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi 83
1.2. Türkiye'de 21. Yüzyıl Becerilerinin Eğitime Yansıması 89
1.3. Din Eğitimi ve 21. Yüzyıl Becerileri 94
1.3.1. 21. Yüzyılda Din Eğitimi ve DKAB Öğretim Programları 95
1.3.2. Din Eğitimi Perspektifinden 21. Yüzyıl Becerileri 101
İKİNCİ BÖLÜM
METODOLOJİ
2.1. Araştırma Modeli 108
2.2. Evren ve Örneklem 109
2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar 110
2.4. Verilerin Analizi 111

2.4.1. Veri Analizinde 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalar Yapılırken Dikkate Alınan Hususlar 113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI ve 21. YÜZYIL BECERİLERİ

3.1. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarına Genel Bakış 119

3.1.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve 21. Yüzyıl Becerileri 121

3.1.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve 21. Yüzyıl Becerileri 127

3.1.3. 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve 21. Yüzyıl Becerileri 136

3.2. Amaçları Bakımından Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve 21. Yüzyıl Becerileri 144

3.2.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerileri 145

3.2.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerileri 147

3.2.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerileri 153

3.3. Vizyonları Bakımından Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve 21. Yüzyıl Becerileri 158

3.3.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerileri 159

3.3.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerileri 160

3.3.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerileri 163

3.4. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Uygulamaya İlişkin Açıklamalar ve 21. Yüzyıl Becerileri 165

3.4.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Uygulamaya İlişkin Açıklamalarda 21. Yüzyıl Becerileri 166

3.4.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Uygulamaya İlişkin Açıklamalarda 21. Yüzyıl Becerileri 168

3.4.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Uygulamaya İlişkin Açıklamalarda 21. Yüzyıl Becerileri 174
3.5. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Temel Yaklaşımlar ve 21. Yüzyıl Becerileri 177
3.5.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Temel Yaklaşımlarda 21. Yüzyıl Becerileri 177
3.5.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Temel Yaklaşımlarda 21. Yüzyıl Becerileri 179
3.5.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Temel Yaklaşımlarda 21. Yüzyıl Becerileri 183
3.6. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri 185
3.6.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri 185
3.6.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri 187
3.6.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri 193
3.7. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Ölçme Değerlendirme ve 21. Yüzyıl Becerileri 197
3.7.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Ölçme Değerlendirme Uygulamalarında 21. Yüzyıl Becerileri 198
3.7.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Ölçme Değerlendirme Uygulamalarında 21. Yüzyıl Becerileri 198
3.7.3. 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Ölçme Değerlendirme Uygulamalarında 21. Yüzyıl Becerileri 201

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

21. YÜZYIL BECERİLERİ BAĞLAMINDA ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. 21. Yüzyıl Becerileri ve Ortaöğretim DKAB Öğretim Programları 204
4.2. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Amaçlar 208
4.3. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Vizyon 212

4.4. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Uygulamaya İlişkin Açıklamalar 214
4.5. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Temel Yaklaşımlar 216
4.6. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Program Yapıları 218
4.7. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme 221
SONUÇ 225
KAYNAKÇA 235
ÖZGEÇMİŞ 259

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1- OECD Beceriler Çerçevesi 35

Tablo 2 - OECD Becerileri Kapsamında Dijitalleşme ve Alt Boyutları 38

Tablo 3- ATC21s Becerileri 41

Tablo 4- NRC Becerileri 45

Tablo 5- ISTE (International Society for Technology in Education) Becerileri 55

Tablo 6- P21 Beceriler Çerçevesi ve Alt Beceriler 67

Tablo 7- Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Seviye Tanımlayıcıları'na Göre Beceri Tanımlamaları 85

Tablo 8- MEB 2023 Vizyon Belgesinde Geliştirilmesi Hedeflenen Alanlar 90

Tablo 9- Okullar, Derslikler, Öğretmenler ve Öğrenciler İçin FATİH Projesi Hedefleri 91

Tablo 10- TYÇ'de Yer Alan Anahtar Yetkinliklerin İlişkili Olduğu 21. Yüzyıl Beceri Çerçeveleri 93

Tablo 11- P21 Becerilerinin Diğer Beceri Çerçevelerinde Yer Alma Durumu 110

Tablo 12- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Analizde Uygulanan Kodlama Cetveli..... 111

Tablo 13- Ortaöğretim DKAB Programlarında 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Kodların Dağılımı 120

Tablo 14- 1992 Ortaöğretim DKAB Programında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Analizde Kodların Dağılımı..... 123

Tablo 15- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Ait Kodların İlişkisel Analizi 124

Tablo 16-1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Analizi..... 126

Tablo 17- 2010 Ortaöğretim DKAB Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Kodların Dağılımı 129

Tablo 18- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Ait Kodların İlişkisel Analizi 132

Tablo 19- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Analizi..... 135

Tablo 20- 2018 Ortaöğretim DKAB Programlında 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Kodların Dağılımı 138

Tablo 21- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Ait Kodların İlişkisel Analizi 140

Tablo 22- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Analizi..... 143

Tablo 23- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 146

Tablo 24- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 151

Tablo 25- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 157

Tablo 26- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 159

Tablo 27- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 161

Tablo 28- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 163

Tablo 29- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar..... 167

Tablo 30- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar..... 172

Tablo 31- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar..... 175

Tablo 32- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 178

Tablo 33- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 181

Tablo 34- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 183

Tablo 35- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 186

Tablo 36-2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında Yer Alan Genel Amaçlar 188

Tablo 37- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 191

Tablo 38- 2018 DKAB Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Sınıf Düzeyinde Anahtar Kavramlar 194

Tablo 39- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 195

Tablo 40- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı Ölçme ve Değerlendirmede 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 199

Tablo 41- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı Ölçme ve Değerlendirmede 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar 202

Tablo 42- Ortağretim DKAB Öğretim Programlarında 21. Yüzyıl Becerilerine (P21) İlişkin Frekanslar 205

Tablo 43- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar 210

Tablo 44- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Vizyonlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar 213

Tablo 45- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Uygulamalara İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar 215

Tablo 46- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar 217

Tablo 47- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Yapılarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar 220

Tablo 48- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarında Ölçme Değerlendirmeye İlişkin Kodlamalarda 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Frekanslar..... 222

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1- AB Temel Yeterlilikler Çerçevesi 30

Şekil 2- ATC21s Metodu ve 21. Yüzyıl Becerileri Çerçevesi 43

Şekil 3- EnGauge (NCREL) Becerileri 50

Şekil 4- Wagner Beceriler Çerçevesi 63

Şekil 5- P21 Beceriler Çerçevesi 67

Şekil 6- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Kodlanan 21. Yüzyıl Becerilerinin İlişkisel Analizine Ait Harita 125

Şekil 7- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Kodlanan 21. Yüzyıl Becerilerinin İlişkisel Analizine Ait Harita 133

Şekil 8- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Kodlanan 21. Yüzyıl Becerilerinin İlişkisel Analizine Ait Harita 141

Şekil 9- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 146

Şekil 10- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 152

Şekil 11- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 158

Şekil 12- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 160

Şekil 13- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 162

Şekil 14- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 164

Şekil 15- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 167

Şekil 16- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 173

Şekil 17- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı..... 176

Şekil 18- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 179

Şekil 19- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 182

Şekil 20- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 184

Şekil 21-1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 187

Şekil 22- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 192

Şekil 23- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 196

Şekil 24- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirmede 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı 200

Şekil 25- 1992, 2010 ve 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarında Yer Alan Becerilere Ait Model..... 207

KISALTMALAR LİSTESİ

AACU	American Association of Colleges and Universities
AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Akt	Aktaran
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ATC21s	Assessment & Teachıng of 21st Century Skills
AYÇ	Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
Bkz	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DKAB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
DÖGM	Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
EARGED	Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
Ed.	Editör
FATİH Projesi	Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi Projesi
HBÖGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürülüğü
ISTE	International Society for Technology in Education
IQ	Intelligence Quotient
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NCREL	North Central Regional Educational Laboratory
NRC	National Research Council
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OGM	Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
P21	Partnership for 21st Century Skills
PISA	Programme for International Student Assessment
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Aralığı

STEM	Science, Technology, Engineering, Math
TIMSS	Trends in International Mathematics and Science Study
TTKB	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
TYÇ	Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
t.y.	Basım tarihi yok
Vb.	Ve benzeri
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Bilgi ve teknoloji çağında daha etkin, daha nitelikli bireylerin yetiştirilmesi için kazandırılması ve sürekli geliştirilmesi gereken beceri setleri, 21. yüzyıl becerileri olarak ifade edilmektedir (Hamarat, 2019, s. 8). Modern dünyada bireysel, sosyal ve mesleki alanlarda bilişsel ve duyuşsal becerileri gerekli kılan 21. yüzyıl becerileri; karmaşık sorunları çözmek, eleştirel düşünmek, farklı kültürlerden insanlarla iletişim kurmak, başkalarıyla iş birliği içinde çalışmak, hızla değişen ortamlara ve koşullara uyum sağlamak gibi gereklilikler için bireyin kendi başına yeni beceriler ve bilgiler edinmesini kapsamaktadır (Koenig, 2011, s. 1).

Yaşamın her alanında bireyin aktif, etkili, uyumlu, üretken ve yaratıcı olmasını sağlayan yetenekler, çağımızda 21. yüzyıl becerileri olarak karşılık bulmaktadır. Çağın ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte olan bu beceriler aynı zamanda çağı anlama, yönetme ve yönlendirme hususlarında bireye ve topluma katkı sağlamaktadır. Toplumların sahip oldukları sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yapılar tarih boyunca dinamik halde bulunan ve sürekli değişkenlik gösteren unsurlardır. Bu unsurların dinamizminde eğitimin etkisi, göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Eğitim, insanlık tarihi boyunca değişime, gelişmeye ve ilerlemeye imkân sunmuş, değişen çağların sorunlarına ve ihtiyaçlarına çözümler üretmiştir. Bu doğrultuda toplumdan topluma, geçmişten günümüze farklı eğitim felsefeleri benimsenmiş, yeni eğitim metodları ve yaklaşımları ile farklı uygulamalar hayata geçirilmiştir.

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılın da önceki yüzyıllarda olduğu gibi kendine özgü ihtiyaçları oluşmuş ve bu yüzyılın insanına yönelik gereklilikler meydana gelmiştir. Bu ihtiyaç ve gereklilikler; sosyolojik, ekonomik, siyasi, kültürel alanlar gibi

lokal düzeyde olabilmekle beraber bilimsel ve teknolojik alanlar gibi küresel düzeyde de kendini göstermektedir. Ortaya çıkan ihtiyaç ve gereklilikler hangi alanda olursa olsun bireylerin 21. yüzyıl becerileri ile donatılmasını gerekli kılmaktadır. 21. yüzyıl becerilerinin öğretimi için ise eğitim, tüm alanlardaki beceri gelişimini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilir niteliktedir. Dolayısıyla bireylerin 21. yüzyıl becerilerine sahip olarak yetişmesinde eğitim süreci kritik bir dönem olarak görülmektedir (Çiftci vd., 2021, s. 725). 21. yüzyıl becerileri; dijital okuryazarlık, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, bilgi işlemsel düşünme gibi çağa özgü becerilerin yanı sıra tarih boyunca insanlara gerekli olan iletişim, sorumluluk, üretkenlik, liderlik, problem çözme, iş birliği kurma gibi becerilerin günümüz şartlarına uyarlanarak yeni formlarda kullanılmasını kapsamaktadır.

Bilim ve teknoloji alanlarında yaşanan hızlı gelişmeler ekonomi, sağlık, endüstri alanlarında olduğu gibi eğitimi de yakından etkilemektedir. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren internet ağlarının genişlemesi, akıllı cihazların üretilmesi, sosyal medya kullanımının yaygınlaşması gibi etkenler sosyal yaşamın birer parçası olan öğrencileri etkisi altına almaktadır (Ardıç ve Altun, 2017, s. 22). Bu etkileşimle birlikte bireylerin ihtiyaç duyduğu beceriler önem kazanmaktadır. 21. yüzyıl insanının sahip olması gereken becerilerin ortaya çıkmasında hiç şüphesiz çağın karakteristik özellikleri etkin rol almaktadır. İnsana verilen değerin artması, problemlerin daha karmaşık hale gelmesi, bilgi birikiminde artış yaşanması, hızlı değişim ve istikrarsızlıkların artması, ülkeler arası göçler sonucu demografik yapıların değişerek çok kültürlü toplumların oluşması gibi 20. yüzyılın sonlarında yaşanan gelişmeler, 21. yüzyılın karakteristik özelliklerinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda 21. yüzyıl insanı için ileri düzeyde problem çözme, karar verme, iletişim kurma gibi beceriler zorunlu hale gelmekte ve kozmopolit düzende dönüşüme uyum sağlamak kaçınılmaz olmaktadır (Hacıoğlu, 1990, ss. 48-50). 21. yüzyılda yaşanan bu gelişmeler eğitim alanını etkisi altına almakla beraber yine eğitimden destek alarak beceri gelişimini ve eğiitim öğretim sürecindeki öğrencilerin birtakım becerilerle donatılmasını gerekli kılmaktadır.

1990'larda birçok ülke, yukarıda zikredilen hususlardan hareketle eğitim müfredatında 21. yüzyıl becerilerine atıfta bulunmaya başlamıştır(Griffin & Care, 2015, s. 295). Eğitim öğretim faaliyetlerinde yenilikçi yaklaşımların benimsenmesi, teknoloji destekli unsurların ön plana çıkması, öğretim yöntem ve tekniklerinin

geliştirilmesi gibi hususlar 2000'li yılların başından itibaren günümüze kadar süregelmekte ve eğitimde 21. yüzyıl becerilerine duyulan ihtiyacın önemini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin sosyal ve dijital ortamlarda eskiye nazaran daha fazla uyarana maruz kalması sonucunda teknolojiyi bilinçli ve güvenli kullanma, çokkültürlü toplum yapısına adapte olma, dünyayı küresel bağlamda anlama gibi çağa özgü olgularda problemlerin ortaya çıkması da beceri kazanımının önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla nitelikli eğitim için becerilerin geliştirilmesi ve bu becerilerin yaşam boyu uygulanabilmesi için de eğitimden faydalanılması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmakta ve 21. yüzyıl becerilerinin eğitim alanından bağımsız ele alınamayacağını göstermektedir.

Endüstride, ekonomide, bilim ve teknolojide olduğu gibi eğitimde de 21. yüzyıl becerileri bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Bu gerekliliği anlamlandırabilmek için çağın karakteristik özelliklerinin önemi kadar çağın muhatabı olan jenarasyonu da dikkate almak gerekmektedir. Dijital dünyaya göz açmış bireylerden oluşan günümüz öğrencilerinin internet nesli olduğu kabul edildiğinde; bağımsız öğrenen, güçlü görüş sahibi, dijital okuryazar, görsel-deneysel öğrenen, ileri seviyede bilişim becerilerine sahip, çoklu görevleri yerine getirebilen ve sosyal açıdan kapsayıcı bireyler olduğu görülmektedir (Şahin, 2009, s. 157).

21. yüzyılla özdeşleşen bilgi-enformasyon devrimi, küreselleşme süreci ve uluslararası kurumların oluşumu, çağımızın eğitime yansımalarını oluşturan önemli gelişmeler arasında yer almaktadır (Uçak ve Erdem, 2020, s. 78). Gerçekleşen ekonomik ve teknolojik dönüşümler, toplumlarda da değişime sebep olurken; küresel piyasa, işgücü, medya, üretim, iletişim gibi alanlardaki kurum ve kuruluşların ağ biçiminde örgütlenerek birbirlerine kayıtsız kalamayacağı, ortak hedef ve paydada buluştukları gerçeğini gözler önüne sermektedir. (Castells, 2005, s. 621) Ağ toplumu kavramı ile ifade edilen bu durum, internete erişim imkanının her geçen gün daha fazla yaygınlaşması ve kolaylaşması sonucunda toplumsal dönüşümü yeni bir boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla teknolojik ve dijital kültürle bütünleşen toplumların, günlük yaşantılarına bu bütünlüğü yansıtmaları da ağ toplumu için kaçınılmaz olmaktadır. Sanayi, ekonomi, sağlık, politika gibi çok sayıda alanı bir çatı altında toplayan ağ toplumunda, iyi eğitim sistemlerinin oluşumu için ise bireysel ve toplumsal düzeyde enformasyonel paradigmaya dahil olmak ve küresel teknolojide iş birliği yapmak ön koşul olarak kabul edilmektedir (Castells, 2005, s. 158). Günümüzde ağ toplumunun

belirgin özelliği olan hız; mikro-elektronik alanında geliştirilen çiplerin yaygınlaşması, dijitalleşme, veri tabanlarında elektronik depolama ve telekomünikasyonun zenginleştirilmesi sonucu hızla üretilen ve tüketilen ürünlerle sonuçlanmaktadır (Dijk, 2016, s. 75). Bu gelişmeler doğrultusunda bireylerin, kurumların ve toplumların yeni bilgi ve becerilere sahip olması beklenmektedir.

21. yüzyıl insanı için becerilere sahip olmak, bilgiye ulaşmada tek başına yeterli olmamaktadır. Bilgiye ulaşmakla birlikte, ulaşılan bilgiyi kullanabilmek, hızlı değişim ve gelişmelere uyum sağlayabilmek, doğru kararlar verebilen üretken bir birey olarak toplumda yer edinmek ve bilgiyi becerilere dönüştürmek 21. yüzyıl insanından beklenmektedir (Belet Boyacı ve Özer, 2019, s. 710). Bu beklentiye cevap niteliğinde olan 21. yüzyıl becerileri, bireylere bilgiden istifade etme imkânı sunarken çağımızın ihtiyaçlarını karşılamaya da yardımcı olmaktadır. 21. yüzyıl becerileri yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerilerle bireysel ve eğitsel gelişime yönelirken; iş birliği, liderlik, üretkenlik, iletişim gibi becerilerle de sosyal ve mesleki gelişime de odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu beceriler; bilgiye ulaşmada, bilgide seçici davranmada, bilgiyi kullanmada, bilgiden faydalanmada ve yeni bilgiler üretmede öğrencilere destek verme ve hayat boyu bu desteği sürdürebilme yeteneği kazandırma konusunda yardımcı olmaktadır.

21. yüzyıl Türkiye'sinde eğitim programlarında becerilere daha fazla yer verilmesine zemin hazırlayan çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren benimsenen yenilikçi yaklaşımlar, çeşitli uygulamalarla hayata geçirilmiş ve geçirilmeye devam etmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte eğitimde başlayan dönüşüm, bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda şekillenmektedir. Bu teşekkül sürecinde, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de beceri eğitimi ön plana çıkmaktadır. Bu durumun en önemli göstergelerinden birini, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan, 'Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye' mottosuyla hareket eden '2023 Eğitim Vizyonu' oluşturmaktadır. 2023 Eğitim Vizyonu, 21. yüzyıl becerilerinin önemi ve gerekliliğine dair bir belge olmakla beraber bu tez çalışmasına konu edinen becerileri, örgün eğitimin tüm kademeleri, yaygın öğretim, özel eğitim, ölçme ve değerlendirme gibi eğitim sürecine dâhil olan tüm bileşenlerle beraber geniş bir yelpazede ele almaktadır.

Son yıllarda "21. yüzyıl becerileri" kavramı daha fazla önem kazanmakta ve birçok alanda olduğu gibi eğitim alanına da büyük katkılar sunmaktadır. Küresel bir

norm olarak kabul gören 21. yüzyıl becerileri, günümüz dünyasına uyum sağlamada adeta bir gereklilik haline gelmiştir. 2023 Eğitim Vizyonu ile bu gerekliliğe yönelik hedefler belirlenirken yaratıcılık, grup çalışması, iletişim ve eleştirel düşünce gibi 21. yüzyıl becerilerinin bireyin sadece maddi dünyasına değil, gelişimine ve olgunlaşmasına da katkı sağladığı belirtilmektedir (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 14). Bu hususta eğitim ve felsefe ilişkisine dikkat çeken vizyon belgesinde insanın düşünce, duygu ve eylem bütünlüğü içerisinde ele alınması ile hedefe ulaşılabileceği ifade edilmektedir (MEB, 2018, s. 17). Dolayısıyla eğitimde 21. yüzyıl becerileri bilişsel alanla sınırlı kalmayıp, duyuşsal ve psikomotor becerilerin de gelişimini desteklemektedir.

2023 Eğitim Vizyonu ile farklı eğitim kademelerine yönelik çeşitli hedefler belirlenmektedir. Temel eğitim çerçevesinde yer alan ilkokul ve ortaokul kademelerinde öğrencilerin bilişsel, duygusal ve fiziksel alanları kapsayan çok boyutlu gelişimin desteklenmesine yönelik hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşma hususunda uluslararası araştırma ve standartların göz önünde bulundurulmasına ve 21. yüzyıl becerileriyle tutarlı olmasına dikkat edileceği vurgulanmaktadır (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 84).

Vizyon belgesinde ortaöğretime yönelik olarak ise öğrencilerin değişen dünyanın gerektirdiği becerilere sahip olması, öğrencilerin teknolojiyi doğru ve etkin olarak kullanabilmesi gibi hedefler belirtilmektedir. Bu hedefler belirtilirken de bireysel farklılıkların dikkate alındığı, süreç odaklı ve bütüncül yaklaşımın benimsendiği ifade edilmekle birlikte, temel eğitimde olduğu gibi orta öğretim kademesinde de 21. yüzyıl insanının ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte güncelleme ve dönüşümler öngörülmektedir (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 92). 2023 Eğitim Vizyonu'nda 21. yüzyıl becerileri, örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitim kapsamında ele alınan hayat boyu öğrenme için hedeflenmektedir. Bireysel, toplumsal ve mesleki gelişimin sağlanmasında, farkındalık oluşturulmasında ve yetkinlik kazandırılmasında 21. yüzyıl becerilerinin sadece eğitimin değil, hayatın her alanında önemli ve gerekli olduğuna dikkat çekilmektedir (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 126). Bu durum örgün öğretim sürecinde kazandırılan becerileri, bireyin hayatı boyunca ihtiyaçlarına cevap verebilmesi bakımından da gerekli kılmaktadır.

Türk eğitim sisteminde ilerleme, gelişme ve kaliteyi artırma yönünde çalışmalar yapmayı ilke edinen vizyon belgesi, küresel bir gereklilik özelliği taşıyan

21. yüzyıl becerilerinin önemine işaret etmektedir. Öğrencilerin sadece akademik yönden değil, sosyal ve duygusal açıdan da yetiştirilmesi gereken değerli bireyler olduğu anlayışından hareketle, 21. yüzyıl becerilerinin eğitim öğretim sürecinde ve sonrasında iletişim, eleştirel düşünme, problem çözme, yenilikçilik, iş birliği gibi alanlarda öğrencilere katkı sağlayacak nitelikte olduğu görülmektedir.

2023 Eğitim Vizyonu ile eğitime ve öğretime yönelik genel hedefler belirlenmiş ve farklı alanlara yönelik alt hedeflere de işaret edilmiştir. Bu alanlardan 'Öğrenme Süreçlerinde Dijital İçerik ve Beceri Destekli Dönüşüm, Ölçme ve Değerlendirme, Temel Eğitim, Ortaöğretim, İmam Hatip Ortaokulları ve Liseleri' din eğitimi ile ilişkilendirilebilecek alanları oluşturmaktadır. Bu alanlara yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesi ile DKAB derslerinde de dönüşüm yaşanması muhtemel bir sonuç olarak görülmektedir.

DKAB dersleri, özellikle yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesinden itibaren gerçekleşen dönüşümlerle birlikte yeni bir forma bürünmüştür. Ülkemizde din öğretiminde yapılandırmacı öğretim modelinin 2005 yılında ortaöğretimde başladığı, 2007 yılında ilköğretimde ve 2008 yılında ise İmam Hatip liselerinde yenilenen programlarda uygulanmaya başladığı bilinmektedir (Güneş, 2016, s. 1490). Yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan öğretim programlarında; öğrencilerin bilgi, beceri ve değerlerine görelik, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerine odaklanma, öğrenme sürecinde üretkenlik, iş birliği ve etkin katılımı esas alma gibi ilkeler bulunmaktadır (Yurdakul, 2015, s. 47). Aynı zamanda 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik olan bu ilkelerin yanı sıra öğretmen merkezli anlayıştan öğrenen merkezli anlayışa geçilmesi, sonuçtan ziyade sürece odaklanılması, konu yerine kazanım temelli programların geliştirilmesi ile çağımız eğitim öğretim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik adımlar atıldığı görülmektedir. 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması da çağımız insanının, dolayısıyla çağımız öğrencisinin, ihtiyacını karşılamaya yönelik attığı adımlardan biri olup öğretim süreçlerinin önemli bir parçası haline gelmektedir. DKAB öğretimi ile öğrencilerde 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesi, çağın ihtiyaçlarına cevap verilmesi ve 2023 Eğitim Vizyonu hedeflerine ulaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Eğitimde beceri temelli anlayışın yaygın olarak kabulüne karşın itirazlar da bulunmaktadır. Bu itirazlar özellikle eğitimin fırsat eşitliği ilkesi üzerinden şekillenmektedir. Fırsat eşitliği toplumsal, siyasal ve ekonomik kökenlerine

bakılmaksızın, herkesin yetenek ve becerileri ölçüsünde yarışabileceğini öngören liberal bir ilkeyi ifade etmektedir. Neoliberal yaklaşımlarda ise herkesin "eşit şansla" yarışacağı varsayımı reddedimekte; farklı toplumsal sınıflardan, tabakalardan ve kesimlerden bireylerin birbirleriyle eşit şansa ya da fırsata sahip olması mümkün görülmemektedir (Güner vd., 2014, s. 35). Bu fırsat eşitsizliği alanlarından birini de temel becerilerin toplumun tüm kesimlerine kazandırılamaması oluşturmaktadır. Güçlü temel becerilere sahip bireyler eğitim sğreçlerinde, günlük yaşamlarında ve meslek hayatında beceri sahibi olmayan veya becerilerini geliştirmeyen bireylere oranla daha başarılı olmaktadırlar. Dolayısıyla temel becerileri eksik olan bireylerin eğitimin ileri kademelerinde ve çalışma hayatında fırsat eşitsizliğine maruz kalacağı ön görülmektedir (S. Polat, 2009, s. 51). Temel eğitimden yüksek öğretime kadar 21. yüzyıl becerilerinin önemi eğitimin her kademesinde olduğu gibi mesleki anlamda da her sektörde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda din öğretiminde temel eğitimden yüksek din öğretimine kadar her aşamada 21. yüzyıl becerilerinin dikkate alınması bireyin akademik, sosyal ve mesleki yaşantısına katkı sunacak niteliktedir.

DKAB bağlamında 21. yüzyıl becerileri değerlendirildiğinde şüphesiz ahlak eğitimi öncelikli konular arasında yer almaktadır. Ahlak öğretimi din öğretiminin ana konularından olup DKAB derslerinin de başlıca öğrenme alanlarını oluşturmaktadır. Sadece dini boyutu değil bireysel ve toplumsal yönüyle de önem arz eden ahlak öğretiminde 21. yüzyıl becerilerinden yararlanmak çok yönlü fayda sağlayabilmektedir. Ahlak eğitiminde, yeterlik haline dönüştürülmüş ahlaki niteliklerin kazandırılmasını amaçlayan beceri merkezli bir yaklaşımın imkânı ortaya konulmaktadır. Bu yaklaşımla ahlaki olgunluk kazandırmayı amaçlayan bir ahlak eğitimi için beceri merkezli ahlak eğitimi yaklaşımı, işlevsel bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmektedir (Tekin, 2019, s. 280). Bu bağlamda sadece DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerine yer verilmesi yeterli olmayıp, geleceğin DKAB öğretmenleri olarak öğrencilerin yüksek öğretimden itibaren bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu husus da yüksek din öğretimi programlarında hedeflerle birlikte hangi becerilerin öncelendiği ve bu becerilerin kazandırılması için neler yapıldığı veya yapılması gerektiği belirtilmesi gereklilik olarak görülmektedir (Altaş, 2019, s. 209).

Türkiye'de 1982 Anayasasının 24. maddesi ile birlikte zorunlu dersler arasında yer alan DKAB dersi öğretim programında 1982 yılından sonra 1988 ve 1992

yıllarında güncelleme yapılmış olsa da araştırmalar bu programların büyük ölçüde birbiriyle aynı içeriklerden oluştuğunu ortaya koymakta ve dönemin milli eğitim politikalarında 1980 ihtilalini gerçekleştiren askeri hükümetin etkili olduğunu göstermektedir (Yürük, 2011, s. 79). 2005 yılında hazırlanan yeni programla birlikte DKAB öğretim programlarında ilk köklü değişim yaşanmış ve DKAB öğretiminin, değişen ihtiyaçlar ve pedagojik alandaki yeni anlayışlar çerçevesinde tekrar geliştirilmesi önem kazanmıştır (Karataş ve Tabak, 2010, s. 57). Bu gelişmeyle beraber öğretim programlarında beceri kavramı yer almaya başlamış ve öğrencilere kazandırılması gereken beceriler tanımlanmıştır. DKAB derslerinin yeniden geliştirilmesi konusunda, öğrencilere kazandırılması ve geliştirilerek hayata aktarılması hedeflenen beceriler 2005 ve 2010 öğretim programlarında belirtilmektedir. Bu beceriler şu şekilde sıralanmaktadır;

1. Türkçeyi güzel, etkili ve doğru kullanma
2. Problem çözme
3. Empati ve iletişim
4. Eleştirel düşünme
5. Araştırma
6. Zaman, mekân ve kronolojiyi algılama
7. Sürekliliği ve değişimi algılama
8. Bilgi teknolojilerini kullanma
9. Sosyal katılım
10. Kur'an-ı Kerim mealini kullanma (MEB, 2010, s. 13).

2018 yılında güncellenen MEB öğretim programlarında, öğrenciler için ihtiyaç haline gelen akademik, sosyal, kişisel ve mesleki yaşantılarında gerekli becerilerin kazandırılmasının önemine vurgu yapılmakta ve bu becerin ulusal ve uluslararası düzeyde verilmesi hususuna dikkat çekilmektedir. Bununla birlikte MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 9. maddesine göre öğretim programlarında yer alan becerilerin, öğrenci çalışma kitaplarında bulunan unsurlar ile kazandırılması ve pekiştirilmesi hedeflenmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 2021, Bölüm 2). Bu becerilerin aynı

zamanda 21. yüzyıl insanı için gerekli beceriler arasında yer alması sebebiyle de; DKAB derslerinin öğrencilerde 21. yüzyıl becerilerini kazandırmada veya geliştirmede ne tür bir etkide bulunduğunu araştırmak önem arz etmektedir. Tam bu noktadan hareketle DKAB öğretim programlarının 21. yüzyıl becerilerini geliştirme konusundaki dönüşümü ve etkisinin belirlenmesi bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu temel probleme yönelik alt problemler ise şu şekilde belirlenmiştir;

- 21. yüzyıl becerilerine ilişkin çerçeveler ve kapsamları nelerdir?
- 21. yüzyıl becerileri bağlamında DKAB öğretim programları hangi yönlerden ele alınmalıdır?
- 21. yüzyıl becerileri 1992, 2010 ve 2018 yıllarında güncellenen Ortaöğretim DKAB Öğretim programlarına hangi düzeyde yansıtılmaktadır?
- 1992, 2010 ve 2018 yıllarında güncellenen ortaöğretim DKAB öğretim programlarının 21. yüzyıl becerilerini yansıtma düzeylerinde farklılıklar bulunmakta mıdır?
- Öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yapılan tespitlerin dikkate alınması durumunda geliştirilecek DKAB öğretim programlarına nasıl bir katkı sağlayacaktır?

Eğitim öğretimin her aşamasında bireye bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanda kazandırılmak istenen tutum ve davranışlar bulunmaktadır. Çağımızın eğitim öğretim süreçlerinde ise bu tutum ve davranışların yanı sıra öğrencilere kazandırılmak istenen beceriler de bulunmaktadır. Bireylerin erken yaşlardan itibaren beceri kazanması, 21. yüzyılda önem verilen konular arasında yer almaktadır ve buna imkân sağlamak amacıyla beceriler, eğitim öğretim sürecine entegre edilmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda bilimsel ve teknolojik alanda küresel düzeyde yaşanan gelişmelere ek olarak, eğitim alanında da becerilerin eğitim öğretime entegrasyonu birçok ülkede ortak kabul görmektedir ve 21. yüzyıl becerileri global bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 21.yüzyıl becerileri; İngiltere (*21st Century Skills: Realising Our Potential*, 2003), Finlandiya (*Road to 21st Century Competences*, 2017), İsviçre (*21 Century Skills*, 2021), Güney Kore (Kim & Eom, 2017) gibi ülkeler başta olmak üzere dünya genelinde kabul gören bir kavram haline gelmektedir. 21. yüzyıl insanı için gerekli görülen becerilerin, çeşitli ülkeler ve kuruluşlar tarafından tanımlanması, tasnif edilmesi ve kapsamının belirlenmesiyle ise beceri çerçeveleri oluşmaktadır.

Küresel düzeyde kabul gören ve üzerinde en fazla inceleme yapılan beceri çerçevelerinin başında gelen ABD merkezli Partnership for 21st Century Skills (P21) beceriler çerçevesi (Cansoy, 2018, s. 3118), 21. Yüzyıl Öğrenme Ortaklığı olarak 2002 yılında kurulmuştur. Bu ortaklık organizasyonu içerisinde Adobe, Apple, Cisco, Dell, Ford Motor Company, HP, Intel, Lenovo, Microsoft, Oracle, günümüzün küresel yüksek teknoloji şirketleri; Atomik Öğrenme, Cengage Öğrenme, EF Eğitim, Gale, K12 gibi eğitim şirketleri ile kâr amacı gütmeyen eğitim odaklı kurum ve kuruluşlar yer almaktadır (Trilling & Fadel, 2009, ss. 167-168). Gençlerin bireysel, toplumsal ve mesleki yaşantılarında başarılı olmalarına odaklanan P21 beceriler çerçevesi eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, esneklik ve uyum, girişimcilik ve öz yönetim, üretkenlik ve sorumluluk, liderlik ve sorumluluk becerileri ile sosyal ve kültürlerarası becerilerden oluşmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 45,61,73). P21'in 21. yüzyıl becerilerine ilişkin en kapsamlı analizi yaparak genel bir tasnif oluşturması ve dünya genelinde en fazla kabul edilen beceri çerçevesi olması (Hamarat, 2019, s. 11) sebebiyle, bu araştırmada programların analizinde P21 beceri çerçevesi tercih edilmiştir. P21 becerilerinin diğer beceri çerçeveleri arasında yerini görebilmek ve daha geniş bir perspektiften mukayese edebilmek amacıyla ise araştırmanın teorik bölümünde ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulan çeşitli beceri çerçevelerine yer verilmiştir.

Bu çalışmada belirtilen temel ve alt problemlerden hareketle çalışmanın amacı ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacını, 2000'li yıllardan itibaren örgün ortaöğretim kurumlarında uygulanan ortaöğretim DKAB öğretim programlarının, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik içerikleri ne düzeyde barındırdığını ve hangi becerilerin geliştirilmesine katkı sağladığını tespit etmek oluşturmaktadır. Böylelikle 1992, 2010 ve 2018 yıllarında güncellenen ortaöğretim DKAB öğretim programlarının analiz edilmesi ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda DKAB programlarının beceri gelişimi açısından süreç içerisindeki dönüşümünün ortaya konulması, programlarda öne çıkan, arka planda kalan veya hiç yer almayan becerilerin gerekçelerine dair araştırılmalara zemin hazırlanması ve programlarda yer alan becerilerin programlara ne ölçüde hizmet ettiğinin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerileri ele alınırken özellikle ortaöğretim düzeyinde incelenmesi tercih edilmiştir. Ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin 14-19 yaş aralığında olduğu göz önünde bulundurulduğunda; sosyal gelişim, duygusal gelişim, bilişsel gelişim ve dini gelişim alanlarındaki özellikler ön plana çıkmaktadır. Bireylerin soyut düşünce gelişiminin 12 yaşından itibaren gerçekleşmesi, hem dini konuları ve kavramları öğrenmede hem de eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerilere bu yaş döneminden itibaren çok yönlü yaklaşılmaktadır (Altaş, 2007, s. 54). Bu bakımdan ortaöğretim öğrencilerine verilen din eğitiminde, 21. yüzyıl becerileri daha fazla önem kazanmaktadır. 12-14 yaş arası öğrencilerin dini şuura uyanma dönemi, 14-18 yaş arası ise öğrenciler için dini bunalım ve şüpheler dönemi olarak ifade edilmektedir. Dini bunalım ve şüpheler dönemi, öğrencilerin önceden edindikleri dini bilgileri ve inançları yeniden gözden geçirmeye ve eleştirmeye başladıkları bir dönemdir. Bu dönemde şüpheler, öğrencileri sorgulamaya ve karar vermeye yöneltmektedir (Altaş, 2007, s. 55). Gelişim aşamaları bakımından ortaöğretim öğrencilerine DKAB dersleri aracılığıyla 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasının; önceden edindikleri dini bilgileri analiz etmelerine ve içselleştirmelerine, içinde bulundukları dönemde dini alanda karşılaştıkları sorulara tatmin edici cevaplar bulup problemleri çözümlemede ve geleceğin yetişkinleri olarak tüm dini yaşantılarında ihtiyaçlarını karşılamalarına yol gösterici niteliktedir.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na(Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, s. 5105) göre okul öncesi eğitim kurumları, ilköğretim kurumları, ortaöğretim kurumları ve yükseköğretim kurumları örgün eğitim verilen kurumlar olarak görülmektedir. Ortaöğretim; 2005 yılına kadar ilköğretime dayalı en az 3 yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsamaktaydı (Demirbaş, 2010, s. 8). 2005-2006 öğretim yılından itibaren günümüze kadar ise 9 sınıftan başlamak üzere kademeli olarak 4 yıla çıkarılmıştır. İlköğrenimini tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim imkânlarından yararlanma hakkına sahip bulunmaktadır. Türk Eğitim Sistemi'nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda ortaöğretimle, öğrencilere ortak bir genel kültür asgari düzeyde verilerek bireysel ve toplumsal sorunları çözmesine katkıda bulunmak; iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmaya bilinçli ve güçlü bir şekilde katkı sağlamak; öğrencileri mesleğe, yükseköğretime, hayata ve iş alanlarına hazırlamak

amaçlanmaktadır (Bostancı, 2015, s. 229). Bu amaçlar doğrultusunda öğrencilere sadece akademik bilgiler verilmesi yeterli olmayıp kişisel, sosyal ve mesleki yaşantılarında başarılı olabilmelerini teşvik edici beceriler kazandırılması da gerekmektedir.

Örgün eğitimin gerçekleştiği kurumlar olarak okullarda, öğretim belli bir plan ve program dâhilinde gerçekleşmekte ve öğrencilere belli birtakım davranışların temsil ettiği özelliklerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Her okulda öğrencilere öğretilecek davranışlar önceden belirlenmekte ve okulların genel hedefleri arasında yer almaktadır. Özel hedefler olarak ise hangi davranışın, hangi derste, hangi öğrenme-öğretme sürecinde kazandırılacağı planlanmaktadır. Tüm bu planlamaları kapsayan öğretim programı kavramı; Öğrenme-öğretme sürecinde bir dersle ilgili nelerin, niçin ve ne şekilde yer alacağını gösteren bir kılavuz olarak kabul edilmektedir (Özçelik, 2014, s. 3). Demirel (Demirel, 2015, s. 6) ise öğretim programı kavramını, bireye okulda veya okul dışında bir dersin öğretimi ile ilgili kazandırılması planlanan tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği şeklinde ifade etmektedir.

Öğretim programları ders öncesi hazırlık, ders esnasında uygulama ve ders sonrası ölçme değerlendirme süreçlerini kapsayan geniş bir planlamayı içermektedir. Her dersin özel hedefleri doğrultusunda hazırlanan planlamalar, ilgili dersin verimliliği açısından son derece önem taşımaktadır. Örgün din eğitiminin gerçekleştiği kurumlardan biri olan ortaöğretim kurumlarında, DKAB dersleri ile din eğitimi ve öğretimi uygulamaları düzenlenmektedir. DKAB öğretim programları ile gerçekleşen bu uygulamalar öğretimin planlanmasında, öğrenme-öğretme süreçlerinin düzenlenmesinde, bireyin ve toplumun ilgi ve ihtiyacına yönelik içerikler geliştirilmesinde büyük rol almaktadır.

Eğitim ve öğretim sürecinin en önemli bileşenlerinden biri olan öğretim programlarının hazırlanmasında MEB stratejik planları, Milli Eğitim Şuraları, kalkınma planları gibi ulusal etkenler dikkate alınırken 21. yüzyıl becerileri ile uluslararası sınavlar ise küresel etken olarak öne çıkmaktadır. Öğrencilerin bilgi ve beceri düzeylerini karşılaştırmayı hedefleyen uluslararası öğrenci değerlendirme programı olan PISA (Programme for International Student Assessment) çıktıları eğitim politikası geliştirmede ve öğretmen yetiştirmede olduğu gibi öğretim programı geliştirmede de etkili olmaktadır (Döş ve Atalmış, 2016, s. 433). Yine öğretim programlarının geliştirilmesinde etkili olan bir diğer uluslararası sınav olan TIMSS

(Trends in International Mathematics and Science Study) uluslararası düzeyde fen ve matematik eğilimlerini araştırmaktadır (Suna vd., 2020, s. 18). Her iki sınavda da beceri gelişiminin dikkate alınması öğretim programlarında da beceri gelişimine verilen önemi artırmıştır. Özellikle 2018 yılında Türkiye'de yürürlüğe giren öğretim programlarını büyük çapta etkileyen 21. yüzyıl becerilerinin (Aksoy ve Taşkın, 2019, ss. 91-92) DKAB öğretim programları özelinde ele alınması, prgramların 21. yüzyıl becerileriyle ilişkisini tespit etmek bakımından önem taşımaktadır. Bu tespitin yapılması ile aynı zamanda öğrencilerde beceri gelişiminde programların etkisine dair çıkarımlara ulaşmak da mümkün olabilecektir.

Eğitimde 21. yüzyıl becerileriyle ilgili dünya genelinde uluslararası ve ulusal düzeyde çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yapılmış, raporlar düzenlenmiştir. Okul öncesi dönemden yaygın eğitim sürecine kadar çeşitli eğitim dönemlerinde 21. yüzyıl becerilerine yönelik; matematik, dil, sosyal bilimler, fen bilimleri gibi farklı alanlarda çalışmalar bulunmaktadır (Bkz. Bircan, 2018; Eker, 2020; Külegel, 2020). Din eğitimi alanında ise eleştirel düşünme (Bkz. Âşık Ev, 2012; Karasu, 2020), problem çözme (Bkz. Yiğit, 2019; Yiğit, 2021), iletişim (Bkz. Cebeci, 2015; M. H. Demir, 2021) gibi 21. yüzyıl becerilerini tekil olarak araştıran çalışmalar bulunmaktayken 21. yüzyıl becerilerinin geneline ilişkin araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Genelde eğitim bilimleri alanında, özelde ise din eğitimi alanında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yapılan araştırmaların ise lisansüstü düzeyde yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmaları aşağıda zikredilen çalışmalarla örneklendirmek mümkündür.

Eğitim bilimleri alanında 21. yüzyıl becerilerini konu alan akademik çalışmalarda öğretmenlere, öğretmen adaylarına ve ders uygulamalarına odaklanılmaktadır. Derya Orhan Göksün (Orhan Göksün, 2016) tarafından hazırlanan "Öğretmen Adaylarının 21. yy. Öğrenen Becerileri ve 21. yy. Öğreten Becerileri Arasındaki İlişki" başlıklı doktora tez çalışmasında, 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerileri kapsamında öğretmenlerin kendi öğrenmeleri doğrultusunda öğretim yapması önermesini sınamak amaçlanmaktadır. Araştırmada 2014-2015 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında eğitim fakültesi öğrencilerinden; Eskişehir'de bulunan Anadolu Üniveristesi ve Osmangazi Üniversitesi'nde öğrenim gören 1159, Türkiye genelindeki farklı 11 devlet üniversitesinde öğrenim gören 2506 öğretmen adayı ve Eskişehir ilinde MEB'e bağlı öğretmen olarak görevli 6 öğretmen örneklem olarak seçilmiştir. 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerileri için ayrı ayrı geliştirilen ölçeklerle

yapılan araştırmada öğrenen becerileri; otonom beceriler, bilişsel beceriler, iş birliği ve esneklik becerileri ile yenilikçilik becerileri olmak üzere dört alt boyutta değerlendirilmiştir. Öğreten becerileri ise onamacı, yönetsel, esnek, teknopedagojik ve üretimsel beceriler olmak üzere beş alt boyutta ele alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda ise 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerilerinin öğretmen adaylarında üniversite ve bölüm değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin kullanılmasının, 21. yüzyıl öğreten becerilerinin kullanımını öngördüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Öğretmen adaylarına yönelik yapılan bir diğer araştırma ise Abdülkadir Durmuş'a (Durmuş, 2020) ait olan "21.Yüzyıl Becerilerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Adaylarına Yönelik Bir Ders Programı Tasarısı ve Uygulanması" başlıklı doktora tezi çalışmasıdır. Türkiye'deki eğitim fakültelerinde Sınıf Öğretmenliği programlarına yönelik 21. yüzyıl becerilerinin öğretimi doğrultusunda taslak ders programı oluşturmak ve taslak programı uygulamak bu çalışmanın amacını oluşturmaktır. 5 farklı üniversitede görev yapan 17 öğretim elemanı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler sonrası öğretmen adayları için 21.yüzyıl becerilerine sahip olma algılarını belirlemek amacıyla ölçek geliştirilmiştir. Mikro öğretim etkinlikleri üzerine öğretim programı tasarlanması sonucunda 21. yüzyıl becerilerinin öğretmen adaylarına öğretimini hedefleyen taslak ders programı oluşturulmuş ve uygulanmıştır.

Mesut Şengüleç (Şengüleç, 2021) ise, "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin (X Kuşağı), Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının (Y Kuşağı) ve 8. Sınıf Öğrencilerinin (Z Kuşağı) 21. Yüzyıl Becerilerine Bakış" başlıklı doktora tezi çalışmasında sosyal bilgiler eğitiminde X, Y ve Z kuşaklarının 21. yüzyıl becerilerine sahip olmanın önemine dair görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri X kuşağı, sosyal bilgiler öğretmen adayları Y kuşağı, 8. sınıf öğrencileri ise Z kuşağı örneklemi olarak alınmıştır. "21. Yüzyıl Becerilerinin Önemine İlişkin Görüşleri Belirleme Anketi" araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uygulanmıştır. Toplam 1164 katılımcıdan elde edilen veriler sonucunda iletişim becerisinin, tüm kuşaklar tarafından en önemli beceri olarak görülmüştür. Bulgulara göre son sırada yer alan ekonomi ve finans okuryazarlığı becerisi ise en az öneme sahip beceri olarak tespit edilmiştir.

Kadir Yılmaz (Yılmaz, 2021) tarafından araştırılan "Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin 21. Yüzyıl Becerileri" başlıklı doktora tez çalışmasında ise

"Okul Müdürleri 21.Yüzyıl Becerileri Ölçeği"nin uygulanması ve bulgular doğrultusunda öğretmenlerle görüşülmesi hedeflenmiştir. Okul idarecilerinin 21. yüzyıl beceri düzeyleri belirlenirken, 2020-2021 öğretim yılında Aydın ili Nazilli ve efeler ilçelerinde farklı kademelerde görev yapan 373 okul müdürü ve 10 öğretmen örneklem olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgularda, okul müdürülerinin 21. yüzyıl becerilerinin okul türü, öğretmen yaşı, cinsiyet, okul kademesi, , öğretmen kıdemi, öğretmen eğitim durumu ve öğretmen yaşı değişkenlerine göre anlamlı farklılık tespit edilirken okul müdürünün yaş değişkenine göre anlamlı bir farkılılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Özel okul müdürlerinin, kadın okul müdürlerinin, lise ve okul öncesi müdürlerinin daha yüksek seviyede 21. yüzyıl becerilerine sahip olduğu algısı sonucuna ulaşılmıştır.

İbrahim Benek'e (Benek, 2019) ait "Sosyobilimsel STEM Etkinliklerinin Öğrencilerin Tutumlarına ve 21. Yüzyıl Becerilerine Etkisinin İncelenmesi" başlıklı doktora tez çalışması, ders uygulamalarının 21. yüzyıl becerileri ile ilişkisini araştıran çalışmalar arasında yer almaktadır. STEM etkinlikleri ile tasarlanan ders uygulamaları ile sosyobilimsel konularda ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl becerileri, STEM'e yönelik tutmları, görüş ve düşüncelerinin araştırıldığı bu çalışmada nicel ve nitel yöntemlerden yararlanılmıştır. Ön test son test tek gruplu yarı deneysel desen yöntem ve durum çalışması yönteminin kullanıldığı çalışmada 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Van ilinde bulunan bir devlet okulunda 16 yedinci sınıf öğrenci ile araştırma yürütülmüştür. 24 hafta boyunca gerçekleştirilen uygulama sonucunda nicel ve nitel yöntemlerle analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda sosyobilimsel STEM uygulaması, öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerini ve STEM'e dair tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca STEM uygulama sürecinde öğrencilerin sosyobilimsel konularla ilgili düşüncelerinin, duyuşsal özelliklerinin, meslek tercihleri ve kariyerlerinin, insan hayatını kolaylaştırıcı ve ihtiyaçlarını giderici ürünler, tasarılar, icatlar yapma konusundaki isteklerinin ve yeteneklerinin, STEM'e yönelik ilgi, motivasyon ve tutumlarının olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ders uygulamalarında 21. yüzyıl becerileri araştırmalarına bir diğer örnek ise Atilla Dilekçi'ye (Dilekçi, 2021) ait "21. Yüzyıl Becerilerine Göre Tasarlanan Öğretim Etkinliklerinin Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerini Geliştirmeye Etkisi" başlıklı doktora tez çalışmasıdır. Çalışmanın amacını 21. yüzyıl becerileri doğrultusunda tasarlanan ders içi etkinliklerin, öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel

düşünme becerileri üzerindeki etkisini araştırmak oluşturmaktadır. Bolu ilinde bulunan bir ortaokulun 6. sınıfında 2019-2020 eğitim öğretim yılının ikinci yarıyılında öğrenim gören 60 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Tasarlanan ders uygulaması 30'u deney, diğer 30'u ise kontrol grubunu oluşturan öğrencilere 10 hafta süreyle uygulanarak ön-test son test uygulanmıştır. Torrance Yaratıcı Düşünme Testi, Eleştirel Düşünme Testi ve görüşme formlarının kullanılması sonucu elde edilen veriler sonucunda; öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini 21. yüzyıl becerileri doğrultusunda tasarlanan etkinliklerin anlamlı olarak geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dijital uygulamalar ile teknolojik araçlarındengeli ve etkili kullanılmasının öğrencilerde bilgi, medya ve teknoloji okuryazarlığı becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen çalışmaların 21. yüzyıl becerilerini, beceri setleri halinde ele aldığı görülmektedir. 21. yüzyıl becerilerini genel bir çerçeve olarak araştıran çalışmalarda beceri gelişimi bir bütün olarak görülmekle beraber beceriler arası ilişki ve etkileşime dair çıkarımlar yapmak mümkün olmaktadır. Eğitim bilimleri alanında 21. yüzyıl becerilerinin tamamına yönelik bu araştırmaların yanı sıra spesifik olarak belirlenen bir veya birkaç beceri üzerine yapılan araştırmalar da mevcuttur. Zehra Sedef Korkmaz (Korkmaz, 2018) tarafından hazırlanan "Eleştirel Düşünme Becerileri Eğitiminin Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkisi" başlıklı doktora tez çalışmasında 21. yüzyıl becerilerinden eleştirel düşünme becerisi öğrenci ve öğretmen perspektifinde araştırılmıştır. Sınıf öğretmenlerine yönelik olarak hazırlanan eleştirel düşünme becerileri eğitimi ile ilkokul 4. sınıf öğrencilerine yönelik oluşturulan eleştirel düşünme becerisini temel alan konuların etkililik düzeyini belirlemek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Durum çalışması deseni ile ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desenin birlikte kullanıldığı çalışmada "Eleştirel Düşünme Ölçekleri", "Eleştirel Düşünmeyi Destekleyen Öğretmen Davranışları Envanteri", öğretmen ve öğrenci gözlem formu ile yarı yapılandırılmış öğretmen ve öğrenci görüşme formu veri toplama aracı ile kullanılmıştır. Öğrenci düzeyinde de öğretmen düzeyinde de elde edilen veriler sonucunda kontrol ve deney grupları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Öğretmenler için hazırlanan eleştirel düşünme becerileri eğitiminin ve tekrar düzenlenen eleştirel düşünme becerisi temelli konuların kalıcı olduğu ve eleştirel düşünme becerilerine dair algılarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

21. yüzyıl becerilerinden olan bilgi, medya ve teknoloji becerilerine yönelik yapılan araştırmalara örnek olarak ise Esin Hazar'a (Hazar, 2019a) ait "Ortaöğretimde Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerilerinin Program, Süreç ve Ürün Açısından İncelenmesi" başlıklı doktora tezi çalışması yer almaktadır. Öğrencilerin bilgi, medya ve teknoloji becerilerini kazanmasında ortaokul ve lise öğretim programlarının ve program ne seviyede destekleyici olduğunu tespit etmek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın nitel boyutu için doküman analizi yöntemi ile ortaokul düzeyinde Türkçe, İngilizce, Matematik ve Fen Bilimleri derslerinin; lise düzeyinde ise Türk Dili ve Edebiyatı, Matematik, İngilizce ve Fizik derslerinin öğretim programları incelenmiş ve Niğde ilinde üç farklı ortaokul ve üç farklı lisede görev yapan toplam 24 öğretmen ile gözlem ve görüşme yapılmıştır. Nicel boyut için ise Türkiye genelinde 26 ortaokulda 2040 öğrenci, 26 lisede 2009 öğrenciye 23 maddelik Bilgi Medya ve Teknoloji Becerileri Yeterlilik Ölçeği uygulanmıştır. Öğretim programlarına yönelik yapılan analizde bilgi, medya ve teknoloji okuryazarlığı becerilerine en fazla vurgunun ortaokul düzeyinde Türkçe dersinde, lise düzeyinde ise Türk dili ve Edebiyatı dersinde yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Matematik ve Fizik öğretim programlarında ise problem çözme becerisinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Nicel analiz sonuçlarına göre ise; bilgi, medya ve teknoloji becerileri bakımından ortaokul ve lise öğrencilerinin kendilerini orta seviyede yeterli gördükleri; erkek öğrencilerin kendilerini kız öğrencilere oranla, lise öğrencilerinin ise ortaokul öğrencilerine oranla daha yüksek oranda yeterli buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Din eğitiminde 21. yüzyıl becerilerini konu alan araştırmalar dünyada mevcutken (Bkz. Viinikka vd., 2019; Asio & Riego de Dios, 2018; Zakaria vd., 2020; Sultoni, 2021), Türkiye'de doğrudan bu konuyu ele alan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin 21. Yüzyıl Öğrenen ve Öğreten Becerilerini Kullanım Düzeyleri" (A. Tosun, 2019) başlıklı makale öne çıkmaktadır. Bu çalışmada 21. yüzyıl becerileri kapsamında öğrenen ve öğreten becerilerinin İlahiyat Fakültesi mezunu öğretmen adayları tarafından kullanılma seviyelerini ve beceriler arası ilişkileri tespit etmek amaçlanmıştır. 8 üniversitede öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre, öğrenen ve öğreten becireleri bakımından 21. yüzyıl becerilerini kullanma yatkınlığının İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde en yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Doğrudan DKAB dersine yönelik 21. yüzyıl becerilerini konu alan herhangi lisansüstü çalışması bulunmamakla birlikte, 21. yüzyıl becerilerine ait alt becerilerin (eleştirel düşünme, iletişim, bilgi okuryazarlığı, problem çözme gibi) din eğitimi alanında yapılan çalışmalara konu edildiği görülmektedir.

Eyyup Serkan Öncel(Öncel, 2020) "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Eleştirel Düşünmeye İlişkin Öğretmen Görüşleri (Osmaniye İli Örneği)" başlıklı doktora tezi çalışmasında, öğrenme ve yenilenme becerileri arasında yer alan eleştirel düşünme becerisini, öğretmenlerin görüşlerine ve DKAB kitapları üzerinden yaptıkları değerlendirmelere başvurarak araştırmıştır. DKAB ders kitaplarına eleştirel düşünmenin hangi düzeyde yansıtıldığını DKAB öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda tespit etmeyi ve incelemeyi hedefleyen çalışmada genel tarama modeli benimsenmiştir. Araştırmada eleştirel düşünme becerisi DKAB kitaplarında yer alan hazırlık çalışmaları, görsel ögeler, ölçme değerlendirme çalışmaları, ünite işlenişi ve ünite içerisindeki sorular üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca öğretmenlerle yapılan görüşmelerde eleştirel düşünme becerileri ünitelerdeki ayet ve hadisler, öğrenme etkinlikleri, ünitelerdeki gazete haberleri, ünite içi sorular ve ünitenin geneli gibi farklı açılardan ele alınmıştır. Yapılan araştırma sonucu elde edilen verilerin analizinden ilkokul ve ortaokul DKAB ders kitaplarının, eleştirel düşünme becerilerini "orta" düzeyde yansıttığı tespit edilmiş ve bu durumun eleştirel düşünme becerileri kazanımında yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır

Osman Cingöz (Cingöz, 2019) tarafından hazırlanan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Eğitimine İlişkin Görüşleri" başlıklı doktora tez çalışmasında ise 21. yüzyıl becerilerinden yine eleştirel düşünme becerisine yönelik araştırma yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinin benimsendiği bu çalışmada literatür taraması ve alan araştırması yapılmıştır. Kayseri ilinde görevli 12 DKAB öğretmeni ile yapılan görüşmelerin yanı sıra derslerdeki gözlemler ve derslerde kullanılan dokümanlar analiz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda araştırmaya dahil olan öğretmenlerin tamamının eleştirel düşünme kavramına yüzeysel ve dar bir açıdan baktıkları ve bu kavramın farklı boyutlarını içine alan kapsamlı bir bakış açısı geliştiremedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin büyük çoğunluğunun eleştirel düşünme tutumları ile ilgili bilgilerinin son derece yüzeysel ve sınırlı olduğu, eleştirel düşünme becerilerini birbiriyle ilişkilendiremedikleri ve bu becerilerin farklı boyutlarını göremedikleri sonucuna da

ulaşılmıştır. Ulaşılan diğer sonuçlar ise; öğretmenlerin eleştirel düşünmenin kazanılmasıyla ilgili görüşlerini temellendirme noktasında yeterli bilgiye sahip olmadığı ve eleştirel düşünmenin geliştirilmesiyle ilgili kapsamlı ve derin bir bilgiye sahip olmadıklarıdır. Ayrıca sınıfın fiziki ortamıyla eleştirel düşünme eğitimi arasındaki ilişkiye dar bir çerçeveden baktıkları ve buna yönelik olarak mevcut durumla ilgili çözüme dönük çalışmalar yapamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Eleştirel düşünme ve DKAB dersleriyle ilgili araştırmalar arasında Hacer Aşık Ev'in çalışmaları da yer almaktadır. Ev; "Eleştirel Düşünme ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri" (Âşık Ev, 2012), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri İçin Eleştirel Düşünmenin Önemi" (Âşık Ev, 2013), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adayları ve Eleştirel Düşünme (Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencileri Örneği)" (Âşık Ev, 2014) başlıklı çalışmalarında DKAB derslerinde eleştirel düşünme becerisini öğretmenler, aday öğretmenler ve ders içeriği perspektiflerinde ele almaktadır.

21. yüzyıl becerileri arasında 'Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri' başlığı çerçevesinde bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve bilgi-iletişim teknolojileri okuryazarlığı alt başlıkları bulunmaktadır. Genel anlamda okuryazarlık becerilsinin 21. yüzyıl becerisi olarak kabul edildiği göz önüne alındığında; sağlık okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, finansal okuryazarlık gibi din okuryazarlığı da okuryazarlık becerisinin alt boyutu olarak görülmektedir. Din okuryazarlığı becerisini araştıran lisansüstü çalışmalara Sümeyra Bilecik (Bilecik, 2015) tarafından hazırlanan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tez çalışması örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmada DKAB dersleriyle din okuryazarlık becerisi arasındaki ilişkii ele alınmaktadır. Din okuryazarlığının öğretimi ile toplumun din hakkında doğru bilgilere sahip olmasının taassuba ve dini cehalete engel olacağı düşüncesi ile hareket edilen bu çalışma, DKAB derslerinin din okuryazarlık becerisine etkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında 2014-2015 eğitim öğretim yılında 100 sorudan oluşan yazar tarafından hazırlanan din okuryazarlığı başarı testi, 530 üniversite birinci sınıf öğrencisine uygulanmış ve bağımsız değişkenler olarak cinsiyet, yaş, mezun olunan lise türü, devam etmekte oldukları fakülte, anne babalarının eğitim düzeyi, ailenin aylık geliri, hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimi, dindarlık düzeyleri, dini bilgi edinmelerinde öncelikli kaynaklar, din

anlayışları ve dini formasyon alıp almama durumları belirlenmiştir. Belirlenen bu bağımsız değişkenlerle din okuryazarlığı başarı testinden alınan toplam puanlar ve din okuryazarlığının alt boyutlarından alınan puanlar karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. İnanç okuryazarlığı, mezhep okuryazarlığı, kıssa okuryazarlığı, ahlak okuryazarlığı ve dinler arası okuryazarlık alt boyutları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık düzeylerinin DKAB programlarındaki kazanımlara göre şekillendiği ve bağımsız değişkenlerin çoğunun öğrencilerin din okuryazarlık düzeyleri üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

21. yüzyılın öğrenme ve yenilenme becerileri arasında yer alan problem çözme becerisini konu alan araştırmalardan biri de Yasin Söğüt'ün (Söğüt, 2019) "Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Fonksiyonelliği (Sivas İli Örneği)" başlıklı doktora tez çalışmasıdır. Bu çalışma ülkemizde ortaöğretim düzeyinde meslekî din öğretiminin yapıldığı Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde okutulan meslek derslerinin öğrencilere problem çözme becerisi kazandırması açısından fonksiyonelliğini saptamak amacıyla yapılmıştır. İslam dininde sorunların çözümüne yönelik ilkelerin ve prensiplerin bulunmasından hareketle, meslek derslerinde problem çözme becerisinin kazandırılması konu edilmektedir. Araştırmada problem çözme becerisi, gençlik dönemi özellikleri ve sorunları, İslâm'ın problem çözme ile ilgili ilke ve prensipleri, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve meslek dersleri hakkında bilgi verilmiş, meslek dersi öğretim programları ve ders kitaplarının problem çözme becerisi kazandırması açısından fonksiyonelliği doküman incelemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada ayrıca öğrencilere ve öğretmenlere yönelik ölçeklerle elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Öğretmenlere uygulanan ölçek ile meslek dersleri öğretmenlerinin problem çözme becerisi kazandırma yeterliklerinin, Anadolu imam hatip lisesi 11. ve 12. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçek aracılığıyla da öğrencilerin meslek derslerinde problem çözme becerisi kazanma amacına erişim düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerle Anadolu İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretim programlarının ve ders kitaplarının problem çözme becerisi kazandırması açısından kısmen yeterli, meslek dersi öğretmenlerinin problem çözme becerisi kazandırma yeterlik düzeylerinin yüksek, öğrencilerin meslek derslerinde problem çözme becerisi kazanma amacına erişim düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

21. yüzyıl becerilerini ilköğretim veya ortaöğretim öğretim programları ekseninde inceleyen çalışmalara bakıldığında lisansüstü düzeyde çeşitli araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Hayat Bilgisi (Zan, 2022), Sosyal Bilgiler (Güngör, 2022), Türkçe (Barası, 2020), Matematik (Gürses, 2022) derslerinin öğretim programlarını ele alan çalışmalarla birlikte ilköğretim düzeyinde çok sayıda dersin öğretim programını bir arada değerlendiren çalışmaların örneği de bulunmaktadır (Güzelel, 2022). DKAB dersinin başlı başına çalışıldığı bir çalışma olmamakla birlikte ilköğretim öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerini konu alan çalışmada DKAB dersi ile de ilgili bulgulara yer verilmektedir (Güzelel, 2022, s. 28,45,77). Bu çalışmada 2018 ilköğretim DKAB öğretim programında araştırma ve sorgulama, problem çözme, iletişim kurma gibi becerilerin geliştirilmesine yer verilirken bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulmasına da önem verildiği belirtilmektedir (Güzelel, 2022, s. 45,80). Bu çalışmada 2018 DKAB öğretim programı diüer dersler arasında değerlendirmeye alınmış olsa da yapılan araştırmanın kapsamı doğrultusunda programların yüzeysel olarak incelenmesiyle iktifa edilmesiyle daha ayrıntılı ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur.

Literatür analizinin işaret ettiği üzere eğitim bilimleri alanında 21. yüzyıl becerilerini kısmen veya tamamen ele alan ve öğretmenlere, öğrencilere, programlara, ders uygulamalarına yönelik araştırmalar bulunmakla birlikte din eğitimi alanında sınırlı sayıda araştırma da mevcuttur. Din eğitimi alanında öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerine yönelik bir araştırma yapılması sadece programlar açısından katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda programın bileşeni olan ders uygulamaları ile muhatabı olan öğretmen ve öğrencilere yönelik çalışmalar için de zemin oluşturacağı varsayılmaktadır. Dolayısıyla DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerinin karşılaştırmalı olarak ilk defa ele alacak olması, bu çalışmayı özgün kılmakta ve gelecekte yapılacak çalışmalar için temel oluşturmaktadır. 21. yüzyıl becerileri çerçevesinde DKAB öğretim programları ele alınırken; programların hangi becerilerin geliştirilmesine katkı sağladığının tespit edilmesinin yanı sıra son çeyrek asırda DKAB öğretim programlarında gerçekleşen dönüşümü karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmeye imkân sunması bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Bu çalışmanın konuya dair öncü niteliğinde olması sebebiyle, din eğitimi ve 21. yüzyıl becerilerine yönelik gelecekte yapılacak çalışmalara zemin hazırlaması bakımından da önem arz etmektedir.

21. yüzyıl becerileri ve DKAB öğretim programlarını konu alan bu çalışma, giriş ve sonuç bölümleri hariç üç bölümden oluşmaktadır. Kavramsal çerçeveyi oluşturan birinci bölümünde, “Eğitim ve Öğretimde 21. Yüzyıl Becerileri” başlığı altında 21. yüzyıl beceri çerçeveleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde çalışmanın metodolojisine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde 1992, 2010 ve 2018 DKAB öğretim programları genel yapı, amaç, vizyon, uygulamaya ilişkin açıklamaları ve temel yaklaşımları bakımından ayrı ayrı değerlendirilirken 21. yüzyıl becerilerinin öğretim programlarına yansımalarına ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmelerine yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİMDE 21. YÜZYIL BECERİLERİ VE DİN EĞİTİMİ

İnsanı farklı boyutlarıyla birlikte ele alan bilimlerin başında gelen eğitim; bireye biyolojik, psikolojik, sosyolojik açılardan yaklaşırken bireyin bilişsel, duyuşsal, bedensel ve sosyal olarak bütünlük içinde geliştirilmesini kapsamaktadır. Bu kapsayıcılıkla birlikte sadece eğitim öğretim sürecinde değil hayat boyu kendine yetebilen, içinde yaşadığı topluma ve dünyaya katkı sağlayabilen bireyler yetiştirme hedefi oluşmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda eğitim, insanın erdem sahibi, olgun ve mükemmel olma süreci olarak görülmektedir (Şişman, 2021, s. 3). Bu sürecin en etkili şekilde sürdürülmesi için bireyin birtakım yeteneklerle donatılması, becerilere sahip olması gerekmektedir. Günümüzde 21. yüzyıl becerileri olarak karşılık bulan bu yetenekler ve beceriler; bireyin tüm yaşantısında en iyiye ve en doğruya ulaşmasını sağlayan dürüstlük, adalet, sabır, sorumluluk, sevgi, saygı, yardımseverlik, vatanseverlik (MEB, 2010, s. 4) gibi değerlerin verilmesini hedefleyen DKAB derslerinin öğretiminde de son derece önem taşımaktadır. Bu değerlerin kazandırılmasında bireyin sahip olduğu becerilerin etkisi kadar becerilerin başarılı ve faydalı bir şekilde sürdürülmesinde de değerler etkili olmaktadır. Liderlik ve sorumluluk becerisine sahip bir bireyin adalet değerine sahip olması gerekliliği, değer ve beceri gelişimi arasındaki ilişkiye örnek oluşturmaktadır. Yardımseverlik, dürüstlük, sabır, sorumluluk, hoşgörü, saygı, sevgi gibi değerlerin içselleştirilmesinde bireyin sahip olduğu eleştirel düşünme, problem çözme ve iletişim becerilerin olumlu etkisi bir başka örnek olarak gösterilebilir.

Ahlakî değerler kazandırılan ve sosyal alandan dijital alana kadar gerekli tüm becerilerle donatılan bireylerin sadece kendileri için değil çevreleri, toplumları ve dünya için de büyük kazançlar sağlamaları mümkündür. Dolayısıyla DKAB öğretiminde 21. yüzyıl becerilerinin yer alması sadece bugün için değil gelecek için de faydalı bireyler yetiştirilmesini desteklemektedir.

Her yüzyıl insanının kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır. 21. yüzyılla birlikte insanlar sadece yeni bir yüzyıla değil, yeni bir bin yıla geçiş yapmışlardır. Milenyum olarak da ifade edilen bu zaman dilimiyle birlikte 21. yüzyıl için bilgi çağı, enformasyon çağı (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010, s. 294), teknoloji çağı ve dijital çağ (Kaplan ve Ertürk, 2012, s. 7) gibi farklı isimler verilmiştir. Çoğunlukla dijital dünyaya dair isimlendirmeler farklı olsa da dijital çağın insanını için çeşitli nitelikler üzerinden tanımlama yapılmaktadır. 20. yüzyılda yaşayan ve dijital yaşam öncesi zamanlardan günümüze, teknoloji çağına, gelerek teknolojiyi sonradan öğrenen insanlar için 'dijital göçmen' ifadesi kullanılırken, günümüz öğrenci kitlesini oluşturan 21. yüzyılda dijital dünyaya göz açmış bireyler için 'dijital yerli'ifadesi kullanılmaktadır (İnci vd., 2017, s. 495).

Dijital yerli olarak kabul edilen günümüz öğrencilerinin, yaşamlarının önemli bir kısmını televizyon, bilgisayar, internet ve cep telefonlarıyla kuşatılmış bir ortamda geçirdiği bilinmektedir. Teknolojiyi yaşamlarının bir parçası olarak gören öğrencilerin öğrenme yapıları, düşünme biçimleri ve bilgiyi işleme süreçleri de içinde bulundukları dijital dünyadan etkilenmektedir (Şahin, 2009, s. 158). Bu etkileşim 21. yüzyıl öğrencilerinin eğitiminde; bilişsel özelliklerin çeşitliliği, kültürel ve sosyal değerler, öğrenme ve öğretmeye dair beklentiler gibi konularda zorluklarla karşılaşılmasına sebep olmuştur. Bu zorluklarla başedebilmek için ise çağımız öğrencilerinin özelliklerinin bilinmesi bir gereklilik haline gelmiştir. 21. yüzyılda öğrencilerin alternatif bilişsel özelliklerine bakıldığında; basılı kaynaklar yerine, dijital kaynakları tercih ettikleri, yazıdan ziyade görselleri, hareketleri, müziği önemsedikleri, birden fazla işlemi aynı anda rahatlıkla yapabildikleri ve kompleks verilerden bilgi edindikleri görülmektedir. Kültürel ve sosyal değerler bakımından; dijital ağlarda daha çok sosyalleşme imkânı olsa da fiziksel izolasyon ve yalnızlığın güçlendiği, dinlenme sürelerinin azalıp bilgisayar ve internet etkinliklerine ayrılan sürenin arttığı, kişilerarası iletişimde anında yanıt ve hızlı tepki verildiği, yazma alışkanlıklarının yeni diller ortaya çıkaracak derecede değiştirildiği, kelimelerin ve ifadelerin kısaltmaya uğratıldığı görülmektedir. Çağımız öğrencilerinin öğretme-öğrenme üzerine beklentileri konusundaki özelliklerine bakıldığında ise eğitimde kullanılan BİT araçlarının çeşitleri, çoklu ortam ve etkileşim özellikleri, bu araçları kullanım sıklıkları, etkinliklerin çeşitliliği, bireysel öğrenme imkânları, birlikte çalışma ve sosyal ağ kurma fırsatları gibi hususlar dikkat çekmektedir (Şahin, 2009, s.

162). Dünya böylesine hızlı değişim gösterirken, çağımız insanı her geçen gün yeni teknolojilerle tanışırken bireylerin ihtiyaç duydukları beceriler de değişmekte ve şekillenmektedir. Bu ihtiyaca cevap verebilmek üzere sistematize edilen 21. yüzyıl becerileri, bireylerin hem eğitim hayatı hem de sosyal yaşantısı bakımından son derece önem taşımaktadır.

21. yüzyılda teknolojik gelişmelerin yanı sıra dünyanın birçok ülkesinde yaşanan siyasi gelişmeler, ekonomik değişimler, küreselleşme ve çok kültürlülük gibi olgular da 21. yüzyıl karakteristiğinin oluşmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla bu yüzyılın öğrencileri; dünyada yaşanan olayları yorumlamak, özgün fikirler ve ürünler üretmek, kitle iletişim araçlarını tanımak ve farkındalık oluşturmak, farklı dil ve kültürlerle bir arada yaşayabilmeyi öğrenmek gibi hususlarda çeşitli becerilere ihtiyaç duymaktadırlar (Cansoy, 2018, s. 3114).

Çağımızda farklı dilleri konuşan, farklı kültürlere sahip olan ve farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar, eğitim söz konusu olduğunda ortak sorulara cevap aramaktadırlar. 'Dünya nasıl değişti ve bu değişimde eğitim ne anlama geliyor?', 'Başarılı olmak için neleri öğrenmemiz gerekiyor?' 'Tüm bunları nasıl öğrenmeliyiz?', '21. yüzyıl öğreniminde süreç nasıl ilerleyecek?', '21. yüzyılda öğrenme yaklaşımları nasıl olmalı?' (Trilling & Fadel, 2009, s. XXIII) gibi sorularla birlikte 21. yüzyıl becerileri de şekillenmiş, tasnif edilmiş, çeşitli ülkelerde ve kuruluşlarda beceri setleri olarak ortaya koyulan çerçeveler oluşturulmuştur (Hamarat, 2019, s. 8). 2000'li yılların başından itbaren 21. yüzyıl becerilerine ait çerçeveler oluşturulmaya başlanmıştır. NCREL (2003), OECD (2005), P21 (2006) ve ISTE (2007) tarafından oluşturulan çerçeveler; 21. yüzyıl becerilerine ait çerçevelerin ilk örnekleri arasında yer almaktadır (Dede, 2010, s. 79).

Günümüzde 21. yüzyıl becerilerinin bir bütün olarak öğrencilere kazandırılması hususunda gerçekleştirilen akademik çalışmaların yanı sıra çeşitli üniversitelerin ders kataloglarında da 21. yüzyıl becerilerine yer verilmektedir (Örnek için bkz. İKÇÜ, 2021; PAÜ, 2022). Her geçen gün önemini artıran 21. yüzyıl becerilerine, eğitimin her kademesinde ve tüm alanlarında ihtiyaç duyulmaktadır. Bireyin farklı alanlarda gelişmesine katkı sağlayan becerilerin bir arada değerlendirilmesi, beceriler arası ilişkiler kurulması ve eğitim öğretim sürecinde öğrencinin bütünlük içerisinde ele alınarak yaşam boyu başarıya ulaşılmasını

sağlaması bakımından bu çalışmada 21. yüzyıl becerileri çeşitli kurum ve kuruluşlarca belirlenen çerçeveler ekseninde ele alınmaktadır.

Günümüzde 21. yüzyıl becerilerine ait birçok çerçeve bulunmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde 21. yüzyıl becerilerine ilişkin çerçevelerinden hangilerinin ele alınacağı hususunda iki kriter dikkate alınmıştır. Bu kriterlerden ilki; eğitim alanında dünya genelinde ve Türkiye'de akademik çalışmalara konu edilmesi (Ayrıntılı bilgi için bkz. Cansoy, 2018; Hamarat, 2019), ikincisi ise din eğitimi bağlamında değerlendirilebilir nitelikte olmasıdır. Bu doğrultuda çalışmaya konu olan 21. yüzyıl çerçevelerinin anahatlarıyla ele alındığı çeşitli araştırmalar olmakla birlikte din eğitimi bağlamında ilk defa değerlendirilmesi sebebiyle çerçevelere ilişkin bilgiler üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

1.1.21.Yüzyıl Becerilerine Ait Çerçeveler

21. yüzyılda örgün eğitimle bireyin sadece öğretim sürecine değil geleceğine de yönelik hedeflerin belirlenmesiyle gerçekleşen dönüşümler, eğitim paydaşlarının 21. yüzyıl eğitim politikalarına ve uygulamalarına hangi beceri ve yeterliliklerin rehberlik etmesi gerektiği konusunda tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalarla birlikte beceri ve yetkinliklere dair birtakım çerçeveler geliştirilmiş ve farklı perspektiflerden araştırmalar yapılmasıyla çeşitli yaklaşımlar ortaya koyulmuştur (Chalkiadaki, 2018, s. 1). 21. yüzyılın insanının sahip olması gereken beceriler konusu, çok sayıda ülke ve uluslararası kuruluş tarafından da ele alınmış ve bu konuda çalışmalar yürütülmüştür. Ancak bu becerilerin neler olduğu konusunda tek bir ortak görüş bulunmamakta ve farklı çerçeveler içerisinde çeşitli beceriler ele alınmaktadır. Farklı odak noktalarına ve vurgu alanlarına sahip olsalar da tüm çerçevelerde, 21. yüzyıl becerilerinin ne olduğu ve müfredata nelerin eklenmesi gerektiği konusunda büyük ölçüde tutarlılık görülmektedir (Voogt & Roblin, 2010, s. 14). Ülkeler ve uluslararası kuruluşlar; hedefleri ve ilkeleri doğrultusunda belirledikleri becerileri, belirli sınırlar içinde tanımlamakta ve bu sınırlar içerisinde şekillendirip kategorize etmektedirler. Bir diğer deyişle 21. yüzyıl becerileriyle ilgili görüşlerine çerçeve çizmektedirler. Alanyazında olduğu gibi bu çalışmada da beceri çerçevesi veya yeterlilik çerçevesi kavramlarından bahsedilirken ilgili ülke ve kuruluşların 21. yüzyıl becerilerini ele almak için belirli sınırlar içerisinde ortaya koydukları açıklamalar ifade edilmektedir.

1.1.1. Avrupa Birliği Beceriler Çerçevesi

Avrupa Birliği (AB) Konseyi tarafından 22 Mayıs 2018 tarihinde hayat boyu öğrenme konusunda tavsiye kararlar alınmıştır. Bu kararların alınmasının amacı; hızla değişen ve küreselleşen dünyada, her insanın hayat boyunca sürekli geliştirilmesi gereken çeşitli beceri ve yeterliliklere ihtiyacı olması sebebiyle sürdürülebilir büyüme, sosyal uyum ve demokratik kültürün daha fazla geliştirilmesiyle daha eşit ve daha demokratik toplumların temelini atmak olarak belirtilmektedir (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, 2018, s. 7). Bu amaçla erken çocukluk döneminden itibaren tüm yaşamı boyunca bireyde geliştirilmesi tavsiye anahtar yeterlilikler tanımlanmış ve bu yeterlilikler kapsamında AB beceriler çerçevesini oluşturan beceriler belirlenmiştir (Voogt & Roblin, 2010, s. 16). 8 başlıkta ele alınan beceriler şu şekilde sıralanmaktadır (Şekil 1);

***Anadilde İletişim*:** Ana dilde, eğitim dilinde veya resmi dilde daha fazla dilsel etkileşim ile daha fazla öğrenme için okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine dayanan bu yetkinlik alanına göre tüm bireyler sözlü ve yazılı iletişim kurma becerilerine sahip olmalıdır. Bunun için de bilgi kaynağı türlerini ayırt etmek, bilgiyi aramak, toplamak ve işlemek, sözlü ve yazılı argümanları doğru şekilde formüle etmek gerekir ki bu sayede eleştirel düşünme, bilgiyi değerlendirme ve bilgiyle çalışma yeteneğinin ortaya çıkması hedeflenmektedir (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, 2018, s. 8).

Yabancı Dilde İletişim: Bu yeterlilik alanı, iletişim için farklı dilleri uygun ve etkili bir şekilde kullanma yeteneğini ifade etmektedir. Yabancı dilde iletişim yetkinliği için kavramların, düşüncelerin, duyguların ve görüşlerin hem sözlü hem de yazılı olarak (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) anlama, ifade etme ve yorumlama yeteneği önem taşımaktadır. Bireyin isteklerine veya ihtiyaçlarına göre toplumsal ve kültürel bağlamlarla geliştirilen dil yetkinlikleri, farklı diller arasında aracılık etme yeteneğine dayanmaktadır. Bireyin mensubu olduğu ülkenin resmi dil(ler)inin edinmesinin yanı sıra ana dil yeterliliklerinin daha da geliştirilmesi bakımından da gerekli görülen yabancı dilde iletişim yetkinliği; farklı dillerde farklı yeterlilik seviyelerine sahip metinleri okuma, anlama ve yeni metinler oluşturma gibi yazılı iletişim becerileri ile sözlü mesajları anlama, başlatma, sürdürme ve sonuçlandırma yeteneklerinden oluşmaktadır (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, 2018, s. 8).

Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Alanında Yetkinlikler: Matematiksel yeterlilik, günlük yaşamda karşılaşılan sorunlarda matematiksel düşünceyi ve içgörüyü problem çözmek için geliştirme ve uygulama yeteneği matematik alanı yeterliliği olarak görülmekteyken; doğal dünyayı, bilim insanlarının öncülüğünde açıklama yeteneği ve isteği bilimsel yetkinliğe karşılık gelmektedir. Bilimsel yetkinlik, soruları belirlemek ve kanıta dayalı sonuçlara ulaşmak için gözlem ve deneye dayanan bilgi ve metodolojiyi ortaya koymaktadır. Bilimsel yetkinlikler ortaya konan bilgi ve metodolojinin insanlığın istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirmesi ise teknoloji ve mühendislik alanlarındaki yekinliğe işaret etmektedir. Bu yeterlilik alanına dair beceriler ise; matematiksel olarak akıl yürütme, matematiksel ispatı anlama, matematiksel dilde iletişim kurma, gözlemler ve kontrollü deneyler dahil olmak üzere belirli metodolojiler aracılığıyla araştırma yapma, bir hipotezi doğrulamak için mantıksal ve rasyonel düşünceyi kullanma, teknolojik araç ve makinelerin yanı sıra bilimsel verileri kullanma ve kullanma gibi becerileri gerektirmektedir. (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, 2018, s. 9).

Dijital Yetkinlik: Dijital yeterlilik, bireyin dijital teknolojileri özgüvenli, eleştirel, sorumlu bir şekilde kullanılmasını ve dijital teknolojilerle etkileşim halinde olmasını kapsamaktadır. Bireyin kişisel, eğitim ve mesleki yaşantısına katkı sağlamak için bilgi ve veri okuryazarlığı, iletişim ve iş birliği, medya okuryazarlığı, dijital içerik oluşturma, programlama, siber güvenlik alanlarında yeterlilik sahibi olması dijital yetkinlik başlığı altında ele alınan hususları oluşturmaktadır. Dijital yetkinlikte bilgiyi yönetebilmek ve koruyabilmek için dijital teknolojiyi kullanma, erişim sağlama, dijital içeriği filtreleyin, değerlendirme, oluşturma, programlama ve yayınlama becerileri gerekli görülmektedir. Bu sayede dijital kimlik, veri ve içeriklerin yanı sıra yazılımları, cihazları, yapay zekâyı veya robotları tanıma fırsatı ortaya konmakta ve bireyin bunlarla etkileşim kurması sağlanmaktadır (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, 2018, ss. 9-10).

Öğrenmeyi Öğrenmek: Bu yetkinlik alanı bireyin kendi üzerine düşünme, zamanı etkin bir şekilde yönetme, bilgi sahibi olmak amacıyla başkalarıyla yapıcı bir şekilde çalışma, esnek kalma, kendi öğrenimini ve kariyerini yönetme yeterliliklerini ifade etmektedir. Bu, hem işbirlikçi hem de özerk olarak öğrenmeyi kapsayan bu yetkinlik alanı ve çalışma ile birlikte organize olma ve sebat etme yeteneğini içermektedir. Kişinin öğrenme, değerlendirme, paylaşma, kariyerini ve sosyal

etkileşimlerini etkin bir şekilde yönetme, farklı ortamlarda yapıcı iletişimler kurma, ekipler halinde çalışma, iş birliği yapma ve müzakere edebilme yetenekleri gerekli görülmektedir. Öğrenmeyi öğrenme yetkinliği için gerekli beceriler ise; belirsizlik ve karmaşıklıkla başa çıkma, fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlığı korunma ve desteklenme, geleceğe odaklı bir yaşam sürme, karar verme ve empati kurma becerisileri olarak sıralanmaktadır (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning,* 2018, s. 10).

Vatandaşlık Yetkinliği: Sosyal, ekonomik, yasal ve politik kavram ve yapıların yanı sıra küresel gelişmeler ve sürdürülebilirlik anlayışına dayalı olarak hareket etme, sivil ve sosyal hayata tam olarak katılma yetenekleri vatandaşlık yetkinliği kapsamında ele alınmaktadır. Vatandaşlık yetkinliği için belirlenen beceriler, toplumun sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak amacıylabireyin başkalarıyla ortak veya kamu yararına olacak şekilde etkileşim kurma yeteneği ile ilişkilendirilmektedir. Bunun için de eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri gerekli görülmektedir. (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning,* 2018, ss. 10-11).

Girişimcilik Yetkinliği: Fırsatlar ve fikirler üzerinde hareket etme ve onları yeni fikirlere dönüştürme kapasitesini ifade eden girişimcilik yetkinliği; hayal gücü, stratejik düşünme ve problem çözmeyi içeren yaratıcılık üzerine kurulu bir yetkinlik alanı olarak görülmektedir. Girişimcilik için kültürel, sosyal veya finansal değeri olan projeleri planlamak ve yönetmek için yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, insiyatif alma, azim, iş birliği içinde çalışma, müzakere etme, bilinçli karar verme ve riskle başa çıkma becerileri gerekli görülmektedir (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning,* 2018, s. 11).

Kültürel Farkındalık ve İfade: Kültürel farkındalık ve ifadede yetkinlik, fikirlerin ve fikirlerin nasıl ve ne şekilde olduğu konusunda bir anlayışa ve saygıya sahip olmayı içermektedir. Sanat ve diğer kültürel formlar aracılığıyla kişisel, sosyal veya ticari değer fırsatlarını belirleme ve gerçekleştirme ile bireysel ve toplumsal olarak yaratıcı süreçlere katılım da bu yetkinlik kapsamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda da figüratif ve soyut fikirleri, deneyimleri ve duyguları empatiyle ifade etme ve yorumlama becerileri gerekli görülmektedir (*Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning,* 2018, s. 11).

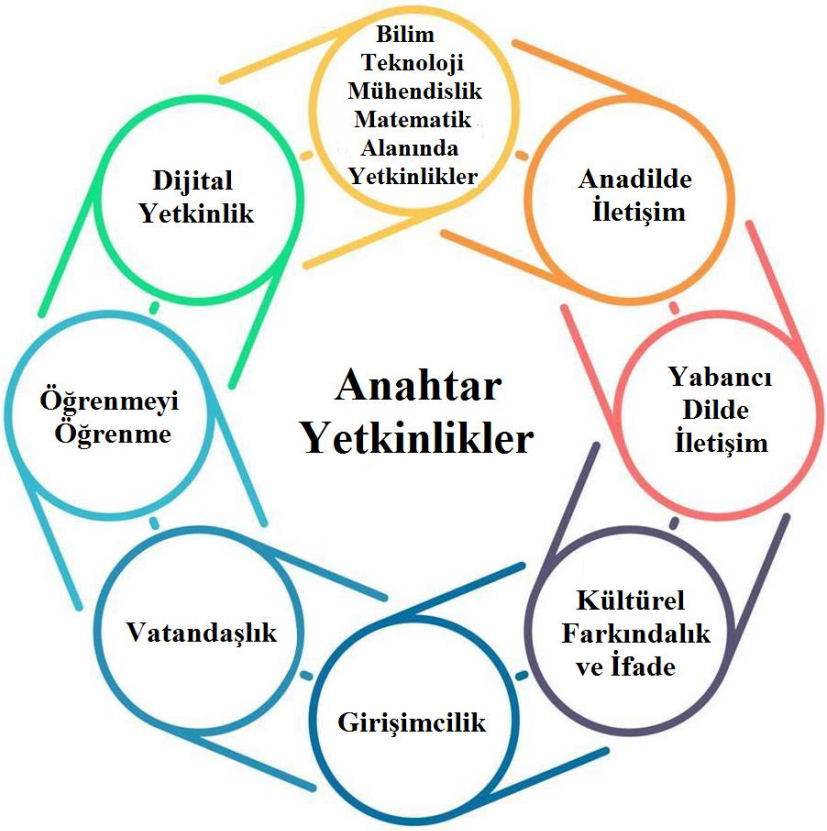

Şekil 1- AB Temel Yeterlilikler Çerçevesi (*Commission Staff Working Document Accompanying The Document Proposal For A Council Recommendation On Key Competences For Lifelong Learning*, 2018, ss. 13-15,40 sayfalarından uyarlanmıştır).

AB'nin 21. yüzyıl becerilerine yönelik çalışmaları 2018 yılında yayınlanan yetkinliklerle sınırlı kalmamış, hem becerilere ilişkin yeterlilik seviyeleri belirlemiş hem de aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 30 farklı ülkenin ulusal yeterlilik çerçevesini karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye imkân tanıyan Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ)'ni ortaya koymuştur (*Find and Compare Qualifications Frameworks*). AYÇ; ulusal yeterliliklerin daha kolay anlaşılabilmesi ve daha karşılaştırılabilir hale getirilmesi için AB tarafından bir dönüşüm-karşılaştırma aracı olarak geliştirilmiştir. Avrupa genelinde öğrencilerin ve çalışanların sınır ötesi hareketliliğini, yaşam boyu öğrenimi ve mesleki gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan AYÇ'de, AB üye devletlerinin yanı sıra aralarında Türkiye'nin de bulunduğu AB üyesi olmayan 11 ülke bulunmaktadır (*Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi*, 2019).

Beceri seviyelerini ülkeler arası karşılaştırmaya olanak tanıyan AYÇ, bünyesindeki ülkelerin ulusal yeterlilik çerçeveleri arasında bir tür çeviri aracı işlevi

görmektedir. Kişilerin yeterliliklerinin şeffaflığını, karşılaştırılabilirliğini ve taşınabilirliğini arttırmaya yardımcı olan, farklı ülke ve kurumların yeterliliklerinin karşılaştırılabilmesini sağlayan AYÇ, öğrenme kazanımlarına dayalı sekiz seviyeden oluşmaktadır. Her seviye için öğrenme kazanımları bilgi, beceriler, sorumluluk ve özerklik olmak üzere üç ayrı kategoride ele alınmaktadır. Bu kategoriler birinci seviyeden itibaren temel düzeyde başlayıp sekizinci seviyede ileri düzeyde içeriklerden oluşmaktadır. AYÇ'nin sekiz seviyesinin beceriler kategorisinde yer alan içerikler sırasıyla şu şekildedir (*Description of the Eight EQF Levels*);

1.Seviye: Basit görevleri yerine getirmek için gerekli temel beceriler

2.Seviye: Basit kuralları ve araçları kullanarak görevleri yerine getirmek ve rutin sorunları çözmek için ilgili bilgileri kullanmak için gerekli temel bilişsel ve pratik beceriler

3.Seviye: Temel yöntemleri, araçları, malzemeleri ve bilgileri seçerek ve uygulayarak görevleri yerine getirmek, sorunları çözmek için gereken çeşitli bilişsel ve pratik beceriler

4.Seviye: Bir çalışma veya çalışma alanındaki belirli sorunlara çözümler üretmek için gereken çeşitli bilişsel ve pratik beceriler

5.Seviye: Soyut problemlere yaratıcı çözümler geliştirmek için gereken kapsamlı bilişsel ve pratik beceriler

6.Seviye: Beşinci seviyedeki beceriler (soyut problemlere yaratıcı çözümler geliştirmek için gereken kapsamlı bilişsel ve pratik beceriler)

7.Seviye: Yeni bilgi ve prosedürler geliştirmek ve farklı alanlardan bilgileri entegre etmek için araştırma ve / veya inovasyonda ihtiyaç duyulan özel problem çözme becerileri

8.Seviye: Araştırma ve / veya inovasyondaki kritik sorunları çözmek ve mevcut bilgiyi, profesyonel uygulamayı genişletmek ve yeniden tanımlamak için gerekli olan sentez ve değerlendirme dahil en gelişmiş ve özel beceri ve teknikler.

Bu seviyelerin belirlenmesiyle birçok ülkenin ulusal yeterlilik çerçevelerine dair bilgi edinme olanağı sağlanmaktadır. Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Estonya, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Türkiye'ye ait ulusal yeterlilik çerçevelerinin seviyeler bazında

karşılaştırılması mümkün olmaktadır (*Find and Compare Qualifications Frameworks*).

AB'nin ilköğretimden yükseköğretime kadar geliştirdiği eğitim politikaları Türk eğitim sistemini yakından etkilemektedir. Bu etkinin sonuçlarından biri de 2003 yılından itibaren faaliyetlerini sürdüren Eurydice Türkiye Birimi'dir (*Eurydice Türkiye Birimi*, 2015).

Avrupa Eğitim Bilgi Ağı olarak faaliyetlerini sürdüren Eurydice, çeşitli eğitim politikaları ve uygulamalarına dair yüksek kalitede bilgi sağlamakta ve Avrupa'daki eğitim sistemlerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Erasmus+ programı içerisinde yer alan Eurydice, 38 ülkedeki ulusal birimlerin desteğiyle, ulusal eğitim sistemlerinin karşılaştırılmasına, göstergelerin ve istatistiklerin tanımlanmasına olanak tanımaktadır (*EURYDICE (Avrupa Eğitim Bilgi Ağı)*, 2011). Eurydice, Avrupa'daki okullarda temel yeterliklerin geliştirilmesi için bazı kriterler belirlenerek değerlendirmeler yapmaktadır. Bu kriterler; ana dil (okuma), matematik, fen, yabancı dil, dijital yeterlik, sosyal ve yurttaşlık, yeterlikleri, girişimcilik ve teşebbüs duygusu olarak belirlenmiştir. Gerek AYÇ'nin sekiz seviyeli becerilerine gerekse Eurydice'ın değerlendirme kriterleri, AB'nin beceri çerçevesine ilişkin fikir vermektedir (Kotluk ve Kocakaya, 2015, s. 355).

AB beceriler çerçevesi ve AYÇ kapsamına Türkiye'yi de alan ulusal yeterlilikler çerçeveleri belirlemiştir. Özellikle AYÇ, Türkiye'de eğitim alanında beceri geliştirilmesi hususunda referans alınmaktadır (Bkz *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015; Ayrıca Bkz MEB, 2018). Dolayısıyla DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerinin ele alındığı bu çalışmada AB beceriler çerçevesi dikkate alınmıştır.

1.1.2. OECD Beceriler Çerçevesi

30 Eylül 1961 tarihinde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 20 ülkenin yaptığı sözleşmeyle Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) küresel dünyada sorunları belirlemek, tartışmak, analiz etmek ve çözüm politikaları geliştirmek amacıyla kurulmuştur (*OECD*, 2020). Günümüzde 36 üye ülkeyle faaliyetlerini sürdüren OECD, ekonomiden eğitime birçok alanda ihtiyaç duyulan 21. yüzyıl becerilerinin üzerinde durmaktadır(*Thriving In A Digital World*, 2019, s. 167). Dijitalleşen dünyada büyümenin imkânlarına dair 2019 yılında OECD tarafından hazırlanan raporda

(*OECD Skills Outlook 2019 Thriving In A Digital World*) beceriler çerçevesine vurgu yapılmaktadır.

Raporda dijital çalışma dünyası ve toplumda başarılı olmak için becerilerin önemine ve insanların dijital dünyaya katılmak için ihtiyaç duydukları becerileri geliştirmelerine vurgu yapılmaktadır. Becerilerin değişen işgücü piyasalarına uyum sağlamada kolaylık sağlayacağını belirten raporda; interneti etkili kullanabilme, teknoloji okuryazarlığı, problem çözme becerileri ile aritmetik, kavramsal ve bilişsel becerilerin günümüz insanı için gerekliliğinden bahsedilmektedir (*Thriving In A Digital World,* 2019, ss. 11-12).

Rapora göre dijitalleşme, ekonomileri ve toplumları dönüştürerek yeni politika zorluklarını tetiklemektedir. Ülkelerin dijital dönüşümün faydalarını değerlendirmeye hazır olmaları, büyük ölçüde toplumlarının becerilerine, becerilerle ilgili öngörülen politikalara ve uygulamaya konulan uygun politikaların çeşitliliğine göre değişkenlik göstermektedir. Politikalar, özellikle de beceri geliştirme ve kullanımla ilgili olanlar, dijital dönüşümün sonuçlarını nasıl şekillendirebileceğini ve yeni teknolojik dalganın herkes için refaha ve daha iyi yaşamlara yol açmasını nasıl sağlayabileceğini araştırmaktadır. Raporda becerilerle ilgili politikaların yanı sıra iş dünyasına, topluma ve öğrenmeye yönelik beceriler ele alınmaktadır. Açık eğitim kaynaklarının, yaşam boyu becerilerin geliştirilmesi için önemli kaynaklar olduğuna ve çoğunlukla yetenekli bireylere fayda sağladığına da değinilmektedir (*Thriving In A Digital World,* 2019, s. 15).

OECD raporuna göre; dijital dönüşümden en iyi şekilde yararlanmak için becerilere, eğitime ve öğretime yatırım yapılması gerekmektedir. Eğitim yıllarının artırılması tek başına yeterli bir çözüm olarak görülmeyip, yükseköğrenim gören nüfusu artırmak yerine herkes için doğru becerilerin kazandırılması teşvik edilmelidir. Yetişkin öğreniminde veya iş başında da geliştirilebilecek becerilerle dijital dönüşümden faydalanma imkânı artmaktadır (*Thriving In A Digital World,* 2019, s. 18).

Okullarda teknoloji kullanımı ile öğrencilerin performansı arasındaki ilişkiyi araştıran raporda; teknolojinin okullarda, yükseköğrenimde ve yaşam boyu öğrenme sürecinde beceri geliştirme için sunduğu fırsatları incelemektedir. Okulların dışında teknoloji de, açık eğitim ve büyük ölçekli açık çevrimiçi kurslar aracılığıyla yeni

yaşam boyu öğrenme kaynakları sunmaktadır (*Thriving In A Digital World,* 2019, s. 177).

OECD, 'Eğitimin ve Becerilerin Geleceği 2030' başlıklı projesine ilişkin hazırladığı kitapçıkta müfredatlara da değinmektedir. 21. yüzyılın zorluklarını aşmak için müfredatların yeniden tasarlanıp uygulanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Uluslararası bir müfredat analizi yoluyla, katılımcı ülkelerin kendi uygulamaları üzerinde düşünmelerini ve başkalarının deneyimlerinden faydalanmalarını sağlayacağı düşünülmektedir (*OECD Future of Education and Skills 2030,* 2019; Ayrıca Bkz. Cansoy, 2018).

Uluslararası ortak bir müfredat anlayışı, küresel dünya insanının ihtiyaç duyduğu becerilerin ortak paydada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanacak ortak bir müfredat tasarımına ilişkin raporla; müfredatların aşırı yüklenmesi, güncel müfredatın geleceğin sorunlarını çözmede yetersiz kalması, eşitlik, esneklik, özerklik ve değerler gibi konulara ait sorunların çözülmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu şekilde tasarlanan bir müfredatın uygulanmasında ise öğretmen faktörüne dikkat çekilmektedir. Ülkelerin geleceğe yönelik, yeniden tasarlanmış bir müfredatı en iyi nasıl uygulayabileceğini, öğrencilerin öğrenim kalitesini ve refahını nasıl garanti altına alabileceğini belirleyen etkenin, öğretmenler için gerekli olan bilgi, beceriler, tutumlar ve değerlere ilişkin yeterliliklerin olduğu belirtilmektedir. Günümüz öğrencilerinin dünyalarını geliştirmek ve şekillendirmek için ihtiyaç duydukları bilgiler, beceriler, tutumlar ve değerlerin neler olduğu ve nasıl geliştirilebileceği de gerek müfredat tasarımı gerekse öğretme ve öğrenme çerçevelerinin geliştirilmesi bakımından temel ilkeler belirlenmesinde etkili olmaktadır (*OECD Future of Education and Skills 2030*).

OECD yetkinlikler çerçevesi temel yetkinlikler ve küresel yetkinlikler olmak üzere iki ayrı ana başlık altında bulunmaktadır (*Commission Staff Working Document Accompanying The Document Proposal For A Council Recommendation On Key Competences For Lifelong Learning,* 2018, s. 19). OECD küresel yetkinlikler kapsamında daha çok kültürler arası etkileşimin dikkate alınarak hedefler belirlendiği görülmektedir. Saygıya dayalı etkileşim, analitik ve eleştirel düşünme, küresel sorunlara etkili çözümler sunma, farklı kültürlere açık olma, empati kurma, esneklik ve sorumluluk alma küresel yetkinlikler arasında yer almaktadır. Ayrıca uluslararası öğrenci değerlendirme programı olarak bilinen OECD kuruluşu PISA (Programme for

International Student Assessment)'nın 2018 değerlendirmesinde; okuryazarlık, matematiksel ve bilimsel yeterlilikler de küresel yetkinlikler arasında yer almaktadır (*Commission Staff Working Document Accompanying The Document Proposal For A Council Recommendation On Key Competences For Lifelong Learning*, 2018, s. 19).

Temel yetkinlik çerçevelerinde yer alan beceriler ise, 21. yüzyıl'da OECD becerileri olarak ifade edilmektedir. Temel yetkinlikler başlığı altında OECD'nin anahtar yetkinliklerini oluşturan bu çerçevede 21. yüzyıl becerileri; araçların interaktif kullanımı, heterojen gruplarla etkileşim ve bağımsız özerk davranma olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır (Tablo 1). OECD, Eğitimin ve Becerilerin Geleceği 2030 projesinde, öğrencilerin hedeflenen geleceğe doğru bireysel ve toplumsal olarak ilerlemeleri için ihtiyaç duydukları yeterlilikleri öğrenme çerçevesi veya öğrenme pusulası olarak ifade etmektedir. (*OECD Future of Education and Skills 2030*, 2019, s. 15).

Tablo 1- OECD Beceriler Çerçevesi

Araçların İnteraktif Kullanımı	**Heterojen Gruplarla Etkileşim**	**Bağımsız Özerk Davranma**
• Dilin, Sembollerin ve Yazının İnteraktif Kullanımı • Bilgi ve Bilimin İnteraktif Kullanımı • Teknolojinin İnteraktif Kullanımı	• Başkalarıyla İyi İlişkiler • İş Birliği ve Takımla Çalışma • Çatışma Çözme ve Yönetme	• 'Büyük Resim' İçinde Davranma • Yaşam Planları ve Kişisel Projeler Oluşturma ve Yönetme • Hakları Savunmak

Öğrenme çerçevesinde becerilerin dönüşümü ele alınırken 21.yüzyıl beceriler çerçevesi olarak OECD'nin temel yetkinlikler çerçevesi olarak bilinen OECD beceriler çerçevesini referans almıştır. Bu çerçeve başarılı bir yaşam ve iyi bir toplum için gerekli yetkinlikleri belirlemek amacıyla OECD tarafından yürütülen DeSeCo (Definition and Selection of Competencies) projesi kapsamında 2003 yılında oluşturulmuştur (*OECD Future of Education and Skills 2030*, 2019, s. 14).

Araçların İnteraktif Kullanımı (Using Tools Interactively): Günümüzde küresel ekonominin ve bilgi toplumunun sosyal ve mesleki talepleri karşısında sosyo-kültürel bilgi birikimine sahip olmak bir gereklilik olarak görülmektedir. Bireyin çevresiyle ve dünyayla aktif bir şekilde diyalog kurmasını ve etkileşimde bulunmasını sağlayan bilgi ve dil gibi iletişim araçlarının ile bilgisayar gibi fiziksel araçların

bilgisine sahip olmak gerekmektedir (*DeSeCo,* 2005, s. 10). Araçların interaktif kullanımında yeterlilik sahibi olmak için; dilin, yazının ve sembollerin interaktif kullanımını, bilgi ve bilimin interaktif kullanımını ve teknolojinin interaktif kullanımı becerilerine sahip olmak gerekmektedir.

Dilin, yazının ve sembollerin interaktif kullanımı becerisi; sözlü ve yazılı dil becerileri ile matematiksel becerilerin etkin kullanımını kapsayan becerilerdir. Sosyal yaşamda toplumla etkili bir diyaloğa katılmak ve mesleki alanda iyi bir şekilde çalışmak için bu beceriler önemli araçlar olarak kabul görmektedir (*DeSeCo,* 2005, s. 10). Bilginin kendisinin doğası, teknik altyapısı, sosyal, kültürel, ideolojik bağlamı ve etkisi hakkında eleştirel düşünmeyi gerektiren bilgi ve bilimin interaktif kullanımı becerisi; bilgiye dair seçenekleri anlamak, görüş oluşturmak, karar vermek, bilinçli ve sorumlu eylemleri gerçekleştirmek için gerekli bir temel olarak görülmektedir. Bilgi ve bilimin interaktif kullanımı becerisine sahip olmak isteyen bireylerin takip etmesi gereken adımlar ise sırasıyla; bilinmeyeni tanımak ve belirlemek, uygun bilgi kaynaklarını belirlemek ve erişim sağlamak, ulaşılan bilgilerin ve kaynakların kalitesini, uygunluğunu ve değerini belirlemek, son olarak da bilgiyi organize etmek olarak sıralanmaktadır (*DeSeCo,* 2005, s. 11). Bireylerin teknolojiyi kullanabilecekleri yeni yolların farkındalığını gerektiren teknolojinin interaktif kullanımı becerisi ise; bilgi ve iletişim teknolojisini kullanmada temel teknik bilgilerin ötesine geçerek bu teknolojiyi kullanmada yetkin olmayı ve kullanım alanlarını genişletmeyi kapsamaktadır (*DeSeCo,* 2005, s. 11).

Heterojen Gruplarla Etkileşim (Interacting in Heterogeneous Groups): İnsanlar, sosyal kimlikleriyle yaşamları boyunca başkalarıyla bağ kurmaktadır. Toplumların çeşitli yönlerden gruplara ayrılması, kişilerarası ilişkileri yönetmeyi önemli kılmakta ve ilişkilerde hem bireylerin yararlanması için hem de yeni iş birliği biçimleri inşa etmek için heterojen gruplarla etkileşim becerileri gerekmektedir. Bu beceriler başkalarıyla iyi ilişkiler, iş birliği ve takımla çalışma ile çatışma çözme ve yönetme becerilerini kapsamaktadır (*DeSeCo,* 2005, s. 12).

Başkalarıyla iyi ilişkiler beceri alanı; bireylerin kendilerini iyi karşılandıkları bir ortam yaratmak için başkalarının değerlerine, inançlarına, kültürlerine ve tarihlerine saygı duyabileceklerini ve takdir edebileceklerini varsaymaktadır. Bu bağlamda ise empati kurma ve duyguları yönetme yetenekleri gerekli görülmektedir (*DeSeCo,* 2005, s. 12). İş birliği ve takımla çalışma için

bireylerin içinde bulundukları takıma/gruba bağlılığı ile kendi hedefleri ve öncelikleri arasında denge kurabilmesi, liderliği paylaşabilmesi, başkalarını destekleyebilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda bireyin kendi fikrini sunma, başkalarının fikirlerini dinleme, planlı ve sürdürülebilir ittifaklar kurmave müzakere etmekonularında yetenekli olması gerekmektedir. Çatışma çözme ve yönetme becerisi ise; yapıcı bir şekilde çatışma sürecini kabul ederek çatışmanın kaynağını ve tüm taraflarını analiz etmeyi, anlaşma ve anlaşmazlık alanlarını belirlemeyi, sorunları yeniden çerçevelemeyi gerektirmektedir (*DeSeCo*, 2005, s. 13).

Bağımsız- Özerk Davranma (Acting Autonomously): Özerk davranma becerisi sosyal izolasyon içinde yaşamayı değil aksine kişinin çevresinin ve sosyal dinamiklerin içerisinde olduğu veya olmak istediği rollerin farkında olması gerektirmektedir. Bireylerin yaşam ve çalışma koşullarını kontrol altında tutarak hayatlarını anlamlı ve sorumlu bir şekilde yönetmeleri için yetkilendirilmelerini ifade eden özerk davranma becerileri büyük resim içinde davranma, yaşam planları ve kişisel projeler oluşturma- yönetme ve hakları savunmayı kapsamaktadır (*DeSeCo,* 2005, s. 14).

Büyük resim içinde davranma becerisi bireylerin kendi yaşamlarının, eylemlerinin ve kararlarının daha geniş bağlamdaki anlamalarını düşünmelerini gerektirmektedir. Örneğin bireyin içinde bulunduğu toplumun tarihi, normları, sosyal ve ekonomik kurumları gibi bileşenler büyük resim olarak düşünüldüğünde, bireyin eylemlerinin ve kararlarının bu büyük resme nasıl uyduğunu anlaması gerekmektedir. Bu bağlamda da içinde bulunulan sistem hakkında bir fikre sahip olmak, eylemlerinin doğrudan ve dolaylı sonuçlarını tanımlamak ve farklı eylem planlarının potansiyel sonuçlarını düşünerek arasında seçim yapmak gerekmektedir(*DeSeCo*, 2005, ss. 14-15). Bir diğer özerk davranma becerisi yaşam planları ve kişisel projeler oluşturma ve yönetme becerisidir. İyimserliği ve gelecek odaklılığı ön gören bu yetkinlik; proje yönetimi kavramını bireylere uygulamaktadır. Bireylerin yaşamı organize bir anlatı olarak yorumlamasını ve ona bir anlam ve amaç kazandırmasını gerektirmektedir. Bunun için ise bireylerin bir hedef belirlemeleri ve bu hedef doğrultusunda sahip oldukları ve eriştikleri kaynakları tanımlamaları, değerlendirmeleri, hedeflerini önceliklendirmeleri, birden fazla hedefe ulaşmak için gereken kaynakları dengelemeleri, geçmiş eylemlerden ders çıkararak gelecekteki sonuçları öngörmeleri gerekmektedir (*DeSeCo,* 2005, s. 15). Hakları savunmak becerisi ise bireyin kişilik ve

sosyal haklarını kapsamaktadır. Hakları savunma becerisi için ise bireyin kendi çıkarlarını anlaması, yazılı kuralları ve ilkeleri bilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması ve haklarının tanınması için argümanlar oluşturması, düzenlemeler yapması veya alternatif çözümler önermesi gerekmektedir (*DeSeCo*, 2005, s. 15).

Tablo 2 - OECD Becerileri Kapsamında Dijitalleşme ve Alt Boyutları

Dijitalleşmeden Yararlanma Becerileri	**Yeni nesillere sağlanması gereken beceriler**; Bilişsel beceriler, sosyal-duygusal beceriler, okuma becerileri, bilim ve matematik alanındaki beceriler, işbirlikçi ve yaratıcı problem çözme becerisi **Temel becerilerden yoksun bireylere sağlanması gereken beceriler**; temel bilişsel beceriler, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) becerisi **Çok yönlü bireylerin anlamlı katılımı için gereken beceriler;** Bireylerin sayısal yetenekleri ile yüksek okuryazarlık seviyelerini birleştiren çok yönlü beceriler
Dijital Dönüşüm	**Günlük maruz kalma ve kullanım;** insanların günlük yaşamlarına dijital teknolojilerin nüfuzu **İşgücü piyasası riski**; işçilerin görevlerinin değişebilme ihtimaline karşılık dijital dönüşüme maruz kalması **Risk altındaki işçiler;** İşçilerin işten çıkarılma durumlarında yeni bir iş bulmakta yaşayacakları zorluklar
Dijital Dönüşüme Dair Politikalar	**Okullarda BİT etkili entegrasyon;** okuldaki BİT kullanım düzeyine bağlı olarak öğrencilerin performansındaki boşluk **Öğretmenlerin hazırlanması ve eğitimi;** öğretmenlerin ihtiyaçları BİT konusunda becerileri ve eğitim ihtiyaçları **Yaşam boyu öğrenme sistemleri**; ülkelerin temelden ileri seviyeye kadar öğrenmeleri kolaylaştırmak için sunulan yaşam boyu öğrenme sistemleri
OECD Skills Outlook Thriving In A Digital World, 2019, 21. ve 22. Sayfalardan uyarlanmıştır	

OECD'nin DeSeCo projesiyle oluşturduğu beceriler çerçevesinin referans alındığı OECD'nin 2019 raporunda beceriler, dijital dönüşüm ekseninde değerlendirilmekte ve bu bağlamda üç boyutta ele alınmaktadır (*Thriving In A Digital World,* 2019, ss. 21-22) Bu üç boyut da kendi içerisinde üç alt boyut içermektedir (Tablo 2).

1- Dijitalleşmeden yararlanma becerileri: Bu boyut dijitalleşmenin riskleriyle karşı karşıya kalan bireylerin, dijitalleşmeden fayda sağlayabilecek becerileri kapsamaktadır.

2- Dijital dönüşüm: Bu boyut, dijitalleşmenin insanların günlük yaşamına ve çalışma ortamlarına nasıl nüfuz ettiğini açıklamayı amaçlamaktadır.

3- Dijital dönüşüme dair politikalar: Bu boyut, ülkelerin kendi nüfuslarının dijital dönüşümü için gerekli becerilerle ilgili politikalarını kapsamaktadır. Öğretmenler, bu hususta doğru becerileri edinecek nesillerin ve yaşamları boyunca beceri kazanabilen çalışanların yetiştirilmesinde, bir bakıma yaşam boyu öğrenmede, önemli rol oynamaktadır.

OECD'nin 2019 yılında hazırladığı raporda görüldüğü üzere beceriler genel olarak dijital dünya insanını hedef alan becerilere yönelmektedir. Bu özellikler mesleki eğitim, yaygın eğitim, yaşam boyu öğrenme gibi alanlara yönelik içeriklerden oluşmaktadır. Özellikle örgün eğitim alanına yönelik beceriler için ise OECD yetkinlikler çerçevesinde yer alan beceriler ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin kurucu üyeleri arasında yer aldığı OECD'nin hazırladığı raporlar ve ortaya koyduğu istatistiksel veriler önem arzetmektedir. Her ne kadar OECD ile sosyal ve ekonomik kalkınma ön planda olsa da eğitim alanına ait veriler ve sunulan raporlarla eğitim ve öğretimin önemine dikkat çekilmektedir. Türkiye'yi hem kendi içerisinde hem de diğer ülkelere kıyasla değerlendirme imkânı sağlayan OECD faaliyetleri, 21. yüzyıl becerilerine de ilişkin çalışmalar yapması sebebiyle bu çalışmanın kapsamında ele alınmıştır. OECD becerilerinin özellikle dijitalleşmeye odaklanması, her geçen gün gelişen teknolojiyi yakalama konusunda günümüz insanını yetiştirmeyi öngörmektedir. Eğitim ve öğretimi hayat boyu süren bir süreç olarak gören OECD, 21. yüzyıl becerilerini sadece öğrenciler için değil yaşamın her döneminde ve her alanında bulunan bireyler için gerekli görmekte ve bu doğrultuda faaliyetlerini yürütmektedir.

1.1.3. ATC21s Beceriler Çerçevesi

21. yüzyıl becerilerinin tanımlanması, öğretilmesi, öğrenilmesi ve ölçülmesine yardımcı olmak amacıyla 2009 yılında uluslararası düzeyde 21. yüzyıl Becerilerinin Ölçülmesi ve Öğretilmesi/ATC21s (Assessment & Teaching of 21st Century Skills) başlıklı proje geliştirilmiş ve 21. yüzyıl becerilerine ilişkin bir çerçeve oluşturulmuştur. Proje küresel eğitim reformunu hızlandırmak için eğitim, siyaset ve iş topluluklarını harekete geçirmeyi hedeflemiştir. Avustralya, Finlandiya, Portekiz, Singapur veBirleşik Krallık öncülüğünde yürütülen projeye, dünyanın bir çok

ülkesinden 250 den fazla araştırmacı dahil olarak ATC21s beceri çerçevesinin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır (*ATCS 21*).

ATC21s projesinin takip ettiği araştırma ve geliştirme planı 'kavramsallaştırma, hipotez oluşturma, geliştirme, modelleme ve yayma' olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Kavramsallaştırma aşamasında proje 21. yüzyıl becerilerinin tanımlanmasına odaklanmaktadır. Bu bölüm, değerlendirilecek becerilerin seçimini ve kavramsallaştırma sürecini özetlemektedir. Hipotez oluşturma aşaması, kendini geliştirmiş ve daha az geliştirmiş bireyler arasında becerilerin nasıl değişebileceğini öğrenme ilerlemelerini hipotezlemektedir. Geliştirme aşamasında ticari kurumlar ve üniversitelerin paydaşlığında görevler ve değerlendirmeler yer almaktadır. Hipotezlere yönelik gerçekleştirilen pilot çalışmalar gerçekleştirilerek değerlendirmelerin yapılması kalibrasyon aşamasını ifade etmektedir. Sürecin son aşaması ise 21. yüzyıl becerilerinin ölçülmesi ve öğretilmesi sisteminde puanlama, raporlama ve öğretimin geliştirilmesini içeren yaygınlaştırmayı ifade etmektedir (Griffin & Care, 2015, s. 3).

ATC21s projesinin geniş kapsamda üç hedefi bulunmaktadır;

1) Dijital çağda ihtiyaç duyulan 21. yüzyıl becerilerinin değerlendirilmesi ve öğretilmesi için temelleri ve metodolojileri oluşturmak;

2) Eğitimin dijital çağda değişebilmesi ve daha uygun hale gelebilmesi için müfredat ve kaynakların gelişimini etkilemek;

3) Eğitim müfredatında dijital kaynakların kullanımına uygun yeni değerlendirme, öğretme ve öğrenme yöntemlerini teşvik ederek ülkelerin ve akademisyenlerin ilgisini ve katılımını sağlamak için kurumsal sponsorların önemli olanaklarını ve kaynaklarını kullanmak.

Geleneksel değerlendirme biçimlerinin 21. yüzyıl becerilerinden çoğunun, özellikle bilişsel beceriler haricindeki becerilerin, ölçülmesine uygun olup olmadığı proje kapsamında tartışılmış ve bunun üzerine projenin üç hedefinden ayrı olarak öncelikli bir hedef belirlenmiştir. Bu hedef 21. yüzyıl becerileri ile eşleşen yeni değerlendirme yaklaşımları geliştirmek ve öğrencilerin bu üst düzey becerileri geliştirmelerine yardımcı olmak için sistemlere, okullara ve öğretmenlere değerlendirme verilerinin kullanımı konusunda tavsiyelerde bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda, San Diego'daki Amerikan Eğitim Araştırmaları Derneği (American

Educational Research Association) tarafından yapılan toplantı sonucunda 2009 yılında geniş çaplı bir tartışma semineri ve sempozyum düzenlenmiştir. Çalıştaya 250'den fazla akademisyen ve endüstri temsilcisi katılmış ve beş soruyu araştırmak için ekipler oluşturulmuştur (Griffin & Care, 2015, s. 4):

1) 21. yüzyıl becerileri nelerdir ve okulların mezunlar arasında ne tür kapasiteler oluşturması mümkün olabilir?

2) 21. yüzyıla uygun yeni tür becerilerin değerlendirilmesi için hangi değerlendirme ve ölçüm metodolojileri uygun olabilir?

3) Bu amaçla okullar tarafından ne tür teknolojiler kullanılabilir? Eğitim müfredatında ne tür metodolojilerin ortaya çıktığı görülüyordu ve bunlar zaten nasıl uygulanıyordu?

4) Sınıflarda ne tür yeni öğretim yaklaşımları ve bilgi paylaşımı, bilgi üretimi ve ağ oluşturma, yirmi birinci yüzyıl becerilerinin öğrenilmesini kolaylaştırabilir?

5) Eğitim müfredatındaki değişiklikleri ölçeklendirmede hangi faktörler dikkate alınabilir ve bu eğitim sistemlerindeki politikayı nasıl etkileyebilir?

Bu sorular üzerine oluşturulan ekiplerin yaptıkları çalışmalar sonucunda düşünme yolları, çalışma yolları, çalışma araçları ve dünyada yaşam başlıkları altında beceriler belirlenmiştir. (Tablo 3)

Tablo 3- ATC21s Becerileri

Düşünme Yolları	**Çalışma Yolları**	**Çalışma Araçları**	**Dünyada Yaşam**
➢ Yaratıcılık ➢ Eleştirel Düşünme ➢ Problem Çözme ➢ Karar Verme ➢ Öğrenmeyi Öğrenme	➢ İletişim ➢ İş Birliği	➢ Bilgi ve İletişim Teknolojisi (BİT) ➢ Bilgi Okuryazarlığı	➢ Vatandaşlık ➢ Bireysel ve Sosyal Sorumluluk ➢ Yaşam ve Kariyer

Patrick Griffin ve Esther Care Assessment and Teaching of 21st Century Skills başlıklı eserinin 7. sayfasından uyarlanmıştır.

Öğrenci, öğretmen ve okul yöneticisi gözünden 21. yüzyıl öğrenci profini belirlemek amacıyla MEB tarafından ortaöğretimde okuyan öğrencilerine yönelik yapılan araştırmaya referans olan (Açıkgenç vd., 2011, s. 291) ATC21s becerilerinin içeriğine dair açıklamalar şu şekilde yer almaktadır;

Düşünme Yolları: Yaratıcılık, karar verme, eleştirel düşünme, problem çözme ve öğrenmeyi öğrenme becerilerini kapsayan düşünme yolları, öğrencilerin yeni çalışma biçimlerine hazırlanmalarını, yeni teknolojilere ait yeni araçlara aşina olmalarını sağlamaya odaklanmaktadır (Griffin & Care, 2015, s. vii).

Çalışma Yolları: Öğrenciler için iletişim ve iş birliği becerilerini esas alan yeni çalışma yöntemleri geliştirilmesi ihtiyaç olarak görülmektedir. Çok yönlü dünyada aktif ve sorumlu küresel vatandaşlar olarak yaşamayı öğrenmeleri için çalışma yollarının öğrenilmesi gerekmektedir (Griffin & Care, 2015, s. vii).

Çalışma Araçları: Çalışma araçlarında öğrencilerin sosyal ağlar ve sosyal medya aracılığıyla örgün öğretime kıyasla çok daha az yapılandırılmış öğrenmelerinin kişisel ve sosyal sorumluluklarıyla birlikte gerçekleşmesine odaklanmaktadır. Bu bağlamda da bilgi okuryazarlığı ve BİT okuryazarlığı becerileri gerekli görülmektedir (Griffin & Care, 2015, s. 7).

Dünyada Yaşam: Dünyada yaşam becerileri, okulların geleneksel olarak ele aldığı bilişsel kategoriye girmeyen vatandaşlık, yaşam ve kariyer, kişisel ve sosyal sorumluluk gibi alanlara odaklanmaktadır (Griffin & Care, 2015, s. 295).

Görüldüğü üzere 21. yüzyıl becerilerine dair kapsamlı çalışmalar yürüten ATC21s projesi ile öğrencilerin çok yönlü gelişimi için bir çerçeve oluşturulmaktadır. Aşağıda Şekil 2'de (Griffin & Care, 2015, s. 11) yer alan şemada bu projenin aşamaları, alanları, 21. yüzyıl becerileri ve birbirleriyle olan ilişkileri bir bütün olarak ele alınmış ve sistematize edilmiştir. ATC21s'in kendine özgü metodu ile 21. yüzyıl beceri çerçevesini sentezleyerek oluşturduğu şemada özellikle iletişim, iş birliği ve problem çözme becerilerinin birbirleriyle etkileşimli oldukları görülmektedir. Bu becerilerin kazanılmasında önemli alanlara bakıldığında ise dijital ağlarla öğrenmenin de etkileşime dahil olduğu görülmektedir. Bu durum ATC21s'de beceri gelişiminin bir bütün olarak ele alındığına ve herhangi bir becerinin gelişiminde bir diğer becerinin önem taşıdığına işaret etmektedir.

Şekil 2- ATC21s Metodu ve 21. Yüzyıl Becerileri Çerçevesi

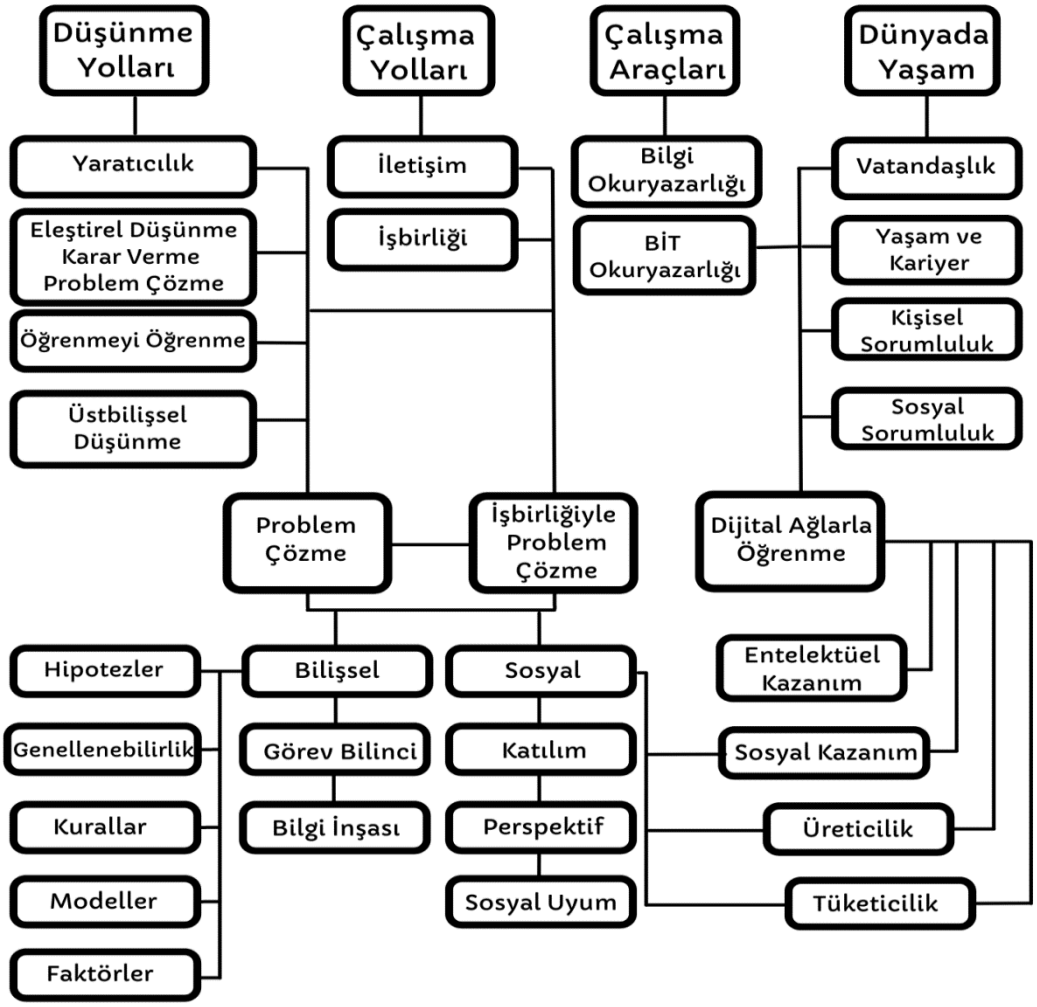

ATC21s becerileri özellikle örgün öğretim sürecinde öğrencilere beceri kazandırılmasını öngörmektedir. Bu bağlamda çalışmalarını yürüten ATC21s beceriler çerçevesi, Türkiye'de de 21. yüzyıl becerilerine ilişkin akademik araştırma ve çalışmalara konu olmuştur (Bkz. Arslan, 2020; Hamarat, 2019; Nalbantoğlu, 2021). Ayrıca MEB tarafından yürütülen araştırmalarda da referans olarak alınmış ve 21. yüzyıl öğrenci profilinin belirlenmesinde kriter olarak belirlenmiştir (Açıkgenç vd., 2011, s. 291). Örgün din eğitiminde 21. yüzyıl becerilerini konu alan bu çalışmada ATC21s beceriler çerçevesinin hem ulusal hem de küresel düzeyde dikkate alınan bir çerçeve olması bakımından değerlendirmeye alınması tercih edilmiştir.

1.1.4. NRC Beceriler Çerçevesi

Örgün eğitimin her aşamasında öğrencilerin hangi becerilere ihtiyaç duyduğu ve beceri kazandırılmasında nasıl bir yol izleneceği hususlarına odaklanması bakımından NRC beceriler çerçevesi bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. ABD

Ulusal Araştırma Konseyi (NRC), National Academy of Sciences (Ulusal Bilim Akademisi) tarafından 1916 yılında bilim ve teknoloji iş birliğini yaygınlaştırmak, bilgiyi ilerletmek ve federal hükümetlere bu doğrultuda tavsiyelerde bulunmak amacıyla ABD'de kurulmuştur. Konsey, üniversitelerdeki, endüstrideki ve hükümetteki çeşitli bilim adamlarının ve mühendislerin faaliyetlerini koordine etmek için çeşitli faaliyetler sürdürmektedir. NRC 21. yüzyıl becerilerini konu alan çalışmalarını ilk defa 2005 yılında gerçekleştirmiştir. Okul öncesi eğitimden orta öğretim sonuna kadar örgün eğitimin becerileri geliştirmedeki rolünün tespit edilmesi için planlama toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda katılımcılar üç kritik soru üzerinde durmuşlardır;

1) Bireysel ve toplumsal refahı birleştiren bir 21. yüzyıl becerileri taksonomisinin bulguları var mıdır?

2) STEM eğitimi yoluyla 21. yüzyıl becerilerini öğretecek etkili modellere dair bulgular var mıdır?

3) 21. yüzyıl becerilerini nasıl değerlendirebiliriz?

İlk soru 2007 yılında, ikinci soru ise 2009 yılında düzenlenen ikişer günlük bir çalıştayın parçası olarak ele alınmıştır. Bu iki çalıştay adaptasyon, karmaşık iletişim ve sosyal beceriler, rutin olmayan problemleri çözme, öz yönetim ve kendini geliştirme ile sistem düşüncesi olmak üzere beş geniş alanda beceriler tanımlamıştır.

Üçüncü soru ise 2010 yılında yapılan çalıştayın odak noktasını oluşturmaktaydı. Bu doğrultuda '21. yüzyıl becerileri nasıl değerlendirilebilir?', 'Bu becerilerin hangi değerlendirmeleri mevcut ve iyi çalışıyorlar mı?', 'Ek değerlendirmeler geliştirmek için yapılması gerekenler nelerdir?' ve 'Bu becerilerin değerlendirme sonuçları nasıl kullanılmalıdır?' gibi çeşitli sorulara cevaplar aranmıştır (*Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop*, 2011, s. 8).

NRC tarafından düzenlenen çalıştaylar ve yapılan değerlendirmeler sonucunda 21. yüzyıl beceri 'bilişsel, kişiler arası ve içsel' olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır (Tablo 4).

Tablo 4- NRC Becerileri

Bilişsel Beceriler	Kişilerarası Beceriler	İçsel Beceriler
• Rutin olmayan problem çözme • Sistem Düşüncesi • Eleştirel Düşünme	• Karmaşık iletişim becerileri/ Sosyal beceriler • Takım çalışması • Kültürel duyarlılık • Çeşitlilikle baş etme	• Öz yönetim • Kendini geliştirme • Zaman yönetimi • Öz düzenleme • Adaptasyon

National Research Council- Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop (2011)'de yer alan bilgiler doğrultusunda düzenlenmiştir.

Bilişsel Beceriler: Rutin olmayan problem çözme, sistem düşüncesi ve eleştirel düşünmeyi kapsamaktadır. Problem çözme becerisinden farklı olarak rutin olmayan problemleri çözmek; problemleri birbiriyle ilgisiz görünen bilgileri entegre ederek çözmek, yaratıcı ve eğlenceli bir şekilde yeni ve yenilikçi çözümler üretmeyi ifade etmektedir. Sistem düşüncesi kavramı, 'Büyük Resim' perspektifinin benimsenmesiyle sistemin bir bölümündeki bir eylemin, değişikliğin veya arızanın sistemin geri kalanını nasıl etkilediğini kavrama becerisi olarak belirtilmektedir. Eleştirel düşünme ise sorunların çözülmesine yönelik çıkarımların formüle edilerek ve olasılıklar hesaplanarak amaçlı ve mantıklı düşünce türünü ifade etmektedir (*Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop*, 2011, ss. 15-16).

Kişilerarası Beceriler: Diğer insanlarla ilişki kurmak için gerekli olan beceriler olarak ifade edilen bu alanda, karmaşık iletişim becerileri/sosyal beceriler, takım çalışması, kültürel duyarlılık ve çeşitlilikle baş etme yer almaktadır. Karmaşık iletişim becerileri/sosyal beceriler, sözlü ve sözlü olmayan iletişimlere uygun şekilde karşılık vermek için bilgileri işleme ve yorumlama becerileri olarak ifade edilmektedir. Ekip olarak yapılan faaliyetlerde çalışmalara katkı sağlamak, takım arkadaşlarıyla etkileşim içinde olmak, kalite beklentilerini karşılamak gibi iş birliğine yönelik davranışlar takım çalışması olarak ele alınmaktadır. Kültürel duyarlılık becerileri, yeni fikirlere açık olmaya, kültürler arası ilişkileri kabule, bireysel farlılıkları takdir etmeye yönelik bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmayı ifade etmektedir. Çeşitlilikle başetme ise farklı düşünce ve görüşlere, kültürel çeşitliliğe duyarlı olmayı, saygı duymayı belirtmektedir (*Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop*, 2011, ss. 39-43).

İçsel Beceriler: Bireyin içinde bulunan ve problem çözmede ona yardımcı olan yetenekleri ifade etmektedir. Öz yönetim, kendini geliştirme, zaman yönetimi, öz

düzenleme, adaptasyon gibi beceriler, NRC'ye tarafından içsel beceriler arasında kabul edilmektedir. Öz yönetim ve kendini geliştirme becerisi ile sanal ekiplerde uzaktan çalışma yeteneği, özerk çalışma, kendi kendini motive edebilme ve kendi kendini izleyebilme gibi yeteneklerin geliştirilmesi beklenmektedir. Bireyin işiyle ilgili yeni bilgi ve beceriler edinme istekliliği ve becerisi de öz yönetim becerisi olarak belirtilmektedir. İçsel becerilerden bir diğeri olan adaptasyon, acil durumlara veya kriz durumlarına etkili bir şekilde yanıt verme ve yeni görevleri, teknolojileri ve prosedürleri öğrenme dâhil, işteki belirsiz, yeni ve hızla değişen koşullarla başa çıkma yeteneği ve istekliliğini ifade etmektedir. Öz düzenleme için sadece bilişselliğin değil duyuşsallık ve duyguların da gerekli olması sebebiyle bu beceri içsel beceriler arasında sayılmaktadır (*Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop*, 2011, ss. 63-68).

NRC beceriler çerçevesi öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyici nitelikte becerileri içermektedir. Bireyin çok yönlü gelişimini esas alması bakımından NRC beceriler çerçevesi, ilk ve ortaöğretim düzeyindeki öğrencilere kazandırılması gereken becerileri kapsamaktadır. Bu yönüyle çalışmamızın kapsamına alınan NRC beceriler çerçevesinin diğer çerçevelerle de büyük ölçüde ortak becerilerden oluştuğu görülmektedir. NRC beceriler çerçevesinin Türkiye'de çeşitli akademik çalışmalara (Engin ve Korucuk, 2021; Kaya, 2021) konu olmasının yanında STEM eğitimi ile ilişkili olması (Ayrıntılı bilgi için bkz. Johnson, 2015; DeCoito & Richardson, 2018) bu çerçeveyi öne çıkarmaktadır. Son yıllarda ülkemizde ilköğretim kademesinden itibaren tüm öğrencilerin STEM etkinliklerine katılımı önemsenmektedir. MEB tarafından hazırlanan STEM Eğitim Raporu (MEB, 2016a) ile birlikte öğretim programlarına da yansıyan STEM eğitiminin NRC beceriler çerçevesindeki yeri ve önemi sebebiyle bu çerçeve göz ardı edilmeyerek bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

1.1.5. AACU Beceriler Çerçevesi

21. yüzyıl becerilerine ait çerçevelerden biri de American Association of Colleges and Universities (AACU) tarafından belirlenmiştir. AACU beceriler çerçevesi 21. yüzyıl becerilerini ele alırken hedef kitle olarak yükseköğretim düzeyindeki öğrencileri belirlemiştir. Beceri gelişiminin eğitim süreçleri içerisinde bütünsel olarak ele alınması bakımından AACU beceriler çerçevesi bu araştırmada

kapsama alınmaktadır. Lisans eğitiminde mükemmelliğin temellerini kalite ve eşitlik ile oluşturarak liberal eğitimin canlılığını, kamusal konumunu ilerletmeyi ve demokrasiye hizmet etmeyi amaç edinen AACU, bireylerin mezuniyet sonrası sahip olması gereken beceriler üzerine odaklanmıştır. AACU lisans eğitiminde liberal eğitim anlayışıyla kaliteyi ve eşitliği sağlama, öğrencileri mesleğe, hayata ve küresel vatandaşlığa hazırlama gibi hedefler belirlemektedir. Bu hedefler doğrultusunda yapılan çalışmalarla çeşitli rubrikler, anketler, ölçekler hazırlayan AACU, hem kendisinin hem de başka kurumların (Bkz. Asio & Riego de Dios, 2018; *United States Naval Acadamy*, t.y.) sivil yaşamı ve ekonomiyi güçlendirme çalışmalarına destek olmaktadır (*2018–22 Strategic Plan: Education for Democracy*, t.y.; Ayrıca bkz. Robbins, 2014).

AACU, öğrencilerin birikimli ilerlemesine rehberlik edecek bir çerçeve sağlanmasının temel öğrenme çıktısı olduğunu belirtmektedir. AACU'ya göre, ilkokuldan başlayarak yüksek seviyelerde eğitimini sürdüren ve üniversite çalışmalarına devam eden öğrencilerin, 21. Yüzyılın zorluklarıyla başetmeleri için kazanmaları gerekmektedir. AACU, öğrencilerin sahip olması gereken nitelikleri dört ana başlık altında değerlendirmektedir (*Association of American Colleges and Universities*);

***İnsan Kültürleri, Fiziksel ve Doğal Dünya Bilgisi**:* Büyük sorunlara çağdaş ve kalıcı çözümler üretmeye odaklanan AACU, öğrencilerin; fen bilimleri, matematik, sosyal bilimler, beşerî bilimler, tarihler, diller ve sanat alanlarında eğitim alarak insan kültürleri, fiziksel ve doğal dünya bilgisine sahip olabileceğini belirtmektedir.

Entelektüel ve Pratik Beceriler: AACU giderek daha zorlayıcı problemler, projeler ve performans standartları içeren müfredatıyla kapsamlı bir şekilde entelektüel ve pratik becerileri kazandırmaya dönük çalışmalar uygulamaktadır. Bu beceriler;

- Araştırma ve analiz,
- Eleştirel ve yaratıcı düşünme,
- Yazılı ve sözlü iletişim,
- Nicel okuryazarlık,
- Bilgi okuryazarlığı,

- Takım çalışması ve problem çözme, olmak üzere altı farklı açıdan gelişime imkân tanıyan becerilerden oluşmaktadır.

Kişisel ve Sosyal Sorumluluk: Farklı topluluklarla ve gerçek dünyadaki zorluklarla, aktif katılım sağlayarak mücadele edebilmek için gereken nitelikler AACU tarafından şöyle belirlenmiştir;

- Vatandaşlık bilgisi ve katılım- yerel ve küresel
- Kültürlerarası bilgi ve yeterlilik
- Etik muhakeme ve eylem
- Yaşam boyu öğrenmenin temelleri ve becerileri

Bütünleştirici ve Uygulamalı Öğrenme: Yeni ortamlara uyum sağlamak ve karmaşık problemlere çözüm üretmek için AACU bilgi, beceri ve sorumluluklara ait uygulamalar göstermektedir. İleri düzeyde başarı için genel ve özel çalışmaları sentezlemektedir.

AACU çerçevesinde yer alan becerilerin genellikle üst düzey ve kompleks becerilerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Bu hususun; AACU beceriler çerçevesinin yükseköğretim seviyesindeki öğrencileri muhatap almasından kaynaklandığı düşünülebilir. Beceri gelişimi; belli bir yaş dönemiyle sınırlandırılamayacak kadar geniş kapsamlı ve belli bir seviyede nihayete erdirilemeyecek kadar uzun soluklu bir süreçtir. 21. yüzyıl beceri çerçeveleri arasında yaşam boyu beceri gelişimini öngören çerçevelerde de yükseköğretim düzeyindeki öğrenciler dikkate alınmaktadır. AACU beceriler çerçevesinde, lisans öğrencilerinin sadece eğitim sürecine değil mezuniyet sonrası yaşamlarına da odaklanılması bakımından bu çerçevenin de yaşam boyu beceri gelişimini ön planda tuttuğu düşünülmektedir. Türkiye'de yapılan çeşitli akademik çalışmalara da konu olan AACU beceriler çerçevesinin (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekici vd., 2017; Arslan, 2020; Cansoy, 2018) hedef kitle olarak yükseköğretim düzeyindeki bireyleri belirlemesi, ortaöğretim DKAB programlarını ele alan bu çalışmada bilhassa tercih edilmesinde etkili olmuştur. Yükseköğretime hazırlık dönemini kapsayan ortaöğretim süreci, bu becerilerin kazandırılmasına da hazırlık olarak kritik bir dönemi oluşturmaktadır

1.1.6. EnGauge (NCREL) Beceriler Çerçevesi

Dünyada 21. yüzyıl becerileri alanında öncü çalışmalardan biri de 2003 yılında Amerika'da bulunan Kuzey Merkez Bölgesel Eğitim Laboratuvarı (The North Central Regional Educational Laboratory-NCREL) tarafından belirlenen çerçevedir. EnGauge 21. yüzyıl becerileri (enGauge21st Century Skills) olarak ifade edilen çerçevede küreselleşme teknolojik-dijital değişim dikkate alınarak incelemeler yapılmış ve rapor hazırlanmıştır. Web tabanlı bir çerçeve olan enGauge, teknolojinin dünyayı değiştirdiği ve bireylerin değişime adapte olmaları gerektiği düşünceleri ekseninde 'Hiçbir Çocuk Geri Kalmasın ' ilkesiyle hareket etmektedir (Cansoy, 2018, s. 3120).

EnGauge 21. yüzyıl becerilerine yönelik hazırlanan raporda(Lemke, 2002) eğitimini tamamlayıp mezun olan bireylerin dijital çağdaki gelişmelere hazır olması beklenirken bu başarı için gerekli olan 21. yüzyıl becerilerinin yeterince iyi tanımlanmamış olması bir dezavantaj olarak görülmektedir. Okulların, hızla gelişen teknoloji, araştırma ve toplumsal değişimlere ayak uydurmak için daha fazlasını yapması gerektiğini ifade eden rapora göre öğrencilerin günümüzün bilgiye dayalı, küresel toplumunda gelişmeye hazır olmalarını sağlamak için üç önemli şeyin gerçekleşmesi gerekmektedir(Lemke, 2003, s. 2);

- Toplum, 21. yüzyıl becerilerinin günümüz öğreneninin eğitimi için gerekli olduğunu kabul etmelidir.
- Okullar, insanların nasıl öğrendiğine, teknolojinin etkili kullanımına ve 21. yüzyıl becerilerine ilişkin titiz akademik içerik bağlamında ortaya çıkan araştırmalara dayalı yeni öğrenme tasarımlarını benimsemelidir.
- Politikacılar, okul hesap verebilirliğini hem akademik başarıyı hem de 21. yüzyıl becerilerini ölçen değerlendirmelere dayandırmalıdır.

Dijital Çağ hazırlığına yönelik ilk adımı temsil eden rapor, enGauge 21. Yüzyıl Becerileri'nin bilgiye dayalı küresel bir toplumda talep edilen eğitim politikalarını geliştirmek ve okullardaki öğrencilere sunmak için bir platform olarak kullanılmasını önermektedir (Lemke, 2003, s. 2).

EnGauge 21. yüzyıl becerileri; literatür incelemeleri, internet neslinin ortaya çıkan özelliklerine ilişkin yapılan araştırmalar, iş dünyası ve endüstrideki iş gücü eğilimleri üzerine güncel raporlar gözden geçirilerek geliştirilmiştir. Beceriler ABD

genelinde tanınan beceri setlerinin analizini, eğitimcilerden gelen girdileri, verileri, eğitimci anketlerinden ve kurucu gruplardan gelen tepkileri içeren geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. Ayrıca enGauge 21. yüzyıl becerilerinin ilk taslakları enGauge'a dâhil edilmeden önce 10 farklı eyalette, eyalet düzeyindeki konferans oturumlarında eğitimcilerden veriler toplanmış, Chicago ve Washington'daki anketler ve odak grupları alandaki uzmanlar tarafından incelenmiştir (Lemke, 2003, s. 13).

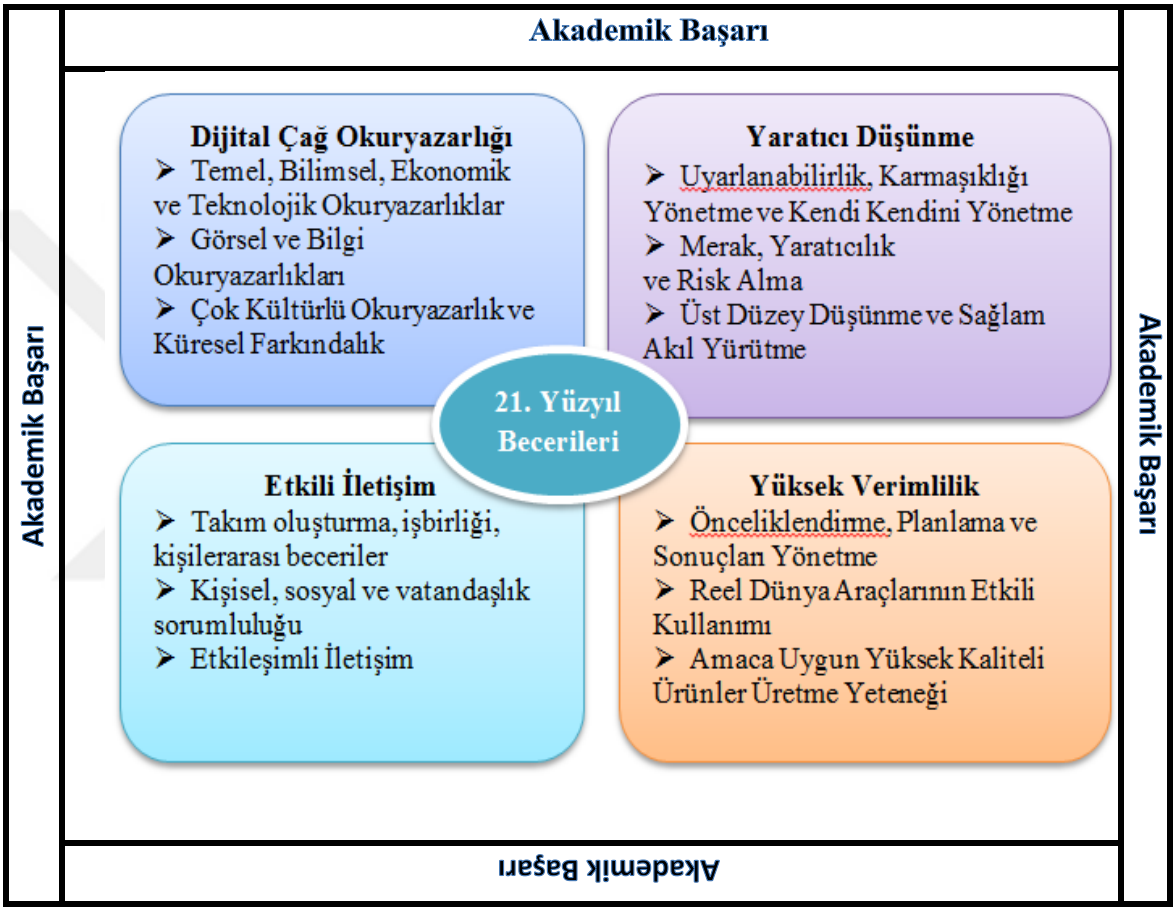

Şekil 3- EnGauge **(**NCREL) Becerileri

İki yıllık bir çalışmaya dayanan enGauge 21. yüzyıl becerilerine ait raporun; son tarihsel olaylar, küreselleşme ve dijital çağın kendine özgü nitelikleri ışığında gerekli olan taze, ciddi ve yeni bakış açısını temsil ettiği ifade edilmektedir. Sıkı akademik standartlar bağlamında değerlendirildiğinde topluma, iş dünyasına, sektöre ve eğitimcilere; dijital çağda öğrencilerin, vatandaşların ve işçilerin ihtiyaç duyduğu ortak bir anlayış ve tartışma dili sağlamayı amaçlayan raporda beceri kümeleri dört grupta değerlendirilmektedir. Bu beceriler 'Dijital Çağ Okuryazarlığı, Yaratıcı Düşünme, Etkili İletişim, Yüksek Verimlilik' ana başlıklarından oluşmakta olup her

biri, enGauge 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesi için öğrenci performansını tanıma konusunda rehberlik sağlayan temsili beceri kümelerine ayrılmıştır (Lemke, 2003, s. 12).

a- Dijital Çağ Okuryazarlığı

Toplum değiştikçe, yaşamın zorluklarını aşmak için gereken beceriler de değişmektedir. 1900'lerin başında, basit okuma, yazma ve hesaplama becerileri edinmiş bir kişi okuryazar olarak kabul edilmekteydi. 21. yüzyılda ise başarıya ulaşmak için, öğrencilerin bilim, teknoloji ve kültürde yeterliliğe sahip olmaları ve her türlü bilgiyi tam olarak anlamaları gerekmektedir. Bu doğrultuda dijital çağ okuryazarlığına ilişkin temel, bilimsel, ekonomik, teknolojik ve görsel okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, çok kültürlü okuryazarlık ve küresel farkındalık gibi beceriler öne çıkmaktadır.

Temel Okuryazarlık: Dijital Çağda kişinin hedeflerine ulaşmasında, bilgi ve potansiyelini geliştirmek için işte ve toplumda işlevsel olabilmesinde ihtiyaç duyduğu seviyelerde dil yeterliliği (İngilizce) ve aritmetik becerilerini ifade etmektedir.

Bilimsel Okuryazarlık: Kişisel karar verme, sivil ve kültürel olaylara katılım ve ekonomik verimlilik için gerekli bilimsel kavram ve süreçlere ilişkin bilgi ve anlayışa sahip olmayı ifade etmektedir.

Ekonomi Okuryazarlığı: Ekonomik sorunları, alternatifleri, maliyetleri ve faydaları belirleme yeteneği; ekonomik durumlarda iş yerinde teşvikleri analiz edebilme; ekonomik koşullar ve kamu politikalarındaki değişikliklerin sonuçlarını inceleme; ekonomik kanıt toplama, düzenleme ve maliyetleri faydalarla karşılaştırma yeteneğini ifade etmektedir.

Teknolojik Okuryazarlık: Teknolojinin ne olduğu, nasıl çalıştığı, hangi amaçlara hizmet edebileceği ve belirli hedeflere ulaşmak için nasıl verimli ve etkili bir şekilde kullanılabileceği hakkında bilgi sahibi olmaktır.

Görsel Okuryazarlık: Düşünmeyi, karar vermeyi, iletişimi ve öğrenmeyi ilerletecek şekillerde hem geleneksel hem de 21. yüzyıl medyasını kullanarak görüntüleri ve videoları yorumlama, kullanma, değerlendirme ve yaratma becerisini ifade etmektedir.

Bilgi Okuryazarlığı: Bir dizi medyada bilgiyi değerlendirme yeteneği; bilginin ne zaman gerekli olduğunu anlamak, bilgiyi etkili bir şekilde bulma, sentezleme ve kullanma ve bu işlevleri teknolojiyi, iletişim ağlarını ve elektronik kaynakları kullanarak gerçekleştirme bilgi okuryazarlığı olarak kabul görmektedir.

Çok Kültürlü Okuryazarlık: Kişinin, kendi kültürünün ve başkalarının kültürlerinin gelenekleri, değerleri ve inançlarındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlama ve takdir etme yeteneği olarak ifade edilmektedir.

Küresel Farkındalık: Dünya çapındaki uluslararası kuruluşlar, ulus devletler, kamu ve özel ekonomik kuruluşlar, sosyokültürel gruplar ve bireyler arasındaki karşılıklı ilişkilerin tanınması ve anlaşılması küresel farkındalık becerisini ifade etmektedir (Lemke, 2003, s. 15).

b- Yaratıcı Düşünme

EnGauge 21. yüzyıl becerileri raporunda dikkat çekilen bir diğer beceri ise yaratıcı düşünmedir. Raporda, teknolojinin basit görevleri kolaylaştırmasının, üst düzey becerilere daha fazla sorumluluk yüklediği belirtilmiştir. Dijital Çağ teknolojileri bağlamında formüle edilen yaşam becerileriyle yaratıcı düşünmenin oluştuğu ifade edilmiştir. 21. yüzyıl becerilerinden biri olan yaratıcı düşünmeyi oluşturan yaşam becerileri ve açıklamaları raporda şöyle yer almaktadır (Lemke, 2003, s. 33);

Uyarlanabilirlik ve Karmaşıklığı Yönetme: Mevcut veya gelecekteki ortamlara daha uygun olması için kişinin düşüncesini, tutumunu veya davranışını değiştirme yeteneği, zamanın, kaynakların ve sistemlerin (ör. organizasyonel, teknolojik) kısıtlamalarını anlamak, bunlara bağlı kalarak birden çok hedefi, görevi ve girdiyi idare etme yeteneği.

Kendi Kendini Yönetme: Öğrenmeyle ilgili hedefler belirleme, bu hedeflere ulaşmak için planlama yapma, zamanı ve çabayı bağımsız olarak yönetme, öğrenmenin kalitesini ve öğrenme deneyiminden kaynaklanan herhangi bir ürünü bağımsız olarak değerlendirme yeteneği.

Merak: Soruşturmaya yol açan bilme arzusu veya derin ilgi.

Yaratıcılık: Kişisel olarak veya kültürel olarak gerçekten yeni ve orijinal olan bir şeyi ortaya çıkarma eylemi.

Risk Alma: Hatalar yapma, alışılmadık veya popüler olmayan pozisyonları savunma veya kişinin kişisel gelişimi, bütünlüğü veya başarılarını geliştirecek zorlu problemlerle başa çıkma istekliliği.

Üst Düzey Düşünme ve Sağlam Akıl Yürütme: Çeşitli akademik alanlara ve problem çözme bağlamlarına uygulanan analiz, karşılaştırma, çıkarım ve yorumlama, değerlendirme ve sentezin bilişsel süreçleri.

Yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek için analoji, metafor, nitelik listeleme, morfolojik sentez, beyin fırtınası, yaratıcı sorun çözme, geleceğe yönelik sorun çözme gibi yöntemler kullanılmaktadır (Özyaprak, 2016, s. 73).

c- Etkili İletişim

Etkili iletişim becerisi, bireylerin sosyal yaşantısında ihtiyaç duyduğu en temel beceriler arasında yer almaktadır. Sosyal yaşamda etkili iletişim; bireyin özel hayatı, öğrenim süreci, meslek hayatı gibi birçok alanı kapsamakta ve tüm alanlar için gerekli yeterlilikleri gerekli kılmaktadır. Kendini ifade edebilme, anlatabilme, karşıdakini anlayabilme, çatışmaları önleyebilme veya yönetebilme, çıkan problemleri çözebilmek gibi yeterlilikler etkili iletişimi oluşturmaktadır (Uzuntaş, 2013, s. 14).

EnGauge 21. yüzyıl becerileri raporunda, etkili iletişimde çağımızın bilgi teknolojisinin kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olmakla beraber etik ikilemler de yaratabileceği belirtilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumda daha yaygın hâle gelmesi sonucu sosyal, kişisel, mesleki ve sivil yaşam üzerinde oluşan etkinin yönetilmesi bir gereklilik halini almaktadır. Bu yönetim sürecinin önemli bir parçası etkili iletişim olup bazı beceriler içermektedir. Bu beceriler şu şekilde sıralanmaktadır (Lemke, 2003, s. 47);

Takım Oluşturma ve İş Birliği: Sorunları çözmek, yeni ürünler oluşturmak, içerik öğrenmek ve ustalaşmak için birlikte çalışan iki veya daha fazla kişi arasındaki iş birliğine dayalı etkileşim.

Kişilerarası Beceriler: Sosyal etkileşimler sırasında kişinin ve başkalarının duygularını, motivasyonlarını, davranışlarını okuma ve yönetme yeteneği.

Kişisel Sorumluluk: Bir vatandaş, aile ferdi, toplum üyesi, öğrenci veya bir işçi olarak bireyin yaşam kalitesini artırmak için teknolojiyle ilgili yasal ve etik konular hakkında derin ve geçerli bilgilere sahip olması, bu bilgileri uygulama becerisi.

Vatandaşlık ve Sosyal Sorumluk: Teknoloji kullanımını, kamu yararını teşvik edecek ve toplumu, çevreyi ve demokratik idealleri koruyacak şekilde yönetme yeteneği.

Etkileşimli İletişim: Bir dizi çağdaş araç, aktarım ve süreç kullanılarak değişimler yoluyla anlamın üretilmesi.

d- Yüksek Verimlilik

EnGauge 21. Yüzyıl becerileri raporunda yer alan temel becerilerden sonuncusu olan yüksek verimlilik, eğitim dünyasından ziyade iş dünyasına hitap eden beceriler içermektedir. Raporda belirtildiği üzere, yüksek verimlilik şu anda okulların önemli bir odak noktası olmayıp, bir kişinin işgücünde başarılı olup olmadığını belirleyen nitelikleri kapsamaktadır. Bu nitelikler;

Sonuçları Önceliklendirme, Planlama ve Yönetme: Belirli bir projenin veya problemin hedeflerine verimli bir şekilde ulaşmak için organize etme yeteneği.

Gerçek Dünya Araçlarının Etkili Kullanımı: Gerçek dünya araçlarını kullanmada (*donanım, yazılım, ağ iletişimi ve bilgi teknolojisi çalışanları tarafından 21. yüzyıl işini gerçekleştirmek için kullanılan çevre aygıtları vb.)* iletişim kurma, iş birliği yapma, sorunları çözme ve görevleri yerine getirme becerisi.

Birbiriyle Bağlantılı, Yüksek Kaliteli Ürünler Üretme Yeteneği: Gerçek amaçlara hizmet eden ve öğrencilerin gerçek dünyadaki sorunları çözmek veya bunlarla ilgili iletişim kurmak için gerçek dünya araçlarını kullanmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan entelektüel, bilgilendirici veya maddi ürünler üretme yeteneği. Bu ürünler herhangi bir medyada (baskı, video, Web, sözlü sunum), kişinin kendisinin veya başkalarının anlayışına göre inşa edip geliştirdiği daha ikna edici iletişimi, kaynakların daha kullanışlı formlarla sentezlenmesini (veritabanları, grafikler, simülasyonlar) içermektedir (Lemke, 2003, s. 59).

EnGauge 21. yüzyıl becerileri çerçevesinin; dijitalleşme, yaratıcılık, iletişim ve verimlilik ekseninde geliştirildiği görülmektedir. Akademik başarıya ulaşmak için bu dört alanda becerilere sahip olmayı önkoşul olarak gören EnGauge beceriler çerçevesi, bugünün öğrencilerini yetiştirirken aslında geleceğin toplumunu da şekillendirebilecek nitelikte becerileri kapsamaktadır. Dijital dünya günümüzde birçok alana nüfuz etmiş ve insanlar için dijital becerileri zorunlu kılmaya başlamıştır. Bu bakımdan akademik başarı için de dijital beceriler EnGauge'de dijital çağ

okuryazarlığı becerileri olarak yer almıştır. Bireyin sosyal yaşantısını destekleyici etkili iletişim becerileri ve bilişsel gelişimini destekleyici yaratıcı düşünme becerileri de akademik başarı için EnGauge de öne çıkmaktadır. Yüksek verimlilik başlığı altında yer alan beceriler her ne kadar akademik başarı için kapsama alınmış olsa da bu beceriler, akademik başarıdan ziyade meslekî yaşantıda başarıya odaklanmaktadır. EnGauge çerçevesinin Türkiye'de çeşitli akademik çalışmalara (Hamarat, 2019; Nalbantoğlu, 2021) konu olmasının yanı sıra MEB politikaları ile aynı doğrultuda olması bu çerçvenin çalışma kapsamına alınmasında etkili olmuştur. FATİH projesi ve EBA içerikleri gibi uygulamalarla dijital çağ okuryazarlığına; öğretimde benimsenen yapılandırmacılık ve beceri temelli yaklaşım gibi unsurlar da yaratıcı düşünme ve etkili iletişime dair becerileri öne çıkarmaktadır.

1.1.7. ISTE Beceriler Çerçevesi

Uluslararası Eğitimde Teknoloji Topluluğu (International Society for Technology in Education (ISTE)), öğretimi ve öğrenimi dönüştürmek, yeniliği hızlandırmak ve eğitimdeki zorlu sorunları çözmek için teknolojinin gücüne inanan küresel eğitimciler topluluğu olarak kendini tanımlamaktadır. Çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılığı odak noktası olarak belirleyen bu toplulukta farklı geçmişlere, bakış açılarına ve deneyimlere sahip eğitimcilere katkı sağlamak ve onları ISTE uygulamaları hakkında bilgilendirmek hedeflenmektedir. Bireysel veya grup olarak üyelik imkanı sunan ISTE, beceri gelişimi konusunda etkileşimli ve aktif bir şekilde üyelerle süreci yürütmeyi planlamaktadır (*Diversity, Equity and Inclusion*, 2022). Bu bağlamda öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler için pratik rehberlik, kanıta dayalı profesyonel öğrenme, sanal ağlar, düşündürücü etkinlikleri kapsayan standartları sunmakta, tüm öğrenciler için fırsatları geliştiren çözümler ve bağlantılar oluşturulmasına imkan tanımaktadır (*ISTE*, 2021a).

Tablo 5- ISTE (International Society for Technology in Education) Becerileri

ISTE STANDARTLARI	ÖĞRENCİLER İÇİN	EĞİTİMCİLER İÇİN
	Yetkin Öğrenen	Öğrenen
	Dijital Vatandaş	Lider
	Bilgiyi Düzenleyen	Vatandaş
	Yenilikçi Tasarımcı	İşbirlikçi
	Bilgi İşlemsel Düşünen	Tasarımcı
	Yaratıcı İletişim	Kolaylaştırıcı
	Global İş Birliği Yapabilen	Analist

Farklı kitlelere hitaben standartlar belirleyen ISTE, belirlemiş olduğu standartlarla bellirli kriterler ortaya koyarak 21. yüzyılda eğitim paydaşlarına kazandırılması gereken becerileri ele almaktadır. Bu standartlar öğrenciler, eğitimciler, eğitim yöneticileri, sayısal düşünürler ve antrenörler için ayrı kategoilerde değerlendirilmektedir. Ancak çalışmamızın araştırma konusu itibariyle ISTE standartlarından öğrenciler ve eğitimciler için belirlenen standartlara yer verilecektir.

Öğrencilerin sürekli gelişen teknolojik ortamda ilerlemeye hazırlıklı olmaları gerektiğini savunan ISTE, öğrenmenin öğrenci odaklı bir süreç olmasını sağlamak için çeşitli becerilerin geliştirilmesi için yedi standart tasarlamıştır (*ISTE*, 2021b).

1. Yetkin Öğrenen: Öğrencilerin, öğrenme hedeflerinde yetkinliği seçme, gerçekleştirme ve göstermede aktif bir rol almak için teknolojiden yararlanmasını belirtmektedir.

2. Dijital Vatandaş: Dijital dünyada yaşamanın, öğrenmenin ve çalışmanın haklarını, sorumluluklarını ve fırsatlarını tanıyan ve güvenli, yasal ve etik yollarla hareket eden öğrencileri ifade etmektedir.

3. Bilgi Düzenleyen: Öğrencilerin, bilgi oluşturmak, yaratıcı eserler üretmek, kendileri ve başkaları için anlamlı öğrenme deneyimleri oluşturmak için dijital araçları kullanmasını ve çeşitli kaynakları eleştirel bir şekilde seçmesini ifade etmektedir.

4. Yenilikçi Tasarımcı: Sorunlara yeni, yararlı veya yaratıcı yaklaşımla çözüm tasarımı sürecinde çeşitli teknolojileri kullanabilmeyi belirtmektedir.

5. Bilgi İşlemsel Düşünen: Öğrencilerin hem sorunları anlamak ve çözmek için hem de çözümleri geliştirmek ve test etmek için teknolojik yöntemlerin gücünden yararlanarak stratejiler geliştirmesini ifade etmektedir.

Bilişimsel düşünme olarak da ifade edilen bilgi işlemsel düşünme kavramı son yıllarda popülaritesini artıran bir kavramdır. Analitik düşünme becerisi veya problem çözme becerisi olarak ifade edilen bilgi işlemsel düşünme, problem çözümüne destek verirken teknoloji ile düşüncenin birleşmesini esas alan bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Birden fazla düşünme becerisini kapsayan bilgi işlemsel düşünme kavramı sadece bilgisayar bilimi ile uğraşanların değil, her insanın ihtiyaç duyduğu bir beceri olarak kabul edilmektedir (Şahiner ve Kert, 2016, s. 39).

6. Yaratıcı İletişimci: Öğrencilerin hedeflerine uygun platformlar, araçlar, formatlar ve dijital medyayı kullanarak açık bir şekilde iletişim kurması ve çeşitli amaçlar için kendilerini yaratıcı bir şekilde ifade etmesini kapsamaktadır.

7. Global İş Birliği Sağlayan: Başkalarıyla iş birliği yaparak, yerel ve küresel ekipler halinde etkin bir şekilde çalışaran, bakış açılarını genişleten ve öğrenmelerini zenginleştirmek için dijital araçları kullanan öğrencileri hedeflemektedir.

BİT becerileri, eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği yapabilme gibi becerileri geliştirmeye katkı sağlayan başlıklardan oluşan ISTE öğrenci standartları, öğretmen standartları ile desteklenmektedir. Güçlendirilmiş öğrencilerin yetişmesi için bir yol haritası olarak görülen ISTE eğitimci standartları; uygulamaları derinleştirecek, öğretmenler arası iş birliği teşvik edecek, eğitmcileri geleneksel yaklaşımları yeniden düşünmeye sevkedecek yedi standarttan oluşmaktadır (*ISTE,* 2021c).

1.Öğrenen Eğitimciler: Bu standartla öğretmenlerin sürekli olarak kendilerini geliştirmesinin, yararlanan kanıtlanmış ve gelecek vaat eden teknolojik uygulamaları kullanmasının öğrencilerin öğrenimini iyileştireceği belirtilmektedir.

2.Lider Eğiticiler: öğrencilerin güçlenmesini ve başarısını destekleyen, öğretme ve öğrenmeyi geliştirmek için liderlik fırsatları arayan öğretmenleri kapsamaktadır

3. Vatandaşlık Eğitimcileri: Öğrencilere dijital dünyaya olumlu bir şekilde katkıda bulunmaları ve sorumlu bir şekilde katılmaları için ilham veren öğretmenleri ifade etmektedir.

4. İş Birliği Yapan Eğitmenler: Uygulamaları geliştirmek, kaynakları ve fikirleri keşfetmek, paylaşmak ve sorunları çözmek için meslektaşları yla ve öğrencilerle iş birliği yapmaya zaman ayıran öğretmenleri kapsamaktadır.

5. Tasarımcı Eğitimciler: Öğretmenlerin öğrenci değişkenliğini tanıyabilen ve buna göre özgün, öğrenci odaklı etkinlikler ve ortamlar tasarlamasını ifade etmektedir.

6. Kolaylaştırıcı Eğitmenler: Öğrencilerin ISTE Öğrenci Standartları'na ulaşmasını desteklemek için teknolojiyle öğrenmeyi kolaylaştırmayı ifade etmektedir.

7. Analist Eğitimciler: Ö ğrencilerin öğretimlerini yönlendirmek ve öğrenme hedeflerine ulaşmalarında desteklemek için verileri analiz ederek kullanan öğretmenleri belirtmektedir.

Birbirini destekleyen öğrenci ve eğitimci standartları belirleyen ISTE, 21. yüzyıl eğitim dünyasında farklı statüdeki birçok bireye yönelik standartlar belirleyerek sahip olunması gereken becerilerin kazandırılmasıyla eğitimde en iyiyi hedeflemektedir. Öncelikli olarak örgün eğitime yönelik hedefler belirleyen ISTE, 12 Mart 2019 tarihinde beceri gelişimine yönelik yeni bir girişimde bulunduğunu duyurmuştur. 'SkillRise' (*Skillrise an ISTE Initiative*) adıyla başlatılan çalışmalar yetişkin eğitimi için gerekli becerilere odaklanmaktadır. Becerileri artırmayı, geliştirmeyi amaç edinen SkillRise, yaşam boyu öğrenen bireyleri teşvik etmekte ve mesleki gelişimi desteklemektedir. Bireylerin kendilerini, yaşamlarını dönüştürmek ve kariyerlerinde başarılı olmalarına imkân sunmak için eğitim teknolojisinin kullanımını geliştirmelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir(ISTE, 2019).

ISTE beceriler çerçevesinde diğer beceri çerçevelerinden farklı olarak; beceriler öğrenenler için ve öğreticiler için iki kategoride ele alınmaktadır. 21. yüzyıl becerilerinin eğitime yansımaları veya eğitim sürecine dahil edilmesi gibi hususlar günümüz eğitim dünyasının önemli konuları arasında yer almaktadır. Bu bakımdan ISTE beceriler çerçevesindeki kategorilendirme anlam kazanmaktadır. Beceri gelişimi tek yönlü ve tek boyutlu olmadığı gibi beceri kazanımı da öğrenen ve öğretenler için her zaman standart bir yapıda olmayabilir. Dolayısıyla bireyler öğrenirken veya öğretirken farklı becerilere ihtiyaç duyabilir. Bu durumda beceri kazanımında öğrencinin gerekli niteliklere sahip olması kadar öğreticinin de yetkin olması önem taşımaktadır. 21. yüzyıl becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında öğretmenlerin de gerekli becerilerle donanmış olması maksimum düzeyde hedefe ulaşılmasını sağlayabilir. Ayrıca eğitimde dijitalleşme ve teknolojinin geliştirilmesine odaklanan ISTE, Türkiye'de de bu yönüyle etkili olmakta ve akademik çalışmalara konu olmaktadır (Talan, 2021; Özcan, 2019). Gerek MEB politikaları gerekse STEM eğitimleri ISTE standartlarıyla örtüşmektedir. Bu hususlar çalışmamızda ISTE çerçevesinin de yer almasında etkili olmaktadır.

1.1.8. Iowa Beceriler Çerçevesi

21. yüzyıl becerileri üzerine araştırmalar yapan bir diğer çalışma ABD'nin Iowa eyaleti merkezinde gerçekleştirilmiştir. Iowa'nın eğitim birimi olarak faaliyet gösteren Iowa Core, 2005 yılında Eğitim Bakanlığı ve Yasama Meclisi birlikteliğiyle lise öğrencileri için tutarlı beklentiler oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Eğitimcilerin tüm öğrencilere ulaşmasına imkân tanıyan harika bir okul sisteminin açık ve kesin beklentiler veya standartlarla başlayabileceğini belirten Iowa'da, bu akademik standartlar Iowa Çekirdeği olarak ifade edilmektedir. Iowa Çekirdek standartları, öğrencilerin anaokulundan 12. sınıfa kadar matematik, fen bilimleri, sosyal bilimler, İngiliz dili ve edebiyatı alanlarında bilmesi ve yapabilmesi gerekenleri açıklamaktadır. Ayrıca finansal ve teknolojik okuryazarlık gibi alanlarda 21. yüzyıl becerileri için öğrenme hedefleri belirleyen Iowa Çekirdeği, okullara öğrencilerin öğrenme hedeflerine ulaşmalarına nasıl yardımcı olacağına dair önerilerde bulunmaktadır (*Iowa CORE*).

Günümüzde küresel gerçekliğe dair birçok yeni tanım bulunmakta ve giderek karmaşık bir hale gelmektedir. Bu durum. Ekonominin küreselleşmesi, bilimsel ve teknolojik bilginin yığılması, uluslararası boyutlara varan sorunlar, küresel ısınma, pandemik hastalıklar, değişen demografik yapılar ve mezuniyet sonrası gelecek kaygısı gibi çeşitli sorunların varolduğu bir ortamda öğrenciler için tatmin edici 21. yüzyıl temel becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. 21. yüzyılın temel becerilerini nelerin oluşturduğuna dair çok sayıda açıklama bulunmaktadır. Bu açıklamalardan biri de 2007 yılında Iowa Yasama Meclisi tarafından Iowa 21. yüzyıl çerçevesi olarak oluşturulmuştur. Beş başlıktan oluşan Iowa 21. yüzyıl becerileri; yurttaşlık okuryazarlığı, istihdam edilebilirlik becerileri, finansal okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı ve teknoloji okuryazarlığından oluşmaktadır (McNulty, 2007, s. 1; Ayrıca bkz. Cansoy, 2018, s. 3123).

Yurttaşlık Okuryazarlığı: Iowa temel eğitimden ortaöğretimin sonuna kadar aşama aşama yurttaşlık okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasına ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalara göre ilkokul düzeyindeki öğrencilere yurttaşlık okuryazarlığı becerisi kazandırılırken eşitlik, özgürlük, demokrasi ve insan haklarına saygı gibi kavramlar üzerinde durulmaktadır. Bu kavramlar üzerinden örneklendirme, yorumlama, karşılaştırma yapma gibi teorik çalışmaların yanı sıra yurttaşlık erdemleri ve demokratik ilkelerin pratik olarak da uygulanması gerektiği

belirtilmektedir. Kuralların veya yasaların uygulanmasının toplumsal yansımaları konusunda ilkokul düzeyindeki öğrencilerin bilinçlendirilmesi gerektiğini öngören Iowa'ya göre; sınıfta, okulda, hükümette ve/veya toplumda kuralları ve yasaları değiştirme süreci de öğrencilere aktarılmalıdır (McNulty, 2007, ss. 4-5). Ortaokul düzeyinde verilmesi gereken yurttaşlık becerilerinde ise yerel unsurlardan küresel etkilere geçilmektedir. Öğrencilerin sadece içinde bulunduğu topluma ilişkin değil dünyadaki bölgelere ve kültürlere dair çağdaş ve küresel çalışmalar yapmaları beklenmektedir. Iowa; sivil ve siyasi oluşumların, çeşitli hükümetlerin, kanunların, yerel ve uluslararası antlaşmaların analiz edilmesiyle öğrencileri küresel vatandaşlığa yöneltmeyi hedeflerken aynı zamanda bu unsurların toplumlar üzerindeki etkilerini de anlamaya yönlendirmektedir (McNulty, 2007, s. 4). Ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler için ise Iowa yurttaşlık becerileri; vatandaşların ülke yönetimindeki rolünün analizinden anayasal düzlemde hukukun üstünlüğü, demokrai teorileri, toplumsal kurum ve örgütlerin hükümet ve politika üzerindeki etkilerine kadar daha geniş bir yelpazede bilinç kazanmalarını öngörmektedir (McNulty, 2007, s. 3)

İstihdam Edilebilirlik Becerisi: Iowa, iyi çalışanların her zaman iyi vatandaşlar olmayabileceği, ancak iyi vatandaşların her zaman iyi çalışanlar olacağı görüşünü benimsemektedir. Buradan hareketle, her öğrencinin, üretken, şefkatli ve yetkin vatandaşlar olmaları için onları güçlendiren akademik ve sosyal becerilerin yanı sıra kişisel özelliklere sahip olması gerektiğine inanmaktadır. İşverenler, çalışanlardan ekiplerinden verimli çalışma, etkili iletişim, yenilikçi düşünme ve sorunları yaratıcı bir şekilde çözme becerilerini göstermelerini talep etmekedir. Bu kritik becerilerin müfredat alanlarına entegre edilmesi ile öğrencilerin gelişimine imkan tanıyacağını düşünen Iowa, yerel ve global düzeyde karlı bir ekonomi ile sonuçlanacağını belirtmektedir (*Iowa CORE*)

İstihdam edilebilirliğe yönelik temel kavram ve becerilerin eğitim seviyelerine göre ayrı ayrı değerlendirildiği Iowa beceriler çerçevesinde, örgün eğitimde istihdam edilebilirliğe yönelik kavram ve beceriler yer almaktadır. Çeşitli rollere ve sorumluluklara uyum sağlamak, iş birliği yapabilmek, liderlik becerileri, dürüstlük, etik davranış ve sosyal sorumluluk sergilemek, yaşam boyu öğrenme üretkenlik, öz yönetim, yaratıcılık ve girişimci düşünce gibi kavram ve becerilerin, örgün öğretim sürecindeki öğrencilere kazandırılarak istihdam edilebiliriliğe katkı sağlayacağı ifade edilmektedir (McNulty, 2007, ss. 7-30).

Finansal Okuryazarlık: Iowa Çekirdek 21. Yüzyıl Becerileri Komitesi, Iowa okullarındaki her öğrencinin, finansal okuryazarlık kavramlarını öğrenerek küresel ortamda başarıya ulaşacağını iddia etmektedir. Öğrencilere bu doğrultuda sahip olması gereken beceriler için yönergelere yer vermektedir. Kısa ve uzun vadeli finans ve kariyer hedefleri geliştirmek, girişimcilik, tasarruf ve harcama planları oluşturmak bu yönergeler arasında yer almaktadır (McNulty, 2007, ss. 31-34).

Sağlık Okuryazarlığı: Bireylerin uygun sağlık kararlarını almak için gerekli temel sağlık bilgilerini ve hizmetlerini elde etme, işleme ve anlama kapasitesine sahip olma derecesi sağlık okuryazarlığı kavramını tanımlamaktadır. Bu tanıma göre sağlık okuryazarı bir kişi, yaşam boyunca yaşı ilerledikçe, sağlık bakımı değiştikçe ve toplumsal normlar değiştikçe sağlığı hakkında uygun kararlar verebilmektedir. Fiziksel aktivite ve egzersiz eksikliği, yetersiz beslenme, artan şiddet, artan madde kullanımı gibi durumlar sağlıklı ve aktif bir yaşam sürmek için ciddi tehditler olarak görülmektedir. Bu tehditlerden korunmaya imkân tanıyan sağlık okuryazarlığı; Iowa öğrencilerinin kendileri, aileleri ve toplumları için sağlık durumunu etkileyen kararlar hakkında eleştirel düşünme kapasitesi oluşturmak için bir çerçeve sağlamaktadır. Sağlık okuryazarlığı ile kavramları öğrenmenin, öğrencileri kişisel sağlık durumları için sorumluluk almaya yönlendireceği, tutumların ve zihin alışkanlıklarının gelişimi için ise bilgi tabanını oluşturacağı belirtilmektedir. Öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren sağlık okuryazarlığı becerilerine sahip olmalarının gerekliliğine vurgu yapan Iowa beceriler çerçevesinde, sağlık okuryazarlığı için temel kavramlar ve becerilerin küresel bir toplumda sağlık durumunu iyileştirmeye katkı sağlayacağı belirtilmektedir (McNulty, 2007, ss. 34-46).

Teknoloji Okuryazarlığı: Iowa beceriler çerçevesinde yer alan teknoloji okuryazarlığı ile ilgili temel kavramlar ve beceriler, ISTE standartlarında yer alan becerilerden yararlanılarak belirlenmiştir. 21. yüzyılda başarı için teknolojinin toplum üzerindeki dönüştürücü etkisini ve önemini anlamakla yaratıcılık, yenilikçilik ve sistematik düşünme gibi beceriler gerekli görülmektedir. Iowa öğrencileri için gerekli görülen teknoloji okuryazarlığı becerileri şu şekilde ifade edilmektedir (McNulty, 2007, ss. 47-62);

- Temel teknoloji donanım ve yazılımlarını, bunların uygulamalarını anlamak,
- Teknolojinin doğru ve güvenli kullanmak,

- Gerçek dünyadaki sorunları araştırmak ve çözmek için dijital araçları ve kaynakları kullanmak,
- Teknolojiyi kullanarak yaratıcı düşünmek,
- Yenilikçi ürünler ve süreçler geliştirmek,
- Dijital ortamları kullanarak iletişim kurmak ve iş birliği yapmak.

Iowa beceriler çerçevesinde ilkokul birinci sınıftan ortaöğretim son sınıfa kadar öğrencilere kazandırılması gereken becerilere bakıldığında, öğrencilerin bireysel ve akademik becerilerinden ziyade toplumsal düzeni destekleyici becerilerden oluştuğu görülmektedir. Bu beceriler elbette bireyin kişisel gelişimi için de gerekli beceriler olarak düşünülebilir ancak Iowa becerilerinin daha nitelikli öğrenciler yetiştirme konusundaki yaklaşımının topluma nitelikli bireyler kazandırma ekseninde olduğu görülmektedir.

Iowa beceriler çerçevesinin çalışmamızın kapsamına alınmasında örgün öğretim sürecindeki öğrencilere odaklanması etkili olmuştur. Her ne kadar örgün öğretim öğrencileri dikkate alınarak hazırlanmış bir çerçeve olsa da teknoloji okuryazarlığı dışındaki becerilerin daha çok öğrencilerin mezuniyet sonrasındaki yaşantıları için hazırlık süreci olduğu görülmektedir. Bu husus Iowa beceriler çerçevesinin örgün eğitim aracılığıyla yaşam boyu öğrenmeye odaklı beceri gelişimini desteklediğine işaret etmektedir.

1.1.9. Wagner'ın Beceriler Çerçevesi

21. yüzyıl becerilerine ilişkin içeriklerden küresel düzeyde kabul gören bir diğer çerçeve de Harward Ünivesitesi akademisyenlerinden Tony Wagner'a aittir. Yenilik eğitimi alanında birçok çalışma yapan Wagner, 'The Global Achievement Gap' adlı kitabıyla 21. yüzyıl becerilerini değerlendirmektedir. Wagner'a göre; yükseköğretim, kariyer ve vatandaşlık konusunda öğrencilerin ihtiyaç duydukları becerileri sağlama düzeyinde günümüz okulları arasında uçurum bulunmaktadır. Dolayısıyla 21. Yüzyıl insanı için gerekli olan beceriler, Wagner'ın tabiriyle 'Yedi Hayatta Kalma Becerisi', tanımlanmıştır. Wagner 2008 yılında belirlediği becerilerin, ilerleyen yıllarda gerekliliğine vurgu yapmakla beraber, yeterli olmadığını ifade etmiş ve yenilik eğitimcisi olarak güncelleme çalışmalarına önem vermiştir (Wagner, 2016, s. 1).

Wagner, öğretmen, yönetici ve öğrencilerden oluşan yüzlerce kişilik grupla yaptığı görüşmelerden sonra, 21. yüzyılda yaşayan insanların başarılı olmaları için yedi becerinin gerekli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu beceriler; eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi, iletişim ağları ve liderlik arasında iş birliği kurma becerisi, zihinsel çeviklik ve esneklik, inisiyatif alma ve girişimcilik, etkili sözlü ve yazılı iletişim, bilgiye erişim ve analiz becerisi, meraklanma ve hayal kurma becerisidir.

Şekil 4- Wagner Beceriler Çerçevesi (Nichols, 2013'ten uyarlanmıştır)

Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerileri: Gelişen bilim ve teknoloji 21. yüzyılda bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Önceleri eğitimle bilgi aktarımı yapılırken, günümüzde ulaşılan bilgiyi irdeleme, işe yarar bilgi hale dönüştürme, eleştirme ve problem çözme becerisini kazandıracak eğitim sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Cemaloğlu, 2019, s. 1). Eleştirel düşünme becerileri, bir sorunu çözmek, çözüm geliştirmek ve uygulamak için soyut bilgileri geniş ve derin düşünerek uygulama becerisini ifade etmektedir. Eleştirel düşünme çerçevesinde problemleri ve olayları tanımlamak, üzerine düşünmek, onlar hakkında bilgi edinmek ve alternatif çözüm önerileri üretmek yer almaktadır (Wagner, 2008, s. 22).

İletişim Ağları İş Birliğiyle Etkili Liderlik Becerisi: Günümüz kuruluşlarında komuta ve kontrol liderliği yerini işbirlikçi anlayışa bırakmaktadır. Kuruluşlar küresel hale geldikçe, projeleri için dünya çapında doğru kişiyi aramaktdırlar. Özellikle farklı kültürlerden çalışanlara sahip çok uluslu şirketler için,

iletişim ağları ile çalışan bireylerin becerisi temel bir ön koşul haline gelmiştir. Dolayısıyla stratejik düşünmek, en iyi işi yapabilmek için yetenek ve maliyet perspektif oluşturmak, farklı kültürlerden gelen insanlarla etkili iş birliğine dayalı ekipler kurmak 21. yüzyıl insanları için gerekli nitelikler arasında yer almaktadır (Wagner, 2008, s. 24).

Zihinsel Çeviklik ve Esneklik Becerisi: Her türlü belirsiz ve öngörülemeyen şartlarda çalışabilmek yeni bilgiye ve yeni duruma uyumu gerekli kılmaktadır. Düşünmek, esnek olmak, değişime adapte olmak ve yeni sorunları çözmek için çeşitli araçlar kullanmak zihinsel çeviklik ve esneklik becerisi kapsamında yer almaktadır (Wagner, 2008, s. 31).

İnisiyatif Alma ve Girişimcilik Becerileri; Çalışanların iyi problem çözücü ve takım oyuncusu çevik, yeni çevre ve fikirlere uyum sağlayabilen bireyler olması günümüz dünyasında yeterli olmayıp daha fazla inisiyatif almaları ve girişimci olmaları beklenmektedir. Gelişme için yeni fırsatlar, fikirler ve stratejiler arama yolları için inisiyatif ve girişimcilik becerileri gerekli kabul edilmektedir (Wagner, 2008, s. 32).

Etkili Sözlü ve Yazılı İletişim Becerileri; Etkili iletişim, kişinin düşüncelerini açık ve net bir şekilde iletme yeteneğinden ibaret olmayıp aynı zamanda iletişime odaklanması, yaratıcı, enerji dolu ve tutkulu olmasıgerekmektedir. Okullarda dilbilgisi, noktalama işaretleri veya yazımları kurallarının öğretilmekte ve test etmek zaman harcanmaktadır. Buna karşın açık ve öz olmakta güçlük çeken öğrenciler bulunmaktadır. Bu durumun çoğu zaman bulanık düşünme ve yazım eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Halbuki, demokraside görüşlerini açıkça ifade etme ve kültürler arasında etkili bir şekilde iletişim kurmak günümüzde önemli bir vatandaşlık becerisi olarak görülmekte ve dolayısıyla etkili iletişim becerileri tüm bireyler için gerekmektedir (Wagner, 2008, ss. 34-36).

Bilgiye Erişim ve Analiz Becerisi; Bu beceri sadece mesleki yaşamda değil, aynı zamanda vatandaşlık ve yaşam boyu öğrenme için degerekmektedir. 21. yüzyıl insanı için gazeteyi nasıl okuyacağını bilen aktif ve bilgili vatandaş olmak yeterli olmayıp birçok farklı kaynaktan bilgiye erişebilmesi ve değerlendirebilmesi beklenmektedir. Günümüzde bilgiye anında erişim mümkün olup çok sayıda veriden

doğru olanı tespit etmek için bilgiye erişim ve analiz becerisi gerekmektedir (Wagner, 2008, s. 37).

Meraklanma ve Hayal Kurma Becerisi; Çok soru sormak ve ilgi kavramlarıyla da ifade edilen merak, çalışma konusunda insanları teşvik etmektedir. Mark Summers'a göre Harika sorular sormayı öğrenmiş insanlar ve meraklı olmayı öğrenmiş olanlar çevremizdeki en hızlı hareket edenlerdir ve inovasyon üzerinde en çok etkiye sahip kişilerdir. Çağımızda ürünler ve servisler çok geniş yelpazede sunulmaktadır. Bu bolluk durumu rekabeti artırmakta; hayal gücü, yaratıcılık ve empati kapasiteleri ise rekabet gücünü korumaktadır (Wagner, 2008, s. 40).

Literatürde 21. yüzyıl beceri çerçevelerinin çoğunlukla çeşitli kurum ve kuruluşlarca oluşturulduğu görülmektedir. Tony Wagner tarafından ortaya konulan 21. yüzyıl beceriler çerçevesi bu bakımdan farklılık ortaya koymaktadır. Eğitim alanında uzman olan Wagner, çocukların geleceklerine odaklanmakta, onların yaratıcılık ve yenilik becerilerinin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır. Ortaya koyduğu bu çerçeve ile de önerilerini derleyerek öğrencilerin gelecekte başarılı bireyler olması için gerekli gördüğü becerilere yer vermiştir.

1.1.10. 21. Yüzyıl Öğrenme Ortaklığı-P21 Beceriler Çerçevesi

21. yüzyıl becerilerine ait küresel anlamda kabul gören çerçevelerden biri de ABD'de 21 eyalette uygulanan ve 33 kurum tarafından desteklenen stratejik bir eğitim projesi olan 'Partnership for 21st Century Skills (P21)' adıyla bilinen '21. Yüzyıl Öğrenme Ortaklığı' projesidir (Gelen, 2017, s. 18). P21 beceriler çerçevesi, Amerika'da Cisco, Apple, Microsoft, National Education Association gibi farklı şirket ve derneklerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Öğrencilerin bireysel ve mesleki yaşamlarında gerekli olan yeterlikler ve özellikler olarak nitelenen P21 becerileri, okul öncesi dönemden ortaöğretimin sonuna kadar öğrencilerin sahip olması gereken becerilere vurgu yapmaktadır (Voogt & Roblin, 2010, s. 5).

P21 beceri çerçevesi, öğretmenler, eğitim uzmanları ve iş liderlerinden aldıkları verilerden hareketle, öğrencilerin işte ve yaşamda başarılı olmak için ihtiyaç duydukları bilgi ve becerilerin yanı sıra, 21. yüzyılın öğrenme çıktıları için gerekli olan destek sistemlerini tanımlamak için geliştirilmiştir (*Framework for 21st Century Learning*, 2019). P21 çerçevesi, ABD'de ve yurtdışında binlerce eğitimci ve yüzlerce

okul tarafından kullanılan P21 projesinde 21. yüzyıl öğrenme çerçevesi dört önemli bileşenden oluşmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 21);

- Bilgi çalışması
- Düşünme araçları
- Dijital yaşam tarzları
- Öğrenim araştırması

P21 becerileri için, 21. yüzyıl öğrenme çerçevesi bileşenleri kadar becerilerin belirlenmesinde etkili olan temel konular ve 21. yüzyıl temalarına değinmek yararlı olacaktır. Günümüzde çoğu okulda olduğu gibi okuma, yazma, dil sanatları (ana dilde) , dünya dilleri (ikinci veya üçüncü dil), matematik, bilim, sanat, sosyal bilgiler ve coğrafya, hükümet ve yurttaşlık ve tarih gibi alanlar temel konuları oluşturmaktadır. 21. yüzyıl temaları ise küresel farkındalık (çok kültürlü farkındalık ve anlayış), finansal, ekonomik, ticari ve girişimcilik okuryazarlığı (ekonomik, işletme ve girişimcilik bilgisi), sivil okuryazarlık (sivil katılım, toplum hizmeti, etik ve sosyal adalet), sağlık okuryazarlığı (sağlık, beslenme ve koruyucu hekimlik), çevre okuryazarlığından (ekolojik farkındalık ve anlayış, enerji ve kaynak sürdürülebilirliği); oluşmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 45; Ayrıca bkz. *Framework for 21st Century Learning*, 2019)

Temel konular ve temalarla 21. yüzyıl becerilerine zemin hazırlayan P21 projesinde beceriler yaşam ve meslek becerileri, öğrenme ve yenilenme becerileri, bilgi, medya ve teknoloji becerileri olmak üzere üç ana başlıkta ve 11 alt başlıkta (Tablo 6) değerlendirilmektedir. Trilling ve Fadel P21 öğrenme çerçevesini, 21. yüzyıl bilgi ve beceriler gökkuşağı olarak şematize etmiştir (Şekil-5).

Şekil 5- P21 Beceriler Çerçevesi (*Framework for 21st Century Learning*, 2019)

P21 becerileri için bir simge haline gelen şemada gökkuşağı şekli çağımızda öğrenciler için en çok gerekli olan beceri alanlarını temsil etmektedir. 21. yüzyıl becerileri okullarda okutulan geleneksel konular ve çağdaş içerik temalarından bağımsız düşünülemeyeceği için şemada da becerilerle bir arada bulunmaktadır. Öğrenme ortamı, profesyonel yetiştirme, dersler ve müfredat, ölçme ve değerlendirme ise 21. yüzyıl öğrenme çerçevesinin destek sistemini oluşturan unsurlar olarak şemada yer almaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 47,48,119). Şemada belirtilen beceri alanlarına ait alt beceriler ise Tablo 6'da sıralanmaktadır.

Tablo 6- P21 Beceriler Çerçevesi ve Alt Beceriler

Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Yaşam ve Kariyer Becerileri
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	Bilgi Okuryazarlığı	Esneklik ve Uyum
İletişim ve İş Birliği	Medya Okuryazarlığı	Girişimcilik ve Öz Yönetim
Yaratıcı Düşünme ve Yenilikleri Uygulama	BİT Okuryazarlığı	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler
		Üretkenlik ve Sorumluluk
		Liderlik ve Sorumluluk

a- Öğrenme ve Yenilenme Becerileri

21. yüzyıl becerilerinin ilk seti olarak kabul edilen öğrenme ve yenilenme becerileri eleştirel öğrenmeye ve inovasyon becerilerine odaklanmaktadır. Eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama olmak üzere üç başlıkta incelenen beceriler aynı zamanda yaşam boyu öğrenmenin kilidini açacak bir anahtar olarak kabul edilmektedir. 21. yüzyılın küresel ekonomisi sürekli üretmek için hayal gücüne, yaratıcı düşünmeye ve yenilikleri uygulamaya; küresel pazar ise daha yeni ve daha iyi hizmetler ve ürünler için daha yüksek seviyelere ihtiyaç duymaktadır. Bu taleplere cevap verebilmek için öğrenme ve yenilik becerileri önem arz etmektedir. Öğrenme ve yenilenme becerilerinin merkezinde kendine güvenen ve yaşam boyu öğrenen bireyin gereklilikleri yer almaktadır. Başkalarının bir konu hakkında söylediklerini eleştirel olarak gözden geçirmek için sorular sormak, problem oluşturmak ve çözmek, öğrenmede başkalarıyla iletişim kurmak, yeni bilgi ve yenilikler yaratmak daha iyi bir dünya inşa etmeye yardımcı olmak 21. yüzyıl becerileri arasında yer almaktadır (Trilling & Fadel, 2009, ss. 49-50). Eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerilerinin ayrıntılı ele alınması öğrenme ve yenilenme becerilerinin açıklanmasına yardımcı olacaktır.

***Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme*:** Eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık gibi beceriler bilginin kullanılmasıyla öğrenilmekte ve uygulanmasıyla ise motivasyonu artırmaktadır. Bu becerileri kazanabilmek için öğrencilerin etkili akıl yürütmeleri, sistemli düşünebilmeleri, problem çözebilmeleri, yargılar ve kararlar verebilmeleri gerekmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 52).

- Etkili akıl yürütme için; Duruma uygun şekilde çeşitli akıl yürütme türlerini (tümevarımlı, tümdengelimli, vb.) kullanmak,
- Sistemli düşünmek için; karmaşık sistemlerde parça-bütün ilişkisini bir arada değerledirerek genel sonuçlara ulaşmak,
- Problemleri çözmek için; bilinmeyen ve farklı türde olan sorunları geleneksel ve yenilikçi yollarla çözmek, daha iyi çözümler ve çeşitli perspektifler geliştirebilecek sorular sormak,
- Yargılar ve kararlar vermek için ise; kanıtları, iddiaları ve inançları etkili bir şekilde analiz etmek ve değerlendirmek, başlıca alternatif bakış açılarını analiz etmek ve değerlendirmek, bilgi ve argümanlarları sentezlemek ve ilişki kurmak, bilgileri

yorumlamak ve analizle en iyi sonuçları çıkarmak, öğrenme deneyimleri ve süreçleri üzerine eleştirel düşünmek gerekmektedir.

Eleştirel düşünme, üst düzey bilişsel becerileri gerektiren, kapsamlı ve karmaşık bir süreci ifade etmektedir. Yaşamın her alanında başarılı olmak için gerekli görülen eleştirel düşünme, bireyin kendi kendine öğrenebileceği bir beceri olmayıp bireye kazandırılmasında eğitime ihtiyaç duyulmaktadır (Güven ve Kürüm, 2006, s. 79). Dolayısıyla eğitim sürecinde öğrencilere eleştirel düşünme becerisini kazandırmak için çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Özellikle beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme, soru sorma, eleştirel medya okuryazarlığı eğitimi gibi yöntem ve tekniklerle entelektüel normlar etkinliğinin eğitimde yer alması, bu yöntem, teknik ve etkinliklerin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde etkililiği kanıtlanmış olmasından kaynaklanmaktadır (Şenşekerci ve Bilgin, 2008, s. 30). Bireyi doğrulanmamış düşünceler ve iddialar arasında bocalamaktan kurtaran eleştirel düşünme becerisi, bilgi üretimini başlatan bir motor olarak kabul edilmekte ve bu yönüyle de öğretim sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir (C. Akbıyık ve Seferoğlu, 2006, s. 91).

***İletişim ve İş Birliği*:** Eğitim her zaman doğru konuşma, akıcı okuma ve net yazma gibi iyi iletişimin temelleri ile ilgilenirken, çağımızın talepleri doğrultusunda birlikte öğrenmeyi teşvik etmek için çok daha geniş ve daha derin bir kişisel iletişim ve iş birliği becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçlara cevap vermek için P21, öğrencilere bazı tavsiyelerde bulunmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 55). Açıkça iletişim kurmak için;

• Düşüncelerin ve fikirlerin sözel, yazılı veya sözsüz iletişim biçimleriyle etkili ifade edilmesi,

• Bilgi, değerler, tutumlar ve niyetler dahil anlamı keşfetmek için etkili bir şekilde dinlemek,

• İletişimi bilgilendirmek, talimat vermek, motive etmek ve ikna etmek gibi bir dizi amaç için kullanmak,

• Birden fazla medya ve teknolojiden yararlanmak,

• Çok dilli ortamlar dahil olmak üzere farklı ortamlardaetkili bir şekilde iletişim kurmak gerekmektedir.

Başkalarıyla iş birliği yapma becerisini kazanabilmek için ise;

• Çeşitli ekiplerde etkili ve saygılı bir şekilde çalışmak,

• Ortak bir hedefe ulaşmak için esnek ve istekli olmak,

• İş birliğine dayalı ve her ekip üyesinin bireysel katkılar yaptığı çalışmalar için sorumluluğu paylaşmak gerekmektedir.

İletişim; bireyin kendisini başkalarına anlatmasına, başkalarını tanımasına ve başkalarını etkilemesine olanak tanırken bireyin içinde bulunduğu toplumla birlikte olmasını, paylaşım yapmasını ve kaynaşmasını kolay kılmaktadır (Avcı, 2019, s. 199). İletişimin bir beceri olarak öğrencilere kazandırılması Türk eğitim sisteminde anadilde ve yabancı dilde olmak üzere iki ayrı açıdan ele alınmaktadır. TYÇ'de yer alan anadilde ve yabancı dilde iletişime yönelik hedefler, öğrencilere kazandırılması gereken beceriler arasında iletişimi ön plana çıkarırken MEB bünyesinde verilen 'İletişim Becerileri ve Sunum' dersi ile de öğrencilerin desteklenmesi hedeflenmektedir. Öğrencilerde iletişim becerilerinin geliştirilmesi sayesinde bireye çok yönlü katkıda bulunulması İletişim Becerileri ve Sunum dersinin öğretim programında da açıkça ifade edilmektedir. Bu programa göre; iletişim duygu ve düşüncelerin ifade edilmesinden ibaret olmayıp düşünme, anlama, araştırma, keşfetme, sıralama, sınıflandırma, ilişki kurma becerilerini de geliştirmektedir. Ayrıca iş birliği, problem çözme, karar verme, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi becerilerin geliştirilmesinde de iletişim becerileri etkili olmaktadır (MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, 2018, s. 8)

İletişim becerilerinin iş birliği becerisinin kazandırılmasında ve gelişltirilmesinde etkisi olduğu gibi iş birliği becerisi üzerine temellendirilen işbirlikli öğrenme modeli de sözlü iletişim becerilerinin geliştirilmesinde katkı sunmaktadır (Bayrakçeken vd., 2015, s. 30). İş birliği becerisi ile öğrenciler ortak bir hedef doğrultusunda hareket etmekte ve aktif katılım sağlamaktadırlar (Bayrakçeken vd., 2015, s. 2). İş birliği sürecinde öğrenciler ait oldukları grup içerisinde söz alma, görüş açıklama, tartışma karar verme gibi beceriler kazanırken farklı görüşlere ve fikirlere saygı ve hoşgörüyle yaklaşmayı da öğrenmektedirler (Ekinci, 2015, s. 95). İletişim ve iş birliği becerilerinin birbirlerini destekleyici etkileri P21 çerçevesinde bu iki becerinin bir arada değerlendirilmesinin zeminini oluşturmaktadır. Bu beceriler her ne kadar öğrencilerin bireysel olarak kazanması gereken beceriler olarak görülse de

toplumsal düzeyde ihtiyaç duyulan ve fayda sağlayan becerilerin başında yer almaktadırlar.

Yaratıcı Düşünme ve Yenilikleri Uygulama: 21. yüzyılın sürekli olarak yeni hizmetler, daha iyi süreçler, dünyanın küresel ekonomisi için geliştirilmiş ürün talepleri için sürekli olarak yenilenme gerekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerisinin 21. yüzyıl becerileri listesinde ön planda olması doğal karşılanmaktadır. Günümüzde birçok insan, 21. yüzyıl sorunlarını yeni yollarla çözme (enerji kullanımının yeşillendirilmesi gibi), yeni teknolojiler icat etme (biyo ve nanoteknoloji gibi) veya yaratıcılık becerisinin Bilgi Çağı'ndan İnovasyon Çağı'nahızlı bir geçişe yol açtığını düşünmektedir. Ayrıca mevcut teknolojilerin daha yenilerini keşfetmek için tamamen yeni bilgi dalları ve endüstriler icat etmenin yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerilerini çok daha değerli kılacağı düşünülmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 59). Yaratıcı düşünmek için;

- Beyin fırtınası gibi çok çeşitli fikir oluşturma tekniklerini kullanmak,
- Yeni ve değerli fikirler oluşturmak,
- Yaratıcı çabaları geliştirmek ve en üst düzeye çıkarmak için kendi fikirlerini detaylandırmak, iyileştirmek, analiz etmek ve değerlendirmek gerekmektedir.

Başkalarıyla yaratıcı bir şekilde çalışmak için;

- Yeni fikirler geliştirmek, uygulamak ve etkili bir şekilde başkalarına iletmek,
- Yeni ve farklı bakış açılarına açık ve duyarlı olmak,
- Gerçek dünyada yeni fikirleri benimsemenin sınırlarını anlayıp, çalışmalarda özgünlük ve yaratıcılık göstermek,
- Başarısızlığı, hataları ve küçük başarıları öğrenmek için bir fırsat olarak görmek ve bunun uzun vadeli, döngüsel bir süreç olduğunu anlamak gerekmektedir.

Yenilikleri uygalamak için ise; inovasyonun gerçekleşeceği alana somut ve yararlı bir katkı sağlamak için yaratıcı fikirlere göre hareket etmek gerekmektedir.

Modern yaşamda gelişen bilim ve teknoloji toplumsal, bireysel ve mesleki alanda ortaya çıkan karmaşık sorunların çözülmesinde yaratıcı düşünme becerilerini gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Bu gereklilik ve zorunluluk doğrultusunda eğitim sistemi öğrencilerin yaratıcılık yeteneğini etkin kılmak için onların düşünce yapılarını

geliştirmekle birlikte yeni şeyler yapabilme yeteneklerini geliştirmeyi hedeflemektedir (Ş. Öztürk, 2004, s. 79) . Öğretmen merkezli eğitim anlayışı dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de yerini öğrenci merkezli anlayışa bırakmıştır. Bu durumun gerçekleşmesinde öğrenciyi merkeze alan yöntemlerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirici etkisi rol oynamaktadır (Özerbaş, 2011, ss. 690-691). Grup projeleri hazırlama, bireysel rapor hazırlama, tartışma, model olma, rol oynama, vaka çalışmaları, sıfat listesi oluşturma, drama, beyin fırtınası, balık kılçığı, kavram haritası, çağrışım, yaratıcı gezi ve gözlemler gibi öğrenci merkezli yöntem ve teknikler, yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmesi bakımından eğitimde sıklıkla yer almaktadır (Ş. Öztürk, 2004, s. 81).

Yaratıcı düşünmenin bir ürünü olan inovasyon kavramı P21 beceri çerçevesinde yenilikleri uygulama olarak kendini göstermektedir. Bir ihtiyaca yönelik çözüm üretmede ve orijinal fikirler geliştirmede etkili olan yaratıcı düşünme ve yenilikleri uygulama becerisinin belirli bir öğretim programında kısıtlı olarak verilmesi uygun görülmeyip tüm eğitim programlarında yer alması gerekli görülmektedir (Özmusul, 2012, s. 733). Değer taşıyan yenilik olarak ifade edilen inovasyon kavramı, eğitim alanında programların geliştirilmesi, öğretimde yeni yöntem ve tekniklerin öğrenci başarısına etkisinin ölçülmesi, öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler, sınıfların ve okul binalarının öğrencilerin psikolojik özelliklerine göre düzenlenmesi gibi yeniliklerle kendisini göstermektedir (Keleşoğlu ve Kalaycı, 2017, s. 73). Eğitimde yenilikleri uygulama becerisinin kazandırılması ile günceli yakalayan, farklı düşünebilen bireyler yetiştirmek ve eğitim sürecini daha etkili hale getirmek hedeflenmektedir. Bu bağlamda yapılandırmacı yaklaşımla birlikte eğitimde inovasyon sürecinin başladığı düşünülmektedir (Taş, 2017, s. 105).

b- Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri

21. yüzyılda öğrenciler, parmaklarının ucundaki bilgi ve medyaya uygun şekilde erişme, değerlendirme, kullanma, yönetme ve ekleme becerilerine daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Bilgi, medya ve teknoloji becerileri ile öğrenciler; dijital araçlarla düşünme, öğrenme, iletişim kurma, iş birliği yapma ve yaratma yeteneklerini artırmak için benzeri görülmemiş bir güce sahip olmaktadırlar. Tüm bu gücün yanı sıra, büyük miktarda bilgi, medya ve teknolojiyle başa çıkmak için uygun becerileri öğrenme ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 64). Bu ihtiyacı karşılamak için ise bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve BİT okuryazarlığı

becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu becerilerin kazanılması için P21 tavsiyelerde bulunmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 65).

Bilgi Okuryazarlığı: Problem çözme amacıyla bilgi araçlarını ve kaynaklarını kullanırken gereken beceri ve teknikler olarak tanımlanan bilgi okuryazarlığı kavramı, ilk kez 1970'li yıllarda Paul Zurkowski tarafından ortaya atılmıştır (Hazar, 2019, s. 11). 21. yüzyılda, herkesin bilgi okuryazarlığı ve akıcılığı düzeyinin yükselmesi beklenmektedir. İşte, okulda, evde veya toplum içinde, bilgiye verimli ve etkili bir şekilde erişme, bilgileri eleştirel ve yetkin bir şekilde değerlendirme, bilgiye erişim, değerlendirme, uygulama, yönetme konularında talepler bulunmaktadır. P21 projesi, bu taleplere cevap verecek öğrenciler için bazı gereklilikler bildirmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 67). Bu gereklilikler;

• Bilgiye zamanı verimli ve kaynakları etkili kullanarak erişim sağlamak

• Bilgileri eleştirel ve yetkin bir şekilde değerlendirmek

• Mevcut konu veya sorunlar için bilgileri doğru ve yaratıcı bir şekilde kullanmak

• Çok çeşitli kaynaklardan bilgi akışını yönetmek

• Bilgiye erişim ve kullanımı çevreleyen etik ve yasal konulara ilişkin temel bir anlayış uygulamak.

Bilgi okuryazarlığına ilişkin öncü ve yaygın tanımlar Paul Zurkowski ve Robert S. Taylor tarafından yapılmıştır. Zurkowski bilgi okuryazarlığını bireyin iş yaşantısında karşılaştığı problemlerin çözümünde bilgi, kaynak ve araçları kullanma becerisi olarak tanımlarken (Zurkowski, 1974, s. 6; Akt. Şenyurt ve Önal, 2019, s. 29) Taylor ise sorunların çözümü için uygun bilgi kaynaklarından yararlanma, bilgilenme sürecini sürekli kılma ve bilgi sağlama stratejilerine ilişkin beceriler olarak ifade etmektedir (Taylor, 1979, s. 1875; Akt. Şenyurt ve Önal, 2019, s. 29).

Bireylerin yaşamları boyunca ihtiyaç duyacakları beceriler arasında yer alan bilgi okuryazarlığının kazandırılmasında eğitim en büyük role ve sorumluluğa sahiptir. Eğitim almış bireylerin kişisel ve mesleki yaşantılarında karşılaştıkları problemleri çözme konusunda yeterli olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu yeterliliği sağlama noktasında öğrencilere bilgiyi doğrudan aktarmak yerine bilgi okuıryazarlığı becerisinin kazandırılması yoluyla öğrenme sürecinin sürekliliğini

sağlamak eğitim ve öğretim kurumlarının sorumlulukları arasında yer almaktadır (C. Polat ve Odabaş, 2008, s. 1). Eğitim sürecinin ilk yıllarından başlamak üzere öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerisinin kazandırılması bireyin akademik hayatına olduğu kadar yaşam boyu öğrenme sürecine katkı sunmaktadır. Dolayısıyla yetişmekte olan neslin bilgi okuryazarlığı becerisiyle donatılmasında eğitim programlarıyla birlikte öğretmenlerin, eğitimcilerin ve okul kütüphanecilerinin de sorumlu olduğu görülmektedir (Kurbanoğlu, 2001, s. 17).

Türk Milli Eğitim Sistemi'nde öğrencilere bilgi okuryazarlığının kazandırılmasında etkili ve sorumlu olan unsurlardan birini öğretim programları oluşturmaktadır (Bkz. "Türk Milli Eğitim Sisteminde Bilgi Okuryazarlığı Modeli" Şenyurt, 2018, s. 214). Öğretim programlarının bilgiye ilişkin problemi tanımlama, bilgiyi bulma, seçme ve değerlendirme, organize etme, kaydetme ve sunma gibi unsurları öğrencilere aktarması beklenmektedir. Öğrencilerin bu hususlarda yetkinlik kazanması, örgün öğretim sürecindeki öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerisiyle donatılmış olmasına zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla öğretim programlarının bilgi okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasında etkisi ortaya çıkmaktadır (Şenyurt, 2018, s. 217).

Medya Okuryazarlığı: Medya kavramı; çeşitli araçlarla kitlesel iletişime ve kişiler arası iletişime imkan tanıyan uygulamaları ve teknolojileri kapsamaktadır (Bilici, 2014, s. 5).Gelişen teknolojik imkanlarla birlikte geniş sahalara yayılma imkanı bulan medyayı doğru okumak, doğru yazmak, doğru anlamak ve doğru anlamlandırabilmek 21. yüzyıl insanı için gereklilik haline gelmiştir. Bu gereklilik sonucu ortaya çıkan medya okuryazarlığı becerisi her geçen gün daha fazla öneme sahip olmaktadır.

Medya okuryazarlığına dair çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Yaygın olarak kabul gören tanıma göre medya okuryazarlığı; "*çeşitli türden (görsel, işitsel, basılı, vb.) medya mesajlarına erişebilme, erişilen medyaları eleştirel bakış açısıyla çözümleyip değerlendirebilme ve kendi medya iletilerini üretebilme becerisi*" (RTÜK, 2016) olarak ifade edilmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere medyayı tek bir türe sığdırmak mümkün değildir. Dolayısıyla medya okuryazarlığı, gazeteler ve dergiler gibi basılı medyayı; radyo, televizyon, sinema gibi elektronik medyayı; bilgisayar, internet, sanal platformlar, mobil teknolojiler gibi dijital medyayı kapsayan bir beceri

niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle medya okuryazarlığı hem bilgi okuryazarlığı becerisi ile hem de teknoloji okuryazarlığı becerisi ile yakından ilişkilidir.

Medya ve dijital medya seçimleriyle çevrili 21. yüzyıl öğrencilerinin, medya kaynaklarını en iyi şekilde nasıl uygulayacaklarını anlamaları gerekmektedir. Medya okuryazarlığı, mesajların işlenmesi ve iletilmesini sağlayan araçlar (baskı, grafik, animasyon, ses, video, web siteleri vb.) ve mesajların izleyiciler üzerinde etkili olmaktadır. Videolar, podcastler (Podcast, dijital medya dosyalarının mp3 çalar, iPod ve bilgisayar gibi cihazlarda kullanılmak üzere hazırlanarak, RSS (Really Simple Syndication) beslemeleri yoluyla internet üzerinden dağıtılan içerikleri ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülseçen vd., 2010; Kurt ve Göçer, 2021; Zengin vd., 2018) ve web siteleri gibi ilgi çekici ve etkili iletişim ürünleri oluşturmak ve medya oluşturma araçlarını kullanmak medya okuryazarlığı becerisine ihtiyaç duyulmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, ss. 67-68). 21. yüzyıl öğrencilerinin medya okuryazarlığı becerisine sahip olmaları için medya analizi ve medya ürünlerine dair P21 çerçevesinde önerilen birtakım davranışlar bulunmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 69). Öğrencilerin medyayı analiz edebilmeleri için;

• Medya mesajlarının nasıl, neden ve hangi amaçlarla oluşturulduğunu anlayabilmek

• Bireylerin mesajları nasıl farklı yorumladıklarının, değerler ve bakış açıları dâhilinde veya haricinde medyanın inançları ve davranışları nasıl etkileyebileceğinin farkına varmak,

• Medyanın erişimini ve kullanımını çevreleyen etik ve yasal konulara ilişkin temel bir anlayış uygulamak gerekmektedir.

Medya ürünleri oluşturmak için ise;

• En uygun medya oluşturma araçlarını, özelliklerini ve kurallarını anlamak ve kullanmak,

• Farklı, çok kültürlü ortamlarda en uygun ifadeleri ve yorumları anlamak ve etkili bir şekilde kullanmak gerekmektedir.

Medya okuryazarlığı becerisi 2000'li yıllardan itibaren Türk Milli Eğitim Sistemi içerisinde de önemli bir yer edinmeye başlamıştır. 2007-2008 eğitim öğretim yılından itibaren medya okuryazarlığı dersine ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine

yönelik seçmeli dersler arasında yer verilmektedir (Yavuz ve Arhan, 2016, s. 106). Seçmeli medya okuryazarlığı dersinin öğretim programına göre okuma, yazma, rakamsal ifadeleri anlayabilme gibi geleneksel okuryazarlık becerisi günümüz şartları için yeterli olmamakta ve çeşitli alanlarda yeni okuryazarlık becerilerine ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu alanlardan birini oluşturan medya okuryazarlığının günümüz dünyası için olmazsa olmaz beceriler arasında yer aldığı belirtilmektedir. Programda medya okuryazarlığının; her tür medya mesajına ulaşma, mesajları analiz etme, değerlendirme ve yeni mesajlar yaratma becerilerini kapsadığı belirtilmektedir. Medya okuryazarlığı becerisine sahip olan bireyler; radyo, televizyon, dergi, gazete, kitap, video oyunları, reklam panoları, müzik kayıtları, işaretler, paketleme ve pazarlama malzemeleri ve internet gibi çeşitli medya türlerinden aktarılan karmaşık mesajları çözme yeteneğine sahip olmakta ve kendi medyalarını da üretebilme becerisiyle birlikte medya kültürümüzün aktif katılımcıları haline gelmektedirler (MEB, 2019a, ss. 2-3).

BİT Okuryazarlığı: Bilgi ve iletişim teknolojileri, 21. yüzyılın en önemli araçları arasında yer almaktadır. BİT okuryazarlığı, bilgi toplumunda işlevsel olabilmek için iletişim araçlarına ve ağlarına erişerek, bilgiyi yönetmek, entegre etmek ve değerlendirmek için dijital teknolojilerden yararlanmayı ifade etmektedir (ICT Literacy Panel, 2002, s. 2). 21. yüzyıl insanı dijital ve teknolojik araçlarla donanmış dünyaya gözünü açmaktadır. Bu araçları öğrenmek kadar, onların en iyi ne şekilde kullanılacağı bilgisine de sahip olmak gerekmektedir. P21 çerçevesi kapsamında öğrencilerin BİT okuryazarlığı becerisine sahip olmak için teknolojiye dair uygulamaları beklenen birtakım gereklilikler bulunmaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 71). Teknolojiyi etkili bir şekilde kullanmak için;

- Teknolojiyi araştırma, organize etme, değerlendirme ve iletişim kurma aracı olarak kullanmak
- Bilgi ekonomisinde başarılı bir şekilde işlev görmek için bilgiye erişmek, yönetmek, entegre etmek, değerlendirmek ve oluşturmak suretiyle dijital teknolojilerle iletişim ağı araçlarını ve sosyal ağları uygun şekilde kullanmak
- Bilgi teknolojilerine erişim ve kullanım hakkında etik ve yasal konular üzerine temel bir anlayış uygulamak gerekmektedir.

Türk Milli Eğitim Sistemi'nde BİT okuryazarlığı becerisine ilişkin uygulama ve çalışmalar her geçen gün önem kazanmaktadır. 2018 de güncellenen öğretim

programlarında TYÇ kapsamında yer verilen dijital yetkinlik (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015, s. 27) ile öğrencilerde BİT okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. BİT okuryazarlığı bağlamında eğitim sistemimizde teknoloji okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık gibi beceriler üzerine de yoğunlaşılmaktadır. Teknoloji okuryazarlığı becerisi özellikle fen ve teknoloji dersi kapsamında geliştirilmeye çalışılırken (Aydın ve Silik, 2018, s. 120), dijital okuryazarlık becerisinin daha geniş perspektifte ele alınmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Öğretmenlerin hem kendilerinde hem de öğrencilerde dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmelerimne destek olmak için MEB tarafından 'Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu' (MEB, 2020) yayınlanmıştır. Öğrencilerin hızla dijitalleşen dünyada desteklenmesi ve etkin dijital okuryazar olmalarının sağlanması için öğretmenlereyol göstermeye çalışan kılavuz belirli bir ders grubu ve öğretmeni için değil tüm öğretmenlere yönelik olarak hazırlanmıştır. Öğretmenlerin bu kılavuzu hem kendi günlük yaşamlarına hem de derslerinin öğretim programına entegre etmeleri ile dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmeleri, kullanmaları ve öğrencilere de kazandırmaları hedeflenmektedir (MEB, 2020, s. 5).

c- Yaşam ve Kariyer Becerileri

Çağımız öğrencilerinin eğitim yaşantılarında ve gelecekteki mesleki kariyerlerinde karşılaşabilecekleri zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olabilecek beş beceri ön plana çıkmaktadır.

***Esneklik ve Uyum*:** 21. yüzyılda bilim ve teknolojideki hızlı değişim yaşam, meslek, öğrenim, iletişim ve vatandaşlık için uyum sağlamayı gerektirmektedir. Bu kapsamda öğrencilere dair birtakım beklentiler yer almaktadır. Değişime uyum sağlamak için; öğrencilerden çeşitli rollere, iş sorumluluklarına, programlara ve bağlamlara uyum sağlamaları ile belirsizlik ve değişen önceliklerin olduğu bir ortamda etkin bir şekilde çalışmaları beklenmektedir. Esnek olmak için ise; geri bildirimi etkili bir şekilde dikkate almaları, övgü ve eleştirilerle olumlu bir şekilde baş etmeleri, özellikle çok kültürlü ortamlarda farklı görüş ve inançları anlamak, müzakere etmek ve dengelemek için uygulanabilir çözümlere ulaşmaları beklenmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 77).

Esneklik ve uyum becerileri sosyal hayatta toplumsal düzeni temin etmeye ve korumaya yönelik becerilerden oluşmaktadır. Günümüz eğitim sistemi açısından bu

becerilere ele alındığında çokkültürlülük ve vatandaşlık eğitimi öne çıkmaktadır. Çeşitli beceri çerçevelerinde yer alan vatandaşlık becerileri, P21 çerçevesinde esneklik ve uyum becerileri kapsamında yer almaktadır. Küreselleşen dünyada yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeler vatandaşlık becerilerini gerekli kılarken bu becerilerin kazandırılması hususunda vatandaşlık eğitimi önem kazanmış ve geniş perspektifte ele alınmaya başlanmıştır. Küresel vatandaşlık, kültürel vatandaşlık, dijital vatandaşlık, ekolojik/ çevresel vatandaşlık, çokkültürlü vatandaşlık, azınlık vatandaşlığı, anayasal vatandaşlık, ekonomik vatandaşlık gibi kavramlarla vatandaşlık eğitimi çok boyutlu olarak ele alınmakta ve vatandaşlık becerileri geniş bir alana yayılmaktadır (C. Öztürk vd., 2019, s. 5).

Türk eğitim tarihinde ilk olarak Tanzimat Dönemi'nde verilmeye başlanan vatandaşlık eğitimi günümüzde 'İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi' dersi kapsamında gerçekleşmektedir (Som ve Karataş, 2015, s. 37). Bununla birlikte tüm derslerin öğretim programlarında TYÇ'de yer alan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler alanı ile de vatandaşlık becerilerinin eğitim öğretimin geneline yayıldığı görülmektedir (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015, s. 28)

Esneklik ve uyum becerileriyle ilişkili bir diğer etken olan çokkültürlülük kavramı, bireyin sadece sosyal hayatıyla değil kişisel gelişimi ve okul hayatıyla da yakından ilgilidir. Eğitimde fırsat eşitliğini esas alan çokkültürlülüğün; toplumlararası kutuplaşmanın engellenmesi, insanların birbirleriyle etkileşime devam etmesi ve toplumdan uzaklaşmamaları için eğitim öğretim sürecinde dikkate alınması gerekli görülmektedir (B. E. Coşkun, 2011, s. 1756). Öğretim programları, materyaller, örgütsel yapı ve eğitimin diğer tüm bileşenlerini kapsayan çokkültürlü eğitim, kültürel ve etnik farklılıklara meşruiyet ve yaşam sağlayarak öğrencileri eşit olanaklarla başarıya ulaştırmayı hedeflemektedir (Gay, 1994; Akt. S. Polat, 2009, s. 156).

***Girişimcilik ve Öz Yönetim*:** Bugünün öğrencilerinin, okullarda girişim ve öz yönetim becerileri geliştirilerek 21. yüzyılın gerekliliği doğrultusunda hazırlanmaları gerekmektedir. Her öğrenciye ebeveynleri ve öğretmenleri tarafından kendi kendini yönetme ve inisiyatif kullanma konusunda uygun düzeyde özgürlük verilmesi sadece bireysel değil, evrensel düzeyde değişime imkân tanımaktadır. Bu doğrultuda öğrencilerin girişimcilik ve öz yönetim becerilerine sahip olmaları için hedef ve zaman yönetimini düzenleyebilme, bağımsız çalışabilme ve kendi kendini yönetebilme özelliklerine sahip olmaları beklenmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 79).

Girişimcilik ve öz yönetim becerisi; akademik başarıdan ziyade bireyin kişisel ve mesleki hayattaki başarısına yöneliktir. Ancak bu becerinin bireye erken yaşta eğitimle kazandırılması önem arz etmektedir. Bu bakımdan TYÇ'de yer alan inisiyatif alma ve girişimcilik yetkinlik alanı öğretim programlarında yer almakta ve öğrencilerde girişimcilik ve öz yönetim becerilerini geliştirici hedefler belirlemektedir. Öğrencilere girişimcilik becerilerinin kazandırılmasıyla onları başarıya ihtiyaç duyma, bireysel risk alma, özgüven geliştirme, içsel kontrol sağlama, belirsizliğe tolerans gösterme, yaratıcı ve yenilikçi olma konularında donanımlı bireyler haline getirmek hedeflenmektedir (İlgar, 2018, ss. 4-6). Öz yönetim becerisiyle ise bireyin kendine güvenmesi, başarıya movite olması gibi kişilik özelliklerinin yanı sıra problem çözme, gözlem yapma, karar verme gibi alanlarda becerilerinin geliştirilmesi esas alınmaktadır (İlgar, 2018, s. 9)

***Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler*:** Dünyanın dört bir yanına dağılmış ve birbirine bağlı çeşitli çalışma ekipleri teknoloji sayesindebir araya gelmektedir. Kültür farklılıklarına bakılmaksızın okulda, sosyal yaşamda veya çalışma ortamlarındaki bireylerle etkin ve yaratıcı bir şekilde çalışabilme 21. yüzyılın önemli bir yaşam becerisi olarak görülmektedir. Sosyal ve kültürler arası becerilerin gelişmesi için başkalarıyla güçlü bir şekilde etkileşim kurmak ve farklı ekiplerde verimli çalışmak öğrencilerden beklenmektedir. Başkalarıyla etkili bir şekilde etkileşim kurmak için ne zaman dinlemenin ne zaman konuşmanın uygun olduğunu bilmek, saygın ve profesyonel davranışlar sergilemek gerekmektedir. Farklı ekiplerde verimli çalışmak için ise kültürel farklılıklara dikkat ederek yerel halktan insanlarla etkili bir şekilde çalışabilmek, farklı fikirlere ve değerlere hoşgörülü yanıt vermek, sosyal ve kültürel farklılıklardan yararlanarak yeni fikirler ileri sürebilmek gerekmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 81).

Bireyin doğumundan yetişkinlik sürecine kadar insanlarla toplum içinde iyi ilişkiler kurması ve toplum yaşayışına uygun davranması sosyal gelişim olarak ifade edilmektedir (Çubukçu ve Gültekin, 2006, s. 156). Sosyal gelişim sürecini etkili ve başarılı olarak sürdürmek için sosyal ve kültürlerarası becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bireyin sosyal becerileri kazanmasında ailesinin yanı sıra okul, öğretmen ve bireyin yakın çevresine önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Okulda eğitim ve öğretim sürecinde sosyal ve kültürlerarası becerilerin kazandırılmasında öğretim programlarında yapılan düzenlemelerden derslerde

kullanılan yöntem ve tekniklere kadar etkili olmaktadır. Toplumsal yapının devamlılığı ve sağlamlığı için önemli bir unsur olan sosyal beceriler, eğitim sistemi içerisinde akademik beceriler kadar önemli ve gerekli görülmektedir (Samancı ve Uçan, 2017, ss. 285-286).

Üretkenlik ve Sorumluluk: Yüzyıllar boyunca iş ve eğitim hayatında üretken çalışanlar ve öğrenciler talep görmüştür. 21. yüzyılda da bu durum değişmeyip kendine özgü bir forma bürünmektedir. Gelişen teknolojilerle tasarlanmış çalışma araçları kişisel ve grup üretkenliğini artırırken, öğrenme ve iş ortamlarında verimliliği de etkili bir şekilde artırmaktadır. Aynı zamanda yapılan işlerin ve öğrenilen derslerin ön izlemesine ve paylaşılmasına imkan tanıyan teknolojiler sayesinde sorumluluk yükü hafiflemektedir. 21. yüzyılda her alanda proje üretilmesi son derece önemli hale gelmiştir. Üretkenlik ve sorumluluk becerisinin gelişimi için iş ve öğrenim hayatında projeleri iyi yönetebilmek gerekmektedir. İyi proje yönetimi için ise; engeller ve baskılar olsa bile hedefleri belirlemek ve bunlara ulaşabilmek, hedefe ulaşmak için yapılacaklara öncelik vermek, planlamak ve yönetmek gerekmektedir. Proje üretmek kadar önemli olan bir diğer husus ise sonuçlar üretmektir. Sonuç üretirken öğrencilerden; olumlu ve etik bir şekilde çalışmaları, zamanı ve projeleri etkili bir şekilde yönetmeleri, çoklu görevleri yerine getirebilmeleri, aktif katılımcı güvenilir ve dakik olmaları, kendilerini profesyonelce ve uygun görgü kuralları ile ifade etmeleri, etkili bir şekilde iş birliği yapmaları ve sonuçların sorumluluklarını üstlenmeleri beklenmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 83).

Sorumluluk, bireyde fıtri olarak bulunan bir özellik olmayıp sonradan öğrenilerek kazanılabilen bir yeti olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan bireyde sorumluluk bilincinin geliştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesinde eğitim öğretim süreci önemli bir fırsat niteliği taşımaktadır. Özellikle küçük yaşlardan itibaren çocuğa verilen eğitim ve öğretimle sorumluluk geliştirilmesine yer verilmesi, bu fırsatı değerlendirme konusunda destekleyici olmaktadır (Özen, 2015, s. 17). Sorumluluk becerisine ve eğitimine ülkemizdeki öğretim programlarında yeterince yer verilmesi (Kepenekçi, 2003, s. 282), öğrencilerin sadece öğrenim süreçlerine değil okul dışı ve sonrasındaki yaşantılarında da başarılı olmalarına odaklanıldığını göstermektedir. Üretkenlik becerisi ise, bireyin yeniliğe açık olması, içerisinde bulunduğu grubun veya toplumun kapasitesini yenilemesi, sürekliliği ve uyarlanabilir değişimi teşvik etmesini

kapsamakla beraber proje geliştirilmesinde esas alınmaktadır (Demirbilek ve Çetin, 2021, s. 52).

P21 çerçevesinde yaşam ve kariyer becerileri arasında yer alan sorumluluk becerisi üretkenlik ve liderlik olmak üzere iki ayrı açıdan değerlendirilmektedir. Proje üretimi ve yönetimi konusunda ihtiyaç duyulan bu becerilerin öğrencilere kazandırılması MEB tarafından da önemsenmektedir. Bunun en somut göstergesini ise 2006 yılından itibaren ortaöğretimde öğrenim gören öğrenciler için seçmeli dersler arasında yer alan proje hazırlama dersi (MEB, 2006) oluşturmaktadır. Her ne kadar derslerde proje hazırlanmasına yönelik uygulama ve etkinlikler yer alsa da doğrudan proje geliştirilmesini hedefleyen bu seçmeli ders ile öğrenciler sadece bilgilendirilmemekte aynı zamanda beceri gelişimine destek sağlanmaktadır.

Liderlik ve Sorumluluk: Önem verilen bir proje üzerinde çalışmak üzere bir araya gelen insanların, çalışmayı ekip arasında bölerek görev dağılımı yapması, her ekip üyesinin projenin bir bölümünde sorumluluk alması ve diğer bölümlerle kendi bölümünün nasıl ilişkilendirleceğini bilmesi önem taşımaktadır. Ekip çalışmasında üyeler arası koordinasyon ve ekip iş birliği kadar önemli olan bir husus da liderliktir. Öğrenmeye birçok fırsatlar sunan liderlik ve sorumluluk becerileri gelecekte de önemli olmaya devam edecektir. P21 beceriler çerçevesine göre liderlik becerisinin geliştirilmesi için başkalarına rehberlik etmek ve onlara liderlik etmek gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için problem çözme becerilerini rehberlik etmek için kullanabilmek, ortak bir hedefe ulaşmak için başkalarının güçlü yönlerinden yararlanabilmek, başkalarına en iyiye ulaşmaları için ilham verebilmek, dürüstlük ve etik davranıştan taviz vermemek gerekmektedir. Ayrıca başkalarına karşı sorumluluk bilinciyle hareket edip, daha geniş toplulukların çıkarlarını göz önünde bulundurarak sorumlu bir şekilde davranmak liderlik ve sorumluluk için gerekmektedir (Trilling & Fadel, 2009, ss. 84-85).

Yaşam ve kariyer becerilerinin sonuncusu olan liderlik ve sorumluluk becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak ortaöğretimde seçmeli olarak yer alan proje hazırlama dersinin önemli bir adım olduğu söylenebilir. Üretkenlik ve sorumluluk becerisinden farklı olarak bu beceride projenin yönetimi ve liderlik kavramı öne çıkmaktadır. Liderlik, bireyin iş hayatındaki düşüncelerin eylemlere, engellerin yeniliklere, öngörülerin gerçeklere, fikir ayrılıklarını uzlaşmaya, alınan riskleri olumlu sonuçlara dönüşmesi ile başarıya ulaşmayı ifade etmektedir. Bu başarıya ulaşma

sürecinde de sahip oldkları imkanları en doğru şekilde kullanmaları beklenmektedir (Kouzes & Posner, 1995; Akt. Eryılmaz ve Uluyol, 2015, s. 222).

Liderlik ve sorumluluk becerisinin geliştirilmesinde bireyin sosyal yönden gelişmiş olması etkili olmaktadır. Bireyin çevresindeki diğer insanlarla sorunsuz ve çatışmasız bir şekilde yaşaması, içinde yaşadığı toplumda sorumluluklar alması ve inandırma gücü göstermesi ile toplumun lideri durumuna gelebilir. Ancak sosyal yönden yeterince gelişmemiş bir bireyin liderliği söz konusu değildir (Özen, 2015, s. 30). Sosyal becerilerin yanı sıra esneklik ve uyum, girişimcilik ve öz yönetim, BİT okuryazarlığı açısından gelişmiş becerilere sahip olan bir bireyin liderlik ve sorumluluk becerisini kazanması daha mümkün hale gelmektedir. 21. yüzyılda başarılı olmak isteyen yöneticiler için bir gereklilik olarak görülen liderlik becerisi, günümüzde hızla değişen teknoloji karşısında kas gücü ihtiyacının azalması ve nitelikli insan gücünün artması sebebiyle esnek ve yeniliklere açık bireylere hitap etmektedir (Leblebici, 2008, s. 62).

P21, 21. yüzyıl beceri çerçeveleri arasında en fazla kabul gören beceri olarak bilinmektedir (Hamarat, 2019, s. 11). P21'in 21. yüzyıl becerileriyle ilgili çalışmalarda en çok alıntı yapılan belge olmasında, çerçevede yer alan becerilerin uygulanması için açık yönergeler sunmak üzere tasarlanmasının etkili olduğu düşünülmektedir (Saleh, 2019, s. 2). Ayrıca P21'in sistematik olarak ayrıldığı alanların hem kendi içerisinde hem de birbiriyle uyumlu olması bu çerçevenin uygulanmasını da kolay hale getirmektedir. Eğitim ve öğretim sürecinde tüm derslere yönelik becerilerden oluşan P21 çerçevesinin aynı zamanda bireyin tüm yaşantısını da dikkate alan becerileri kapsaması da tercih edilmesinde etkili olmuştur. Örneğin eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi, bireyin sadece öğrencilik sürecinde değil tüm yaşantısında ihtiyaç duyduğu bir kazanımdır. Bu bağlamda birçok alanda bu beceriye ilişkin araştırmalar yapılmış ve eğitim sürecinin önemli bir unsuru haline gelmiştir (Bkz. Karasu, 2021; Âşık Ev, 2012; Çalışkan, 2009; Çetin, 2013; Yiğit, 2021; Şentürk, 2014; Türnüklü ve Yeşildere, 2005; Karadeniz ve Gürsoy, 2014). Din eğitimi açısından ise öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi, onları küreselleşen dünyada farklı din mensuplarına karşı bilişsel anlamda yetkinleştirken doğru bir akıl ve vahiy ilişkisi ile dini konularda tutarlı ve mantıklı bir şekilde davranmalarına katkı sağlamaktadır (Karasu, 2021, s. 173). Din eğitimi söz konusu olduğunda sadece öğrencilerde değil aynı zamanda din eğitimcisi olan DKAB öğretmenlerinde de

eleştirel düşünme becerisi biz gereklilik olarak görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin en önemli sorumluluklarından biri; öğrencileri düşünmeye, incelemeye, araştırma yapmaya ve tartışma yaparak öğrendiklerini anlamlandırmaya yöneltmesi ve bu sayede onlara bilgi edinme yollarını göstererek aklını ve duygularını kullanma yeteneğini gelişmesine yardımcı olması beklenmektedir (Selçuk, 1998; Akt. Âşık Ev, 2014, s. 428).

P21 becerileri din eğitimi bağlamında ele alındığında bireyin hem din öğretimi sürecinde hem de tüm hayatı boyunca dini yaşantısında ihtiyaç duyabileceği becerilerden oluştuğu söylenebilir. Dini yaşantıda, sosyal hayattan bağımsız olmadığı gibi toplumsal gelişmelerle ve değişmelerle birlikte farklı durumlar yaşanabilir veya yeni problemlerle karşılaşılabilir. Bu bakımdan din eğitimi yoluyla öğrencilere eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcı düşünme becerilerinin kazandırılması bireyin dini yaşantısını daha akılcı ve doğru bir biçimde şekillendirmesine yardımcı olurken esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası, üretkenlik ve sorumluluk gibi beceriler de dinin sosyal boyutunda bireyi destekleyici niteliğe sahiptir. Bilgi, medya ve teknoloji becerileri ise yaşamın her alanına nüfuz eden günümüz teknolojisine duyarsız kalmamayı gerekli kılmaktadır. Zira teknoloji sayesinde bilgiye ulaşım kolaylaşırken bilgi yoğunluğuna ve kirliliğine de maruz kalmak kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla bireyin dini yaşantısında bilgiye ulaşması, doğru ve yanlış bilgiyi ayırt etmesi ve nihayitnde güvenilir ve doğru bilgiyi seçmesi için bilgi, medya ve teknoloji okuryazarlğı bir ihtiyaç halini almıştır. Bu hususlar dikkate alındığında; P21 becerilerinin literatürde en fazla referans alınan çerçeve olması, diğer beceri çerçevelerini büyük ölçüde kapsaması ve alt becerileri itibariyle din eğitiminde ihtiyaç duyulan becerilerle uyumlu olması ortaöğretim DKAB öğretim programlarının analizinde tercih edilmesinin nedenini oluşturmaktadır.

1.1.11. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi

21. yüzyıl becerilerine dair çeşitli kuruluşlar ve ülkeler tarafından yapılan tanımlar ve sınırları çizilen çerçeveler bulunmaktadır. Yukarıda ele alınan herbir çerçeve bu hususa örnek teşkil etmektedir. Becerilerin kazandırılması konusu, Türkiye'de de son yıllarda önemini artırmakta ve çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. MEB ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) gibi eğitimle ilgili kurumların yanı sıra çeşitli sendikalar, meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve öğrenci konseylerinin de iş

birliğiyle temel eğitim, ortaöğretim, yükseköğretim ve mesleki öğretim alanlarındaki çalışmaların birçoğu ülkemizde 'Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi' (TYÇ) başlığı kapsamında ele alınmaktadır (O. S. Akbıyık, 2016, ss. 11-41). MEB öğretim programlarında yer alan TYÇ'ye YÖK de gereken önemi göstermekte ve Türkiye'deki 39 üniversitede toplam 129 lisans programında TYÇ'de yer alan yeterliliklere yer verilmektedir (YÖK, 2021).

TYÇ'den bahsetmeden önce ulusal yeterlilikler çerçevesiyle ilgili kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. Bir ülkedeki mevcut yeterlilikleri tanımlamaya, belirli kriterlere göre sınıflandırmaya ve karşılaştırmaya imkân tanıyan, farklı seviyelerden oluşan ilkeler ve kurallar bütününe ulusal yeterlilikler çerçevesi denmektedir. Bir ülkedeki yeterlilik sistemlerini bir çatı altında toplayan ulusal yeterlililerk çerçevesi; yeterlilik sistemleri arasında koordinasyonu sağlayarak, kalite standartları çerçevesinde daha şeffaf ve tanımlanabilir yeterlilikler ortaya koymaktadır. Öğrenenlerin yeterlilikler arasında hem yatay hem de dikey hareketliliğini kolay hale getiren ulusal yeterlilikler çerçevesi, Birleşik Krallık ülkeleri, Portekiz, Malta, Avustralya, İrlanda, Fransa, Danimarka, Yeni Zelanda ve Güney Afrika gibi farklı kıtalarda bulunan ülkelerde benimsenmiş, geliştirilmiş ve uygulamaya geçirilmiştir (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015, s. 2). Bu durum çalışmamızın 'Avrupa Birliği Beceriler Çerçevesi' bölümünde bahsedilen Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi'nin şekillenmesine de zemin hazırlamıştır.

İlk olarak 21 Eylül 2006 tarihinde çıkarılan Meslekî Yeterlilik Kurumu kanunu ile TYÇ'nin oluşumuna zemin hazırlanmıştır. 15/5/2019 tarihli ve 30775 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 14/5/2019 tarihli ve 1107 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı uyarınca TYÇ'nin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik, Cumhurbaşkanlığı Yönetmeliği bölümüne eklenerek TYÇ'nin yasal dayanağı oluşturulmuştur.

Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi'ne uygun olarak hazırlanan TYÇ; ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde meslekî ve akademik alandaki eğitim öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamayla TYÇ, Türkiye'de eğitim ve öğretim sistemi içinde bulunan bütün öğrenme ortamlarında ve çeşitli seviyelerde kazanılmış olan yeterliliklerin tümünü kapsamaktadır. TYÇ yönetmeliğinin 3. maddesinde yeterlilik kavramı "Sorumlu kurum tarafından bireyin

öğrenme kazanımlarını belirli ölçütlere göre edindiğinin bir değerlendirme ve geçerlilik kazandırma sürecinin sonunda tanınması halinde elde edilen resmi belge" olarak açıklanmaktadır (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015, s. 5).

TYÇ; MEB, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, ilgili bakanlıklar ve kamu kuruluşları ile sosyal derneklerden oluşan 77 farklı kurum ve kuruluş tarafından temsil edilmektedir (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015, ss. 43-44). TYÇ; MEB'in, Meslekî Yeterlilik Kurumu'nun ve Yükseköğretim Kurulu'nun sorumluluğundaki yeterlilikler başta olmak üzere bünyesindeki diğer kurumların sorumlu olduğu yeterlilikleri kapsamaktadır. Bu yeterlilikler, 8 seviye olarak belirlenmiş ve her seviye için bilgi, beceri ve yetkinlik başlıkları altında yapılan tanımlamalarla yeterlilik çerçeveleri oluşturulmuştur (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015, ss. 19-21). TYÇ yeterlilik çerçevesinde seviyelere göre tanımlanan beceriler ise aşağıda yer alan Tablo 7'de belirtilmektedir.

Tablo 7- Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Seviye Tanımlayıcıları'na Göre Beceri Tanımlamaları (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Kitapçığı*, 2015, ss. 19-21)

1.SEVİYE	Basit görevler için gerek duyulan temel becerilere sahip olmak.
2. SEVİYE	Temel becerileri yerine getirmek ve olası basit problemleri çözmek.
3. SEVİYE	Problemleri çözmek ve görevleri yerine getirmek için gerekli olan araç-gereçleri, verileri ve yöntemi seçme ve kullanmak.
4. SEVİYE	Sorunlara çözüm üretmede, iş ve işlemleri yerine getirmede uygulamalı ve bilişsel becerilere sahip olmak.
5. SEVİYE	Belirli sınırlar içerisindeki somut ve soyut sorunlara yaratıcı çözümler üretmek için kapsamlı, gerekli, uygulamalı ve bilişsel becerilere sahip olmak.
6. SEVİYE	Eğitimde ve meslek hayatında uzmanlık gerektiren konularda öngörülemeyen ve karmaşık sorunları çözmek için gerekli olan ileri düzeydeki becerilere sahip olmak.
7. SEVİYE	Yeni bilgileri ve yöntemleri geliştirerek bireysel veya grupla ileri düzeyde araştırma yapma, sorun çözme becerisine sahip olmak.
8. SEVİYE	Bir iş ya da öğrenme alanında en üst düzeyde araştırma yapmak ve bu konuda uzmanlaşmak, karmaşık ve yeni sorunları çözmek için farklı alanlardaki yöntem ve yaklaşımları kullanmak.

TYÇ tarafından kategorize edilen seviyeler tanımlanırken kullanılan "bilgi", bir öğrenme veya çalışma alanına dair gerçeklerin, ilkelerin, teorilerin ve uygulamaların anlaşılmasını kapsayan kuramsal ve/veya olgusal bilgiyi ifade etmektedir. "Beceri"; bir öğrenme veya çalışma alanında mantıksal, sezgisel ve yaratıcı düşünebilme, bilgiyi kullanma ve problem çözme olarak tanımlanırken,

‘yetkinlik” kavramı ile çalışma veya öğrenme ortamında bilgi ve becerilerin kullanılması, öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesi ve karşılanması, sosyal ve etik meselelerin ve sorumlulukların dikkate alınması ifade edilmektedir(*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, 2015, s. 19).

Tablo 7’de kategorize edilen yeterliliklerde Mesleki Yeterlilik Kurumu tüm seviyelerde sorumluluk alırken, ilk 4 seviye MEB, 5. 6. 7. ve 8. seviyeler ise Yükseköğretim Kurulu’nun sorumluluğundadır. MEB’in sorumlu olduğu seviyelerdeki bilgi, beceri ve yetkinlik alanlarına ait açıklamalardan her seviyenin farklı eğitim düzeyine yönelik olduğu görülmektedir. Birinci seviye okul öncesi, ikinci seviye ilkokul, üçüncü seviye ortaokul, dördüncü seviye ise ortaöğretim düzeyinde bilgi, beceri ve yetkinliklerden oluşmaktadır.

MEB sorumluluğundaki seviyelerde bulunan yetkinliklere yönelik olarak TYÇ’de ‘8 Anahtar Yetkinlik’ belirtilmektedir. Genel olarak bilgi ve becerilerin kullanılmasını ifade eden yetkinlik kavramı, TYÇ ve DKAB öğretim programları bağlamında 21. yüzyıl becerilerinin ele alınması bakımından önem taşımaktadır. Birbiriyle ilişkili olan sekiz anahtar yetkinliğin her birinde yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, inisiyatif alma, risk değerlendirmesi yapma, karar alma ve duyguların yapıcı bir şekilde yönetilmesine odaklanılmaktadır. TYÇ’de belirlenen sekiz anahtar yetkinlik; öğrencilerin sosyal, akademik, bireysel ve mesleki yaşantılarında ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyacakları yetkinlikler olarak sıralanmaktadır (MEB, 2018, s. 3). MEB öğretim prgramında beceri yelpazeleri olarak ifade edilen ve aynı zamanda her biri için MEB bünyesinde ayrı kurs programı açılan bu sekiz anahtar yetkinliğe dair açıklamalar ise şu şekildedir;

1. Anadilde İletişim: Bireyin bir kavramı, bir düşünceyi, bir fikir, bir duyguyu ya da herhangi bir olguyu dinlemek, konuşmak, okumak veya yazmak suretiyle sözlü ve yazılı olarak ifade etmesi ve yorumlaması anadilde iletişimi tanımlamaktadır. Bununla birlikte, eğitim ve öğretim ortamlarında, iş yerlerinde, evde ve her türlü sosyal ve kültürel bağlama uygun olarak ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmak da anadilde iletişim kapsamına alınmaktadır (MEB, 2017a, s. 3).

2. Yabancı Dillerde İletişim: Genellikle ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşan bu yetkinlik; duyguları, düşünceleri, gerçekleri ve fikirleri sözlü

ve yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre yorumlama becerisini ifade eder. Yabancı dillerde iletişim, kültürlerarası anlayış ve aracılık etme becerilerini de gerektirmektedir. Bireyin yeterlilik seviyesi, sosyal ve kültürel geçmişi, çevresi, ihtiyaçları ve ilgileri yabancı dil öğrenmenin dört temeli olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma boyutları arasında farklılıklara sebep olabilmektedir. Bu farklılıkların da dikkate alınarak yabancı dilde iletişim kurma yetkinliğinin bireye kazandırılması esas alınmaktadır (MEB, 2016b, s. 3).

3. **Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler:** Bu yetkinlik, günlük hayatta meydana gelen problemleri çözmede matematiksel düşünceyi geliştirmeyi ve uygulamayı ifade etmektedir. Mantıksal ve uzamsal düşünme ile formüller, grafikler, modeller, tablolar ve kurgularla yapılan sunumlar kullanılarak matematiksel modların farklı derecelerde kullanma becerisi ve isteği bu yetkinlik kapsamına alınmaktadır (MEB, 2017e, s. 1).

4. **Dijital Yetkinlik:** Bilgi toplumunun gündelik yaşamında ve meslek hayatında iletişim kurabilmek için teknolojinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsamaktadır. BİT içerisinde yer alan bu yetkinlik, bilgiye erişilmesi ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretilmesi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılmasını desteklemektedir. Bununla birlikte ortak ağlara internet aracılığıyla katılım sağlanarak iletişim kurulması gibi temel beceriler sayesinde dijital yetkinlik desteklenmektedir (MEB, 2017b, s. 2).

5. **Öğrenmeyi Öğrenme:** Bireyin etkili zaman ve bilgi yönetimi ile de kendi öğrenme eylemini bireysel olarak veya grup halinde düzenleyebilmesi için öğrenme konusunda azimli ve istekli olması öğrenmeyi öğrenme yetkinliğini ifade etmektedir. Motivasyon ve özgüvenin önem arz ettiği bu yetkinlik, bireyin yeni bilgi ve becerileri kazanması, işlemesi, kendine özgü uyarlamalar yapması ve rehberlik desteği araması olarak ifade edilmektedir. Bu yetkinlik, bireyin var olan imkanlar çerçevesinde öğrenme ihtiyaçlarının ve süreçlerinin farkında olup zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır (MEB, 2017d, ss. 1-2)

6. **Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler:** Her geçen gün farklılaşan toplumlarda bireylerin sosyal yaşama ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı bir biçimde dahil olmasını kapsayan sosyal yetkinlikler, kişisel yetkinlikleri, kişilerarası yetkinlikleri ve kültürlerarası yetkinlikleri içermektedir. Vatandaşlıkla ilgili

yetkinlikler ise toplumsal hayata tam olarak katılabilen bireylerin yetişmesi için onların toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye sahip, demokratik ve aktif katılım kararlılığında olmalarını kapsamaktadır (*T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı*).

7. İnisiyatif Alma ve Girişimcilik: Bireyin düşüncelerini fiile dönüştürme yeteneğini ifade eden inisiyatif alma ve girişimcilik yetkinliği; yenilik, yaratıcılık, risk alma, planlama yapma ve proje yönetme yeteneklerini de kapsamaktadır. Bu yetkinlik, bireyin ev ve toplumsal yaşantısının yanı sıra iş fırsatlarını yakalayabilmeyi, toplumsal ve ticari etkinliklerdee girişken olan veya katkıda bulunan kişiler için temel oluşturmaktadır. Etik değerlerin farkında olmak ve iyi yönetişimi desteklemek bu yetkinliğin kapsamına girmektedir (MEB, 2018, s. 4).

8. Kültürel Farkındalık ve İfade: Çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar aracılığıyla görüşlerin, deneyimlerin ve duyguların yaratıcı bir şekilde aktarılmasını kapsamaktadır. Bu yetkinlikle öğrencilerin milli kültür ve sanatı incelemesi, kültür ve sanat çalışmalarında bilgi, beceri, malzeme, teknoloji ve teknikleri güvenli ve etkin bir şekilde kullanarak düşüncelerini ifade etmesi, kültürel mirasın değerini anlaması ve koruması beklenmektedir (MEB, 2017c, s. 1).

Türkiye'nin ulusal yeterlilikler çerçevesi olan TYÇ, 21. yüzyıl becerilerini ulusal kriterlere göre sistematize etmektedir. TYÇ'yi anahtar yetkinlikler ve TYÇ seviye tanımlayıcılarıolmak üzere iki açıdan ele almak mümkündür. TYÇ anahtar yetkinliklerde yer alan beceriler aynı zamanda öğretim programlarına da yansımıştır. Bu becerilerin öğrencilere kazandırılması ile akademik ve sosyal alanda başarı sağlayan birtakım yetkinliklerle donatılmış bireyler yetiştirilebilir. Ancak bu becerilerin tüm derslerin öğretim programlarında standart bir biçimde verilmesinin 21. yüzyıl insanı için tamamen yeterli olduğunu söylemek güçtür. Matematiksel yetkinlik alanında bulunan beceriler matematik ve fen grubu derslerde etki sağlabilir belki ama DKAB gibi sözel alan derslerinde matematiksel yetkinliğin yerine eleştirel düşünmeyi, sorgulamayı, problem çözmeyi ve analiz yapmayı içeren bir yetkinliğe yer verilebilir.

TYÇ seviye tanımlayıcıları açısından değerlendirildiğinde beceri öğretiminde aşamalı bir ilerlemenin benimsendiği görülmektedir. Bu durum herhangi bir becerinin tüm öğrenci gruplarında aynı seviyede verilemeyeceğine, beceri

gelişiminin kademe kademe ilerleyeceğine işaret etmektedir. TYÇ seviye tanımlayıcılarına dair dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus da TYÇ'yi AYÇ'de yer alan diğer ülkelere ait ulusal yeterlilikler çerçevesi ile kıyaslayabilmek. Tüm ulusal yeterlilikler çerçevelerinde 8 seviye bulunsa da her ülkenin seviye tanımlayıcıları farklı içerik ve niteliklerden oluşabilmektedir. Bu bağlamda TYÇ'de yer alan her bir seviyenin diğer ülkelerin seviyeleriyle karşılaştırma ve kıyaslama yapılabilmektedir. Sonuç olarak TYÇ her ne kadar ulusal bir yeterlilik çerçevesi olsa da uluslararası düzeyde de bir statüye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.Türkiye'de 21. Yüzyıl Becerilerinin Eğitime Yansıması

21. yüzyıl Türkiye'sinde 2005 yılından itibaren yapılandırmacı yaklaşımın eğitime dahil olmasıyla birlikte yeniliklerin ve dönüşümlerin yaşandığı bir süreç başlamıştır. 21. yüzyıl becerilerinin de dahil olduğu bu süreçte öğrencilerin hayat boyu ihtiyaç duyacakları becerileri kazandırmak için çeşitli uygulamalar ve çalışmalarla atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu atılımlara; TYÇ başta olmak üzere 2023 Eğitim Vizyonu, MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili, Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) projesi, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü eğitim portalı ve TYÇ örnek niteliğini taşımaktadır.

2008 yılında Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi tarafından "Hayat Boyu Öğrenme İçin Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi"ne ilişkin yayımlanan Tavsiye Kararı sonrasında Avrupa Birliği üyesi ve üyelik sürecindeki 36 ülke, ulusal yeterlilik çerçevelerini geliştirmeye başlamıştır. Geliştirilen bu ulusal yeterlilikler çerçevesi kapsamında oluşturulan TYÇ'nin hazırlanmasında; toplumdaki tüm bireylerin eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını hayat boyu öğrenme imkanlarıyla destekleyici, iş piyasasının gereksinim duyduğu yeterliliklerin geliştirilmesine yardımcı ve Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ile uyumlu bir yeterlilikler çerçevesinin hazırlanması gayesi etkili olmuştur (*Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi,* 2015).

23 Ekim 2018 tarihi itibariyle gündeme alınan 2023 Eğitim Vizyonu'nun temel amacı, bireyleri çağın ve geleceğin becerileriyle donatarak yetiştirmektir. (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu,* 2018, s. 7). 21. yüzyıl becerilerini "*olmazsa olmaz küresel bir norm*" şeklinde ifade eden ve bu becerileri küresel anlamda *"stratejik kavramsal bir çerçeve"* olarak gören vizyon belgesinde eğitim sürecinde verilen becerilerin

insanlığın evrensel değerleriyle sentezlenmesini öngörmektedir (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 14). Bireyin kendisini bilmesi ve tanıması için nitelikli ve kapsayıcı bir eğitim anlayışının benimsendiği vizyon belgesinde MEB bünyesindeki 18 farklı alana yönelik hedefler belirlenmiştir. Beceri gelişiminin ön plana çıktığı bu alanlar Tablo 8'de yer almaktadır.

Beceri gelişimini bağımsız olarak ele almak yerine Tablo 8' de belirtilen alanların tamamına entegre eden vizyon belgesinde; eğitimin planlanmasından tamamlanmasına, örgün eğitimden yaygın eğitime kadar eğitim sürecinin tüm paydaşlarına hitap edilmektedir. 18 alanın tümünde alt hedefler belirleyen 2023 Eğitim Vizyonu aynı zamanda 21. yüzyılın gerektirdiği becerilere sahip bireylerin, bu becerilerini insanlığın iyiliği için kullanabilmesini, duyarlı, nitelikli ve ahlaklı bir şekilde yetiştirilmesini genel hedef olarak belirlemektedir (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 14).

Tablo 8- MEB 2023 Vizyon Belgesinde Geliştirilmesi Hedeflenen Alanlar

Öğrenme Analitiği Araçları ile Veriye Dayalı Yönetim Alanı	Öğrenme Süreçlerinde Dijital İçerik ve Beceri Destekli Dönüşüm Alanı
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Yönetimi Alanı	Erken Çocukluk Alanı
Ölçme ve Değerlendirme Alanı	Temel Eğitim Alanı
Okulların Finansmanı Alanı	Ortaöğretim Alanı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Alanı	Sosyal Bilimler ve Fen Liseleri Alanı
Teftiş ve Kurumsal Rehberlik Hizmetleri Alanı	İmam Hatip Ortaokulları ve Liseleri Alanı
Özel Yetenek Alanı	Mesleki ve Teknik Eğitim Alanı
Özel Eğitim Alanı	Özel Öğretim Alanı
Yabancı Dil Eğitimi Alanı	Hayat Boyu Öğrenme Alanı

(*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, ss. 28-127)

2023 Eğitim Vizyonu'na göre bireyin sadece beceri kazanması hayatı göğüslemek için yeterli görülmemektedir. Aynı zamanda evrensel, yöresel, mesleki, maddi, manevi, millî ve ahlaki tüm değerleri kapsayan ve kuşatan gelişmeler, değişimler ve ilerlemeler beklenmektedir. Vizyon belgesinde bu görüş doğrultusunda 21. yüzyıl eğitim önerisi, '21. Yüzyıl Talim ve Terbiye Modeli şeklindeki çift kanatlı bir okuma' olarak ifade edilmektedir (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 15).

"MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili" başlıklı araştırma 21. yüzyıl becerilerine ilişkin çalışmalar arasında yer almaktadır. Ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören 14-

18 yaş aralığındaki öğrencilere yönelik gerçekleştirilen bu araştırmada; öğrenci, öğretmen ve yönetici perspektifinden öğrencilerin değer yargıları, okul-aile ilişkisi ve eğitim sisteminin öğrencilere sağladığı kazanımların incelenmesi amaçlanmıştır (Açıkgenç vd., 2011, s. 22). 2011 yılında sonuçları yayınlanan araştırmayı, MEB araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) birimi olan Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED) gerçekleştirmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında eğitimle ilgili gelişmeleri takip etmek ve MEB'in ihtiyaç duyduğu konularda araştırma yapmak gibi görevler yüklenen EARGED'in araştırmasının sonucunda 38 maddeyle tanımladığı 21. yüzyıl öğrenci profilinde iletişim, iş birliği, problem çözme, bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, kendini yenileme, eleştirel düşünme ve vatandaşlık becerileri yer almaktadır (Açıkgenç vd., 2011, ss. 308-309)

Türkiye'de eğitim alanında 21. yüzyıl becerileriyle ilişkilendirilebilecek bir diğer uygulama ise FATİH projesidir. Kasım 2010 tarihinde Ulaştırma Bakanlığı ve MEB arasında imzalanan bir protokol (Eryılmaz ve Uluyol, 2015, s. 219) sonrası 2012 yılında derslerde etkin olarak kullanlmaya başlanan FATİH projesi; yazılım ve donanım alt yapısı sağlama, güvenli ve bilinçli internet kullanımı, ölçülebilir ve yönetilebilir şekilde bilgisayar teknolojilerini kullanma, eğitsel e-içerikler üretme gibi hususları kapsamaktadır (Hamarat, 2019, ss. 15-16).

Tablo 9- Okullar, Derslikler, Öğretmenler ve Öğrenciler İçin FATİH Projesi Hedefleri

Okullar İçin	Derslikler İçin	Öğretmenler İçin	Öğrenciler İçin
VPN- Genişbant İnternet Erişimi	Etkileşimli Tahta	Eba Uygulamalar	Eba Uygulamalar
AltYapı	Kablolu/Kablosuz İnternet Erişimi	Eba Market	Eba Market
Yüksek Hızlı Erişim		Bulut Hesabı	Bulut Hesabı
		Ders Notları Paylaşımı	Dijital Kimlik
			Ödev Paylaşımı
			Bireysel Öğrenim Materyalleri

Her öğrencinin en kaliteli eğitim içeriklerine ulaşması ve en iyi eğitimi alması ile eğitimde fırsat eşitliğini temin etmek üzere tasarlanan Eğitimde teknoloji kullanımıyla ilgili dünyada uygulamaya konulan en büyük ve en kapsamlı eğitim hareketi olarak bilinen FATİH projesi (*www.fatihprojesi.meb.gov.tr*); etkili iletişim, teknoloji kullanımı, problem çözme, analitik düşünme, iş birliği gibi becerileri 21.

yüzyıl vatandaşlığı becerileri olarak tarif etmekte ve bu becerilerin geliştirilmesiyle eğitimde istenen fırsat eşitliğine ulaşmayı öngörmektedir. Fatih projesinde, hedef kitle olarak okullar, derslikler, öğretmenler ve öğrenciler belirlenmiş ve Türkiye'deki her bir okul, derslik, öğretmen ve öğrenci için hedeflere (Tablo 9) ulaşma yolunda imkanlar sağlanmaya çalışılmıştır (*www.fatihprojesi.meb.gov.tr*).

Eğitim alanında Türkiye'de 21. yüzyıl becerilerini destekleyici bir diğer çalışma ise Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (OGM) tarafından hizmete sunulan OGM Materyal'dir. Bir eğitim portalı olan OGM Materyal, bireylerin dünyada ve ülkemizde yaşanan bilimsel, teknolojik ve sosyokültürel alanlardaki gelişmeler sonucu ortaya çıkan ihtiyaçları doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerineyönelik çalışmalar yürtümektedir (MEB, 2019b). OGM Materyal bu çalışmaları; öğretim programları doğrultusunda öğrencilerin ve öğretmenlerin ihtiyaç duydukları içerikleri, bilimsel ve teknolojik olarak hazırlamak, öğretim programlarında yer alan kazanımlar destekleyici sorular hazırlamak, hazırlanan ders içerikleri ve soruları elektronik ortamda erişime sunmak, bilgiye ulaşılabilirliği arttırmak, etkileşimli tahtalar ile ders kitaplarını uyumlu kılmak gibi amaçlarla sürdürmektedir (MEB, 2019b). OGM Materyal'de yer alan; öğrencilerde BİT okuryazarlığı, öğrenmeyi öğrenme, eleştirel düşünme, girişimcilik gibi 21. yüzyıl becerilerini geliştirmek için etkileşimli ders kitapları, üç boyutlu modellerle oluşurulmuş ders içerikleri, beceri temelli kitaplar, dijital ders anlatım içerikleri gibi uygulamalar geliştirilmektedir. Öğretmenler için ise çeşitli eğitimler gerçekleştiren OGM, öğretmenlerin 21. yüzyıl becerileri konusunda kendilerini geliştirmeleri için 17 Şubat 2022 tarihinde 21. yüzyıla genel bakış, 20. yüzyılda ve 21. yüzyılda eğitim, 21. yüzyıl becerileri, 21. yüzyıl beceri çerçeveleri, 21. yüzyıl bağlamında öğrenci, öğretmen ve öğrenme ortamları konularını içeren "21. Yüzyıl Becerilerinin Eğitim Yoluyla Kazandırılması" başlıklı hizmet içi eğitim faaliyetini gerçekleştirmiştir (Bacanak, 2022).

21. yüzyıl becerilerine yönelik olarak Türkiye'de eğitim alanında atılan adımlardan biri de,bu çalışmanın beceri çerçevelerine ilişkin bölümünde de yer verilen, TYÇ'dir. TYÇ'de ve MEB öğretim programlarında yer alan anahtar yetkinlikler 21. yüzyıl becerileri çerçeveleri ile birlikte ele alındığında bir çok ortak paydada buluşmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10'da görüldüğü üzere TYÇ'de yer alan tüm yetkinliklerin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin çerçevelerle örtüşmektedir. Öğretim programlarına entegre edilen

TYÇ'nin bu yönüyle günümüz öğrencilerine çağın ihtiyaçlarını dikkate alarak yetkinlikler belirlediği söylenebilir. Öğretim programlarında TYÇ'ye bilhassa vurgu yapılması öğrencilerin sadece akademik gelişimlerinin değil kişisel ve sosyal gelişimlerinin de önemsendiğinin göstergesidir.

Tablo 10- TYÇ'de Yer Alan Anahtar Yetkinliklerin İlişkili Olduğu 21. Yüzyıl Beceri Çerçeveleri

TYÇ ANAHTAR YETKİNLİKLER	21.YÜZYIL BECERİ ÇERÇEVELERİ	
Anadilde İletişim ve Yabancı Dillerde İletişim	• AB • P21 • ACT21s	• NRC • NCREL • Wagner
Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler	• OECD • P21 • AACU	
Dijital Yetkinlik	• AB • OECD • P21 • ACT21s	• NCREL • ISTE • Iowa
Öğrenmeyi Öğrenme	• AB • ISTE • ATC21s	
Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler	• AB • P21	• Iowa • AACU
İnisiyatif Alma ve Girişimcilik	• AB • P21 • Wagner	
Kültürel Farkındalık ve İfade	• NRC • P21	• NCREL • AACU

P21, ATC21s, NRC, NCREL beceri çerçeveleri ile Wagner'ın beceri çerçevesinde iletişim becerileri sıklıkla vurgulanmaktadır. 21. yüzyıl beceri çerçevelerinde ortak olarak yer alan iletişim becerisi, AB beceri çerçevesinde olduğu gibi anahtar yetkinliklerde de anadilde iletişim ve yabancı dillerde iletişim olarak kategorize edilmektedir. Anahtar yetkinliklerden matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojideki temel yetkinlik ise OECD, AACU ve P21 beceri çerçevelerinde dijitalleşme becerileri ve doğa bilimleri başlığı altında değerlendirilmektedir. Anahtar yetkinliklerde yer alan dijital yetkinlik, 21. yüzyıl becerileri çerçevelerinde daha çok BİT okuryazarlığı veya BİT becerileri olarak yer almaktadır.

Başta OECD olmak üzere P21, ATC21s, NCREL, ISTE, Iowa beceri çerçevelerinde BİT becerileri, 21. yüzyıl insanının mutlaka kazanması gereken beceriler arasında kabul edilmektedir. Anahtar yetkinliklerden öğrenmeyi öğrenme

yetkinliği, 21. yüzyıl beceri çerçevelerinde genellikle yaşam boyu öğrenme kapsamında ele alınırken; sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, beceri çerçevelerinin çoğunda sosyal ve kültürel vatandaşlık kapsamında değerlendirilmektedir. Bir diğer anahtar yetkinlik olan inisiyatif alma ve girişimcilik, 21. yüzyıl becerilerinde de karşımıza çıkmaktadır. Wagner'ın beceriler çerçevesine hem inisiyatif alma hem de girişimcilik becerileri dahil olurken, P21 ve Iowa beceriler çerçvesinde girişimcilik 21. yüzyıl becerileri arasında kabul edilmektedir. Anahtar yetkinliklerden sonuncusu olan kültürel farkındalık ve ifade de 21. yüzyıl beceri çerçeveleri içerikleriyle bağdaşmaktadır. NRC ve NCREL beceriler çerçevelerinde kişiler arası beceriler başlığı altında, AACU beceriler çerçevesinde ise insan kültürleri bilgisi kapsamında kültürel farkındalık ve ifade yetkinliğine yönelik içerikler yer almaktadır. TYÇ'de yer alan ve MEB öğretim programlarında önemli bir yere sahip olan sekiz anahtar yetkinlik, 21. yüzyıl becerilerine ait çerçevelerle de uygunluk göstermektedir.

Görüldüğü üzere, eğitim ve öğretimde 21. yüzyıl becerileri konusu, Türkiye'de sadece akademik çalışmalara konu olmakla sınırlı kalmayıp aynı zamanda Milli Eğitim Sistemi'nde de her geçen gün önemini artırmakta, çeşitli çalışma ve uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmaktadır (Bkz. *K12 Beceri Geliştirme Programının Çalışmaları,* 2022). Her ne kadar mevcut araştırmalar, çalışmalar ve uygulamalar 21. yüzyıl becerilerinin öğrenilmesinde ve öğretilmesinde yeterli olmasa da, bu konuda bir temel oluşturması ve gelecekte yapılacak araştırma, uygulama ve çalışmalara yol göstermesi bakımından değer taşımaktadır.

1.3.Din Eğitimi ve 21. Yüzyıl Becerileri

Din eğitiminin genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olması, yetişmekte olan nesli gerçek bir insan yapma yolundaki her çabaya katılma hususunda din eğitimini sorumlu ve görevli kılmaktadır (B. Bilgin, 1981, s. 479). 21. yüzyılın ilk çeyreğinde küresel dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 21. yüzyıl becerilerine duyulan gereksinim, eğitime ve özelde ise din eğitimi alanına yansımaktadır. Yeni yüzyılda öğretmen ve öğrenci profili üzerine çalışmaların yapılması, öğretim programlarının güncellenmesi, FATİH Projesi'nin yürürlüğe girmesi, TYÇ'nin oluşturulması ve 2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nin açıklanması gibi adımlarla Türkiye'de çağa yönelik orta vadeli eğitim politikası hedefleri ortaya konulmuştur (Hamarat, 2019, s. 13).

Türkiye'de genel olarak eğitimde yaşanan bu gelişmeler, DKAB derslerine de yansımıştır. Din eğitimi ve öğretimi faaliyetleri, Cumhuriyet tarihinde "Din Dersi", "Din Bilgisi" ve "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" gibi çeşitli isimlerle örgün eğitim kurumlarında sürdürülmüştür. Bu süreçte çok sayıda öğretim programı geliştirilmiştir (Yürük, 2011, s. 70).

Her bilim alanı gibi din eğitimi biliminin de dayandığı temeller bulunmakta ve din eğitiminin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Din eğitimi bilimi, bireysel, toplumsal, felsefi, teolojik, hukuki ve kültürel temellere dayanmakta ve bu temellerin her biri ile ilgili çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. (Okumuşlar, 2017, s. 77) Bu ihtiyaca yönelik çalışmalar yapılırken çağın gerekliliklerinin göz ardı edilmemesi önem taşımaktadır. 21. yüzyıl insanı için gerekli olan becerilere, din eğitiminde de ihtiyaç duyulmakta ve bu becerilerin kazanılması ile din eğitimi sürecini daha nitelikli kılabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda din eğitimi ve 21. yüzyıl becerilerinin öğretim programları ve akademik çalışmalar temelinde ilerlediği görülmektedir. Bu sebeple çalışmamızda bu iki temel üzerinden konu ele alınmaktadır.

1.3.1. 21. Yüzyılda Din Eğitimi ve DKAB Öğretim Programları

Türk eğitim sisteminde 1982 yılında hazırlanan öğretim programları 2000'li yıllara kadar küçük değişikliklerle revize edilerek uygulanmıştır. Bu süreçteki program değerlendirme çalışmalarının sistemli olmadığı, kapsamlılık ve süreklilik içermediği görülmektedir (Özdemir, 2009, s. 141). 2004 yılında öncelikli olarak ilköğretim programları, ardından da ortaöğretim programları köklü değişikliklerle ve yeni bir anlayışla MEB tarafından hazırlatılmış ve uygulamaya geçirilmiştir. 2004 yılına kadar Türk eğitim sistemine hâkim olan davranışçılık yaklaşımı ile daimici ve esasici eğitim felsefeleri tamamen değişmiştir. Yeni programda eğitim felsefesi olarak pragmatik felsefenin eğitime yansıması olan ilerlemecilik benimsenirken, davranışçılık yaklaşımı yerine sosyal, bilişsel ve psikolojik temelli yapılandırmacı yaklaşımı benimsemiştir (Baş, 2011). Akabinde Ortaöğretimin Yeniden Yapılandırılması kapsamında; Talim ve Terbiye Kurulu'nun 7.06.2005 tarih ve 184 sayılı kararı ile ortaöğretim okullarının öğretim süresi 9. sınıfta başlamak üzere 2005-2006 öğretim yılı itibariyle kademeli olarak 4 yıla çıkarılmıştır (TTKB, 2005, s. 381). Yapılandırmacı yaklaşım ekseninde yeniden hazırlanan programlar ortak kültür

derslerinin, alan derslerinin ve seçmeli derslerin öğretim programları 2005-2006 eğitim ve öğretim yılından itibaren bütün ortaöğretim kurumlarında uygulamaya konmuştur. Bu programlar hem ülkemizin sosyal, kültürel, tarihsel ve ahlaki birikimini hem de dünyada yaşanan değişmeler ve gelişmeleri kapsamaktadır. AB standartlarına uygun olan ve etkinliklerle zenginleştirilen öğretim programları; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, eğitim ve öğretimle ilgili kanunlar, MEB Şûra kararları, kalkınma planları, akademik tezler, bilimsel araştırmalar gibi kaynaklar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan yeni programlarda öğrencilere bilgiyi aktarmak yerine öğrenmeyi öğretmek, dersin derste öğrenilmesini sağlamak, sonuç yerine sürece odaklanmak, ulusal ve uluslararası spor, kültür ve sanat örneklerine yer vermek esas alınmıştır (Türk, 2015, s. 61).

2005 ortaöğretim DKAB öğretim programında yer alan 'Niçin Okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi?' başlığı altında program temellendirilmeye çalışılmaktadır. DKAB dersine ilişkin tartışmalar, dersin okul içindeki konumunun tekrar belirlenmesi gerekliliği, DKAB dersinin diğer derslerle eşit olarak okullarda yer alması ve bu yeri koruması düşüncesi programda bu soruya cevap aranmasına zemin hazırlamıştır. Programda bu soruya cevap verilirken din eğitimi ve öğretiminin etki alanları da dikkate alınarak farklı temeller üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu temeller antropolojik-insani, toplumsal, evrensel, kültürel, hukuki ve felsefi olmak üzere altı farklı alanda değerlendirilmiştir (MEB, 2005, s. 8). Bu temeller üzerinden şekillendirilen 2005 öğretim programının önceki programlardan farklı bir formda olduğu da dikkat çekmektedir (Kaymakcan, 2014, s. 82).

2000'li yılların başında Türk eğitim sisteminde yaşanan ilerlemeler DKAB derslerini de kapsamıştır. Bu doğrultuda yenilenen DKAB öğretim programlarında ve derslerinde yaşanan gelişmelerde en az eğitim sistemindeki dönüşüm kadar etkide bulunan bir diğer unsuru da 'Ankara Modeli' olarak ifade edilen program oluşturmaktadır. Ankara Modeli, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (DÖGM) tarafından İmam Hatip Liseleri meslek dersleri ve ilköğretim DKAB dersleri için geliştirilen ve uygulanan öğretim programlarını ifade etmektedir (Doğan ve Altaş, 2004, s. 25). Başlangıçta ilköğretim DKAB dersleri için geliştirilen bu model ortaöğretim DKAB derslerine de yansıtılmış ve örgün din eğitiminin yapılandırılmasında büyük rol almıştır.

MEB tarafından 2002 yılında hazırlanan bir çalışmayla yeni ilköğretim DKAB öğretim programları tanıtılmıştır. Bu çalışmada 2000 ve 2001 yıllarında Ankara'nın çeşitli ilçelerinde gerçekleştirilen toplantı metinleri yer almıştır. Yine bu çalışmada, DÖGM tarafından hazırlanan ilköğretim DKAB program geliştirme modeli, "Ankara Modeli" nitelemesiyle yer almış ve modelin ana basamakları 8 aşamada ele alınmıştır (*Öğretmen Kitapları Dizisi*, 2002, ss. 24-25). Ankara Modeli'nin ana basamakları şu şekildedir;

- Programın geliştirilmesi
- Uygulamaya konulması
- Ders araç ve gereçlerinin hazırlanması (kitap, sözlük ve öğretim yaprakları)
- Programın yönetici ve alan öğretmenlerine tanıtılması
- Her il için hizmet içi eğitim yolu ile formatör öğretmen yetiştirilmesi
- Tanıtım uygulamalarının bütün illere yaygınlaştırılması
- Öğretmen, öğrenci, veli ve yöneticilerin görüş ve önerilerinin alınarak değerlendirilmesi
- Programların yeniden gözden geçirilmesi

Ankara Modeli'nin felsefesinin, hedeflerinin, içeriğinin, öğrenme ve öğretme süreçlerinin, ölçme ve değerlendirme unsurlarının etkilendiği gelişmeler aynı zamanda modelin teorik alt yapısını oluşturmaktadır. Bu gelişmeler din anlayışındaki değişim ve dönüşümler, eğitim alanındaki gelişmeler, din öğretimindeki yeni anlayışlar ve uygulamalar olmak üzere üç farklı açıdan değerlendirilmektedir. Din anlayışındaki değişim ve dönüşümlerle birlikte, toplumsal alanda karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri üretebilmek için geleneksel din anlayışı yerine eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu durumla birlikte eğitim alanındaki gelişmeler, toplumsal değişmelere paralel bir şekilde eğitimde bilginin doğasından öğrenme kuramlarına, öğrenme-öğretme tekniklerinden ölçme değerlendirmeye, öğrenme ortamında öğrenci konumundan öğretmenin rolüne, sınıfın düzenlenmesine kadar çok geniş yelpazede yaşanmıştır. Bir diğer gelişme olan din öğretimindeki yeni anlayışlar ve uygulamaların ortaya çıkmasında, yalnızca eğitim alanındaki gelişmeler değil küresel dünyada yaşanan hızlı değişimler ile bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler farklı inançlara ve kültürlere sahip bireyleri birbirlerine daha çok yakınlaştırması gibi hususlar etkili olmaktadır. Bu durum geleneksel olarak din öğretiminde benimsenen

mezhep merkezli anlayışın yanında, mezhepler üstü, mezhepler arası, fenomenolojik, kültürler arası, çok kültürlü gibi yeni anlayışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Doğan ve Altaş, 2004, ss. 24-25).

Ankara Modeli DKAB öğretim programları ve eğitimde yaşanan gelişmeler ışığında hazırlanan 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programının daha önce uygulanan DKAB programlarından farkının neler olduğu ile ilgili 2007 yılında değerlendirme raporu niteliğinde bir çalışma hazırlanmıştır (Kaymakcan, 2007, s. 17). Bu çalışmaya göre yeni ortaöğretim programında; dinî öğrenme yaklaşımı yerine din hakkında öğrenme yaklaşımının benimsendiği belirtilmiştir (Bkz. Okumuşlar, 2007; Kızılabdullah ve Yürük, 2008). Ayrıca dünyadaki dinlerin öğretiminde önceki programların aksine Yahudilik ve Hristiyanlık öğretimine herhangi bir ayrıcalık tanınmaması, çoğulcu din eğitiminin dikkate alınması ve özü itibariyle dinlerin benzer özelliklerine vurgu yapılarak dinlerle ilgili kısaca bilgiler verilmesi gibi hususlar programın getirileri arasında yer almaktadır (Kaymakcan, 2007, s. 41).

Örgün eğitim kurumlarında din öğretimi, bir bilgi verme aracı olmakla birlikte bilgi edinme yollarını ve aklı kullanma yeteneğini geliştiren bir süreç olmalıdır. Dolayısıyla "Yetişmekte olan nesile din hakkında doğru bilgi vermek ve gençleri bilinçlendirmek" din öğretiminin başlıca amaçlarından biri haline gelmiştir (MEB, 2010, s. 5). Bu amaca ulaşmak için öğrencilerin taassuptan uzak durarak araştırmaya, sorgulamaya, yeni bakış açıları geliştirmeye ve öğrendiklerini bilinçli bir şekilde hayatında uygulamaya yönelmesi beklenmektedir. DKAB dersiyle bunu başarabilmek için öğretim sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar 2005 öğretim programından itibaren insana, düşünceye, hürrriyete, ahlaki olana, kültürel mirasa saygıyı kapsar şekilde ele alınmaktadır. İnsana saygı alanı; insanı biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel, duygusal, düşünsel yönlere sahip kompleks yapıya sahip bir varlık olarak görmekte; insanın yaptıklarını tanıma, anlama, anlamlandırma, düşüncelerini ve iç âlemini etkileme çabasını kapsamına almaktadır. Düşünceye saygı alanı; bireyin kendi doğrusunu yegâne doğru olarak görmek yerine doğruya giden yollardan biri olarak görmesini, eleştiriye açık olmasını, sorgulama yaparak düşüncesini zenginleştirmesini kapsamaktadır. Hürriyete saygı alanında, bireysellik ve bağımsızlık temel insani değer olarak görülmektedir. Bu bağlamda insanın gelişmesini sınırlayan her tutum insan hürriyetine aykırılık teşkil etmekte ve insanı küçük gören, kişiliğini zedeleyen, onun bağımsız karar vermesine engel olan her türlü baskı, insanın bağımsız

olması gerektiği düşüncesiyle çelişmektedir. Ahlâkî olana saygı alanına göre, modern dünyada birçok alanda gelişmeler yaşansa da ahlaki erdemin dünyaya egemen olmasını sağlayacak ahlaklı bireyler yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de ahlaki değerlerin verilmesi sözden davranışa, teoriden uygulamaya ve ahlaki ilkeleri sunmaktan sorgulamaya aktarılması gerekmektedir. Kültürel mirasa saygı alanında ise geçmişin bilgisinin günümüzdeki değerini, yerini ve etkisini belirlemeyi, değerlendirmeyi ve tarihî birikime bakabilmeyi ifade etmektedir. Tarihi bilginin öğrenciler tarafından keşfedilmesi için bilginin istiflenmesi yerine düşünülmesine, anlaşılmasına, karşılaştırılmasına ve değerlendirilmesine gerek duyulmaktadır (MEB, 2010, ss. 5-6). Tüm saygı alanlarının kapsamları göz önüne alındığında programın uygulanmasında ve hedeflerinin eleştirel düşünme, problem çözme, öz yönetim gibi becerilerden yararlanılarak gerçekleştirilmesinde 21. yüzyıl becerilerinin rolü ön plana çıkmaktadır.

Günümüz toplumları birbirleri ile etkileşim halindedirler. Bu etkileşim sadece bilgi ve teknoloji alanında değil sosyo-kültürel alanda da yaşanmaktadır. Dolayısıyla bilim ve teknolojide kaydedilen gelişmelerin din öğretiminde de gerçekleşmesi gerekmektedir. Sürekli değişen dünyada meydana gelen yeni problemlere hazır kalıplarla çözüm üretmek, günümüz insanı için imkânsız bir hal almaktadır. Yukarıda söz edilen beş temel saygı alanı din öğretiminin tavrını belirlerken, tamamen ezberci ve nakilci yaklaşımın ihtiyaca cevap vermede yetersiz kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla DKAB programlarının geliştirilmesinde, ders kitaplarının yazılmasında veya din alanında öğrencilerle iletişim kurulmasında dikkate alınacak hususlar bu saygı alanlarını esas alarak yeni bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım ile DKAB dersleri ile öğrencileri bilinçlendirecek şartları oluşturmak ve onlara hayat boyu karşılaşacabilecekleri problemlerin çözümüne katkıda bulunmak mümkün olabilecektir. Ancak bu sayede doğru bilgi edinen, kendi başına düşünebilen, eleştirel düşünen, iradesini doğru yönde kullanabilen, hayatın anlamını keşfeden ve aklını kullanan öğrenciler yetiştirilebilecek ve inançlarını temellendirebilmelerine yardımcı olunabilecektir (MEB, 2005, ss. 6-8).

21. yüzyılın başlarında MEB tarafından yürütülen araştırmalarda bilim ve teknolojinin sürekli gelişmesi, demografik yapının, toplumsal dokunun ve aile niteliğinin değişmesi, yaşam boyu öğrenmenin tüm dünyada öne çıkması hususları; eğitimin kalite, uluslararası geçerlilik ve kabul edilirlik bakımından sorgulanması

gerektiği görüşünü ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda eğitim alanında yeniliklere ve gelişmelere duyulan ihtiyacı gidermek için 2003 yılından itibaren MEB tafından başlatılan program yenileme çalışmaları ile reform niteliğinde gelişmeler yaşanmıştır (Özdemir, 2009, s. 140). Davranışçı yaklaşım yerine yapılandırmacı yaklaşımının benimsenmesi, bireyin başarısını tek bir zekâ türü üzerinden belirlenmesi yerine çoklu zekâ kuramına odaklanılması ve öğretmen merkezli eğitimden öğrenci merkezli eğitim anlayışına yönelme gibi yenilikler ışığında yaşanan gelişmeler din öğretimi alanında 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programında somut olarak yer almaktadır.

2010 yılında uygulanmaya başlanan ortaöğretim DKAB öğretim programına bakıldığında, 2005 programındaki bazı düzenlemelerle güncelleştirildiği görülmektedir. 2010 programında farklılık olarak öne çıkan hususların başında Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarıyla yapılan Alevi Çalıştayları sonucunda gerçekleşen değişiklikler gelmektedir. Öğretim programlarına çoğulluğun yansıması olarak da görülebilen bu değişiklikle birlikte Nusayrilik'e tasavvufi yorumlar arasında yer verilmiş ve Alevi-Bektaşilik kapsamında cem, cemevi, semah, gülbenk, musahiplik gibi kavramlar eklenmiştir (Aşlamacı, 2014, s. 41).

Ortaöğretim DKAB programı 2010 yılından sonra 2018 yılında güncellenmiştir. 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programı, 2005 ve 2010 öğretim programlarından yapı ve içerik itibariyle farklı bir formda geliştirilmiştir. Beceri temelli anlayışla ve değer odaklı olarak geliştirilen programda geniş kapsamlı bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir (Gürel, 2019, s. 85). Programdaki bu dönüşümün temelinde ise programın başında da yer alan "Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim; bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları; öğrenme-öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmelerin bireylerden beklenen rolleri doğrudan etkilemiş olması; bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklere sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek, salt bilgi aktarmaktan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir öğretim programının hedeflenmesi (MEB, 2018, s. 1)" gibi hususlar etkili olmuştur.

DKAB programlarında 21. yüzyıl beceri çerçevelerine konu edilen eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği yapma, yaratıcı düşünme gibi birçok becerinin

geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ders kitaplarının içeriğine ve öğretmenlerin ders içi uygulamalarına temel oluşturan öğretim programlarında, 21. yüzyıl beceri çerçevelerinin izleri görülmektedir. Öğretim programlarının yanı sıra MEB tarafından öğrencilere, öğretmenlere ve öğrenme ortamlarına yönelik olarak yürütülen çeşitli çalışmalarla da eğitim ve öğretimde öğrencilere beceri kazandırılması hedeflenmektedir. DKAB öğretiminin, öğrencileri hem öğretim süreçlerinde hem de eğitimleri sonrası yaşamları boyunca iyiye, doğruya ve güzele yöneltmeye yönelik bir ders olması, bu dersin daha etkili ve daha verimli işlenmesini gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan 21. yüzyıl becerilerinin DKAB derslerinde daha etkin olması önem taşımaktadır.

Öğrencilere din eğitimi ve öğretimiyle beceri kazandırılmasında, öğretim programları kadar DKAB öğretmenlerinin de bu becerilere sahip olan, bu becerileri kullanmada ve öğretmede yetkin bireyler olması süreci olumlu yönde etkilemektedir. Günümüz din eğitimcilerinin ve geleceğin din eğitimcileri olarak ilahiyat fakültesi öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerine sahip olması, öğrencilere beceri kazandırılması ve öğretim programlarının etkinliliğinin artırılmasında büyük paya sahiptir. Öğrencilerin dünya görüşünün oluşmasında ise DKAB dersi diğer derslere nispeten daha fazla potansiyele sahiptir (Tosun, 2019, s. 307). 21. yüzyıl becerilerini içeren öğretim programları ile bu becerilerde yetkin öğretmenlerin sentezi ile DKAB derslerinin daha zengin içeriklere ve daha etkili sonuçlara ulaşabilmesi mümkün olabilecektir. 21. yüzyıl becerilerinden bağımsız bir şekilde din eğitiminde kaliteyi artırmak pek gerçekçi görülmemektedir. Öğrenen boyutu, öğreten boyutu ve program boyutuyla DKAB derslerinde 21. yüzyıl becerileri günümüzün ve geleceğin öğretimi için kaçınılmaz bir gereklilik niteliğini taşımaktadır.

1.3.2. Din Eğitimi Perspektifinden 21. Yüzyıl Becerileri

Din öğretimi örgün olarak ilkokul 4. sınıfta başlayıp ortaöğretim sonuna kadar devam etmekle birlikte din olgusu bireyin tüm yaşamını kuşatmaktadır. Bu bakımdan din öğretimi örgün ve yaygın eğitim alanında bireylerin yaşamları boyunca aktif bir şekilde sürmekte, dinî yaşantılarında, karşılaştıkları problemleri çözmede, öğrendiklerini içselleştirmelerinde katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Bu potansiyeli açığa çıkarmak ve somut bir şekilde katkı sağlayabilmek için 21. yüzyıl becerileri en temel ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Din öğretimi ile öğrencilerden sahip olması beklenen beceriler, onlara öğretim süreçlerinden sonra da hem bireysel ve sosyal

yaşamlarında hem de dinî yaşantılarında katkı sağlayıcı niteliktedir. Bu yönüyle din eğitimi ve öğretiminde 21. yüzyıl becerileri sadece örgün boyutla sınırlı kalmamıştır.

21. yüzyıl becerilerinin din eğitimine yansımaları kurumsal düzeyde ve programlar bazında görülmekle birlikte din eğitimi alanında yapılan araştırmalarla da ortaya konulmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte DKAB öğretim programlarında temel olarak eleştirel düşünme becerisinin merkezi bir konumda bulunması yaşadığımız çağa özgü sorunlara çözümler üretmek, ihtiyaç halinde görüş alışverişinde bulunmak ve demokratik ortamlarda tartışabilmek gerekliliğine işaret etmektedir (Öncel, 2019, s. 2823). Bireyin doğru bilgiye ulaşma amacıyla iman etmesine veya etmemesine temel oluşturan gerekçelere vakıf olması, rasyonel çerçevede inancını delilllendirebilmesi, duygu ve düşünceleri üzerine düşünebilmesi din alanında eleştirel düşünme becerisine sahip olmasını ifade etmektedir (Kılıç, 2019, s. 431). Din eğitiminin; bireyin kavramakta zorlandığı hususlara açıklık getirmesi, aklına rehberlik etmesi, düşünce dünyasını zenginleştirmesi ve bilgi alanını genişletmesi gibi hedefleri (Koç, 1999, s. 78) göz önüne alındığında eleştirel düşünme becerisine duyulan ihtiyaç bir kez daha anlaşılmaktadır.

Dini öğrenmede, öğretmede, anlamada ve yaşamada hiçbir zaman taklitçilik tasvip edilmemiştir. Bu bakımdan eleştirel düşünme becerisi tüm bireylerin dini yaşantıları için ihtiyaç duyduğu bir beceri niteliğindedir. 21. yüzyıl becerisi olarak ise eleştirel düşünme becerisi, problem çözme becerisi ile sentezlenerek küreselleşen dünyada çağımızın sorunlarına akılcı, etkili ve kalıcı çözümler sunmayı gerektirmektedir. Eleştirel düşünme becerisini kazanabilmek için bireyin doğru düşünme ve akıl yürütme yeteneklerine sahip olması beklenirken, bireye bu yeteneklerin kazandırılmasının eğitimle mümkün olduğu bilinmektedir (Er, 2001, s. 179).

Eğitim sürecinin önemli bir bileşeni olan DKAB dersleri ve öğretim programlarında eleştirel düşünmeyi geliştirmeye yönelik olarak sınıflandırma, sıralama, sorgulama, anlama, ilişki kurma, tartışma, analiz etme ve bakış açısı geliştirme konusunda hedefler yer almaktadır (Karasu, 2020, s. 452). Ayrıca DKAB öğretim programlarında bağımsız düşünme, akılcı çıkarımlar yapma, eleştirel okuma, inançları, görüşleri, kuramları ya da yorumları analiz etme ve değerlendirme gibi hususlar üzerinde durulması da öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesine katkı sağlayıcı etkenleri oluşturmaktadır (Çetin, 2013, s. 165). Bu

noktada din eğitiminin eleştirel düşünme becerisini kazandırma hususunda aktif olarak rol aldığı görülmektedir. Akıl sahibi varlıklar olarak insanın aklını kullanması dini bir zorunluluk olmakla birlikte tüm yaşantısını kuşatan bir ihtiyaçtır. Bu bakımdan din eğitiminin eleştirel düşünme becerisi ekseninde gerçekleştirilmesi problem çözme, yaratıcı düşünme, yenilikleri uygulama, iletişim, iş birliği gibi öğrenme ve yenilik alanındaki diğer becerilerin de geliştirilmesine zemin oluşturmaktadır.

Yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerisine yönelik din öğretimi uygulama ve çalışmalarında ise özellikle derslerde kullanılan yöntem ve tekniklerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. DKAB derslerinde beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme tekniği, balık kılçığı, drama gibi uygulamalara yer verilmesi öğrencilerin yaratıcılık becerilerini geliştirmektedir (Karasu, 2021, ss. 174-175). Öğretim programlarında bu yöntem ve tekniklerin uygulanması ile ilgili içerik ve ifadeler DKAB öğretiminde yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerisini geliştirmeye yönelik olduğuna işaret etmektedir. Din öğretiminde öğrencilerin yeni durumlara uyum sağlamasını bir bakıma yenilikleri uygulamasını kolaylaştırmak için aklı kullanmanın teşvik edilmesi ve bilgiye ulaşma yollarınınöğretilerek geliştirilmesi (Âşık Ev, 2012, s. 64) DKAB derslerinin yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerisini geliştirilmesine sağladığı katkıya işaret etmektedir.

P21 becerilerinden iletişim ve iş birliği becerisi din eğitimi ve öğretiminde de öne çıkmaktadır. Dinî iletişim kavramı bu hususta somut örneklerden birini oluşturmaktadır. İslam dininin özünde tebliğ ve irşat faaliyetlerinin yer alması, din eğitimi ve öğretiminde öncelikle insanlarla etkili iletişim kurmayı gerektirdiğine işaret etmektedir (Certel, 2008, ss. 144-145). İş birliği becerisinin ise İslam öğretiminin felsefesine ve ruhuna uygun olması, din öğretiminde bu beceriyi ve bu beceri kapsamında işbirlikli öğrenmeyi öne çıkarmaktadır. Dinin insanlardan ısrarla yapılmasını istediği ve önemsediği bir arada bulunma, sevgi, saygı, empati, kardeşlik, dayanışma, grup bağlılığı gibi iş birliği becerilerine yönelik değer ve davranışların DKAB derslerinde kazandırılması, öğrencileri akademik alanda motive etme ve daha fazla kazanımlar edinmelerine katkı sağlayıcı niteliktedir (Özdemir, 2011, s. 160).

Günümüzde dini konularda bilgi edinmek veya araştırma yapmak isteyen din mensupları herhangi bir din âlimine danışmak yerine internet aracılığı ile amacına ulaşmayı kolay ve güvenilir görmektedir (Erpay, 2019, s. 71). İnternetten faydalanırken dini bir konu ile ilgili çok sayıda bilgiye, belgeye, görsel ve işitsel

içeriklere ulaşan bir birey, bu içerikler arasından da kendince en uygun olanı seçerek doğru kabul etmekte ve hayatına aktarmaktadır. Ayrıca dini bir konuda araştırma yapmaksızın sosyal medya veya çeşitli kitle iletişim araçlarında bireyin random bir şekilde karşılaştığı din konulu içeriklerden olumlu veya olumsuz etkilenmesi de söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla dini konularda yeni nesil uygulamalarla bilgi edinilmesi din görevlilerini kısmen devre dışı bırakmış (Erpay, 2019, s. 72) ve okuryazarlık becerilerini zorunlu kılmıştır. P21 becerilerinde de üzerinde durulan okuryazarlık türlerinden bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve BİT okuryazarlığı becerileri örgün ve yaygın din eğitimi ve öğretiminde gerekli görülen ve hedeflenen beceriler arasında yer almaktadır. Örgün öğretimde DKAB öğretim programlarının bilgi problemini tanımlama, bilgiyi bulma, organize etme, seçme, değerlendirme, sunma, araştırma ve yönlendirme etkinliklerine yer verilmesinin temelinde bilgi okuryazarlığı becerilerini geliştirme hedefi bulunmaktadır (Şenyurt, 2018, s. 81). Teknolojiyle birlikte kitle iletişim araçlarında da yaşanan gelişmeler, dini bilgi kaynaklarının çeşitlenmesiyle sonuçlanmıştır. Vaaz, hutbe, konferans, panel, Kur'an kursları gibi yaygın din eğitimi vasıtalarındaki yenilikçi uygulamalar da din öğretimi alanında bilgi okuryazarlığı becerisini gerekli kılmaktadır. Yaygın eğitim aracı olarak medya ile dini bilgilerin topluma aktarılması, yaygın din öğretimini hızlı ve kolay kılmaktadır (Erpay, 2019, ss. 91-92). Bu bakımdan günümüzde din öğrenimi için bilgi okuryazarlığı yeterli olmayıp medya okuryazarlığına da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumda ise din eğitimi alanına özgü olarak din okuryazarlığı ve dini medya okuryazarlığı kavramları öne çıkmaktadır.

Din okuryazarlığı "sosyal, tarihi ve kültürel bağlamda oluşup şekillenen dini gelenekleri geçmişi, bugünü, kutsal metinleri ve pratikleri bakımından kavrayıp kültürel ve sosyal boyutlarıyla toplumdaki etkilerini analiz edebilme yeteneği" olarak ifade edilmektedir (Bilecik, 2015, s. 37). Bilgiyi ve eleştirel düşünmeyi de kapsaması bakımından din okuryazarlığı, kültürlerarası ve çok kültürlü din eğitimi ile de doğrudan ilişkili bulunmaktadır (Furat, 2012, s. 21). Dini içerikli mesajların nasıl oluşturulduğu ve medyada üretiminin nasıl gerçekleştirildiği hususu din okuryazarlığının medya mecrasında karşılığı olurken, dini medya okuryazarlığı ise medya okuryazarlığı ile din eğitiminin bütünleştirilmesini ifade etmektedir (Furat, 2015, ss. 353-354). Dini medya okuryazarlığı ile din ve ahlak eğitimi sürecinde 21. yüzyıl medyasının imkânlarından etkin bir fayda sağlarken, her yaştan bireyin

medyanın olumsuz etkilerinden korunmasına da yardımcı olmaktadır (Nazıroğlu, 2015, s. 196).

Bilgiye ulaşma imkânı günümüzde her ne kadar kolaylaşmış olsa da bir okadar da kompleks hale gelmiştir. Doğru bilgiye ulaşmak için bilgi, medya ve teknoloji becerileri bir zorunluluk halini almıştır. Bu beceriler sadece doğru bilgiye ulaşmada değil zararlı bilgi, kişi ve durumlardan da korunma hususunda gerekmektedir. Günümüz öğrencilerinin yoğun bir şekilde bilgisayar ve internete maruz kaldıkları düşünüldüğünde; ahlâkî değer ve davranışları zayıflatan içerikler, gençliği olumsuz yöne iten akımlar, bağımlılığa sebep olan oyunlar, özellikle sosyal ağ platformlarında etik dışı söz ve davranışlar (İltuş, 2021, s. 530) ile karşı karşıya kalmaları her an söz konusu olabilmektedir. Hızla ilerleyen dijitalleşme ve küreselleşmenin etkisiyle bireysel ve toplumsal düzeyde karşılaşılan sorunları eğitim sürecinde kazandırılan becerilerle çözüme ulaştırmak mümkün olabilmektedir. Bu becerilerin din eğitimi ve öğretiminde de ihtiyaç olarak görülmesi din eğitimi alanında yapılmış bu konuya ilişkin araştırmalar (Bkz. İ. Doğan, 2021; Vardi, 2016; Aygül ve Gürbüz, 2021) ve platformlar (Bkz. *DOGM Materyal*, 2018) bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar ve çalışmalar göstermektedir ki; P21 becerilerinden BİT okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesi doğrultusunda din eğitimi ve öğretiminde kullanılacak araç-gereç ve materyallerin teknolojik olması, eğitim öğretimin ise bilgisayar destekli gerçekleştirilmesi, nitelikli bir din öğretimi hizmetinin gerçekleşmesinde önemli katkılar sunmaktadır (Erpay, 2019, ss. 89-90).

21. yüzyılda bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler P21 becerilerinden öğrenme ve yenilik becerileri ile bilgi, medya ve teknoloji becerilerini gerektirmekteyken, yaşam ve kariyer becerilerine ihtiyacın ortaya çıkmasında küreselleşmenin etkileri görülmektedir. Yaşam ve kariyer becerilerinden olan esneklik ve uyum becerilerinde öne çıkan çokkültürlülüğün ve vatandaşlık kavramları, din eğitimi ve öğretiminin de kapsamında yer almaktadır. Küreselleşmeyle birlikte toplum yapılarının değişmesi, dinsel, kültürel ve etnik farklılıkların bir arada bulunması çatışmalara sebep olabilmektedir. Bu farklılıklardan kaynaklanan çatışmaların yerini farklılıkların getireceği zenginliğe, birlikte yaşamanın etkisiyle oluşan ırtak üretime ve insanlığın birlikte yükselmesine bırakmasında din eğitimi ve öğretimi büyük öneme sahiptir. Dinin, kültürü oluşturan önemli unsurlardan biri olması çokkültürlü toplumlarda da belirleyici ve etkileyici bir unsur olmasına zemin hazırlamıştır. Farklı

din mensuplarının bir arada yaşamak zorunda olduğu günümüz dünyasında, bireylerin karşıt ve farklı görüşte olanlara anlayış göstermesi ve kapsayıcı olması için örgün din eğitiminin çokkültürlü nitelikte olmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Altaş, 2003, ss. 38-39). Aynı şekilde farklı kültürlere ve dinlere mensup bireylerden oluşan toplumların eğitim politikalarında da din eğitimi dikkate alınması gereken bir alanı oluşturmaktadır (Okumuşlar, 2007, s. 262).

Esneklik ve uyum becerileri kapsamında yer alan bir diğer etken olan vatandaşlık becerileri önemli ölçüde ahlaki değerlerle örtüşmektedir. Vatandaşlık becerileri ve ahlaki değerlerin öğretilmesinde ise örgün öğretimdeki DKAB dersleri büyük role sahiptir. Din öğretimi demokratik toplumlarda gerçekleştiği takdirde, bireyde dini yeteneklerin geliştirilmesine katkı sunarken ortak toplumsal değerlerle bu yetenekleri uyumlu bir şekilde yaşama aktarma yollarını da göstermektedir. Dolayısıyla din öğretimi vatandaşlık becerilerini de içeren vatandaşlık eğitiminin verilmesinde kapsayıcı bir konumda yer almaktadır (Kaymakcan ve Meydan, 2010, s. 37). Devletin resmi vatandaş tasavvurunun örgün öğretimde verilen DKAB dersleri ile yapılandırılması da (Nazıroğlu, 2011, s. 76) DKAB öğretiminde vatandaşlık becerilerinin varlığına ve durumuna işaret etmektedir. Bu durumun günümüzde örneğini 2018 DKAB öğretim programlarında bulunan TYÇ kapsamındaki sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerde görmek mümkündür (MEB, 2018, s. 4). Bu yetkinlik alanı aynı zamanda bireysel, kişilerarası, kültürlerarası alanlardaki yetkinlikleri içermesi sebebiyle de DKAB öğretim programlarında P21 becerilerinden sosyal ve kültürlerarası becerilere yönelik hedefler belirlendiğini söylemek mümkündür. Din eğitiminini; sosyal ilişkilerde ahlaki değerleri merkeze alma, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etme, toplumsal ilişkilere zarar verecek davranışlardan uzak durma, sosyal hayata uyumlu ve yapıcı bir katılım sağlama(Ö. Demir, 2017, ss. 566-568) gibi sosyal becerileri geliştirmeye yönelik tarafları bulunmaktadır. Bu yönüyle de öğrencilere kazandırılmak istenen sosyal ve kültürlerarası becerilerin verilmesinde din eğitiminde büyük paya sahip olan DKAB derslerinin etkili olduğu görülmektedir.

P21 becerilerinden girişimcilik ve öz yönetim becerisi de DKAB öğretiminde yer alan TYÇ'de somut olarak yer almaktadır (MEB, 2018, s. 4). Girişimcilik ve öz yönetim becerisiyle örtüşen inisiyatif alma ve girişimcilik yetkinlik alanı ile bireyin sadece kişisel yaşantısını değil toplumsal alanda da fırsatlar yakalayabilmesi ve meslek hayatında başarılı olabilmesi hedeflenmektedir (*Türkiye Yeterlilikler*

Çerçevesi, 2015, s. 28). Bu yetkinlik alanının aynı zamanda bireyin proje yönetme yeteneğini de kapsaması (MEB, 2018, s. 4) DKAB öğretiminde TYÇ aracılığıyla da olsa P21 çerçevesinde liderlik ve sorumluluk becerisine işaret edildiğini göstermektedir.

Görüldüğü üzere DKAB derslerine yönelik yapılan araştırmalarda ve öğretim programlarında doğrudan P21 çerçevesinden bahsedilmese de P21 çerçevesi ile ilişkili beceriler, yetkinlikler ve davranışlara dair ifadeler bulunmaktadır. Bu durum DKAB öğretimi ile P21 becerilerinin birlikte ele alınmasını anlamlı kılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

METODOLOJİ

2.1.Araştırma Modeli

Ortaöğretim DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerini konu alan bu çalışmada, araştırma deseni olarak durum çalışması deseni, yöntem olarak ise içerik analizi türlerinden kategorisel ve ilişkisel analizler benimsenmiştir. Durum çalışması; bir veya daha fazla durumun gözlem, görüşme, görsel-işitsel dokümanlar ve raporlar gibi veri toplama araçları ile derinlemesine incelenmesini ifade eden nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Subaşı ve Okumuş, 2017, s. 420). Durum çalışmalarında elde edilen verilerin, çok güçlü gerçeklik bağlamına sahip olmasının yanı sıra bulguların doğrudan yorumlanmaya ve kullanıma hazır olması, genellemeye olanak tanıması ve diğer araştırmalara göre kamuya daha fazla açık olması gibi özellikleri öne çıkmaktadır (Aytaçlı, 2012, s. 8). İçerik analizi ise; sözlü, yazılı, görsel vb. materyallerin içerdiği mesajları, sistemli ve nesnel bir şekilde anlamsal ve/veya dilbilimsel olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla gerçekleştiren bilimsel araştırma yöntemi olarak ifade edilmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 22).

Nitel verilerin niceliksel olarak ifade edilebildiği içerik analizi, sadece nitel yaklaşımla gerçekleştirilebildiği gibi sadece nicel yaklaşımla da ele alınabilmektedir. Bu araştırmada içerik analizi nicel yaklaşımla ele alınmaktadır. Bernard Reuben Berelson içerik analizini tanımlarken analiz edilmek üzere belirlenen içeriğin sistematik, objektif ve kantitatif (sayısal) bir şekilde tanımlanmasına vurgu yapmaktadır (Taylan, 2011, s. 65). Yazılı, sözlü, sembolik ve simgesel iletişim verilerine dayanarak çıkarımlar yapmaya imkân tanıyan nicel içerik analizi (Yıldırım, 2015, s. 106), herhangi bir metinde bulunan veya iletilen imajlar, mesajlar ve sembollerle ilgili çıkarımda bulunmak için metinlerdeki kategorileri veya nitelikleri sayarak frekansını belirlemeyi hedeflemektedir (Taylan, 2011, s. 65). Nitel içerik analizinden farklı olarak nicel yaklaşıma sahip içerik analizinde; hipotezlerin

sınanması için içerikler sistemli bir şekilde analiz edilmekte, içerikte bulunan mesajlara ait somut göstergelerin nicel özellikleri net bir şekilde ölçülmekte veya belli bir düzende sıralanmaktadır. Son olarak ise belirli kural ve kriterlerin uygulanmasıyla mesajlar ile hipotezlerin benzerliğine ilişkin bulgular elde edilmektedir (Olgun, 2008, s. 68).

Bu araştırmada benimsenen içerik analizi türlerinden olan kategorisel analiz; içerik analizi kapsamına alınan verilerin araştırma konusunun amacına uygun olarak birimlere ayrılması, bu birimlerin önceden belirlenmiş kategorilerde gruplandırılmasını ifade etmektedir. Kategorisel analiz yapılırken, kategorilere ait frekansların tespit edilmesiyle önem ve yoğunluk tespiti yapılabilmesine olanak tanınmaktadır (N. Bilgin, 2006, s. 20). Benimsenen bir diğer içerik analizi türü ise ilişkisel analizdir. İlişkisel analiz, frekans analizini de kapsayıcı bir teknik olarak bilinmektedir. Bu analiz türünde analiz edilen materyaldeki ögelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, öge frekanslarının ve ögeler arasındaki frekansların tespit edilmesiyle belirlenmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001, ss. 87-88). İçerik analizinin uygulanmasının son basamağını oluşturan veri girişi, analizi ve yorumlanmasının gerçekleştirilmesi için ise kodlama cetveli oluşturulması gerekmektedir (Olgun, 2008, ss. 67-68).

2.2.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2000'li yılların başından itibaren günümüze kadar okutulan ortaöğretim DKAB dersinin öğretim programları oluşturmaktadır. Örneklem olarak ise 1992, 2010 ve 2018 yıllarında hazırlanan programlar belirlenmiştir. Her ne kadar 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programı 20. yüzyılda hazırlanmış bir program olsa da 21. yüzyılın başlarında uygulanmış olması ve diğer programlardaki dönüşümün somut olarak ele alınması bakımından örnekleme dâhil edilmiştir. Özellikle Ankara modeli ekseninde hazırlanması ve yapılandırmacı yaklaşımı benimsemesi sebebiyle bir dönüm noktası olarak kabul edilen 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programı ile 2010 öğretim programı ile büyük ölçüde benzerlik göstermesi ve 2010 yılında hazırlanan programın, 2005 yılındaki programa getirilen bazı düzenlemeleri kapsaması sebebiyle 2005 öğretim programı örneklemde yer almamıştır. 2010 yılında hazırlanan öğretim programına dair yapılan analizlerin 2005 yılında hazırlanan program için de geçerli olduğu varsayılmaktadır.

2.3.Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmanın kapsamını oluşturan 21. yüzyıl beceri çerçeveleri; ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli kuruluşlarca eğitim hayatı, iş hayatı ve sosyal yaşam için gerekli görülen becerilerin, sistematize edilmesiyle oluşturulmuştur.

Tablo 11- P21 Becerilerinin Diğer Beceri Çerçevelerinde Yer Alma Durumu

P21 BECERİLERİ	P21 BECERİLERİN YER ALDIĞI DİĞER ÇERÇEVELER
Bilgi Okuryazarlığı	ATC21s, EnGauge, ISTE, Wagner
BİT Okuryazarlığı	AB, ATC21s, EnGauge, IOWA, OECD
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	AACU, ATC21s, ISTE, NRC, Wagner
Esneklik ve Uyum	AACU, NRC
Girişimcilik ve Öz Yönetim	AB, EnGauge, NRC, Wagner
İletişim ve İş Birliği	AACU, AB, Engauge, NRC, OECD, Wagner
Liderlik ve Sorumluluk	ISTE, OECD, Wagner
Medya Okuryazarlığı	EnGauge
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	AACU, AB, ATC21s, EnGauge, NRC
Üretkenlik ve Sorumluluk	AACU, EnGauge
Yaratıcı Düşünme ve Yenilikleri Uygulama	AACU, ATC21s, EnGauge, ISTE

21. yüzyıl becerilerine ait çerçevelerin her birini ayrı ayrı dikkate alarak tüm DKAB öğretim programlarını analiz etmek, emek ve zaman açısından bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple;

- Bu çalışmada örneklem olarak belirlenen 1992, 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarının analiz edilmesinde; en fazla kabul gören ve incelenen çerçeve olması (Cansoy, 2018, s. 3118) sebebiyle ve diğer beceri çerçevelerini kapsayıcı olması bakımlarından P21 beceri çerçevesi ile sınırlı kalınmıştır.
- Öğretim programlarında yapılan analizlerde 21. yüzyıl becerileri P21 çerçevesinde tanımlandığı şekliyle değerlendirilmiştir.
- P21 beceriler çerçevesinde belirlenen alanlar, çerçevenin hedefine uygun olarak bireyin öğretim sürecinde kazanacağı ancak sadece bu süreçte değil aynı zamanda tüm hayatı boyunca meslekî ve bireysel yaşantısında faydalanacağı becerileri kapsamaktadır. P21'de yer alan becerilerin aynı zamanda diğer beceri çerçevelerinde

de yer alması (Tablo 11), P21 beceriler çerçevesinin kapsayıcılığına da işaret etmektedir.

2.4.Verilerin Analizi

Bu çalışmada değerlendirmeye alınan öğretim programları analiz edilirken kategorisel analize uygun olarak; amaç, vizyon, uygulamaya ilişkin açıklamalar, temel yaklaşımlar, program yapısı, ölçme ve değerlendirme olmak üzere 6 kategoriye ayrılmıştır. İçerik analizinin uygulama aşamalarından hareketle kategorisel analiz için P21 becerileri çerçevesinde yer alan 11 beceri ise kod olarak belirlenmiştir (Tablo 6). Analiz edilen verilerde, 21. yüzyıl beceri çerçevelerinin tümünü dikkate almak yerine diğer çerçevelerdeki ortak becerileri kapsaması ve daha sistematik olması sebebiyle P21 beceriler çerçevesinden hareketle kodlar belirlenmiştir (Tablo 12).

Tablo 12- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Analizde Uygulanan Kodlama Cetveli

KATEGORİLER	KODLAR
Amaç	Problem Çözme ve Eleştirel Düşünme
Vizyon	İletişim ve İş Birliği
Uygulamaya İlişkin Açıklamalar	Yaratıcı Düşünme ve Yenilikleri Uygulama
Temel Yaklaşımlar	Bilgi Okuryazarlığı
Program Yapısı	BİT Okuryazarlığı
Ölçme ve Değerlendirme	Medya Okuryazarlığı
	Girişimcilik ve Öz Yönetim
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler
	Esneklik ve Uyum
	Liderlik ve Sorumluluk
	Üretkenlik ve Sorumluluk

MAXQDA 2020 nitel veri analizi programından yararlanılarak yapılan kodlamalar sonrasında öğretim programlarına etkileşimli alıntı matrisi uygulanmıştır. Matrislerde elde edilen bulgular ışığında kategorisel analiz tamamlanmıştır.

İlişkisel analiz için ise kodlara ilişkin frekanslar öğretim programları bazında tespit edilmiştir. Sonrasında ise programlarda hem genel olarak hem de kategoriler bazında kod ilişkiler tarayıcısı aracılığıyla ilişkisel analizler tamamlanmıştır. Son aşamada ise kategorisel ve ilişkisel analizler sonucunda elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin analiziyle elde edilen bulguların daha açık ve net bir şekilde yorumlanabilmesi için öğretim programları, araştırma metodolojisi kapsamında belirlenen kategoriler, kodlar üzerinden ilişkisel analize tabi tutulmuştur. Bulguların

yorumlanmasında bir bütünlük oluşturulabilmesi adına analizlere ilişkin bulgularla birlikte 1992, 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programları ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Bu sayede öğretim programlarında ilgili kategoride öne çıkan hususlar ve kategorilerin kapsamları ifade edilmiştir. 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programı, 21. yüzyılın başlarında uygulanmış olması ve sonraki programlardaki dönüşümün somut olarak ele alınabilmesi bakımından değerlendirmeye alınmaktadır.

Öğretim programlarının birebir aynı formatta hazırlanmaması sebebiyle programları 21. yüzyıl becerisi açısından bir bütün olarak karşılaştırmak ve değerlendirmek gerçekçi sonuçlara ulaşılmasına engel olduğu düşünülebilir. Bu sebeple daha objektif sonuçlara ulaşabilmek adına kategorisel analiz yapılması tercih edilmiştir. İlişkisel analizin tercih edilme sebebi ise öğretim programlarında oluşturulan kategorilerdeki 21. yüzyıl becerilerine ilişkin frekansların tek başına yeterli olmayacağı düşüncesidir. Bu doğrultuda yapılan ilişkisel analizlerle programlarda tespit edilen becerilerin sadece frekansları değil diğer becerilerle bir arada bulunma durumları ve etkileşimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Beceriler arası ilişki yapısının tespit edilmesiyle DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin mevcut durumu görmek, birbirini etkileyen ve destekleyen becerilerle diğerlerinden bağımsız olan becerileri tespit etmek mümkün olabilmektedir. Bu sayede ortaöğretim DKAB öğretim programlarında yer alan 21. yüzyıl becerileri sadece tespit edilmekle kalmayıp DKAB öğretiminde beceri kazandırılmasında beceriler arası ilişkilerden yararlanma hususunda somut bir zemin oluşturulmuş olacaktır.

Analiz sürecinin ilk aşamasında öğretim programları genel olarak incelendikten sonra amaçlar, vizyonlar, uygulamaya ilişkin açıklamalar, temel yaklaşımlar, program yapıları ve ölçme değerlendirme başlıkları üzerinden ayrı belgeler halinde MAXQDA nitel veri analizi programına aktarılmıştır. Programlara ait belgelerde 21. yüzyıl becerilerine ilişkin analiz yapılabilmesi için ise P21 beceriler çerçevesinde; öğrenme ve yenilenme becerileri, bilgi, medya ve teknoloji becerileri, yaşam ve kariyer becerileri olmak üzere üç ana başlık altında yer alan toplam 11 beceriyle, Tablo 12'de belirtildiği üzere analizin kodları oluşturulmuştur.

Programlara ait kategorik olarak oluşturulan belgeler MAXQDA'da kodlama yapılarak taranmıştır. Belgelerde tarama yapılırken, öğrencilerde beceri gelişimini

doğrudan işaret eden ifadelerle birlikte beceri gelişimini teşvik edici ifade ve içerikler de dikkate alınmıştır. Tüm belgelerde kodlamaların tamamlanmasının ardından hem kodlu bölümlerin kodu yansıtıp yansıtmadığı kontrol edilmiş hem de kodlu olmayan bölümlerde beceri gelişimini desteklediği halde gözden kaçan ifade olup olmadığı kontrol edilmiştir. Gerçekleşen kontroller sonrası veri girişi tamamlanmış ve analiz aşamasına geçilmiştir.

Veriler analiz edilirken P21 becerilerinin programlarda yer alma sıklığı, frekansı, program bazında ve Tablo 12'de yer alan kategoriler üzerinden tespit edilmiştir. Programlarda ve kategorilerde P21 becerilerine ilişkin kodlamaların dağılımı nicel olarak analiz edilmiştir. 1992, 2010 ve 2018 yıllarında güncellenen ortaöğretim DKAB öğretim programlarının 21. yüzyıl becerileri çerçevesinde analiz edilmesi sonucunda toplam 504 kodlama yapılmıştır. 15 kod 1992, 332 kod 2010, 157 kod ise 2018 programı analiz edilirken tespit edilmiştir.

Beceriler arası ilişkiyi tespit etmek için ise programlara ilişkin oluşturulan kategoriler bazında kodlamalar için kod ilişkiler tarayıcısı kullanılarak analiz yapılmıştır. Bu analizde şekilsel gösterim ile birlikte kod frekansını gösteren nicel tablolar tercih edilmiştir. Bu tablolarda dikey sütunlarda ve yatay sıralarda belirtilen becerilerin kesişim noktalarında belirtilen nicel ifadeler becerilerin birbirleriyle ilişkilerine dair verileri oluşturmaktadır. Şekilsel gösterimle herhangi bir koda ilişkin frekansın diğerlerine göre büyüklüğü ya da küçüklüğünü tepit etmek mümkünken nicel verileri içeren tablolarda ise bu duruma ek olarak kodlara ilişkin frekans bilgileri de yer almaktadır. Bu yönüyle tabloların nicelleştirilerek kullanılması sayesinde öğretim programlarında yer alan beceriler arasındaki ilişkilerin ne düzeyde olduğu nicel veriler aracılığı ile tespit edilebilmiş ve değerlendirme yapılabilmiştir.

2.4.1. Veri Analizinde 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalar Yapılırken Dikkate Alınan Hususlar

P21 becerileri kapsamında gerçekleştirilen analizlerde öğretim programları belirlenen kategorilere (Tablo 12) ayrılarak taranmıştır. Bu tarama esnasında kodlama yapılırken P21 becerilerine işaret eden ifadeler tespit edilmiştir ve ilişkili olduğu beceriye göre tasnif edilmiştir. Beceriler üzerinden tasnif edilen, Tablo 12'de de yer alan ve P21 becerilerini oluşturan, kodlara ilişkin içeriklerin belirlenmesinde sırasıyla aşağıdaki unsurlar takip edilmiştir.

Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine ilişkin kodlamalar yapılırken doğrudan eleştirel düşünme ve problem çözmeyi içeren ifadeler (Örnekler için bkz. MEB, 2010, s. 9,12,13,23,34,37,42,44,45; 2018, s. 1,4) öncelikle kodlanmıştır. Ayrıca "temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme, analiz etme, düşündürücü bir şekilde dersi işleme, akılcı ve eleştirel yaklaşım sergileme, problemlere ilişkin çözüm ve yaklaşımlarını paylaşma ve tartışma, ayırt etme, ilişkilendirme, karar verme, farkına varma, karşılaştırma, farklılıkları belirleme" gibi ifadelerde eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi kapsamında kodlanmıştır. Bu kodlamalar yapılırken P21 çerçevesinde eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi kapsamında öne çıkan; etkili akıl yürütme, sistemli düşünme, problem çözümünde çeşitli perspektifler geliştirebilecek sorular sorma, bilgi ve argümanlarları sentezleme, ilişki kurma ve yorumlama (Trilling & Fadel, 2009, s. 52) gibi hususlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerilerine ilişkin analizler yapılırken de eleştirel düşünme problem çözme becerisinde olduğu gibi doğrudan becerinin kendisine vurgu yapılan ifadeler öncelikle kodlanmıştır (Örnekler için bkz. MEB, 2018, s. 3,4,5). Ancak öğretim programlarında yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerileri bu kodlamalarla sınırlı kalmamıştır. Bu beceri alanı yeni fikirler üretmeyi, farklı bakış açılarına duyarlı olmayı, özgün çalışmalar yapmayı ve yeniliğin uygulanacağı alana katkı sağlamak için yaratıcı fikirler geliştirmeyi kapsamaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 59). Bu bağlamda öğretim programlarında yer alan; "bilgi ve becerilerin yeniden yapılandırılması, özgün düşünce üretme yeteneklerinin ortaya çıkarılması, öğrencilerin okul dışından getirdiği yanlış bilgi ve telkinlerin bilimsel bir yaklaşımla düzeltilmesi, bir konu veya olgunun örneklerle açıklanması" gibi ifadelerle "beyin fırtınası, slogan bulma, görsel imge oluşturma, kavram haritası oluşturma, dramatizasyon" gibi etkinlikler yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerisi kapsamında kodlanmıştır.

Öğrenme ve yenilenme becerilerinden bir diğer olan iletişim ve iş birliği becerisinde de doğrudan iş birliği ve iletişim kavramlarına ilişkin kodlamalar oluşturulmuştur (Örnekler için bkz. MEB, 2010, s. 6,10,11,12,15,19,24, 2018, s. 1,3,4,21). 2010 öğretim programında öne çıkarılan ve P21 becerileri arasında yer almayan empati programda iletişimle birlikte sıklıkla yer almaktadır. Bu sebeple empati kurma becerisine yönelik ifadeler de iletişim ve iş birliği becerisi olarak

kodlanmıştır. 2018 öğretim programında ise TYÇ kapsamında iletişim becerilerine yönelik açıklamalar kodlanmıştır. Bunun dışında "paylaşma, dayanışma, kendini ifade etme, grupla çalışma, işbirlikli öğrenme, görüşme yapma, akran değerlendirme" gibi ifadelerle Hz. Peygamber'den iletişim örnekleri ve ensar-muhacir dayanışmasına dair ifadeler iletişim ve iş birliği becerisine yönelik olarak kodlanmıştır. Bu kodlamaları yaparken iletişim ve iş birliği becerisinin; düşüncelerin sözel, yazılı veya sözsüz iletişimle ifade edilmesi, etkili bir şekilde dinleme, farklı ortamlar ve durumlarda iletişim kurma, ekip içerisinde saygıyla çalışma, ortak hedefe ulaşma konusunda istekli ve esnek olma, ekip içerisinde sorumluluğu paylaşma (Trilling & Fadel, 2009, s. 55) gibi hususları kapsaması dikkate alınmıştır.

Bilgi, medya ve teknoloji becerilerinden bilgi okuryazarlığı becerisine ilişkin kodlamalar yapılırken, bu beceri bağlamında yer alan; zamanı verimli ve kaynakları etkili kullanarak bilgiye erişim sağlama, eleştirel ve yetkin bir şekilde bilgiyi değerlendirme, bilgileri doğru ve yaratıcı bir şekilde kullanma, bilgi akışını yönetme, bilgiye erişim ve kullanımda etik ve yasal bir anlayış geliştirme (Trilling & Fadel, 2009, s. 67) gibi hususlar dikkate alınmıştır. Ayrıca DKAB öğretiminde bilgi problemini tanımlama, bilgiyi bulma, organize etme, seçme, değerlendirme, sunma, araştırma ve yönlendirme etkinliklerine yer verilmesinin temelinde bilgi okuryazarlığı becerilerini geliştirme hedefinin olduğu da göz önünde bulundurulmuştur (Şenyurt, 2018, s. 81). Bu bağlamda öğretim programlarında yer alan "din öğretiminde anlamlı ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi; doğru bilgiye ulaşma ve faydalı bilgi ile bilgi ahlakı, bilginin kullanımı ve muhafazası; öğrencilerin Kur'an-ı Kerim mealini kullanma, Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlama, ayetlerde geçen şahıs, yer, konu ve kavramları belirleme becerilerini geliştirici etkinliklerle desteklenmesi; dinî anlayış ve kültürümüzün oluşmasında etkili olan şahsiyetlere öğrenci seviyesine göre yer verilmesi; temel kavramların öğretimi, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılması, dünyadaki hızlı değişikliklerin ülkemizde yaşanılan dinler hakkında da temel bilgilerin öğrenilmesini zorunlu kılması; bilgi aktarımı yerine bilginin yeniden üretilmesi ve yeni durumlara transfer edilmesi" gibi hususlar bilgi okuryazarlığı becerisine ilişkin kodlamalarda dikkate alınmıştır. Ayrıca programlarda kavramların öğretimi, genişletilmesi ve yeniden düzenlenmesine yönelik ifadelerle 2018 öğretim

programında yer alan anahtar kavramlar da bilgi okuryazarlığı kapsamında ele alınmıştır.

P21 çerçevesine göre medya okuryazarlığı becerisine sahip olmak için medya mesajlarını doğru anlayabilme, medyanın inançları ve davranışları nasıl etkileyebileceğinin farkına varma, medyanın erişimini ve kullanımını çevreleyen etik ve yasal konuları dikkate alma, medya oluşturma araçlarını, özelliklerini ve kurallarını anlamak ve kullanma, çok kültürlü ortamlarda ifadeleri ve yorumları doğru anlama ve etkili bir şekilde kullanma gibi hususlar önem arz etmektedir. Bu bağlamda öğretim programları analiz edilirken medya okuryazarlığı becerisine ilişkin kodlamalar için yukarıdaki hususlar dikkate alınmıştır. Kodlamalar yapılırken "görsel, işitsel ve basılı materyallerden yararlanma, televizyon ya da gazete için tanıtıcı reklamlar, posterler ya da afişler tasarlama" ifadeleri doğrudan medya okuryazarlığına ilişkin ifadeler olarak kodlanırken, "Âyin-i cem ve cemevi ile ilgili görsellere yer verilir" (MEB, 2018, s. 32) ifadesi de dolaylı olarak bu beceri kapsamında değerlendirilmiştir.

P21 çerçevesinde teknoloji becerileri kapsamında ele alınan BİT okuryazarlığı becerisi teknolojiyi araştırma, organize etme, değerlendirme, iletişim kurma aracı olarak kullanma suretiyle etkili bir şekilde kullanmayı; dijital teknolojilerle iletişim ağı araçlarını ve sosyal ağları uygun şekilde kullanmak için bilgiye erişme, bilgiyi yönetme, entegre etmek, değerlendirmek ve oluşturmayı, bilgi teknolojilerine erişim ve kullanım hakkında etik ve yasal gerekliliği uygulamayı kapsamaktadır. Analiz edilen öğretim programlarında BİT okuryazarlığı becerisi kodlanırken bu kapsam dikkate alınmış ve "bilgi teknolojilerinin kullanımı, EBA kullanımı, dijital kayıtları kaynak olarak kullanma" ile ilgili ifadeler BİT okuryazarlığı becerisi kapsamında kodlanmıştır.

Yaşam ve kariyer becerileri başlığı altında yer alan esneklik ve uyum becerisi; günümüzde yaşanan bilim ve teknolojideki hızlı değişimlere yaşam, öğrenim, iletişim, meslek ve vatandaşlık alanlarında uyum sağlamayı gerekli görmektedir. Değişen şartlarda ve ortamlarda öğrencilerin etkin çalışmaya uyum sağlamaları, çok kültürlü ortamlarda farklı görüş ve inançları anlama, müzakere etme ve dengelemeyi gerçekleştirmeleri (Trilling & Fadel, 2009, s. 77) esneklik ve uyum becerileri kapsamında beklenmektedir. Öğretim programları analiz edilirken esneklik ve uyum becerilerinin içeriği doğrultusunda hareket edilmiştir. Ayrıca P21 çerçevesinde vatandaşlık becerilerinin, doğrudan münferit bir beceri olarak değil de esneklik ve

uyum becerisi başlığı altında ele alınması sebebiyle programlarda yer alan vatandaşlık becerilerine ilişkin ifadeler esneklik ve uyum becerisi ile kodlanmıştır. Bu bağlamda programlarda yer alan "başkasının inancına, düşüncesine, canına, malına, diğer haklarına saygı göstermek; iyi vatandaş yetiştirmek ve öğrencilerin ileride toplumumuza daha rahat uyum sağlamalarına yardımcı olmak; milli ahlâkımızla ilgili konuların öğretiminde din ayrımı gözetilmemesi; mezhepler ve dinî oluşumlar, yok sayılmamış; kültürel zenginlik ve farklı düşünce ekolleri olarak görülmesi; değişimi ve sürekliliği algılama; öğrencilerin sahip oldukları değerler ile uyumlu hareket etmeleri" gibi ifadeler esneklik ve uyum becerisine ilişkin olarak kodlanmıştır.

Girişimcilik ve öz yönetim becerisi; kendi kendini yönetebilme, inisiyatif kullanma, bağımsız çalışabilme, hedef ve zaman yönetimini düzenleyebilme gibi yetenekleri kapsamaktadır (Trilling & Fadel, 2009, s. 79). Bu kapsamdan hareketle öğretim programlarında "öğrencilerin bağımsız olarak öğrenmesi, öğrenme sürecinde bireysel tercihlerini kullanması, öz güvenin ve öz disiplinin geliştirilmesi, bireye iç görü kazandırılması, olumlu benlik algısı ve kendilik bilinci geliştirmesi, bireyin kendini değerlendirmesi, güçlü ve zayıf yönlerini tanıması ve performansının düzeyine ilişkin karar vermesi" gibi hususlara ilişkin ifadeler girişimcilik ve öz yönetim becerisi olarak kodlanmıştır.

Günümüz toplumlarında teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin artması sosyal yapılarda dönüşüme sebep olmaktadır. Homojen yapıdaki toplumların yerini karma yapıya sahip toplumların alması, sosyalliğin reel alanla birlikte dijital mecraya yansıması, iletişimin küresel boyutta gerçekleşmesi gibi çeşitli gelişmelerle yaşanan bu dönüşümde sosyal ve kültürlerarası beceriler ihtiyaç halini almaktadır. P21 çerçevesinde kültür farklılıkları dikkate alınmaksızın eğitim ortamlarında, mesleki alanlarda ve sosyal yaşamda profesyonel davranışlar sergilemenin sosyal ve kültürel becerilerin gelişmesiyle mümkün olacağı ifade edilmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 81). Bu bağlamda öğretim programlarında doğrudan sosyal davranışların vurgulandığı ifadelerin yanı sıra "saygı ve hoşgörüyü teşvik eden, öğrencilerin inanç ve kültür dünyalatını zenginleştiren, küreselleşen dünyada dinler arası ilişkilerin önemine vurgu yapan, birlikte yaşama kültürüne dikkat çeken, toplumlar ve milletlerarası ilişkilerde dinin önemli bir unsur olduğunu belirten, farklılıklarla bir arada yaşamayı beceri olarak kabul eden" ifadeler sosyal ve kültürlerarası beceriler olarak kodlanmıştır.

P21 çerçevesinde sorumluluk becerisi üretkenlikle ve liderlikle birlikte ele alınmıştır. Sorumluluğu bireysel ve toplumsal olmak üzere iki farklı boyutta ele alan P21 çerçevesinde üretkenlik becerisi bireyin akademik ve mesleki yaşantısında proje üretimi bazında ele alınmıştır. Proje üretim sürecinde olumlu ve etik çalışmalar ve davranışlar, zaman yönetimi, aktif katılım, çoklu görev yapabilme, iş birliği ve sorumluluk bilinci ne kadar önemliyse sonuca ulaşmak için de bu hususlar aynı derecede öneme sahip olarak görülmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 83). Buradan hareketle öğretim programlarında doğrudan proje üretimine vurgu yapan ifadeler üretkenlik ve sorumluluk becerisi olarak kodlanırken "öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlanması; üretken olması, hak ve sorumluklarını bilmesi; öğrencilerin bilgi ve becerilerini sergileyerek özgün bir ürün veya performans ortaya koyması" gibi ifadeler de bu beceri başlığı altında kodlanmıştır.

Sorumluluğun bir diğer boyutu olan liderlik ve sorumluluk becerisinde de proje önemli bir yer edinmiştir. Ancak bu beceri, proje üretimini değil proje yöneticisinin sorumluluklarını kapsamaktadır. Proje ekibinde görev dağılımı yapmak, ekip üyelerine sorumluluklar vermek, üyeler arası koordinasyonu sağlamak, rehberlik etmek suretiyle liderlik yapmak P21 çerçevesinde liderlik ve sorumluluk becerisi kapsamında değerlendirilmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 84). Bu doğrultuda da topluluk veya grup çıkarını göz önünde bulundurarak sorumluluk bilinciyle hareket etmek liderlik ve sorumluluk becerisi için gerekli görülmektedir (Trilling & Fadel, 2009, s. 85). Öğretim programlarında öğrencinin rehberliği veya liderliği söz konusu olmayıp bu konuda sadece öğretmenlere yönelik ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeler dışında ise TYÇ bağlamında 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında yer alan inisiyatif alma ve girişimcilik becerisi kapsamında yer alan proje yönetme yeteneğinin geliştirilmesine(MEB, 2018, s. 4) yönelik ifade de liderlik ve sorumluluk becerisi olarak kodlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI ve 21. YÜZYIL BECERİLERİ

Bu bölümde; öncelikle 1992, 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programları 21. yüzyıl becerileri bağlamında genel olarak kısaca değerlendirilmiştir. Sonrasında ise programlar amaçları, vizyonları, uygulamaya ilişkin açıklamaları, temel yaklaşımları, program yapıları ile ölçme ve değerlendirme uygulamaları bakımından kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu bölümde doğrudan analiz verilerinden elde edilen bulguları sunmak yerine öncesinde öğretim programları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilere yer verilmesi ile programlarda 21. yüzyıl becerilerine ilişkin verilerin analizinin alt yapısını oluşturan unsurların da dikkate alınması hedeflenmiştir. Bu bölümde bulgulara ilişkin değerlendirmeler ise dördüncü bölümde programların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesiyle birlikte sonuç bölümünde yer almaktadır.

3.1.21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarına Genel Bakış

Örgün eğitimde akademik, sosyal ve kişisel gelişim açısından önemli bir yere sahip olan DKAB dersleri, sadece eğitim öğretim süreçlerinde değil yaşamları boyunca öğrencilere yol gösterici, karşılaştıkları sorunları çözebilmede yardımcı, dinî, ahlakî, bireysel ve sosyal yaşantılarını destekleyici nitelikte içerikler barındırmaktadır. Bu içeriklerin sunulmasında, öğretmen yeterliliği ve program niteliği kadar öğrencilerin çeşitli becerilerle donatılması da gereklilik olarak görülmektedir. Bu gerekliliklerin yerine getirilmesiyle eğitim öğretim sürecinde başarıya ulaşmanın yanı sıra öğrencilerin geleceklerine de olumlu katkılar sağlanması ve birçok alanda daha yetkin bireylerden oluşan bir toplumun oluşması mümkün olabilecektir. Dolayısıyla DKAB derslerinin bugüne olduğu kadar geleceğe de etki etme potansiyeli bulunmaktadır. Bireyin yaşantısında bu denli etkiye sahip olan bir ders olarak DKAB

derslerinin, 21. yüzyıl becerileri ile ilişkisini belirlemek için öğretim programlarını ele almak temel bir ihtiyaç niteliği taşımaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda gerçekleştirilen analiz sonucunda 1992 ortaöğretim DKAB programında 15, 2010 ortaöğretim DKAB programında 332, 2018 ortaöğretim programında 157 olmak üzere toplam 504 kod tespit edilmiştir.

Tablo 13- Ortaöğretim DKAB Programlarında 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Kodların Dağılımı

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı**		**2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı**		**2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı**	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	%6,67	89	%26,81	28	%17,83
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	%6,67	42	%12,65	8	%5,1
	İletişim ve İş Birliği	0	%0	23	%6,93	8	%5,1
Bilgi, Medya ve Teknoloji	Bilgi Okuryazarlığı	2	%13,33	47	%14,16	78	%49,68
	Medya Okuryazarlığı	0	%0	6	%1,81	2	%1,27
	BİT Okuryazarlığı	0	%0	4	%1,20	4	%2,55
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	8	%53,33	40	%12,04	13	%8,28
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	%0	30	%9,04	4	%2,54
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	3	%20	26	%7,83	8	%5,1
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	%0	23	%6,93	3	%1,91
	Liderlik ve Sorumluluk	0	%0	2	%0,60	1	%0,64
Toplam		15	%100	332	%100	157	%100

Ortaöğretim DKAB öğretim programlarının analiz edilmesi sonucunda tespit edilen bu kodlarla öğretim programları kategorisel ilişkilerle detaylı olarak değerlendirilmiş ve 21. yüzyıl becerileri açısından programlara ilişkin genel bir görüş ortaya konmuştur. Kategorisel analizle elde edilen bulgular öğretim programlarının

genel olarak 21. yüzyıl becerileriyle ilişkisinin yanı sıra programların hangi kategorisinde 21. yüzyıl becerilerine yoğunlaşıldığı bulgusuna da ulaşılmıştır.

Programların genel olarak 21. yüzyıl becerileri bakımından değerlendirilmesi sonucunda kodlamalara ilişkin nicel veriler yukarıda sunulan Tablo 13'te yer almaktadır. Programlardaki genel durumu ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu tabloda görüldüğü üzere beceri gelişimine yönelik kodlamalar en fazla 2010 ortaöğretim DKAB programında yer almakta ve bu araştırmada elde edilen toplam verinin %66'sını oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla 2018 ortaöğretim DKAB programı (%31), 1992 ortaöğretim DKAB programı (%3) yer almaktadır. Bu veriler doğrultusunda, 21. yüzyıl becerilerini geliştirmede, 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının en fazla içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonucun ortaya çıkmasında 2010 öğretim programının aynı zamanda öğretmen kılavuz kitabı niteliğinde olması, bölümlerin ayrıntılı olarak ele alınması ve programın açıklanma çabası gibi hususların etkili olduğu düşünülmektedir.

21. yüzyıl becerileri bazında ele alındığında 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında esneklik ve uyum becerisinin, 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin, 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında ise bilgi okuryazarlığı becerisinin öne çıktığı görülmektedir.

Öğretim programlarının kategoriler bazında detaylı incelemesine geçmeden önce her bir programın kendi içerisinde ana hatlarıyla değerlendirilmesinin daha sistematik olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple öncelikli olarak öğretim programlarındaki 21. yüzyıl becerilerine ilişkin bulgular genel olarak ele alınacak sonrasında ise kategorisel düzeyde detaylı bir şekilde incelenecektir.

3.1.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve 21. Yüzyıl Becerileri

1992 yılında hazırlanan DKAB öğretim programı ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde tek bir program olarak hazırlanmış olup, her iki seviye için ortak amaç ve ilkeler içermektedir. Bu program, dönemin Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'ın onayıyla ve Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 28.02.1992 tarihli ve 47 sayılı kararı ile yürürlüğe girmiştir. Toplam beş sayfadan oluşan öğretim programında, programın amaçları ve ilkeleri maddeler halinde

belirtilmektedir. Amaçlar ve ilkeler dışında bir de konular bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde ortaöğretimde 9., 10. ve 11. sınıflar olmak üzere üç sınıf düzeyinde DKAB derslerinde işlenecek ünite başlıklarına ve ünitelere ait alt konu başlıklarına yer verilmektedir. Tüm sınıflar düzeyinde haftada bir saat DKAB dersinin olduğu belirtilen programdaki ünitelere ve ünite içerisindeki konu başlıklarına yer verilmektedir (MEB, 1992, ss. 232-235).

DKAB dersinin zorunlu dersler arasında yer almaya başladığı 1982 yılında hazırlanan öğretim programlarının devamı niteliğinde olan 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programı, eğitim bilimsel hedefler kadar dönemin politik gelişmelerin de etkisinde hazırlanmıştır (Zengin, 2017, s. 130). Ayrıca 1992 öğretim programının dayandığı 1982 DKAB öğretim programında, dersin geliştirilmesinden ziyade örgün eğitim içerisinde bir meşruiyet kazandırılmasına odaklanılması programın eğitimsel yönden yetersiz kalmasına yol açmıştır (Altaş, 2002, s. 148). Bu durum, programın 21. yüzyıl becerileri açısından analizi sonucunda elde edilen bulgulara da yansımaktadır.

Günümüz öğretim programlarına göre sade bir içeriğe sahip olan 1992 öğretim programında; verilmesi gereken kazanımlar, beceriler ve değerler, derste uygulanabilecek yöntemler, teknikler, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, kullanılacak araçlar ve gereçler, etkinlik örnekleri gibi detaylar bulunmamaktadır. 1992 öğretim programında amaç ve ilkeler dışında tüm sınıflar düzeyinde üniteler belirtilmektedir. Her ünitede işlenecek konulara ait alt başlıklar maddeler halinde bulunmaktayken 10. sınıftaki tüm üniteler ile 9. sınıf 4. ünitede 'konu ile ilgili ayet ve hadisler' başlığına yer verilmektedir (MEB, 1992, ss. 232-234). 1992 programında dikkat çeken bir diğer husus ise Atatürkçülükle ilgili konuların yer aldığı üniteler ve alt başlıklar özellikle vurgulanarak belirtilmektedir. Bununla birlikte 11. Sınıf 4. Ünitede 'Atatürk ve Dinimiz' başlığıyla müstakil bir ünite bulunmaktadır. Öğretim programının genel yapısına bakıldığında üniteler arası konu dağılımında belli bir standart benimsenmediği görülmektedir. Her sınıf düzeyinde altışar ünite bulunsa da, ünitelere ait konu başlıklarında dengeli bir dağılıma sahip olmadığı dikkat çekmektedir (MEB, 1992, ss. 232-235).

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının genel olarak değerlendirilmesinden sonra yapılan analizlerde 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik toplam 15 kod tespit edildiğini belirtmek gerekmektedir. Tablo 14'te yer alan veriler doğrultusunda; esneklik ve uyum becerisi 8 kodla %53,33,

sosyal ve kültürlerarası beceriler 3 kodla %20, bilgi okuryazarlığı becerisi 2 kodla %13,33, eleştirel düşünme ve problem çözme ile yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerileri ise birer kodla %6,67 oranla 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında yer almaktadır. İletişim ve iş birliği, medya okuryazarlığı, BİT okuryazarlığı, girişimcilik ve öz yönetim, üretkenlik ve sorumluluk, liderlik ve sorumluluk becerilerine yönelik içeriklere ise rastlanmamaktadır. Programın uygulandığı dönemdeki teknolojik altyapı ve imkanlar göz önüne alındığında BİT okuryazarlığı, kısmen de medya okuryazarlığına ilişkin kodlama tespit edilememesi olağan bir sonuç olarak görülebilse de iletişim, iş birliği, üretkenlik ve sorumluluk gibi becerilere programda yer verilmemesi dersin ilke ve hedefleri açısından eksiklik oluşturmaktadır.

Tablo 14- 1992 Ortaöğretim DKAB Programında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Analizde Kodların Dağılımı

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı**	
		Frekans	Yüzde
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri %13,34	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	%6,67
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	%6,67
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri %13,33	Bilgi Okuryazarlığı	2	%13,33
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri %76,33	Esneklik ve Uyum	8	%53,33
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	3	%20
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
Toplam		15	%100

En yüksek orana sahip olan esneklik ve uyum becerisi aynı zamanda vatandaşlık becerilerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında tespit edilen vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadeler, esneklik ve uyum becerisi ile kodlanmıştır. Tablo 14'te esneklik ve uyum becerisine ilişkin 8 kodlamanın 6'sını "vatan, millet, bayrak, sancak, şehit, gazi gibi

milli değerler kazandırıcı yüce kavramların öğrencilerin zihinlerinde yer etmesine özen gösterilecektir" (MEB, 1992, s. 220,231) ve "iyi vatandaş yetiştirmek ve öğrencilerin ileride toplumumuza daha rahat uyum sağlamalarına yardımcı olmak için milli ahlâkımızla ilgili konuların öğretiminde din ayrımı gözetilmeyecektir" (MEB, 1992, s. 220) gibi ifadeler sebebiyle vatandaşlık becerileri oluşturmaktadır. Bu becerinin diğer becerilere oranla daha fazla kodlanmış olması, programın dönemin politik gelişmeleri etkisinde hazırlanması durumuyla paralellik göstermektedir.

Tablo 15- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Ait Kodların İlişkisel Analizi

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme**	**Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama**	**İletişim ve İş Birliği**	**Bilgi Okuryazarlığı**	**Medya Okuryazarlığı**	**BİT Okuryazarlığı**	**Esneklik ve Uyum**	**Girişimcilik ve Öz Yönetim**	**Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler**	**Üretkenlik ve Sorumluluk**	**Liderlik ve Sorumluluk**
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İletişim ve İş Birliği	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bilgi Okuryazarlığı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Medya Okuryazarlığı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BİT Okuryazarlığı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Esneklik ve Uyum	0	0	0	0	0	0	0	0	**1**	0	0
Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kültürlerarası ve Sosyal Beceriler	0	0	0	0	0	0	**1**	0	0	0	0
Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Liderlik ve Sorumluluk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Bu araştırmada yapılan kodlamalar, ilişkisel olarak da değerlendirilmektedir. 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında 21. yüzyıl becerilerine yönelik ifadelerin ilişkisel boyutu Tablo 14'te yer almaktadır. 1992 öğretim programındaki

kodlamaların ilişkisel analizinde sadece sosyal ve kültürlerarası becerilerle esneklik ve uyum becerileri arasında ilişki tespit edilmiştir. İlişkisel analizin nicel verilerine ilişkin tabloda ve şekilde (Tablo 15 ve Şekil 6) bu becerilerin ilişki sıklığının bir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında 21. yüzyıl becerilerine yönelik yapılan ilişkisel analiz; beceriler arası ilişkinin esneklik ve uyum becerisi ile sosyal ve kültürlerarası beceriler arasında olmak üzere bir ilişkiyle sınırlı kalmaktadır.

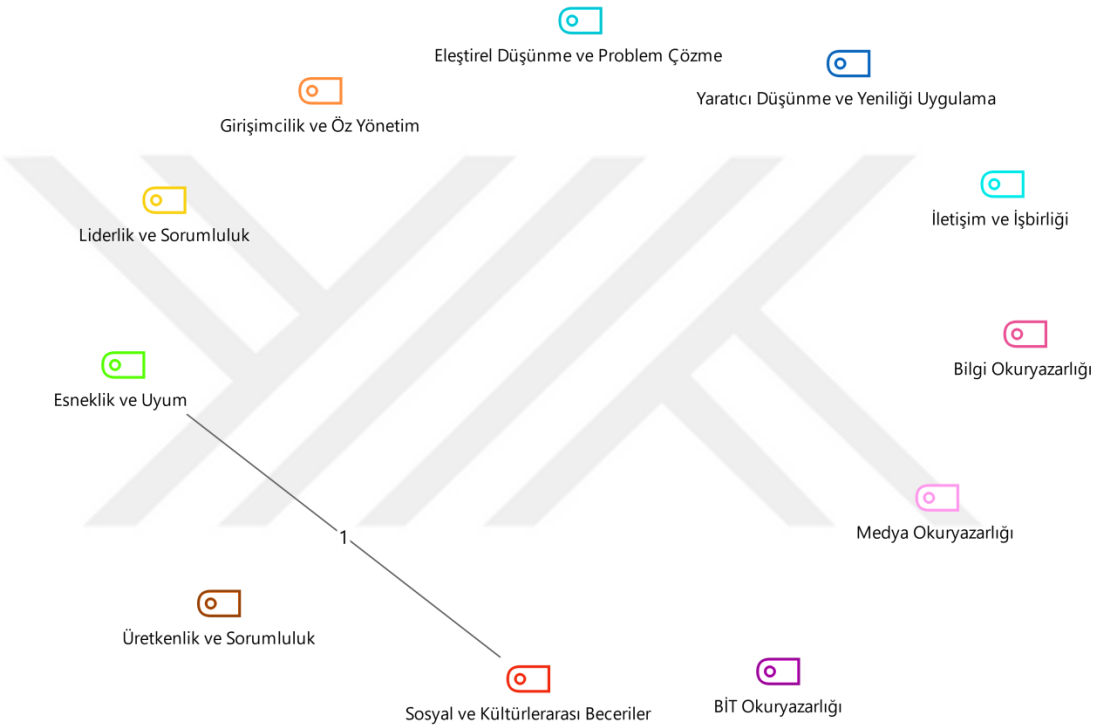

Şekil 6- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Kodlanan 21. Yüzyıl Becerilerinin İlişkisel Analizine Ait Harita

Sosyal ve kültürlerarası becerilerle ilişkili olduğu tespit edilen esneklik ve uyum becerisinin 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında en fazla kodlanan beceri olduğu yukarıda ifade edilmişti. Özellikle vatandaşlık becerilerini kapsayan esneklik ve uyum becerilerinin geliştirilmesi için sosyal ve kültürlerarası becerilerle ilişki kurulduğu tahmin edilmektedir. Öğretim programında iş birliği ve iletişim gibi sosyal hayata dair önemli becerilere yer verilmemesi programda önceliğin bu iki beceriden esneklik ve uyum becerisine verildiği düşüncesini desteklemektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Asil, 2018, s. 98).

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yapılan analizde tespit edilen kodların kategorisel dağılımına ilişkin veriler Tablo 16'da yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere programda uygulamalara ilişkin açıklamalar kategorisinde 21. yüzyıl becerilerine ilişkin kodlama en yüksek sayıda tespit edilmiştir (n=6). Bu sonucun ortaya çıkmasında, programda derslerde göz önünde bulundurulması gereken hususlarla ilgili açıklamalar etkili olmuştur. Sonrasında ise sırasıyla amaçlar (n=5), program yapısı (n=2), vizyon (n=1) ve temel yaklaşımlar (n=1) kategorileri yer almaktadır. Programda ölçme ve değerlendirmeye ilişkin kod tespit edilmemiştir. Ölçme ve değerlendirme kategorisinde gayrimüslim öğrencilerin muaf tutulması hususu dışında herhangi bir içeriğin bulunmaması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Tablo 16-1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Analizi

21. YÜZYIL BECERİLERİ (P21)		**Amaçlar**	**Vizyon**	**Uygulamaya İlişkin Açıklamalar**	**Temel Yaklaşımlar**	**Program Yapısı**	**Ölçme ve Değerlendirme**
Öğrenme ve Yenilik	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0	1	0	0	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0	1	0	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0	0	0	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji	Bilgi Okuryazarlığı	2	0	0	0	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0	0	0	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0	0	0	0	0
Yaşam ve Kariyer	Esneklik ve Uyum	2	1	2	1	2	0
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0	0	0	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	0	2	0	0	0
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0	0	0	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0	0	0	0	0
TOPLAM		5	1	6	1	2	0

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programına genel olarak bakıldığında 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine ilişkin içerikleri çok fazla barındırımadığı görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında iki unsurun etkili olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi öğretim programının oluşturulmasında dönemin

politik kaygıları ve sosyal alanda alınmak istenen tedbirlerin baskın olmasıdır. İkincisi ise öğretim programının MEB Tebliğler Dergisi'nde yer alan bir karar niteliğinde olması sebebiyle program içeriğinin az olmasıdır.

3.1.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve 21. Yüzyıl Becerileri

21. yüzyılda hazırlanan ilk DKAB ortaöğretim programı olan 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programında benimsenen yaklaşımlar, yer verilen kazanımlar gibi etkisi günümüz programlarına kadar süren dönüşümler meydana getirmiştir. Çağın gereklilikleri doğrultusunda şekillenen bu dönüşümlerle aynı zamanda bu gerekliliklere cevap niteliğinde içerikler geliştirilmiştir. 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı, 2005 programını temele alarak güncellenmiş ve 2018 yılına dek uygulanmaya devam edilmiştir. 2010 programının alt yapısı ve temel dayanaklarının yanı sıra genel yapısının da büyük ölçüde benzer olduğunu söylemek mümkündür.

Talim Terbiye Kurulu'nun 30.12.2010 tarihli 329 sayılı karar doğrultusunda Ortaöğretim DKAB Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı yenilenmiştir. Bu karara göre 2011-2012 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanan programın aynı zamanda kitaplara yansıtılması da karara bağlanmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu olmakla birlikte 2010 öğretim programının 2005 öğretim programı üzerine temellendirilmesi dikkate alındığında; Doç. Dr. Hüseyin Çelik'in bakanlığı döneminde Prof. Dr. Ziya Selçuk'un başkanlığındaki (MEB, 2005) kurula ait çalışmaların etkisi görülmektedir. Ziya Selçuk'un yeni ilköğretim programında öğrencinin merkeze alındığı ve öğretmenin rehber olarak yol gösterdiği yönündeki düşüncesi programların genel özelliklerine vurgu yaparken öğretmenlerin yaşanan gelişmeler doğrultusunda özellikle ders öncesi hazırlıklarında sorumluluklarının arttığını da belirtmiştir (Şen ve Taşkın, 2010, s. 38).

2010 DKAB programının geliştirilmesinde etkili olan hareket noktalarının ve esas alınan temel anlayışların neler olduğu programda açıkça belirtilmektedir (MEB, 2010, ss. 11-12). 9 maddeyle açıklanan bu hususlar programın özüne, öğrenciye, dersin içeriğine ve işlenişine dair önemli ipuçları barındırmaktadır. 2010 programı bilginin niceliğinden ziyade niteliğine odaklanmakta, felsefi, psikolojik, sosyolojik ve eğitimsel temellere dayanmakta, alternatif değerlendirme yöntem ve tekniklerini esas

almakta ve öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve ahlaki gelişimsel basamaklarını göz önünde bulundurmaktadır. Program dinin ana kaynakları olan ayet ve hadisleri din öğretiminde merkeze alırken, dinin dinamik olmasını da dikkate alarak bireysel hedeflere yoğunlaşmaktadır. Öğretme sürecinde etkinliklere yönelme ve probleme odaklanmayı amaçlayan programda, öğretmen bilgiyi inşa eden kişi olarak görülmektedir. Ayrıca programda saygı kavramı insana, düşünceye, hürriyete, kültüre ve ahlaki olana yayılarak ilke edinilmektedir.

Programın içeriğine ait genel çerçeveye bakıldığında 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının, kapsamlı bir şekilde hazırlandığı ve kılavuz niteliğinde olduğu görülmektedir. Programda; Türk Milli Eğitimi'nin amaçları, dersin öğrenme alanları, üniteleri, kazanımlar ve süreleri, programın genel çizelgesi, ders kitabı forma sayıları, programda yer alan semboller, etkinlik örnekleri ve açıklamalar tablosu, öğrenme alanları ve açılımları okuma metinleri, öğretmen bilgi notları, ölçme ve değerlendirme gibi ana başlıklar yer almaktadır. Ayrıca her sınıf düzeyinde etkinlik örneklerine de programda yer verilmektedir. Programın yapısıyla ilgili yer alan alt başlıkta ise; programın genel amaçlar, öğrenme alanları, temel beceriler, kazanımlar ile etkinlikler ve açıklamalardan oluştuğu vurgulanmaktadır (MEB, 2010, s. 12).

Programın yapısına dair hazırlanan bölümde genel amaçlar ile DKAB dersi özelinde yer alan hedefler belirtilmektedir. Programda sıklıkla yer alan kazanımlar, etkinlikler, açıklamalar bölümleriyle ilgili kısa açıklamalar da bu bölümde yer almaktadır. Öğrenme alanları, temel beceriler ve değerler ise detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

2010 programında temel beceriler, öğrencilerin eğitimleri süresince kazanacakları, DKAB dersi kazanımlarıyla gelişmesini sağlayacakları ve hayat boyu kullanacakları beceriler olarak belirtilmektedir. Bu beceriler; eleştirel düşünme, empati kurma, iletişim, araştırma, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, sosyal katılım, zaman-mekân ve kronolojiyi doğru algılama ve Kur'an-ı Kerim mealini kullanabilme becerileri şeklinde sıralanmaktadır.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı, çağımız insanının ihtiyaçlarına cevap vermede, gerekli nitelik ve becerileri kazanmasında etkili içerikler barındırmaktadır. Özellikle programın yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanması,

öğrenci merkezli olması, öğrenme alanları ve kazanımlarla sistemleştirilmesi, çoklu zekâ kuramına odaklanması gibi hususlar sayesinde DKAB derslerinde yenilikçi bir anlayış oluşturmuştur. 21. yüzyıl becerileri bağlamında analiz edilen 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında ulaşılan sonuçlar da bu durumu desteklemektedir.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında genel hatlarıyla yukarıda zikredilen hususların öne çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda program 21. yüzyıl becerilerine yönelik olarak ele alındığında ise P21 çerçevesinde yer alan becerilerin farklı frekanslarda da olsa yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırma kapsamına alınan programlar arasında, 21. yüzyıl becerilerini geliştirmeye yönelik ifadelerin en fazla 2010 programında yer aldığı Tablo 13'te görülmekteydi. 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında, P21 çerçevesinde bulunan ve bu çalışmanın kodlarını oluşturuan becerilerin tümüne ait içerikler tespit edilmiştir. Becerilere ait ana başlıklar incelendiğinde; %46,39 ile en fazla öğrenme ve yenilenme becerilerine rastlanmaktadır. Daha sonra sırasıyla yaşam ve kariyer becerileri (%36,44), bilgi, medya ve teknoloji becerileri (%17,17) yer almaktadır (Tablo 16).

Tablo 17- 2010 Ortaöğretim DKAB Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Kodların Dağılımı

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı**	
		Frekans	Yüzde
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri %46,39	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	89	%26,81
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	42	%12,65
	İletişim ve İş Birliği	23	%6,93
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri %17,17	Bilgi Okuryazarlığı	47	%14,16
	Medya Okuryazarlığı	6	%1,81
	BİT Okuryazarlığı	4	%1,20
Yaşam ve Kariyer Becerileri %36,44	Esneklik ve Uyum	40	%12,04
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	30	%9,04
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	26	%7,83
	Üretkenlik ve Sorumluluk	23	%6,93
	Liderlik ve Sorumluluk	2	%0,60
Toplam		332	%100

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında %26,81 oranla en fazla kodlanan beceri, eleştirel düşünme ve problem çözme (n=89) becerisidir. Eleştirel düşünmeye yönelik ifadeler programda sıklıkla yer almakla birlikte, verilmesi gereken becerilerde ve program amaçlarında da özellikle belirtilmektedir. %0,60 oranla en düşük orana sahip olan liderlik ve sorumluluk becerisi (n=2), 1992 ve 2018 programlarında ise hiç yer almamaktadır. Akademik yaşamdan daha çok mesleki yaşantıya yönelik olan liderlik ve sorumluluk becerisi, etik davranışlardan taviz vermeden ortak hedef doğrultusunda başkalarına rehberlik etmeyi gerektirmektedir.

Yenilikçi yaklaşımlarla hazırlanan 2010 ortaöğretim DKAB programında 21. yüzyıl becerilerinden en fazla eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine ait kodlamanın yer almasında programın yapısının etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle yapılandırmacı yaklaşım ve öğrenci merkezli anlayışın bireyi öğrenme sürecinde ve bilgiyi yapılandırmasında aktif kılması eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini gerektirmekte ve desteklemektedir. Din eğitiminin daha nitelikli hale getirilmesinde eleştirel düşünme becerisi önemli bir gereklilik olup bu beceri aracılığı ile vahyin farklı yorumlarına hoşgörüyle yaklaşmak, dinî taassup ve istismardan uzak durulmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir (Mümtaz Ali, 2014; Akt. Karasu, 2020, s. 451). Bu düşünceden hareketle öğrencinin aktif bir şekilde araştırması, sorgulaması, doğru bilgiye ulaşmasını ön gören 2010 öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin, din eğitimindeki niteliği artırmada önemli bir etken olduğu görülmektedir. Ayrıca programda temel alınan yaklaşımlardan biri olan dinbilimsel yaklaşımın da eleştirel düşünme becerisine ilişkin kodlamaların yüksek oranda çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. 2005 programından itibaren DKAB derslerinde yaşanan dönüşümle birlikte bilgiyi doğrudan alan öğrenci yerine bilgiyi araştıran, kritik eden, sorgulayan öğrenciler hedeflenmektedir. Bilginin doğrudan kabulü yerine akıl süzgecinden geçirilmesi ve analiz edilmesi için eleştirel düşünme becerisine ihtiyaç duyulmaktadır.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı genel olarak değerlendirildiğinde eleştirel düşünme ve problem çözme, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, bilgi okuryazarlığı, esneklik ve uyum, girişimcilik ve öz yönetim, sosyal ve kültürlerarası beceriler, iletişim ve iş birliği, üretkenlik ve sorumluluk becerilerine ilişkin çok sayıda kodlama tespit edildiği görülmektedir. Bu tespitle birlikte programın hazırlanmasında etkili olan unsurlar, programın amaçları, vizyonu ve programda verilmek istenen

beceriler dikkate alındığında 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının hedefleri doğrultusunda 21. yüzyıl becerilerini yansıttığını söylemek mümkün olabilmektedir. Bu sonuçta öğretim programının benimsediği yaklaşımlar temelinde oluşturulması ve bu bağlamda hedefler belirlenmesiyle programın şekillendirilmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında becerilere ilişkin kodlamaların bu kadar yüksek frekansta çıkmasında 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programı doğrultusunda güncellenmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda öğretmen kılavuz kitabı niteliği taşıyan her iki programın içeriğinde de kendini ifade etme kaygısının hâkim olduğu görülmektedir. Hem yeni program anlayışının sistematize edilmesi hem de din öğretimi bağlamında DKAB derslerinin yerinin ve öneminin ortaya konulması bakımından 2010 öğretim programında neredeyse hiçbir detayın atlanmadığı görülmektedir. Dolayısıyla programın içeriğinde yer alan tüm başlıkların detaylı ve kapsamlı bir şekilde açıklanmasının yanı sıra örneklerle zenginleştirilmesi sonucunda programda 21. yüzyıl becerilerine büyük ölçüde yer verildiği görülmektedir.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin analizin yanı sıra programda yer alan becerilerin birbirleriyle etkileşimini ortaya koymak adına kodlar ilişkisel analize tabi tutulmuştur (Tablo 18 ve Şekil 7). Yapılan ilişkisel analizde birçok becerinin de birbiriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Diğer becerilerle en fazla ilişki eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinde tespit edilmiştir. Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin liderlik ve sorumluluk becerisi dışında tüm becerilerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Liderlik ve sorumluluk becerisinin sadece eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile değil diğer tüm becerilerle de ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Medya okuryazarlığı becerisinin ise eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi dışında hiçbir beceri ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 18- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Ait Kodların İlişkisel Analizi

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	İletişim ve İş Birliği	Bilgi Okuryazarlığı	Medya Okuryazarlığı	BİT Okuryazarlığı	Esneklik ve Uyum	Girişimcilik ve Öz Yönetim	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	Üretkenlik ve Sorumluluk	Liderlik ve Sorumluluk
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	2	10	2	1	2	9	2	9	6	0
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	2	0	1	1	0	0	0	0	1	2	0
İletişim ve İş Birliği	10	1	0	0	0	1	3	0	7	3	0
Bilgi Okuryazarlığı	2	1	0	0	0	0	2	1	1	0	0
Medya Okuryazarlığı	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BİT Okuryazarlığı	2	0	1	0	0	0	2	0	2	3	0
Esneklik ve Uyum	9	0	3	2	0	2	0	2	5	4	0
Girişimcilik ve Öz Yönetim	2	0	0	1	0	0	2	0	0	2	0
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	9	1	7	1	0	2	5	0	0	1	0
Üretkenlik ve Sorumluluk	6	2	3	0	0	3	4	2	1	0	0
Liderlik ve Sorumluluk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	**43**	**7**	**25**	**7**	**1**	**10**	**27**	**7**	**26**	**21**	**0**

Tablo 18 ve Şekil 7'de becerilerin birbirleriyle olan etkileşimine bakıldığında ise en fazla ilişkisel değer şu beceriler arasında görülmektedir;

- Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile iletişim ve iş birliği becerisi (n=10),

- Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=9),
- Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile esneklik ve uyum becerisi (n=9),
- İletişim ve iş birliği becerisi ile sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=7),

Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile üretkenlik ve sorumluluk becerisi (n=6).

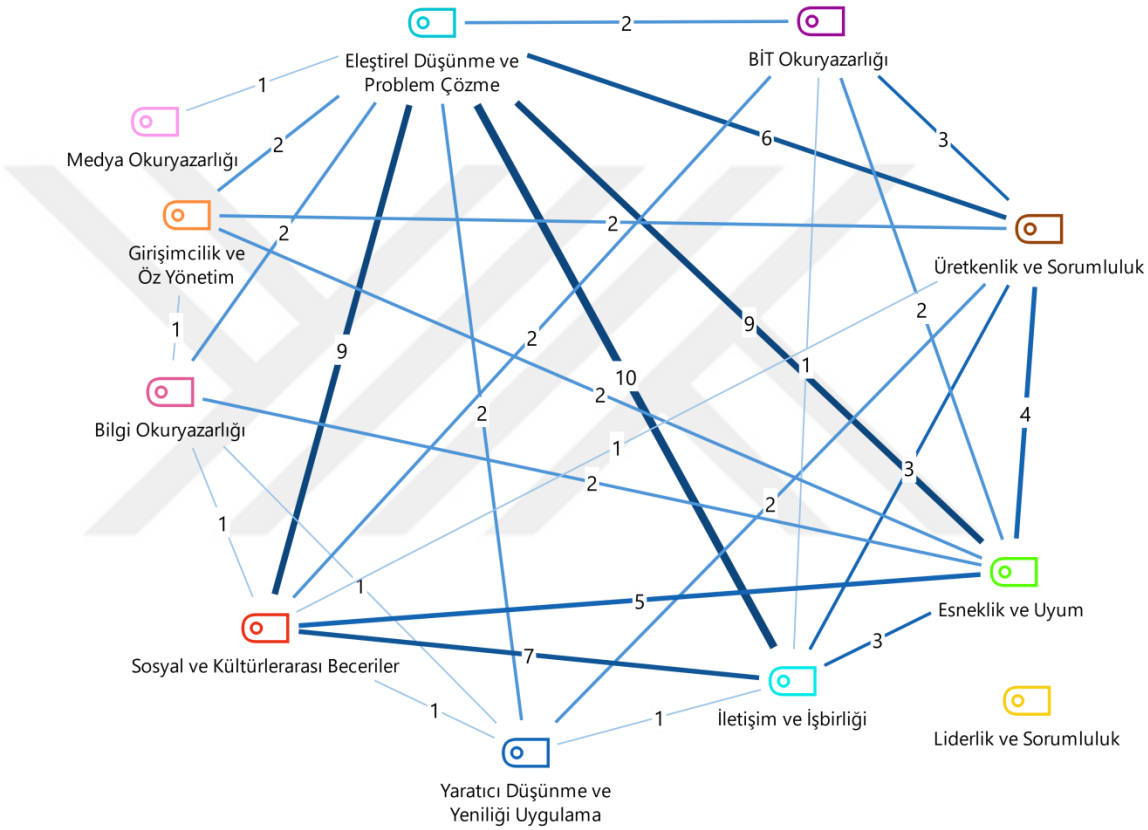

Şekil 7-2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Kodlanan 21. Yüzyıl Becerilerinin İlişkisel Analizine Ait Harita

Yukarıdaki sonuçlar göz önüne alındığında 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği, esneklik ve uyum becerileri ile sosyal ve kültürlerarası becerilerin birbirleriyle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Eleştirel düşünen ve problem çözme becerisine sahip olan bir bireyin daha sağlıklı iletişim kurabilmesi ve iş birliği içinde çalışabilmesi sayesinde sosyal ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesi daha kolay olabilmektedir. 2010 öğretim programının geneline bakıldığında da bu düşüncenin desteklendiği görülmektedir.

Öğretim programlarının genelinde 21. yüzyıl becerilerine ilişkin kodlamalar en fazla 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında bulunmakla birlikte, programda yer alan tüm bölümler analize dâhil edilmemiştir. Bunun sebebi; bu araştırma kapsamında programların karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilmesi için ortak paydada bulunan başlıkların tercih edilerek kategorilerin oluşturulmasıdır. 21. yüzyıl becerileri bakımından önem arz eden ancak 1992 veya 2018 öğretim programlarında muadilinin bulunmaması sebebiyle; 'Öğretmen Bilgi Notları' (MEB, 2010, s. 85) , 'Okuma Metinleri' (MEB, 2010, s. 68), 'Etkinlik Örnekleri' (MEB, 2010, ss. 124-191) gibi başlıklar analiz kapsamına alınmamıştır. Bu bölümlerde, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik çok sayıda içerik bulunduğu göz önüne alındığında Tablo 17'de ve Tablo 18'de 2010 programına ilişkin elde edilen sonuçların, bu bölümler dâhil edilerek analiz edilmesi durumunda daha yüksek oranlara ulaşacağı öngörülmektedir. 1992 öğretim programının 21. yüzyıl öncesinde hazırlanması, müstakil bir program anlayışı yerine Tebliğler Dergisi'nde yer alan bir karar niteliğinde olması gibi hususlar nedeniyle 21. yüzyıl becerilerine ilişkin çok sayıda kodlamanın bulunmaması olağan bir sonuç olarak düşünülebilir. Ancak her geçen gün daha fazla önem kazanan 21. yüzyıl becerilerinin 2010 öğretim programında 2018 öğretim programından daha fazla yer alması dikkat çeken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçta etkili olan unsurların başında 2010 öğretim programının aynı zamanda kılavuz niteliği taşıması gelmektedir. Ayrıca 2010 öğretim programında yapılandırmacı yaklaşımla birlikte yaşanan dönüşümün ve örgün öğretimde DKAB dersinin gerekliliğini ortaya koyma çabalarının baskın olduğu görülmektedir. Bu hususlar doğrultusunda DKAB dersinin öneminin ve gerekliliğinin detaylı ve açıklayıcı olarak belirtilmesi ihtiyacına programda cevap verilmeye çalışılmıştır. DKAB öğretiminde benimsenen yeni yaklaşımların da ilk defa 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programında yer almasıyla birlikte teorik alanda ve pratik uygulamalarda bu yaklaşımlara ilişkin açıklamalara ve örneklere yer verilmiştir. Tüm bu hususların 2010 öğretim programının mevcut şekline gelmesinde etkili olduğu ve dolayısıyla 21. yüzyıl becerilerinin programda sıklıkla vurgulanmasıyla sonuçlandığı düşünülmektedir. 2018 öğretim programında ise beceri temelli yaklaşımın benimsendiği açıkça ifade edilmiştir ve programda benimsenen yaklaşımların detaylı olarak ele alınmasına ihtiyaç duyulmamıştır. 21. yüzyılın ilk çeyreğini tamamlamak üzere olduğumuz bu zaman diliminde, 2018 öğretim programının 2005 ve 2010 öğretim programlarında oluşturulan temeller üzerine geliştirildiği düşünüldüğünde

programda çok fazla detaya, açıklamaya ve örneklere gerek görülmediği anlaşılmaktadır. Kısa ve öz bir yapıda olsa da 2018 öğretim programında TYÇ'ye vurgu yapılması ve beceri temelli olduğunun net bir şekilde belirtilmesi sebebiyle 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesinin öne çıkarıldığı düşünülmektedir.

Tablo 19'da ise 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programındaki 21. yüzyıl becerilerinin, araştırma kapsamında belirlenen kategoriler bazında analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere programda belirlenen tüm kategoriler bazında becerilere ilişkin kodlamalar bulunmaktadır. En fazla kodlama ise program yapısı (n=210) kategorisinde tespit edilmiştir. Sonrasında sırasıyla uygulamaya ilişkin açıklamalar (n=57), amaçlar (n=30), ölçme ve değerlendirme (n=17), temel yaklaşımlar (n=12) ve vizyon (n=6) kategorileri gelmektedir.

Tablo 19- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Analizi

21. YÜZYIL BECERİLERİ (P21)		**Amaçlar**	**Vizyon**	**Uygulamaya İlişkin Açıklamalar**	**Temel Yaklaşımlar**	**Program Yapısı**	**Ölçme ve Değerlendirme**
Öğrenme ve Yenilik	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	4	1	10	5	64	5
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	0	14	1	23	3
	İletişim ve İş Birliği	1	0	4	0	16	2
Bilgi, Medya ve Teknoloji	Bilgi Okuryazarlığı	4	0	3	1	39	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0	2	0	4	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0	0	0	4	0
Yaşam ve Kariyer	Esneklik ve Uyum	6	2	8	1	23	0
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	7	1	12	2	6	2
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	4	1	0	1	19	1
	Üretkenlik ve Sorumluluk	2	1	4	0	12	4
	Liderlik ve Sorumluluk	1	0	0	1	0	0
TOPLAM		30	6	57	12	210	17

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında genel amaçlar, temel beceriler, kazanımlar gibi bölümleri kapsayan program yapısı bölümü, içeriği itibariyle 21. yüzyıl becerileri ile yakından ilişkilidir. Bu durum Tablo 19'da yer alan

nicel veriler de açıkça görülmektedir. Kategorilerde yer alan beceriler açısından bakıldığında ise program yapısı, temel yaklaşımlar, ölçme ve değerlendirme kategorilerinde eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine ilişkin kodlama en yüksek değere sahipken amaçlar kategorisinde girişimcilik ve öz yönetim becerisi, vizyon ve uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorilerinde esneklik ve uyum becerileri en yüksek kodlama değerlerine sahip olduğu görülmektedir

Öğretim programlarının amaçları, programların oluşturulmasında önemli bir etkeni oluşturmaktadır ve diğer bölümlere de yansıması beklenmektedir. 2010 öğretim programında 21. yüzyıl becerileri dağılımına bakıldığında amaçlarda kodlanan becerilerin diğer kategorilerin tümüne doğru orantılı olarak yansıdığını söylemek mümkün değildir. Ancak burada doğrudan amaçlarda kodlanan becerilerin programın genelinde tam olarak yansıtılmadığını söylemek doğru olmaz. Her bir kategorinin kendine özgü bir içeriğe sahip olması sebebiyle her birinde farklı becerilerin ön plana çıkması olasıdır. Dolayısıyla programın genelini dikkate almak gerekmektedir ve programın hiçbir kategorisinde yer almayan bir becerinin bulunmaması sebebiyle 2010 öğretim programının 21. yüzyıl becerilerini geliştirmede etkili olduğu düşünülmektedir. Buna karşılık programın bu konuda tam anlamıyla yeterli olduğunu söylemek de mümkün değildir. Özellikle BİT okuryazarlığı becerisinin, programın uygulandığı dönemin teknolojik gelişmeleri dikkate alındığında daha fazla kategoride yer alması programın niteliğinin daha da artmasını destekleyebilirdi.

3.1.3. 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve 21. Yüzyıl Becerileri

2017-2018 eğitim ve öğretim yılına kadar 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı uygulanmıştır. 2018 yılında ise Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 19.01.2018 tarihli ve 18 sayılı kararı gereği 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı (MEB, 2018) tüm sınıf düzeylerinde 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibariyle uygulanmaya başlanmıştır. 2018 programının, 2005 ve 2010 programından farklı olarak yeni bir anlayışla ele alındığı belirtilmektedir. Programın oluşturulma sürecinde daha önceki programlarda uygulanmamış olan 'taslak program' çalışması, Türk Milli Eğitim sisteminde bulunan tüm branşlarda olduğu gibi DKAB öğretim programları açısından da ilk olma niteliği taşımaktadır. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından 21.07.2017 tarihinde

ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi taslak öğretim programları (4-8; 9-12. sınıflar) kamuoyuyla paylaşıma açılmış ve 10 gün boyunca askıda kalmıştır. Bu süre içerisinde paydaşların görüş bildirme formları ile görüşlerini MEB'e iletmelerine imkân tanınmıştır (M. Doğan, 2017). Bildirilen görüşler dikkate alınarak yapılan düzenlemeler doğrultusunda 2018 DKAB öğretim programları yürürlüğe girmiştir. İsmet Yılmaz'ın bakanlığı döneminde şekillenen program geliştirme çalışmaları sonucu ortaya çıkan 2018 öğretim programı, daha önce geliştirilen programlarda kurul başkanlığı da yapmış olan Prof. Dr. Ziya Selçuk bakanlığı döneminde uygulanmaya başlanmıştır. Selçuk'un bakanlık öncesinde de program geliştirme ve hazırlama çalışmalarında aktif olarak rol alması ve bakanlığı döneminde hazırlanan 2023 Vizyon Belgesi'nde çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlığın yararına kullanabilen duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirme hedefini belirtmesi (*MEB 2023 Eğitim Vizyonu*, 2018, s. 7) eğitim ve öğretimde beceri gelişiminin gerekliliğine ve önemine işaret etmektedir.

2018 programı, önceki programlar (2005 ve 2010) kadar kapsamlı ve detaylı bir içerikle oluşturulmamıştır. Toplam 35 sayfadan oluşan 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı; 'Millî Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Uygulanması ve Programın Yapısı' olmak üzere üç ana başlık halinde ele alınmaktadır. 'MEB Öğretim Programları' başlığı tüm derslerin öğretim programlarına yönelik genel bir çerçeve oluştururken, DKAB öğretim programının uygulanmasına ve programın yapısına ilişkin bölümlerde ise örgün din öğretimi özelinde içerikler yer almaktadır.

2018 öğretim programının; 'Üniteler, Konular, Kazanımlar, Açıklamalar ve Anahtar Kavramlar' başlıkları ile yapılandırılmıştır (MEB, 2018, s. 11). Sınıf düzeyinde ünitelere ve kazanımlara yer verilirken, 2005 ve 2010 DKAB öğretim programlarında olduğu gibi etkinlik örnekleri bu programda yer almamaktadır. 2018 DKAB öğretim programında farklı olarak ise her ünite için anahtar kavramlar belirtilmektedir. Genel yapısı itibariyle kılavuz niteliğine sahip olan 2005 ve 2010 programlarında ders işleme süreci için etkinlik, çalışma kâğıdı, kavram haritaları örneklerine; ölçme ve değerlendirme için ise detaylı açıklamalarla çeşitli ölçme ve değerlendirme materyallerine yer verilmekteydi. 2018 programı ise başlıca bir program olarak ele alınmakta ve kılavuz niteliği taşımamaktadır. 2005 ve 2010 programının sistematize edilmesinde büyük öneme sahip olan öğrenme alanları, 2018

programında belirtilmemektedir. 2018 programını önceki programlardan ayıran bir diğer özelliği ise beceri temelli olmasıdır ki bu durum çalışmamızın konusu itibariyle ayrı bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu husus çalışmamızın program yapısına dair bölümünde daha detaylı ve kapsamlı olarak ele alınacaktır.

2018 DKAB öğretim programının, 2005 ve 2010 programları kadar detaylı bir içeriğe sahip olmadığı görülmektedir. Oldukça sade ve öz bir içerikten oluşan programın öne çıkan özelliklerinin başında, programın beceri temelli olarak yapılandırılması gelmektedir. Program; doğrudan DKAB dersine yönelik becerilerden ziyade TYÇ'de yer alan beceriler temelinde şekillendirilmiştir. Buna karşın 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında tespit edilen 21. yüzyıl becerilerine ilişkin ifadelerin, 2010 programının neredeyse yarısı kadar olduğu görülmektedir (Tablo 13). Bu sonucun ortaya çıkmasında; programın daha sade ve öz bir formda hazırlanması, TYÇ'yi esas alıp oradaki becerilere atıf yapması, kazanımların azaltılması, kazanımlara ilişkin açıklamalarda 2010 programındaki 'beyin fırtınası yapılır, tartışılır' gibi yönergeler yerine 'açıklanılır, değinilir, yer verilir' gibi ifadelerin tercih edilmesi gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 20- 2018 Ortaöğretim DKAB Programlında 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Kodların Dağılımı

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı**	
		Frekans	Yüzde
Öğrenme ve Yenilenme Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	28	%17,83
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	8	%5,1
	İletişim ve İş Birliği	8	%5,1
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	78	%49,68
	Medya Okuryazarlığı	2	%1,27
	BİT Okuryazarlığı	4	%2,55
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	13	%8,28
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	4	%2,54
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	8	%5,1
	Üretkenlik ve Sorumluluk	3	%1,91
	Liderlik ve Sorumluluk	1	%0,64
Toplam		157	%100

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında yer alan 21. yüzyıl becerilerine ilişkin kodlamaların büyük bir kısmı, programın da büyük kısmını oluşturan kazanımlarda ve kazanımlara ilişkin açıklamalarda yer almaktadır. Tablo 20'de görüldüğü üzere programda yaklaşık %50 oranla bilgi okuryazarlığı becerisine (n=78) yönelik içeriklere rastlanmaktadır. Bilgi okuryazarlığını %17,83 oranla eleştirel düşünme becerisi (n=28) ile %8,28 oranla esneklik ve uyum becerisi (n=13) takip etmektedir. Öğretim programında becerilere ilişkin kodlamalarda en düşük oran ise %0,64 ile liderlik ve sorumluluk becerisine (n=1) yönelik içeriklerde görülmektedir.

2018 yılında DKAB öğretim programıyla beraber tüm derslerin öğretim programlarında yapılan yenilikler ve beceri temelli anlayışa dayalı gelişmeler sonucunda DKAB dersi ile diğer derslerin 21. yüzyıl becerilerini içerme durumunda benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin Sosyal Bilgiler öğretim programlarında 21. yüzyıl becerileri incelendiğinde bilgi okuryazarlığı, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği, becerileri en fazla yer verilen becerilerken, en az yer verilen becerilerin üretkenlik, girişimcilik, medya okuryazarlığı, esneklik ve uyum olduğu anlaşılmaktadır (Güngör, 2022, s. 90). Sosyal Bilgiler öğretim programında esneklik ve uyum becerisi dışında DKAB öğretim programı ile benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Yine Matematik dersi öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme ile iletişim ve işbirliği becerisinin öne çıktığı, BİT okuryazarlığına ilişkin becerilerin ise yetersiz kaldığı tespit edilmiştir (Gürses, 2022, s. 115). Bir başka öğretim programına bakıldığında Biyoloji dersi öğretim programında iletişim ve iş birliği, eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri öne çıkmaktadır (Atik ve Yetkiner, 2021, s. 761). DKAB öğretim programında diğer branşların programlarıyla benzer becerilere yer verilmesiyle birlikte bilgi okuryazarlığı becerisinin öne çıktığını söylemek mümkündür. DKAB öğretim programı özelinde bilgiye ulaşma, bilgiyi organize etme, seçme, değerlendirme, sunma, araştırma ve yönlendirmeye yönelik ifadelere sıklıkla yer verilmesi ve dolayısıyla bilginin yapılandırılmasına zemin hazırlaması bilgi okuryazarlığı becerisinin 2018 öğretim programında ilk sırada yer almasında etkili olmuştur.

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının 21. yüzyıl becerilerine yönelik ilişkisel analizine yönelik veriler ise Tablo 21'de yer almaktadır. Bu tabloda görüldüğü üzere; programda diğer becerilerle en fazla ilişkili olan beceriler sırasıyla; eleştirel düşünme ve problem çözme (n=29), bilgi okuryazarlığı (n=25), iletişim ve iş birliği

(n=11), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=9) olarak tespit edilmiştir. Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile bilgi okuryazarlığı becerisi arasında ise diğer becerilere oranla daha yüksek ilişki (n=17) olduğu görülmektedir. İlişkisel analizde en düşük değerin medya okuryazarlığı ile liderlik ve sorumluluk becerilerine (n=1) ait olduğu görülmektedir.

Tablo 21- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerine Ait Kodların İlişkisel Analizi

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme**	**Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama**	**İletişim ve İş Birliği**	**Bilgi Okuryazarlığı**	**Medya Okuryazarlığı**	**BİT Okuryazarlığı**	**Esneklik ve Uyum**	**Girişimcilik ve Öz Yönetim**	**Kültürlerarası ve Sosyal Beceriler**	**Üretkenlik ve Sorumluluk**	**Liderlik ve Sorumluluk**
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	1	3	17	0	2	2	1	2	1	0
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	0	0	2	0	1	1	0	0	0	0
İletişim ve İş Birliği	3	0	0	3	0	1	0	1	2	1	0
Bilgi Okuryazarlığı	17	2	3	0	1	0	0	0	2	0	0
Medya Okuryazarlığı	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
BİT Okuryazarlığı	2	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0
Esneklik ve Uyum	2	1	0	0	0	1	0	0	3	0	0
Girişimcilik ve Öz Yönetim	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	2	0	2	2	0	0	3	0	0	0	0
Üretkenlik ve Sorumluluk	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
Liderlik ve Sorumluluk	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	**29**	**6**	**11**	**25**	**1**	**5**	**7**	**3**	**9**	**3**	**0**

Tablo 21'de ve Şekil 8'de görüldüğü üzere 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında 21. yüzyıl becerilerinin tümünün ilişkili olduğu en az bir beceri bulunmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında programın beceri temelli anlayışla oluşturulmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Beceri gelişiminde tek bir beceriye

odaklanmak yerine becerilerin bir bütün olarak ele alınması bireyin çok yönlü gelişimine imkân tanıyabilmektedir. Ayrıca becerilerin birbirinden bağımsız olarak ele alınmasının da doğru bir yaklaşım olmadığı söylenebilir. Örneğin yenilikçi düşünebilmek için eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi, sosyal ve kültürleraı becerilerin gelişmesi için esneklik ve uyum becerisi bir ihtiyaç niteliğindedir. Dolayısıyla 2018 öğretim programında beceriler arasında tespit edilen ilişkiler, programın öğrencilerde becerilerin bir bütün olarak geliştirilmesini de önemsediğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

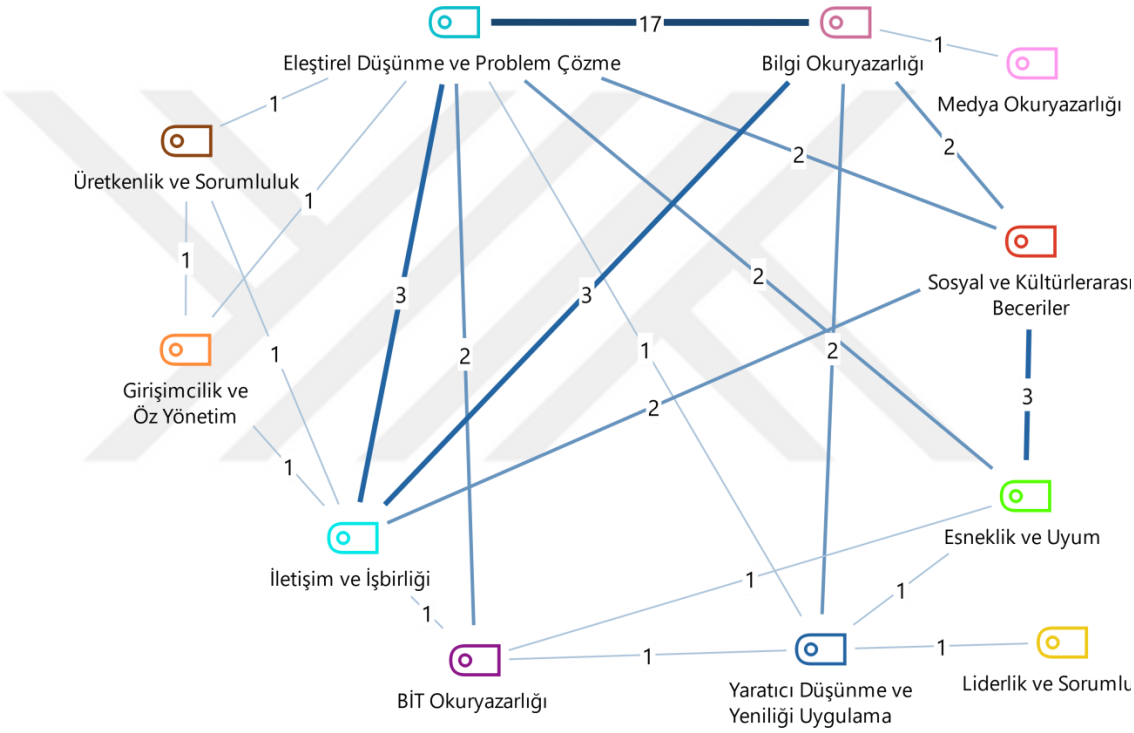

Şekil 8- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Kodlanan 21. Yüzyıl Becerilerinin İlişkisel Analizine Ait Harita

İlişkisel analizde her ne kadar bilgi okuryazarlığı becerisinin frekansı diğer becerilere oranla daha yüksek değerde olsa da tablonun geneline bakıldığında 21. yüzyıl becerileri açısından olumlu bir sonuç görülmektedir. Bilgi okuryazarlığının kodlamalarda ön plana çıkması ilişkisel analize de yansımaktadır. Bu durum öğretim programının sade ve öz bir yapıda olmasının yanında bu beceriye ilişkin kazanımlar bölümüne büyük ölçüde yer ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla programda yer alan becerilerin ilişkisel analizinde nicel verilerle birlikte Şekil 8'de bulunan harita üzerinden değerlendirme yapmak, öğretim programında sadece bilgi

okuryazarlığına değil diğer becerilere de vurgu yapıldığını ve beceriler arası ilişkilere önem verildiğini göstermektedir. Ayrıca Tablo 20'de en yüksek değer bilgi okuryazarlığı becerisine aitken, Şekil 8 ve Tablo 21'de açıkça görüldüğü üzere beceriler arası ilişkisel analizde eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi en yüksek değere sahiptir. Bu sonuç da programda her ne kadar bilgi okuryazarlığı becerisi ön plana çıksa da eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin etkili olduğunu göstermektedir.

Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi diğer birçok becerinin gelişmesine zemin hazırlayan ve destek veren bir yapıdadır. Bu beceriye sahip olmayan bir bireyin iletişim ve iş birliği, yaratıcı düşünme ve yenili uygulama, okuryazarlık becerileri, sosyal ve kültürler arası beceriler gibi diğer becerileri de geliştirmesi kolay olmayabilir. Bu bakımdan 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında olduğu gibi 2018 öğretim programında da diğer becerilerle en fazla ilişkili olan becerinin eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi olarak tespit edilmesi programlarda beceri gelişiminin desteklendiğine işaret etmektedir.

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında 21. yüzyıl becerileri kategorisel olarak analiz edildiğinde ise Tablo 22'de yer alan bulgular elde edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere en fazla kodlamanın program yapısında (n=101) yer aldığı tespit edilmiştir. Sonrasında sırasıyla temel yaklaşımlar (n=26), amaçlar (n=19), uygulamaya ilişkin açıklamalar (n=6), vizyon (n=3), ölçme ve değerlendirme (n=2) kategorileri gelmektedir.

2018 öğretim programlarında tüm kategorilerde becerilere ilişkin kodlama tespit edilmiştir. Bu yönüyle beceri temelli anlayışın programın geneline hâkim olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte program yapısı kategorisinde görülen yığılmanın bilgi okuryazarlığı becerisine ilişkin ifadelerin çok fazla yer almasından kaynaklandığı görülmektedir. Her ne kadar belli kategorilerde ve kodlarda yığılma görülse de 2018 öğretim programında beceri gelişimine yönelik ifade içermeyen bir kategori bulunmamıştır. İlişkisel analizde de benzer bir durumun ortaya çıktığı 2018 öğretim programının kategorisel analizde de 21. yüzyıl becerilerinin gelişimini bir bütün olarak destekleyen içerikler barındırdığı görülmektedir.

Tablo 22- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Analizi

21. YÜZYIL BECERİLERİ (P21)		**Amaçlar**	**Vizyon**	**Uygulamaya İlişkin Açıklamalar**	**Temel Yaklaşımlar**	**Program Yapısı**	**Ölçme ve Değerlendirme**
Öğrenme ve Yenilik	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	4	1	0	4	19	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	0	0	2	5	0
	İletişim ve İş Birliği	1	0	0	5	2	1
Bilgi, Medya ve	Bilgi Okuryazarlığı	5	0	2	2	69	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0	0	0	2	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0	1	2	1	0
Yaşam ve Kariyer	Esneklik ve Uyum	2	1	2	3	2	1
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	1	0	0	2	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	2	1	1	3	1	0
	Üretkenlik ve Sorumluluk	2	0	0	3	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	1	0	0	0	0	0
TOPLAM		19	3	6	26	101	2

Tablo 22'de dikkat çeken bir husus ise 2018 öğretim programında ölçme ve değerlendirme kategorisinin en düşük sayıda kodlamaya sahip olmasıdır. Eğitim süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde ölçme ve değerlendirme uygulamaları bu bütünün ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. 1992 programının günümüz programlarına kıyasla çok farklı bir formatta ve kısa olması sebebiyle ölçme ve değerlendirme çalışmalarına yer verilmediği düşünülebilir. Ancak 2018 öğretim programında ölçme ve değerlendirme ayrı bir başlıkta ele alınmasına karşın 21. yüzyıl becerilerine ilişkin kodlamaların yok denecek kadar az sayıda bulunmasının beceri temelli bir program için geliştirilmesi gereken bir bölüm olarak görülmektedir.

Çalışmanın buradan sonraki kısmında ortaöğretim DKAB öğretim programları; programların amacı, vizyonu, uygulamaya ilişkin açıklamaları, temel yaklaşımları, yapısı, ölçme ve değerlendirme başlıkları doğrultusunda ayrı ayrı ele alınacaktır. Programlarda yer alan becerileri hem bütünsel olarak değerlendirebilmek hem de kategorik olarak karşılaştırma yapabilmek için bu çalışmada öğretim

programlarının analizinde kategori olarak da belirlenen bu başlıklar üzerinden 21. yüzyıl becerilerinin ele alınması tercih edilmiştir. Öğretim programları içerik anlizinin kategorilerini oluşturan bu başlıklar üzerinden belgelere ayrıldıktan sonra Tablo 1'de belirtilen ve P21 beceri çerçevesinden hareketle oluşturulan kodlar kullanılarak taranmıştır. Kategorilere ilişkin kodların frekansları belirlenerek öğretim programları aşağıda sıralanan başlıklar üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise analizleri kapsamlı bir şekilde değerlendirebilmek adına tüm programların kategorilerine ait kodlama frekansları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Öğretim programlarının amaçları ve vizyonları ile programların teorik alt yapısının; uygulamaya ilişkin açıklamaları, temel yaklaşımları, program yapısı, ölçme ve değerlendirme ile de programın pratiğe aktarılmasında dikkate alınan hususların 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilmesiyle, beceri gelişiminde programların teorik alandan pratik uygulamalara kadar etkisinin incelenmesi de mümkün olabilecektir.

3.2. Amaçları Bakımından Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve 21. Yüzyıl Becerileri

Öğretim programları, eğitim ve öğretim sürecinin planlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde kapsayıcı bir niteliğe sahiptir. Bu yönüyle öğretim programlarının hazırlanmasında sistemli bir yol takip edilmektedir. Çağın ve toplumun imkânları dâhilinde öğrencilerin ihtiyaçları dikkate alınarak oluşturulan öğretim programları, belirli amaçlar doğrultusunda hazırlanmakta veya güncellenmektedir. Güncellenen öğretim programlarında amaçların doğru bir şekilde ortaya konulması programın etkili olmasını sağlayan önemli hususların başında gelmektedir (Y. D. Coşkun, 2017, s. 10). Aynı zamanda öğretim programlarının amaçları içerik, öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme gibi diğer bileşenlerden bağımsız olmayıp karşılıklı etkileşim içerisindedir (Zengin, 2010, s. 227). Dolayısıyla öğretim programlarının amaçlarında beceri gelişimine yer verilmesi, becerilerin tüm programlara yansıtılmasına zemin oluşturmaktadır. Bu bölümde 21. yüzyılda uygulanan 1992, 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarının hazırlanmasına zemin hazırlayan amaçlar ve programlara göre belirlenen hedefler ele alınmaktadır. Programların amaçları incelenirken sadece amaçlara ilişkin ana başlıklar

değil, farklı bölümlerde programların hedeflerine yönelik içerikler de dikkate alınmaktadır. Bu sayede programların genel ve özel amaçlarının 21. yüzyıl becerileri ile ilişkisini ortaya koymak mümkün hale gelecektir.

3.2.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerileri

1992 programında DKAB öğretiminin genel amacı; Türk Milli Eğitim politikasının genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun, din (İslam dini) ve ahlak bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak olarak belirtilmektedir. Bu amaç doğrultusunda; milli birlik ve beraberliğin, Atatürkçülüğün ve insan sevgisinin ahlaki ve dini yönden pekiştirerek faziletli ve iyi ahlaklı bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir (MEB, 1992, s. 220). Programda genel amaç olarak bildirilen bu ifadeler ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri için ortak hazırlanmıştır ve programın genel amacı her iki kademe için de geçerlidir. Ortaöğretim DKAB derslerine mahsus olarak ise 1992 programında amaçlar 11 maddede belirtilmiştir. Bu maddelerde bireysel, toplumsal, dini ve milli konuları kapsayan amaçlara yer verilmiştir (MEB, 1992, ss. 231-232).

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının geneline hâkim olan milli birlik ve beraberlik vurgusunun, programın amaçlarında da öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda bireyin diğer insanlarla ve varlıklarla ilişkisine dair de hedefler barındıran programın amaçlarında, 21. yüzyıl becerilerinden vatandaşlık becerilerini de kapsayan esneklik ve uyum becerisini geliştirmeye yönelik hedefler dikkat çekmektedir.

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçlarında 21. yüzyıl becerilerinin analizine ilişkin bulgular yukarıda bulunan Tablo 23'te yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere öğrenme ve yenilik becerilerinin hiçbirine ait kodlama programın amaçlarında tespit edilememiştir. Amaçlara ilişkin analizde; bilgi okuryazarlığı (n=2), esneklik ve uyum (n=2), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1) dışında hiçbir beceriye ilişkin kodlama tespit edilmemiştir.

Tablo 23- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	Frekanslar	Yüzde
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	2	%40
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	2	%40
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	%20
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**5**	**%100**

1992 ortaöğretim DKAB programının amaçlarında öğrenme ve yenilik becerilerine ilişkin kodlamanın bulunmaması, eğitimsel hedeflerin öne çıkarılmadığını veya programa yansıtılmadığını göstermektedir. Tablo 23'teki bulguların %60'ını oluşturan esneklik ve uyum becerisi ile sosyal ve kültürlerarası beceriler ise programın genelinde dikkat çeken milli birlik ve beraberlik vurgusunun programın amaçlarında da ön planda olduğuna işaret etmektedir.

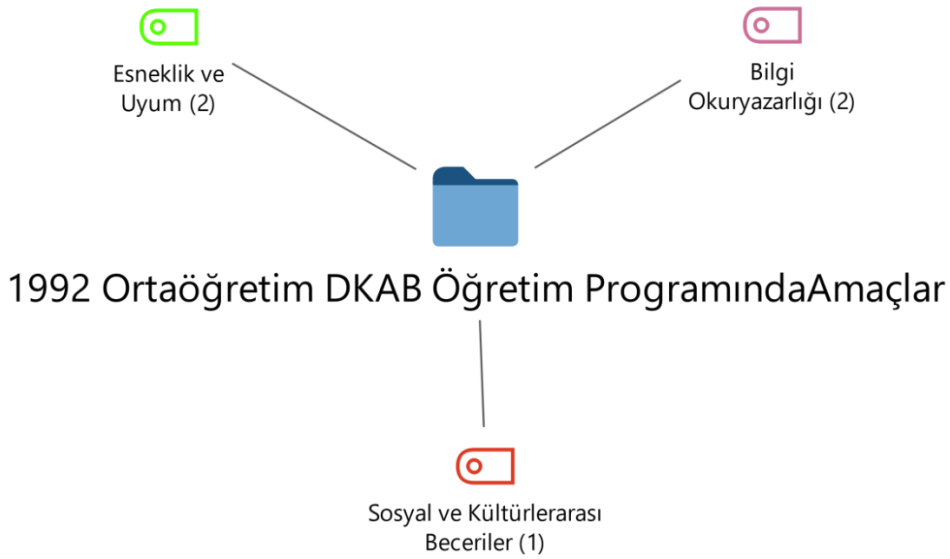

Şekil 9- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Şekil 9'da da görüldüğü üzere programın amaçlarında esneklik ve uyum becerisi kadar öne çıkan bir diğer beceri olan bilgi okuryazarlığının ise programın

geneline yansıtılmadığı görülmektedir. Bu sonuç 1992 öğretim programının amaçlarında her ne kadar bilgi okuryazarlığı becerisine ilişkin ifadeler yer alsa da yeterli olmadığı görülmektedir.

3.2.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerileri

1992 yılında hazırlanan programdan sonra 2005 ve 2010 öğretim programlarının daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde hazırlandığına değinilmişti. Bu durum, programın amaçları bağlamında da açıkça görülmekedir. 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı'nda hem Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına hem de DKAB dersinin amaçlarına yer verilmektedir. Programda Türk Milli Eğitimi'nin amaçları müstakil bir bölüm halinde belirtilirken, DKAB dersinin ise doğrudan amaçlarını ele alan müstakil bir bölüm yer almayıp, programın yapısına dair açıklamalarda 'Genel Amaçlar' alt başlığına yer verilmektedir. Bu alt başlık çalışmamızın '2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının Yapısı' başlıklı bölümünde kapsamlı olarak ele alınacaktır. Bunun yanı sıra muhtelif başlıklar altında hem programın hem de programın hazırlanmasının amaçlarına yer verilmektedir.

Türk Millî Eğitimi'nin amaçları bölümünde 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre belirtilen genel amaçların ikinci maddesine yer verilmektedir. Bu maddeye göre (MEB, 2010, s. 3);

"Türk Millî Eğitimi'nin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk ilke ve inkılâpları ile Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, manevi, ahlaki, insani ve kültürel değerlerini benimseyip koruyan ve geliştiren; ailesini, milletini, vatanını, seven ve her zaman yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı sorumluluklarını ve görevlerini bilerek bunları davranış biçimine getirmiş vatandaşlar olarak yetiştirmek;

2. Zihin, beden, ruh, ahlak ve duygu bakımlarından sağlıklı ve dengeli şekilde gelişmiş bir karaktere, kişiliğe, geniş bir dünya görüşüne, bilimsel ve özgür düşünme gücüne sahip, topluma karşı sorumlu ve insan haklarına saygılı olan verimli ve yapıcı bireyler olarak yetiştirmek;

3. Bireyleri hayata hazırlamak, toplumun ve kendilerinin mutluluğuna katkı sunacak bir meslek edinmelerini sağlamak için onların ilgi, istidat ve

yeteneklerini geliştirerek gerekli olan bilgi, beceri, davranışlar ile birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak."

Bu amaçlara ulaşılması sonucunda, Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah seviyesinin yükseltilmesi ve mutluluğunu artırılması öngörülürken, millî birlik ve bütünlük içinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın destekleneceği ve hızlanacağı düşünülmektedir. Bunun sonucunda ise Türk milleti çağdaş uygarlığın seçkin ve yapıcı bir ortağı olacaktır (MEB, 2010, s. 3). Türk Millî Eğitimi'nin amaçlarından üçüncü maddede belirtilen hedefler doğrultusunda bireyin yetiştirilmesinde beceri gelişimi bir gereklilik olarak görülmektedir. P21 beceriler çerçevesinin de öğrencinin akademik yaşantısı ile gelecekteki bireysel ve mesleki yaşantısına katkı sağlamayı hedeflemesi (*Framework for 21st Century Learning*, 2019) açısından programın temel amaçlarıyla paralellik göstermektedir. Bu bakımdan P21'in hedeflerine ulaşma yolunda belirlediği becerilerin, öğretim programında yer alan amaçları gerçekleştirme noktasında da etkili olduğu düşünülmektedir. Birinci amacın gerçekleştirilmesinde esneklik ve uyum becerileri; ikinci amaç için ise esneklik ve uyum becerisinin yanında eleştirel düşünme ve problem çözme, sosyal ve kültürlerarası becerileri öne çıkmaktadır. Üçüncü amaçta ise öğrencilerin "meslek edinmelerini sağlamak için onların ilgi, istidat ve yeteneklerini geliştirerek gerekli olan bilgi, beceri, davranışlar" ifadesiyle ise yaşam ve kariyer becerileri karşılık bulmaktadır.

2010 programının ve programın hazırlanmasındaki amaçların çeşitli başlıklar altında ele alındığına değinmiştik. Bu başlıklardan biri, programın temel yaklaşımlarından biri olan 'Dinbilimsel Yaklaşım' bölümüdür. Burada programın hazırlanmasındaki amaçlar; öğrenciyi araştırma ve üretim yapmaya teşvik etmek, dini ve kültürü doğru anlayan bireyler yetiştirmek, öğrencide özgüven geliştirmek, öğrencinin karar verme ve muhakeme gücünü artırmak, manevi bakımdan öğrencileri sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek, toplumu yanlış din anlayışlarından temizlemek, dinin bilgi düzeyinde öğretilmesinin yanı sıra öğrencilerin ahlaki erdemleri ve değerleri içselleştirmelerine yardımcı olmak, bireyin sahip olduğu mevcut dinî bilgilerle hayatını daha anlamlı hale getirmesini desteklemek, öğrencilerde sanat, bilinci geliştirmek, demokrasi bilincini toplumun her ferdinde geliştirmek şeklinde sıralanmaktadır (MEB, 2010, s. 12). 2010 öğretim programında yer alan bu amaçların gerçekleştirilmesi hususunda öğrencilerin birtakım becerilerle donatılmış olması önem

arz etmektedir. Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine sahip olmayan veya yetersiz düzeyde sahip olan öğrencilerin toplumun yanlış din anlayışlarından temizlenmesi, muhakeme etme, karar verme gibi amaçları tam anlamıyla gerçekleştirmesi pek mümkün görünmemektedir. Yine aynı bölümde programın hazırlanmasıyla ilgili hedefler şu ifadelerle belirtilmektedir;

- Birey ve toplum üzerinde tarih boyunca büyük etkiye sahip olan dinin, doğru anlaşılması ve yorumlanmasına katkı sağlanması,
- İslam dininin; dilimiz, kültürümüz, gelenek ve göreneklerimiz ile sanatımız üzerindeki etkisi göz önüne alınarak, İslam kaynaklı ahlak anlayışı ile gelenek ve göreneklerin öğretilmesine ve tanıtılmasına ağırlık verilmesi,
- Öğrencilerin kültür ve inanç dünyalarını genişletmek, farklı dini inancı olan bireylere karşı daha anlayışlı ve hoşgörülü davranmalarını sağlamak amacıyla diğer dinler ile ilgili genel bilgilerin verilmesi,
- Öğrencilerin, kültürel yabancılaşmanın önlenmesi amacıyla Türk Millî Eğitiminin Temel Amaçları arasında yer alan millî, kültürel, insanî ve ahlakî değerleri benimsemeleri; beden, zihin, ruh, duygu ve ahlak bakımından sağlıklı ve dengeli gelişimleri hedeflenmiştir. (MEB, 2010, s. 11).

2010 yılı programının amaçlarına yönelik ön plana çıkan bölümlerden biri de 'Niçin Okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi?' olarak görülmektedir. 2005 öğretim programında da yer alan bu bölümde, P21 beceriler çerçevesinde de yer alan eleştirel düşünme becerisini geliştireceği de açıkça ifade edildiği altı temel üzerinde durulmaktadır (MEB, 2010, ss. 7-9).

Birinci temel olan antropolojik-insani temel**;** DKAB dersleri bireyi dini ve ahlaki bilgilerle buluşturarak din ve inançla ilgili konularda bireyin temel ihtiyaçlarını karşılamayı esas almaktadır (Önder, 2013, s. 30). Bu husus doğrultusunda oluşturulan antropolojik-insani temel; din eğitiminin insanın kendisiyle ilgili sorularına, hayatı anlamlandırmaya çalışırken cevap aradığı fizikötesi sorularına cevap bulmasına yardımcı olmakta ve bu sayede bireyin kendini gerçekleştirmesine destek olmayı hedeflemektedir (MEB, 2010, s. 7). İkinci olarak toplumsal temelde ise bireyin ve toplumun huzuru ve mutluluğuna katkı sağlayan bir unsur olarak din eğitiminde hedeflerin gerçekleşmesi, toplumun sahip olduğu inanç ve değerlerin eğitim süreçleri içinde değerlendirilmesi gerekliliği düşüncesinden hareket edilmektedir. Bu anlamda din eğitiminin toplumsal temellerinin geniş bir yelpazede yer aldığı görülmektedir

(Bulut, 2011, s. 35). İçinde bulunduğumuz toplumu tanımak ve sorumluluklarımızı yerine getirmek için İslam ahlakı gerekli görülmektedir. Bununla beraber sosyal statü farketmeksizin içinde bulunulan toplumun dikkate alınması ve sadece bireyin kendi inandığı dini değil, çevresindeki dinleri, dinî anlayışları ve yaşayış biçimlerini de tanıması ve göz önünde bulundurması toplumsal temelin bir gereği olarak kabul edilmektedir (MEB, 2010, s. 8). Bir diğer temel olan kültürel temelde, eğitimde dinin bir kültür unsuru olarak ele alınması ve öğretilmesi, toplumda oluşacak muhtemel kültürel yabancılaşmayı engelleme hususunda etki potansiyeline sahip olması (C. Tosun, 2008, s. 134) yer almaktadır. Yetişmekte olan nesile İslam dinini tanıtmayı ifade eden bu temel edebiyatımızda, mimarimizde, musikimizde, sanatımızda, konuşma şeklimizde bulunan dinle ilgili sembolik ifadeler, motifler ve çok yönlü izleri anlamak için dini öğrenip bilmek gerekmektedir (MEB, 2010, s. 8). Evrensel temel ise; bireyin, diğer insanlar ve farklı toplumlar hakkında din, ahlak ve kültür konularında bilgi sahibi olmasını gerekli kılmasına (Önder, 2013, s. 32) odaklanmaktadır. Evrensel temel bağlamında; diğer toplumlarla daha iyi ve daha kolay iletişim kurabilmek adına onları anlayabilmek, onlarla iyi ve gelişmiş ilişkiler kurabilmek için davranışlarını, inançlarını, davranışlarında etkili olan değerlerini ve kültürlerindeki farklılığın sebeplerini yakından tanımak gerekmektedir (MEB, 2010, s. 8). Öğretim programı geliştirilmesinde belli bir felsefenin esas alınması programda felsefi temel olarak karşılık bulmaktadır. Öğretim programında bulunan tüm öğelerin, programın felsefesinden doğrudan etkilenmekte, hatta bazen tamamen program felsefesine göre şekillendiği (Yürük, 2011, s. 419) göz önüne alındığında; eğitim sistemlerinin şekil ve muhtevasının belirlenmesinde önemli rol oynayan ve millî eğitim politikası olarak da ifade edilen "yetiştirilmek istenen insan tipi"nin belirlenmesinde felsefi temel etkili olmaktadır (MEB, 2010, s. 8). Son temel olan hukukî temel ise 1982 Anayasası'nın 24. Maddesine dayandırılmaktadır. Bununla birlikte uluslararası birçok antlaşmalarla da din öğretiminin gerçekleştirilmesinin bir zorunluluk olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir (MEB, 2010, s. 9). Uluslararası belgelerde de hukukî temelde ele alınan din eğitimi ve öğretimi din ayrımı gözetmemek, din ve vicdan hürriyetini temin etmek gibi esaslar üzerinden şekillenmiştir (Turan, 2012, s. 83).

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçları, öğrencilerin tek bir açıdan değil çeşitli yönlerden geliştirilmesini esas almaktadır. Bu bağlamda

belirlenen hedeflere ulaşılmasında bireysel, sosyal, kültürel, bilimsel, evrensel, ahlakî, millî ve manevî açıların dikkate alınması bu alanlara yönelik becerilere ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu ihtiyaca yönelik becerileri kapsayan P21 becerilerinin, öğretim programının amaçlarında ve amaçları doğrultusunda diğer bölümlerinde yer alması, belirtilen hedeflere ulaşma hususunda da destekleyici bir etken niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda programın amaçlarında 21. yüzyıl becerilerinin analiz edilmesi, yukarıdaki değerlendirmelerin de temellendirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında dinî ve ahlâkî kavramların geliştirilmesinin yanı sıra diğer derslerde de esas alınan ve öğrencilerde geliştirilmesi gereken problem çözme, iletişim kurma, özgüven, akıl yürütme vb. temel beceriler özellikle vurgulanmaktadır (Ev, 2010, s. 147). Becerilere ilişkin bu vurguların programın amaçlarına da yansıdığı görülmektedir.

Tablo 24- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	4	%13,33
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	%3,33
	İletişim ve İş Birliği	1	%3,33
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	4	%13,33
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	6	%20
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	7	%23,34
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	4	%13,33
	Üretkenlik ve Sorumluluk	2	%6,67
	Liderlik ve Sorumluluk	1	%3,33
TOPLAM		**30**	**100**

2010 öğretim programının amaçlarında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yapılan analizde elde edilen bulgular Tablo 24'te ve Şekil 10'da yer almaktadır. Programın amaçlarında medya ve BİT okuryazarlığı becerileri dışında tüm becerilere ilişkin kodlamalar tespit edilmiştir. Bu bulgu, programın öğrencilerde beceri gelişimini büyük ölçüde hedeflediğini göstermektedir.

Programın amaçlarında en yüksek kodlamanın yaşam ve kariyer becerileri alanında (n=20), sonrasında ise öğrenme ve yenilik becerileri alanında olduğu görülmektedir (Tablo 24). Girişimcilik ve öz yönetim becerisinin %23,34 oranla programın amaçlarında en fazla kodlanan beceri olduğu görülmektedir. Öğrenci

merkezli eğitim anlayışına odaklanan ve öğrenciyi aktif kılan eğitim yaklaşımlarını esas alan programın amaçlarına da bu durumun yansıdığı elde edilen bulgularda görülmektedir.

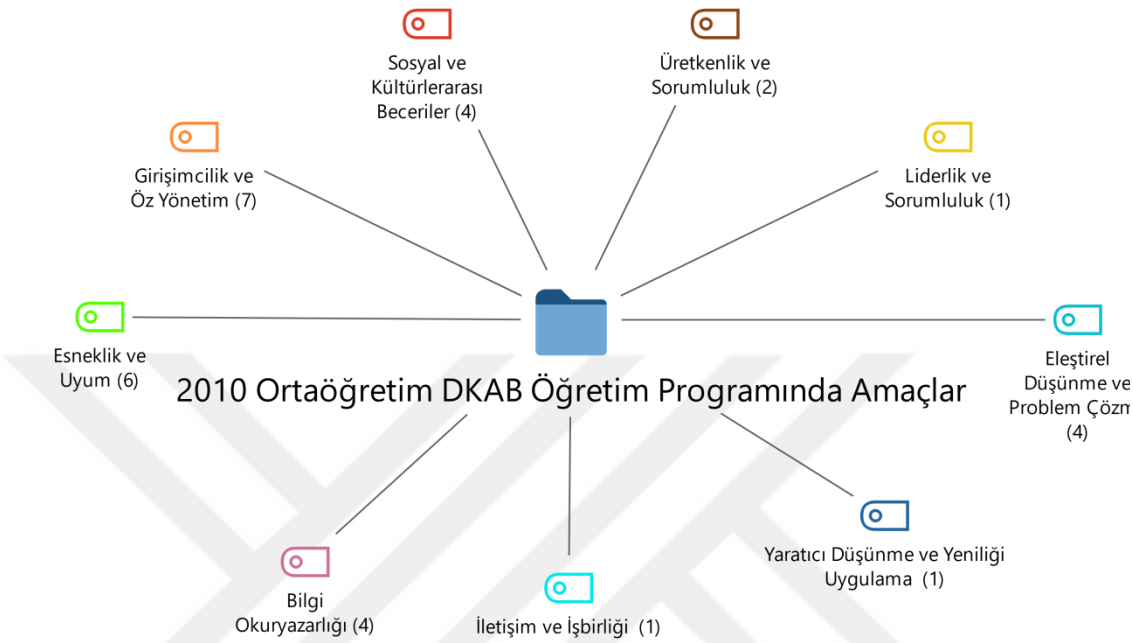

Şekil 10- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Programın amaçları belirtilirken bireyin çok yönlü olarak ve çeşitli temellendirmelerle ele alındığına dikkat çekilmişti. Bu hususu yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular da desteklemektedir. Öğrencinin akademik başarısına destek sağlayan becerilerle birlikte bireysel ve sosyal yaşantısına da katkı sağlayabilecek becerilerin programın amaçlarında tespit edilmesi 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının genel ve özel hedefleriyle örtüştüğüne işaret etmektedir. 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçlarında girişimcilik ve öz yönetim becerisinin öne çıkmasında öğrencilerin bireysel gelişimlerini destekleyen bağımsız öğrenme, öz güven, öz disiplin, öz değerlendirme gibi hususların öne çıkması etkili olmaktadır. Programın amaçlarında öne çıkan bir diğer beceri olan esneklik ve uyum becerisinde ise Türk Millî Eğitimi'nin amaçlarında bu beceri alanlarına yönelik ifadelerinin yanı sıra çok kültürlülük bağlamında belirlenen amaçlar etkili olmaktadır.

Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin öğretim programının amaçlarında yer alması öğretim programında benimsenen hem dinbilimsel yaklaşımla hem de eğitimsel yaklaşımla örtüşmektedir. Bilgiyi doğrudan ezberlemek yerine

araştıran, sorgulayan, kritik yapan ve bu sayede bilgisini yapılandıran öğrencilerin yetiştirilmesi eğitimsel yaklaşımla örtüşürken bu sayede öğrencinin dini doğru anlaması ve anlamlandırması, batıl inanç ve hurafelerden uzak durması gibi hususlarda da etkili olmaktadır. Öğretim programının amaçlarında medya ve BİT okuryazarlığı becerilerine ilişkin kodlamanın yer almaması teknoloji ve iletişim çağında yaşadığımız dikkate alındığında eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi okuryazarlığı becerisinde olduğu gibi programın amaçlarında bu iki beceriye de dikkat çekilmesi halinde programın diğer kategorilerine de bu becerilerin daha fazla yansıtılması söz konusu olabilirdi.

3.2.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerileri

2018 yılında MEB tarafından güncellenen tüm programlarda, amaç bölümü müşterek bir şekilde hazırlanmıştır. 'MEB Öğretim Programları' başlığı altında 2018 yılında güncellenen tüm öğretim programlarının amaçlarına genel olarak yer verilirken, programın uygulanmasına yönelik hazırlanan bölümde ise DKAB dersi özelinde amaçlar belirtilmektedir.

MEB öğretim programlarının amaçlarında, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesinden hareketle "Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları" ile "Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri" esas alınarak hazırlanan amaçlar yer almaktadır. Tüm eğitim kademeleri için ortak olarak belirlenen bu amaçlar, 2018 yılında güncellenen DKAB dersi ve diğer derslerin öğretim programlarında şu ifadelerle yer almaktadır (MEB, 2018, s. 1);

- "Okulöncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçlerini dikkate alarak zihinsel, duygusal ve bedensel alanlarda sağlıklı bir biçimde gelişimlerini desteklemek.
- İlkokulu tamalayan öğrencilerin, gelişim düzeylerine ve bireysel niteliklerine uygun olarak öz farkındalık ve ahlaki bütünlük çerçevesinde, öz disiplin ve öz güvene sahip, günlük hayatta gerekli görülen sayısal, sözel ve bilimsel akıl yürütmeyi temel seviyede gerçekleştiren, estetik duyarlılık ve sosyal beceri kazanarak bunları aktif bir biçimde kullanan bireyler olmalarını sağlamak,
- Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirerek millî ve manevi değerleri benimsemelerini, sorumluluklarını yerine

getirmelerini, haklarını kullanmalarını, TYÇ'de yer alan disiplinlere özgü yetkinlikleri ve becerileri temel düzeyde kazanmış bireyler olmalarını sağlamak,

- Ortaöğrenimini tamamlayan öğrencilerin, millî ve manevi değerleri benimseyerek, ilkokulda ve ortaokulda edindikleri yetkinlikleri geliştirerek, hayat tarzına dönüştüren, aktif ve üretken yurttaşlar olarak ülkemizin sosyal, kültürel ve iktisadi yönlerden kalkınmasına katkı sağlayan, TYÇ'de ve çeşitli disiplinlerde yer alan temel düzeyde yetkinlikleri ve becerileri kazanan, yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda yükseköğretime, bir mesleğe ve hayata hazır olarak yetişmelerini sağlamak."

Yukarıda maddelenen ifadelerde, beceri gelişimine doğrudan vurgu yapıldığı gibi becerilerin kazandırılması ve geliştirilmesine işaret eden amaçlar yer almaktadır. Ulusal yeterlilik çerçevemiz olan TYÇ'ye atıf yapılması da programın beceri temelli yaklaşım zeminine oturtulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programı, becerilerin belli bir çerçevede bütünsel olarak geliştirilmesinin amaçlandığını ortaya koymaktadır

MEB öğretim programları bölümünde, öğretim programlarının amaçlarıyla beraber programın perspektifine de yer verilmektedir. 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının program yapısında yer alan temel beceriler ve değerler, 2018 öğretim programında TYÇ kapsamında değer ve beceri bütünlüğü içerisinde 'Öğretim Programlarının Perspektifi' başlıklı bölümde ele alınmaktadır. Programın amaçlarına yönelik içerikleri kapsayan 'Öğretim Programlarının Perspektifi' bölümü sadece 2018 DKAB programında değil, 2018 yılında güncellenen tüm branşların öğretim programlarında yer almaktadır. Dolayısıyla bu bölümde belirtilen amaçların doğrudan da DKAB dersine yönelik amaçlar olmayıp, eğitim sisteminin amaçları olduğu görülmektedir. Programın perspektifine göre eğitim sistemimizin temel amacını, yetkinliklerle ve değerler bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirme düşüncesi oluşturmaktadır. Öğretim programlarıyla bilgi, beceri ve davranışlar kazandırılmaya çalışılırken, değerlerimiz ve yetkinliklerin öğrenilen bu bilgi, beceri ve davranışlar arasında bütünlük sağlamaktadır. Toplumumuzun manevi ve millî kaynaklarından günümüze kadar ulaşan ve geleceğe aktaracağımız öz mirasımız olarak kabul gören değerlerimiz; bu mirasın hayata ve insanlığs katılmasını ve katkı sunmasını sağlayan eylemsel bütünlükler olarak ifade edilen yetkinlikler programın perspektifini oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlerimiz ve yetkinlikler, teori

ve pratik bütünlüğünde ele alınarak birbirlerinin tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir(MEB, 2018, s. 2).

2018 öğretim programlarında değerler, programın perspektifini oluşturan ilkeler toplamı olarak ifade edilmektedir. Eğitim sürecinin başlıca amacı olarak da kabul edilen değerlerimiz, tek bir program, ünite, öğrenme alanı veya konu ile sınırlandırılmayıp, tüm derslerin öğretim programlarında ve tüm birimlerinde yer edinmiştir. Öğretim programlarında bulunan ve "kök değerler" olarak belirtilen değerler; adalet, dürüstlük, dostluk, sabır, öz denetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik şeklinde yer almaktadır (MEB, 2018, ss. 2-3). Beceri gelişiminin gerekliliği tartışmasız olarak birçok kurum ve kuruluş tarafından kabul edilmektedir. Ancak 2018 öğretim programında beceri gelişiminin değerlerle bütünleştirilerek ele alınması dikkat çekici bir hususu oluşturmaktadır. Beceri gelişiminin içselleştirilmesi, bireyin yaşantısının geneline aktarması için değerlerle desteklenmesi sadece bireysel alanda değil toplumsal hayatta da katkı sağlayıcı niteliktedir.

2018 öğretim programlarında yetkinliklere yönelik hedefler de yer almaktadır. Öğrencilerin yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler olarak yetiştirilmesini hedefleyen programda bu hedef doğrultusunda öğrencilerin ulusal ve uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve mesleki hayatlarında ihtiyaç duyacakları becerileri tanımlamak içinTYÇ'de yer alan sekiz anahtar yetkinliğe yer verilmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünde de üzerinde durulan sekiz anahtar yetkinlik şunlardır;

- Anadilde İletişim
- Yabancı Dillerde İletişim
- Dijital Yetkinlik
- Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler ve Matematiksel Yetkinlik
- Öğrenmeyi Öğrenme
- Girişimcilik ve İnisiyatif Alma
- Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler
- Kültürel Farkındalık ve İfade(MEB, 2018, ss. 3-4)

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında amaçlar belirlenirken; temel beceriler, temel değerler, temel kavramlar ve yaklaşımlar bağlamında ele alındığı

görülmektedir. Beceri temelli öğrenme ile öğrencilerin öğrenme sürecinde kazanması, geliştirmesi ve hayata aktarması tasarlanan bilgi, beceri ve tutumların bütünü ifade edilmektedir. Bu bağlamda temel becerilerin ön planda tutulması, öğretmen rehberliği, öğrenme boyunca öğrencilere aktif katılım, araştırma, keşfetme, problem çözme, imkânı sağlanması önem taşımaktadır. Bu bakımdan öğrencilerin gelişim seviyeleri dikkate alınarak anlamlı öğrenmelerin gerçekleşebileceği çeşitli öğrenme tarzlarına uygun ortamların sağlanması ve ön bilgilerinin harekete geçirilmesi programın amaçları arasında yer almaktadır.

Programın amaçları arasında yer alan bir diğer konu ise ahlakla ve dinle ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması, din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretimi ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılması konusudur. Bu konuda öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve sorgulama, araştırma, iletişim kurma, problem çözme gibi bazı temel becerileri geliştirmeleri hedeflenmiştir.

2018 programının amaçlarına yönelik yer alan bu bilgilerin yanı sıra 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri"ne de uygun olarak birtakım amaçlar belirtilmiştir (MEB, 2018, s. 8). Bu amaçlar; farklı inanç, millî, insani, ahlaki ve kültürel değerleri içselleştirmek, ahlaki ve dinî kavramları tanımaları ve bu kavramlar arasında ilişkileri fark etmek, din ve yorumlara karşı saygılı olmak, İslamiyet'in temel kaynaklarını tanımak gib din öğretimi sürecinde öğrencilere kazandırılması gerekli görülen tutum ve davranışları kapsamaktadır. Bu amaçlar her ne kadar tutum ve davranışlara yönelik olsa da birtakım becerilere sahip olmadan gerçekleştirilmesi mümkün olmayabilir. Analiz etmeye ve fark etmeye ilişkin yönergelerin eleştirel düşünme becerisini, farklı dinlere ve İslam dinindeki farklı yorumlara saygılı ve anlayışlı olmaya ilişkin ifadelerde ise esneklik ve uyum becerisinin amaçlara ulaşma konusunda destekleyici olduğu görülmektedir.

Beceri temelli yaklaşımla geliştirilen 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçlarına bakıldığında TYÇ'nin ön plana çıktığı görülmektedir. 2010 programında olduğu gibi 2018 programında da bireyin yetiştirilmesinde bilgi, beceri ve davranış bütünlüğü vurgulanmaktadır. Bu bağlamda bilginin yaşatılması ve davranışlarla hayata aktarılmasında beceriler hem bir ihtiyaç hem de bir köprü niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla günümüz insanının davranışlarını bilgi ile temellendirmesinde 21. yüzyıl becerileri etkili olmaktadır. Bu bağlamda 21. yüzyıl

becerilerine yönelik olarak 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programı analiz edilmiş ve Tablo 25'te yer alan bulgulara ulaşılmış ve tek vaka modeli ile görselleştirilmiştir (Şekil 11).

Tablo 25'te yer alan verilerin dağılımına bakıldığında 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının analizine benzer bir şekilde 2018 programında da becerilerin büyük çoğunluğunda becerilere ilişkin kodlamalar tespit edilmiştir.

Tablo 25- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**Frekanslar**	**Yüzde (%)**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	4	21,05
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	5,27
	İletişim ve İş Birliği	1	5,27
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	5	26,31
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	2	10,52
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	1	5,27
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	2	10,52
	Üretkenlik ve Sorumluluk	2	10,52
	Liderlik ve Sorumluluk	1	5,27
TOPLAM		**19**	**%100**

Tablo 25 ve Şekil 11'de görüldüğü üzere 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçlarında en yüksek frekans değerine sahip beceri bilgi okuryazarlığıdır. Sonrasında eleştirel düşünme ve problem çözme, esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası beceriler gelmektedir. Frekans sıralamasında tek bir beceri alanında yığılmanın olmaması, öğretim programında öğrencilere belirli bir alanda beceri kazandırılması yerine çeşitli alanlarda beceriler kazandırılmasının hedeflendiğine işaret etmektedir.

Beceri alanları açısından bulgular değerlendirildiğinde ise öğrenme ve yenilik becerileri (n=6) bilgi, medya ve teknoloji becerileri (n=5) ile yaşam ve kariyer becerileri (n=8) arasında homojen bir dağılım olduğu görülmektedir. Bu durum beceri temelli anlayışla oluşturulan 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçlarında 21. yüzyıl becerilerinin büyük ölçüde işaret edildiğini göstermektedir.

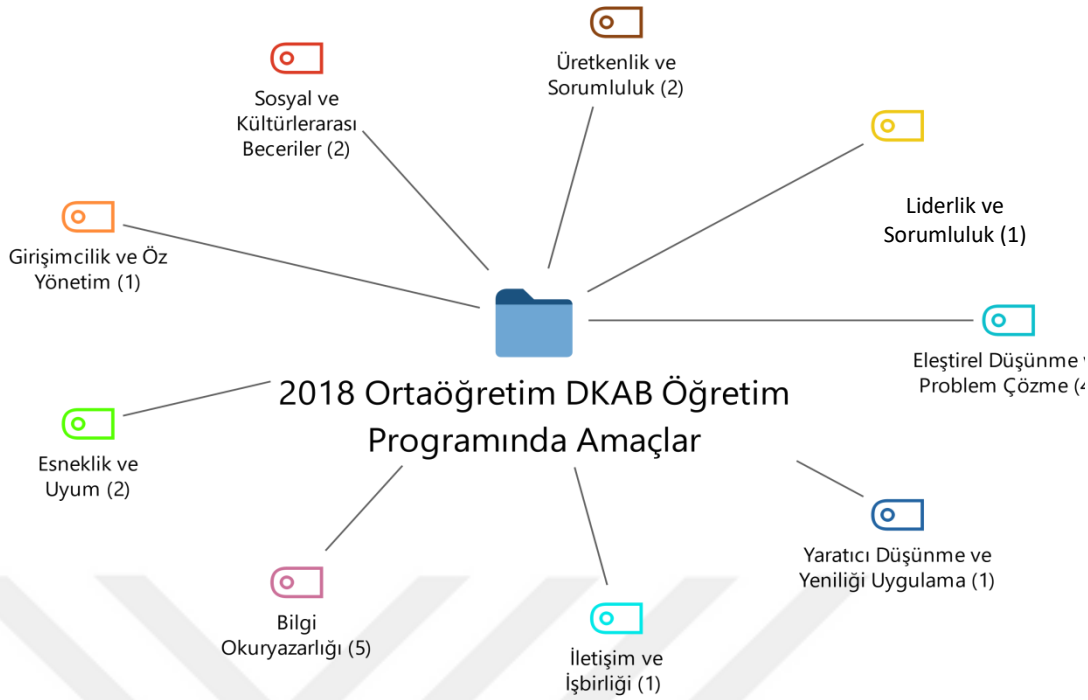

Şekil 11- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Beceri alanları alt becerileri bağlamında değerlendirildiğinde ise sadece bilgi, medya ve teknoloji becerilerinde dengeli bir dağılım bulunmamaktadır. Medya ve BİT okuryazarlığı becerisine ilişkin öğretim programının amaçlarında kodlama tespit edilememesi bir eksiklik olarak düşünülmektedir. Öğretim programlarının amaçlarında yer alan hedeflerin, programın bütününe etki etme potansiyeli göz önüne alındığında; genel olarak becerilerin gelilşimine önem veren 2018 öğretim programının, teknoloji ve iletişimde yaşanan hızlı gelişmeler karşısında medya ve BİT okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasına gereken önemi vermemesi programda geliştirilmesi gereken bir eksiklik olarak görülmektedir.

3.3. Vizyonları Bakımından Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve 21. Yüzyıl Becerileri

Bu bölümde, öğretim programlarının amaçlarına, geleceğe dönük planlarına ve perspektiflerine yönelik önemli göstergeler barındıran öğretim programlarının vizyonları ele alınmaktadır. Hızlı değişim sürecinde bir nevi yol haritası görevi gören ve geleceğe yönelik bir yön belirleyip ivme kazanılmasında yardımcı olan bir unsur olan vizyon, başarıyı sürekli kılabilmek için önemli bir etkendir (Çetin, 2009, s. 102). Programlara ait vizyonlar, programların amaçları gibi teorik zemini oluşturmaktadır.

Programların öğretim sürecine yansıyan pratik uygulamalara da temel oluşturan vizyonların, DKAB derslerinin bugünün ve geleceğin bireyinin yetişmesinde etkili olması sebebiyle 21. yüzyıl becerileri analizinde kategori olarak ele alınması önem arz etmektedir.

3.3.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerileri

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programı teferruatlı bir içeriğe sahip olmaması sebebiyle, doğrudan programın vizyonuna ait bir bölüm veya başlığa yer verilmemiştir. Ancak genel amaç olarak belirtilen ifadeler programın vizyonu olarak da kabul edilebilir içeriğe sahiptir. Bu ifadeler programda şu şekilde yer almaktadır; *"Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretminin genel amacı ilköğretim ve ortaöğretimde öğrenciye Türk Milli Eğitim politikası doğrultusunda genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun, din, İslam dini ve ahlak bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün, milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin dini ve ahlaki yönden pekiştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir."* (MEB, 1992, s. 220). Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, öğretim programında eğitimsel kaygılardan ziyade sosyal ve politik unsurların vizyonun oluşturulmasında etkili olduğu görülmektedir.

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının vizyonunu yansıtan bu ifadeler üzerinden 21. yüzyıl becerilerine ilişkin analiz yapıldığında esneklik ve uyum becerisi haricinde kodlamanın tespit edilemediği görülmektedir (Tablo 26 ve Şekil 12).

Tablo 26- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	1	%100
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	0
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**1**	**%100**

Şekil 12- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Yukarıda yer alan Tablo 26 ve Şekil 12'de yer alan bulgudan hareketle, programın amacı ve vizyonu arasında paralellik olduğunu ve programın teorik zeminine esneklik ve uyum becerilerinin yerleştirildiğini söylemek mümkündür. 1992 öğretim programının oluşturulduğu süreç ve dönemin teknolojik imkanları göz önüne alındığında bilgi, medya ve teknoloji becerileri alanına ilişkin kodlamaların tespit edilememesi bir ölçüde belki kabul edilebilir. Ancak diğer alanlara ve diğer becerilere ilişkin herhangi bir ifadenin yer almaması, programın geleceğe yönelik perspektifinde beceri gelişiminin göz ardı edildiğini düşündürmektedir.

3.3.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerileri

2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı'nın vizyonunda vatandaşların ne şekilde yetiştirilmek istendiği sadece DKAB dersi özelinde değil çok yönlü olarak ele alınmıştır. Programın vizyonuna göre yetiştirilecek bireylerin özelliklerini sıralanacak olursak şu şekilde ifade edilebilir(MEB, 2010, s. 9);

- Atatürk inkılaplarını ve ilkelerini benimseyen, çağdaş, insan haklarına saygılı ve temel demokratik değerler sahibi,
- Gelişmiş sosyal katılım becerilerine sahip, çevresine duyarlı, bilgisini deneyimlerine göre yorumlayarak kültürel ve sosyal bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen,
- Dini doğru anlayan ve yorumlayan,

➢ Sanat, kültür, gelenek ve görenekler üzerinde İslam dininin etkisini dikkate alan, diğer dinleri tanıyan, bireyin kendi dininden ve farklı dinlerden olan kişilere karşı anlayışlı davranan,

➢ Millî, insani, kültürel ve ahlaki değerleri benimseyen; zihin, beden, duygu ve ahlak bakımından sağlıklı ve dengeli gelişen; üretken, sorumluluklarını ve haklarını bilen.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının vizyonunun, bireylerin sadece öğretim süreçlerini değil tüm yaşantılarını ve yaşantılarının tüm alanlarını kapsayan nitelikler barındırdığı görülmektedir. Bireyin kendi dini yaşantısında doğru anlamlara ve yorumlara ulaşması, sosyal yaşam içerisinde aktif ve başarılı olması, kültür ve kültürün bileşenleri bağlamında kendi dinini ve diğer dinleri tanıması, doğru tutum ve davranışlar sergilemesi yönünde belirlenen vizyon maddeleri de bu durumu destekler niteliktedir. P21 becerilerinden özellikle yaşam ve kariyer becerileri alanına yönelik olan bu niteliklerin kazandırılmasının beceri gelişimiyle desteklenmesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Beceri gelişimi sayesinde öğrencilerin yaşamları boyunca ihtiyaç duyacakları nitelikleri kazanması hem sürdürülebilirlik açısından hem de yaşam boyu başarıya ulaşmaları bakımından beceri kazanımının önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 27- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	%16,67
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	2	%33,33
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	1	%16,67
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	%16,67
	Üretkenlik ve Sorumluluk	1	%16,67
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**6**	**%100**

Vizyon kategorisinde 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında 21. yüzyıl becerilerine yönelik yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 27'de Şekil 13'de

yer almaktadır. Tabloda yer alan bulgular yukarıda işaret edilen hususlarla doğru orantılı sonuçlar barındırmaktadır.

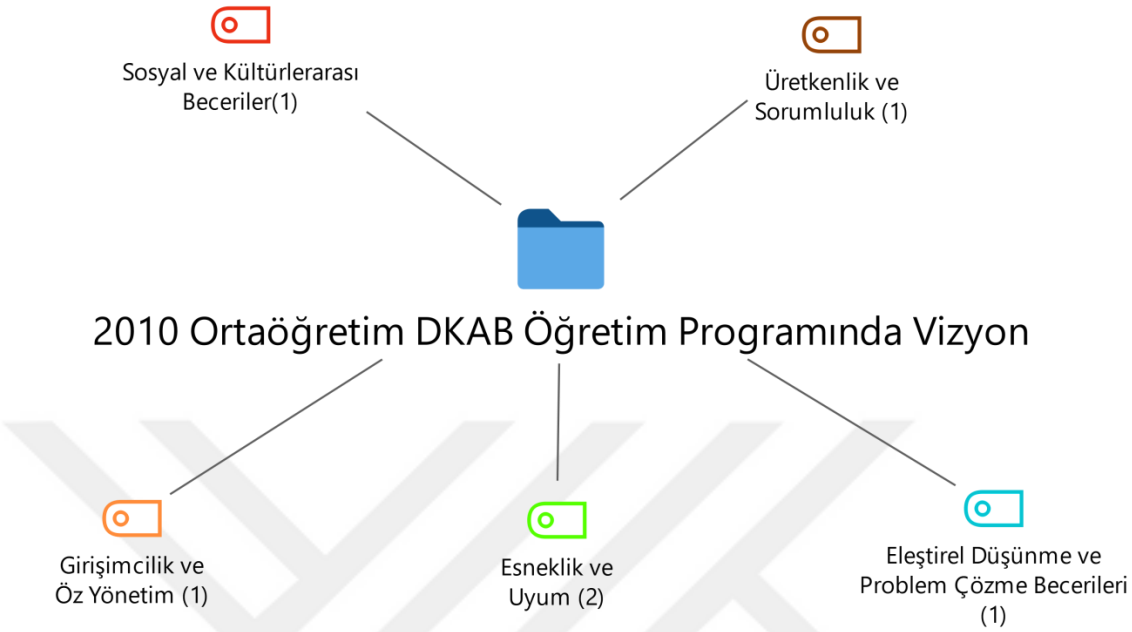

Şekil 13- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

21. yüzyıl beceri alanlarından yaşam ve kariyer becerilerinde (n=5) en yüksek kodlama değeri görülürken öğrenme ve yenilik becerilerinde 1 kodlama tespit edilmiştir. Bilgi, medya ve teknoloji becerilerine ilişkin kodlama ise 2010 öğretim programının vizyonunda tespit edilmemiştir. 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının vizyonunda yaşam ve kariyer becerilerine ilişkin kodlamanın en yüksek düzeyde olması, DKAB dersleriyle öğrencilerin özellikle bireysel ve sosyal yaşantılarına katkı sağlamanın öngörüldüğü sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında öğretim programının vizyonunda %83,33 oranla yaşam ve kariyer becerilerinin en yüksek değere sahip olması etkili olmaktadır.

2010 öğretim programının amaçlarına ilişkin kodlamalar beceri alanları bakımından homojen dağılım gösterirken, vizyon kategorisinde yaşam ve kariyer becerilerinde yığılma tespit edilmiştir. Bu durum 2010 öğretim programının, hedefler doğrultusunda çok yönlü geliştirilen bireylerin sadece kişisel yaşamlarında becerilerle donanmış ve başarılı bireyler olmasını yeterli görmediğini göstermektedir. Bu doğrultuda öğrencilere sosyal hayatta hem bireysel hem de toplumsal alanda sunulacak katkı göz önünde bulundurularak becerilere vizyonda yer verilmektedir. Vizyon kategorisinde elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere bireyin kişisel yaşantısıyla

birlikte sosyal hayatına odaklanan 2010 DKAB öğretim programının, sadece nitelikli bireyler değil aynı zamanda nitelikli toplumlar oluşturmayı da esas aldığını göstermektedir.

3.3.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerileri

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında, 2010 öğretim programındaki kadar detaylı bir vizyon açıklaması yer almayıp, DKAB dersi özelinde programın vizyonu ifade edilmiştir. "Dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark eden; millî, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen; farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmektir" (MEB, 2018, s. 9) cümlesi 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının vizyonunu oluşturmaktadır. Beceri temelli anlayışa dayandırıldığı ifade edilen 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında öz bir ifadeyle vizyon belirtilmiştir. Programın vizyonuna ilişkin ifadede üç ayrı alanda gelecek hedeflerinin belirlendiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, öğrencininin bireysel alanına ilişkin olup hayatı anlamlı kılmasında dinin etkisini aktarmaktır. İkinci alan, kültür aktarımı alanına işaret etmekte ve kültürü oluşturan milli ve manevi değerlerin ahlaki bütünlük içerisinde verilmesini kapsamaktadır. Son alan ise sosyal ve toplumsal alan perspektifinde oluşturulmuş ve günümüz toplumları için bir gereklilik haline gelen farklılıklarla bir arada yaşamaya vurgu yapılmıştır. Bu durum programın vizyonunda P21 çerçevesinde sosyal ve kültürlerarası becerilere vurgu yapıldığına işaret etmektedir.

Tablo 28- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	%33
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	1	%33
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	%33
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**3**	**%100**

Genel itibariyle öz ve kısa bir yapıya sahip olan 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının bu yönünün vizyonuna da yansıdığı görülmektedir (Tablo 28 ve Şekil 14). Buna karşın programda beceri alanlarına göre kodlamaların dağılımı konusunda tek bir beceriye odaklanılmadığı, öğrenme ve yenilik becerileri ile yaşam ve kariyer becerileri arasında dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Programın vizyonunda belirtildiği üzere 'farklılıklarla bir arada yaşama becerisi'(MEB, 2018, s. 9) kazanan bireylerin esneklik ve uyum becerileri ile sosyal ve kültürlerarası becerileri kazanması ön şart niteliği taşımaktadır. 21. yüzyılla birlikte din öğretiminde ön plana çıkan çoğulculuk ve çokkültürlülük kavramlarının (Bkz. Altaş, 2014; Köylü, 2014) 2018 öğretim programının vizyonuna da yansıtılması DKAB derslerinde esneklik ve uyum becerileri ile sosyal ve kültürlerarası becerilerinin kazandırılmasının önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

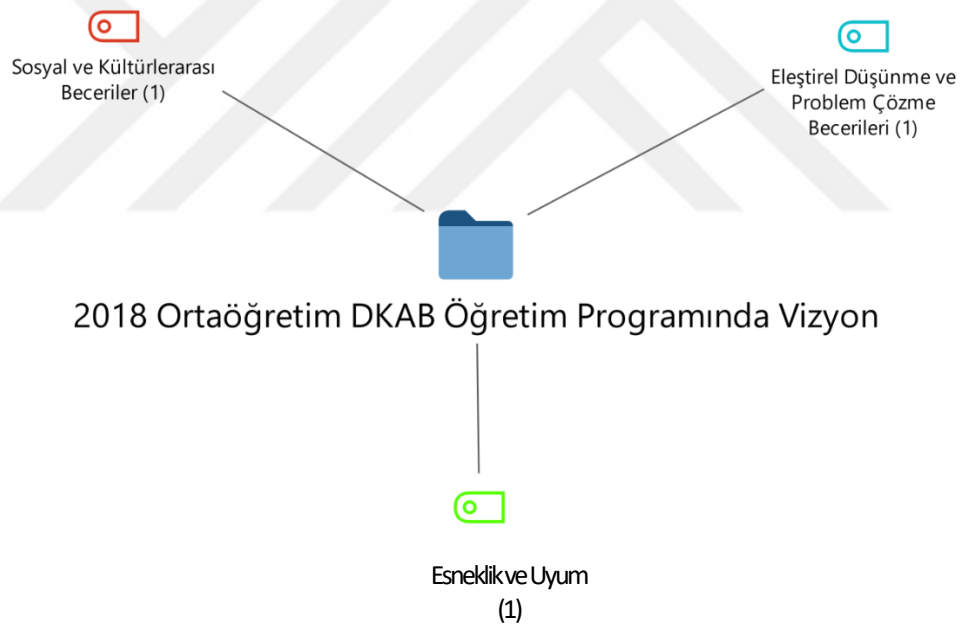

Şekil 14- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Vizyonunda 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Yine 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programı vizyonunda yer alan öğrencilerin hayatı anlamlandırma konusunda dinin etkisini fark edebilmesine yönelik hedef, eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine işaret etmektedir. Programın vizyonunda P21çerçevesinde yer alan sadece üç beceriye ilişkin kodlama tespit edilmesi beceri gelişimi bakımından programın vizyonunun sınırlı kaldığını

düşündürebilir. Ancak vizyon ifadesinin sınırlı olması sebebiyle tüm becerilere ilişkin ifadeler yerine beceri alanları üzerinden değerlendirmek daha anlamlı olacaktır. Bu açıdan bakıldığında bilgi, medya ve teknoloji becerilerine yönelik ifadelere yer verilmemesi 2018 öğretim programında eksiklik olarak görülmektedir. Öğretim programlarında vizyonun amaçlar kadar etkili olmaması durumu dikkate alındığında bu eksikliğin programın geneline değil vizyonuna dair olduğunu söylemek gerekmektedir.

3.4.Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Uygulamaya İlişkin Açıklamalar ve 21. Yüzyıl Becerileri

Öğretim programları; eğitim ve öğretim süreçlerinin tümünü kapsayan geniş bir çerçeve olmakla birlikte programların hedeflerine ulaşmasında doğru ve etkili bir şekilde uygulanmasını dikkate almaktadır. Bu sebeple öğretim programlarında, programların uygulanmasına ilişkin içerikler, programın etkililiğini artırma ve öğretim programlarının genel ve özel amaçlarını gerçekleştirme hususunda önemli bir basamak niteliği taşımaktadır. 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında "Programın Uygulamasına İlişkin İlke ve Açıklamalar" (MEB, 2010, s. 9), 2018 öğretim programında ise "Programın Uygulanmasına/Kitap Yazımına İlişkin İlke ve Açıklamalar" (MEB, 2018, s. 9) başlığı altında bu konu ele alınmaktadır.

Öğretim programlarında öğretim süreçlerinin başından sonuna kadar kapsayıcı bir şekilde birtakım açıklamalar yapılmakta ve DKAB öğretiminde dikkate alınması gereken hususlara yer verilmektedir. 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında diğer programlarda olduğu gibi programın uygulanmasına yönelik belli başlı bir bölüm yer almasa da öğretim sürecinde dikkate alınması gereken hususların belirtildiği bölümler de bu çerçevede değerlendirilerek analiz edilmiştir. Öğretim programları ne kadar detaylı hazırlanırsa hazırlansın, programın uygulanmasına ilişkin açıklamalara yer verilmesi, öğretim sürecinde muhtemel hataları engellemeye ve programı amaçları doğrultusunda en uygun şekilde gerçekleştirmeye yardımcı olmaktadır.

3.4.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Uygulamaya İlişkin Açıklamalarda 21. Yüzyıl Becerileri

1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı'nda dersin uygulanmasıyla ilgili hususlar 'Genel İlkeler'başlığı altında dersin işlenmesine yönelik esaslar maddeler halinde belirtilmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan 1992 programının uygulanmasına ilişkin hususlardan bazıları şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, 1992, s. 220) ;

- Bireylerin iyi birer vatandaş olarak yetiştirilmesinin hedeflenmesi ve öğrencilerin ileride topluma daha kolay adapte olması için din ayrımı gözetilmemesi,
- Milli birlik ve beraberliği temin eden; saygı, sevgi, arkadaşlık, dostluk ve kardeşlik bağlarını güçlendiren; millet, vatan, sancak, bayrak, gazi, şehit gibi milli değerler kazandıran kavramların benimsemesine önem verilmesi,
- Ders konuları daima Atatürk ilkeleri ile bütünleştirilmesi,
- Öğrencilerin sınıf seviyeleri, genel kültür ve pedagojik gelişimleri dikkate alınarak konular sevdirilerek, düşündürülerek ve ikna edilerek işlenmesi,
- Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili konuların, daima örnek ve üstün kişiliği esas alınarak örnek olaylarla anlatılması,
- Konuların işlenmesinde öğrencinin günlük hayatı ve gözlemleri ile mümkün olduğunca ilişki kurulması,

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında, din öğretimi uygulamalarına ilişkin açıklamalarda çeşitli hususlara dikkat çekmektedir. Programın geneline hâkim olan milli birlik ve beraberlik vurgusu burada da ön plana çıkmakla birlikte derste işlenen konuların bireyin yaşantısıyla ilişkilendirilerek aktarılmasına da önem verilmektedir. Teorik bilginin pratik yaşamla ilişkilendirilmesi hususunda birey ister öğrenen ister öğreten konumunda olsun çeşitli becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda beceri gelişimini göz ardı ederek programın uygulanması mümkün olmamaktadır. 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının uygulanmasına ilişkin açıklamalarda P21 becerileri arasında doğrudan yer almamakla birlikte esneklik ve uyum becerileri kapsamında değerlendirilebilen vatandaşlık becerileri ön plana çıkmaktadır. Bu husus programın uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde yapılan analizlerde de görülmektedir (Tablo 29 ve Şekil 15). Öğretim programının

amaçları ve vizyonu doğrultusunda oluşturulan teorik temellerin pratiğe aktarılması bakımından uygulamaya ilişkin açıklamaların bir bütünlük oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 29- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	Frekanslar	Yüzde
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	%16,67
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	%16,67
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	2	%33,33
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	2	%33,33
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**6**	**%100**

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının uygulamaya ilişkin açıklamalarında 21. yüzyıl becerilerinin analiz edilmesi sonucunda eleştirel düşünme ve problem çözme (n=1), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=1), esneklik ve uyum (n=2) becerileri ile sosyal ve kültürlerarası becerilerde (n=2) kodlamalar tespit edilmiştir.

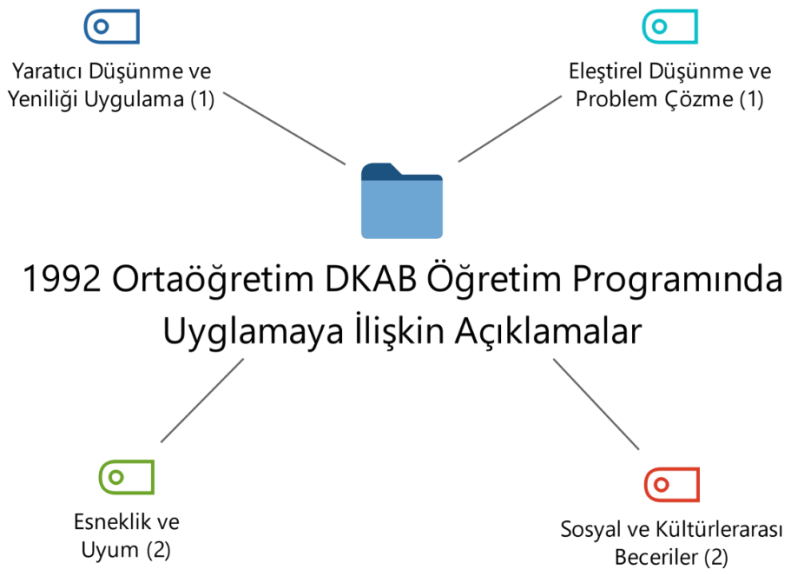

Şekil 15- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Programın teorik zeminini oluşturan amaçlar ve vizyon kategorilerinde öne çıkan becerilerin aynı şekilde pratik zeminini oluşturan kategorilerden olan uygulamaya ilişkin açıklamalarda da öne çıktığı görülmektedir. Bu husus programın kendi içerisinde tutarlı olduğunu göstermekle birlikte, becerilerin gelişimini kısıtlı olarak desteklediğine işaret etmektedir. Milli birlik ve beraberlik vurgusunun hâkim olduğu programda, beceri gelişiminin de bu yönde olduğu tespit edilirken eğitimsel anlamda beceri gelişimine aynı vurgunun yapılmadığı ve yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

3.4.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Uygulamaya İlişkin Açıklamalarda 21. Yüzyıl Becerileri

2005 yılında yeni bir anlayışla hazırlanan öğretim programını esas alan 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programın'ın uygulanmasında temel olarak laiklik ilkesinin daima göz önünde bulundurulacağı ve bu ilkenin titizlikle korunacağı ifade edilmektedir. Vicdan ve düşünce özgürlüğünü teminat altına alan programda öğrenciler dinî uygulamalara zorlanmayacağı özellikle vurgulanmaktadır. Bu temel hususlar doğrultusunda uygulamayla ilgili belirlenen esaslardan bazıları ise şu şekilde yer almaktadır (MEB, 2010, ss. 9-10);

- Öğrenme-öğretme etkinliklerinde öğrenci seviyesi ve çevresel faktörler dikkate alınarak birbirleriyle ilişkili olan konuların kazanımlarını birlikte ele almak,
- Öğrenme-öğretme teknik, yöntem ve stratejilerini, öğrencinin seviyesine, eğitim ortamına, çevresel faktörlere ve öğrenciyi aktif kılma durumuna göre tercih etmek,
- Derslerde kullanılacak işitsel, görsel, yazılı ve basılı materyallerin kazanımların edinilmesine yardımcı olabilecek nitelikte olmasını dikkate almak,
- Öğrencilere din öğretimiyle kazandırılması hedeflenen; insana, hürriyete, düşünceye, kültürel mirasa ve ahlaki olana saygı çerçevesinde davranmayı öncelikli olarak öğretmek,
- Dini bilgiler yanında milli birlik ve beraberliği kazandırıcı; saygı, sevgi, kardeşlik, dostluk ve arkadaşlık bağlarını güçlendirici, bayrak, vatan, millet, gazi, şehit gibi millî değerleri kazandırmaya özen göstermek,

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında yer alan uygulamaya ilişkin açıklamaların, programın amaçları doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Bilgi, beceri, değer ve davranış bütünlüğünün oluşturulmaya çalışıldığı programda, din öğretimi uygulamalarında öğrenen ve öğreten becerilerine yönelik açıklamalarda P21 beceri alanlarından öğrenme ve yenilik becerilerine ihtiyacın ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim, yaratıcılık, iş birliği gibi konularda beceriler kazanmasını teşvik eden yöntem ve tekniklerin derslerde uygulanmasına yönelik öneri ve örnekler (MEB, 2010, ss. 23-25) ise programda bu ihtiyacı karşılama konusunda destekleyici olmaktadır.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında 'Öğrenme-Öğretme Süreci' başlığıyla müstakil bir bölüm yer almaktadır. Bu bölüm programın teorik alt yapısını oluştran temel yaklaşımının, pratiğe aktarılması açısından önem taşımaktadır. Dersin işlenişine ve programın uygulanmasına yönelik içeriklerden oluşması sebebiyle 2010 öğretim programında yer verilen bu bölüm de uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde analiz edilmiştir. Bu bölüm aynı zamanda öğrencilerin öğrenme-öğretme sürecine aktif olarak katılmasına da zemin hazırlanmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşımın etkileri özellikle bu bölümde görülmektedir. Programda çağın gereklerine uygun hedefler belirlenmesinin yeterli olmadığı, bu hedeflere ulaşmak için de çağa uygun yaklaşımlar benimsemek gerektiğine dikkat çekilmektedir. Geleneksel yöntemler yerine öğrencileri düşünmeye, araştırmaya, problem çözmeye, bilgi ve becerilerini yeniden yapılandırıp hayata geçirmelerine sevk eden yöntem ve tekniklere ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (MEB, 2010, s. 20). Bu durum P21 becerilerinden eleştirel düşünme ve problem çözme, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, bilgi okuryazarlığı, esneklik ve uyum becerileri gibi birçok beceriye 2010 öğretim programında işaret edildiğini göstermektedir.

'Din Öğretiminde Strateji, Yöntem ve Teknik Seçiminde İlkeler', 'Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı', ve 'Din Öğretiminde İşe Koşulabilecek Stratejiler' olmak üzere üç alt başlıktan oluşan 'Öğrenme-Öğretme Süreci' bölümü DKAB derslerinde verimi ve etkiyi artıracak önemli ipuçlarını barındırmaktadır. DKAB öğretmenleri için bir kılavuz niteliğinde olan bölüm, öğretmen ve öğrencinin konumlandırılması, öğrenme ortamının düzenlenmesi, öğrenme etkinliklerinin değerlendirilmesi gibi çeşitli konulara temas etmektedir. DKAB derslerinde öğretmen merkezli değil öğrenci merkezli ve sonuç odaklı değil süreç odaklı etkinliklerin

sürdürülmesi, öğretimde seçilecek strateji, yöntem ve ilkeler için çıkış noktasını oluşturmaktadır.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı bölümünde geçen 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı geliştirilirken yapılandırmacı, çoklu zekâ ve öğrenen merkezli yaklaşımlar esas alınmıştır.' (MEB, 2010, s. 22) ifadesi aslında programın hazırlık, uygulama ve değerlendirme süreçlerinin temelini oluşturmaktadır. Davranışçı yaklaşımın yerini 2000'li yıllardan itibaren yapılandırmacı yaklaşım almıştır. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte eğitim öğretimde büyük dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümün alt yapısını oluşturan unsurlara, yapılandırmacılığın temel ilkelerine 2010 öğretim programında yer verilmektedir. Programın geneline hâkim olan yapılandırmacı yaklaşım ve çoklu zekâ kuramını kapsamlı olarak ele almak faydalı olacaktır.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Programa göre yapılandırmacılık, bilginin bireyin zihninde etkin olarak kendisi tarafından yapılandırmasını öngörmektedir. Öğretimin daha etkili hale getirilmesine imkân tanıyan yaklaşım, öğrenme ve öğretme deneyimlerinin anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlamada başarılı olmaktadır. Öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerinin dikkate alınması, öğrencilerin aktif olduğu örenci merkezli anlayışın benimsenmesi, sadece yeni bilgiler öğrenilmesi değil aynı zamanda mevcut bilgilerin yeniden düzenlenmesi gibi hususlar yapılandırmacı yaklaşımın uygulanmasında önemli ilkeler olarak kabul görmektedir (MEB, 2010, s. 22).

Sözlük anlamı olarak, insanın düşünme, fikir yürütme, nesnel gerçekleri algılama, hüküm ortaya koyma, sonuca ulaşma yeteneklerinin tamamı manasına gelen zekâ *(Türk Dil Kurumu Sözlükleri)*, kuramsal açıdan ilk kez Guilford tarafından geliştirilip oluşturulan zekâ testleriyle incelenmiştir. Guilford'un bu incelemelerinin ardından Piaget ve Sternberg de değişik zekâ testleri geliştirmiş ve uygulamışlardır. Ancak, bu test ve ölçeklerin geleneksel yaklaşımla uygulanması neticesinde tekil özellik arz ettiği ve test sonuçlarının kesin bir zekâ ölçüsü olarak her zaman kabul edilemeyeceği sonucu ortaya çıkmıştır. Intelligence Quotient (IQ) testlerinde düşük puan alan bir kişinin resim, müzik gibi farklı alanlarda yetenekli oluşu ya da testlerden iyi puan alan bir kişinin iletişim ve sosyal beceriler konusunda zayıf oluşu gibi durumlar geleneksel zekâ yaklaşımının, zekâyı kapsayıcı bir şekilde ölçümleyip

gerçek anlamda ifade etmede yeterli olmadığı belirtilmiştir. Nöropsikoloji ve gelişim uzmanı Howard Gardner, testlerdeki bu noksanlıkları ve açıkları kapatmak üzere çalışmalar yapmış ve insanların çeşitli alanlarda çeşitli kapasitelerinin olduğu, belli bir alandaki yeteneğin, zekânın diğer bir alandaki üstünlük ile karşılaştırılamayacak kadar karmaşık olduğu sonucuna ulaşmıştır (Bümen, 2002, s. 2).

Gardner'ın 1983 yılında yayımladığı "Zihin Çerçeveleri" (Gardner, 2010) adlı kitabında çoklu zekâ kuramındaki zekâ alanları; dil zekâsı, müzikal zekâ, uzamsal zekâ, mantıksal-matematiksel zekâ, kinestetik-bedensel zekâ, sosyal zekâ ve kişisel zekâ olmak üzere yedi türde ele alınmıştır. Yine Gardner 1993'te yayımladığı "Çoklu Zekâ Yeni Ufuklar" (Gardner, 2006) isimli kitabında yukarıda ifade edilen zekâ türlerine doğacı- natüralist zekâ türünü de ilave etmiştir. Çoklu zekâ kuramının din öğretimine de konu olması derslerde kullanılacak yeni yöntem ve teknikleri ortaya çıkarmakla birlikte öğrencilerin daha fazla ve daha gelişmiş becerilere sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin kişisel-özedönük zekâ türüne sahip bireylerin potansiyelini ortaya koyması için öz yönetim becerilerinin geliştirilmesi önem arz ederken, sosyal zeka türü baskın olan bireylerin sosyal ve kültürlerarası becerilerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Gardner daha önce geliştirdiği çoklu zekâ kuramına 7 farklı zekâ türünden sonra 8. zekâ türü olan doğacı zekâyı eklerken, insanın birçok farklı yeteneğinin olduğuna ve bunların tasnif edilmesinin, ifade edilmesinin yetersiz olduğunu vurgulayarak her zaman daha fazla ve farklı zekâ türünün olabileceğine vurgu yapmaktadır. Yakın zamanda çeşitli eserlerde çoklu zekâ kuramına dâhil edilmesi öngörülen metafizik, kozmik, dinsel, psişik gibi isimlerle de anılan "varoluşsal zekâ" türü, Gardner'ın bu görüşüne bağlı olarak dile getirilmektedir. Varoluşsal sorulara karşı duyarlı olma ve bu sorulara cevap bulmaya çalışma olarak açıklanan varoluşsal zekâ türü, yaşamın anlamını, bilinç olgusunu, doğum ve ölüm gibi olguların sebeplerini izah etmeye çalışmaktadır (Temiz, 2007, s. 34).

Öğrenci merkezli anlayışa sahip olan çoklu zekâ kuramındaki 8 zekâ türü, öğrenme sürecine değişik açılardan yaklaşarak eğitimde bireysel farklılıkları öne çıkarmaktadır. Çoklu zekâ kuramı içerisinde belirlenen bu zekâ türleri eğitim öğretim programlarına birtakım ilkelerle yansıtılmaktadır. Bireyin ilgi alanları, öğrenme şekli, eğilimi ve becerileri doğrultusunda eğitim öğretimi esas alan çoklu zekâ kuramına göre tüm insanların kendine has bir zekâ profili olduğu kabul edilmektedir. Çoklu zekâ

kuramına göre insanlar, standart bir zekâ türüne sahip olmamakla birlikte her bireyin zekâ gelişim süreci de farklılıklar arz etmektedir. Kişisel hazırbulunuşluk, inançlar, kalıtım ve kültür zekânın gelişiminde etkili olmakla birlikte zekâ gelişimi bireylerin yaşam sürecine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Çoklu zekâ kuramına göre tüm zekâ türleri dinamiktir ve her zaman geliştirilmeye müsaittir. Bu farklılıkların yanında bireyin tüm zekâ türlerine de sahip olabileceği varsayılmaktadır. Bu bağlamda birey yoğun olarak zekâ türlerinden birini kullanırken bir başka zekâ türünü de kullanarak onu artırabilir ve az kullandığı zekâ türlerini de kullanarak onları geliştirebilir (Vural, 2004, s. 233).

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında dersin uygulanmasına ilişkin açıklamaların sadece ilgili başlıkta değil aynı zamanda 'Öğrenme-Öğretme Süreci' başlığı altında yer almaktadır. Bu sebeple uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde öğretim programları analiz edilirken 2010 öğretim programında 'Öğrenme-Öğretme Süreci' başlıklı bölüm de dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan analizle elde edilen bulgular Tablo 30'da ve Şekil 16'te yer almaktadır.

Tablo 30- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	10	%17,5
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	14	%24,6
	İletişim ve İş Birliği	4	%7
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	3	%5,3
	Medya Okuryazarlığı	2	%3,5
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	8	%14,1
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	12	%21,1
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	0
	Üretkenlik ve Sorumluluk	4	%7
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**57**	**%100**

Tablo 31'de görüldüğü üzere 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde 21. yüzyıl becerilerinin büyük bir kısmı kodlanmıştır. En yüksek kodlama, toplam kodlamanın yaklaşık dörtte birini oluşturan yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=14) becerisinde tespit edilmiştir. Sonrasında ise sırasıyla girişimcilik ve öz yönetim (n=12), eleştirel düşünme ve problem çözme (n=10), esneklik ve uyum (n=8), iletişim ve iş birliği (n=4), üretkenlik ve sorumluluk (n=4), bilgi okuryazarlığı (n=3) ve medya okuryazarlığı (n=3) becerileri tespit

edilmiştir. BİT okuryazarlığı, sosyal ve kültürlerarası beceriler, liderlik ve sorumluluk becerileri ile ilgili uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde kodlama tespit edilmemiştir.

Uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisi DKAB dersinin pratik zeminini oluşturmaktadır. Tablo 31'deki ve Şekil 16'daki bulgular, programın teorik zeminini oluşturan amaçlar ve vizyon kategorileri dikkate alınarak değerlendirildiğinde; 21. yüzyıl becerileri açısından 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programındaki teorik temellerin, pratik uygulamalara da büyük ölçüde yansıtıldığı görülmektedir. Sosyal ve kültürlerarası becerilerin uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorsinde tespit edilememiş olması önemli bir eksiklik olarak görülürken diğer becerilerin programın hedeflerine uygun olarak bulunduğu tespit edilmiştir. Programın amaçlarında ve vizyonunda medya okuryazarlığı becerisine ilişkin herhangi bir kodlama tespit edilmemişken, uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde bu beceri iki defa kodlanmış ve birçok beceride de bu kategoride daha yüksek kodlamalar tespit edilmiştir. Bu sonuç programın uygulanmasında 21. yüzyıl becerilerinin önemini ve gerekliliğüini ortaya koyarken öğrencilerde 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesinde DKAB derslerinin de yerine ve önemine işaret etmektedir.

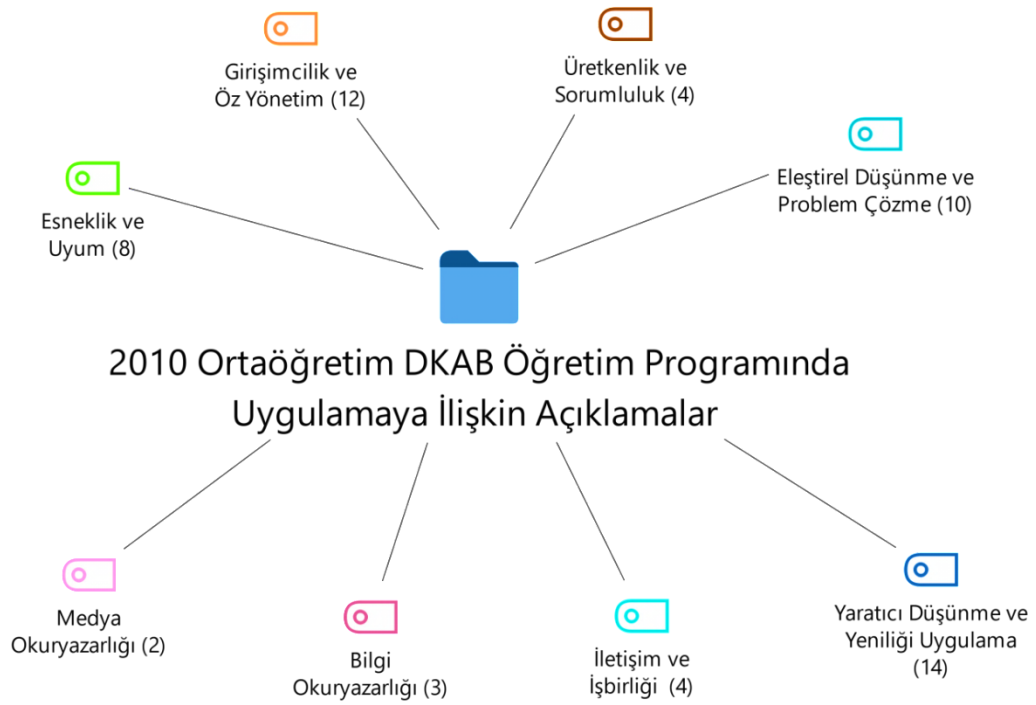

Şekil 16- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı, beceri alanları bakımından uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde değerlendirildiğinde ise toplam kodlamanın %49,1'ini oluşturan öğrenme ve yenilik becerileri öne çıkmaktadır. DKAB öğretim programının uygulanmasında ve derslerin işlenmesinde öğrenciyi aktif kılmada, öğretim sürecini zenginleştirmede, öğretimin etkisini ve niteliğini artırmada öğrenme ve yenilik becerileri destekleyici olmaktadır. Çünkü bu sürecin en verimli şekilde sürdürülebilmesinde öğrencilerin yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği becerilerinin geliştirilmesi önem ve gereklilik arz etmektedir. Bu bakımdan 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçları dikkate alındığında, uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde tespit edilen kodlamalardan programın öğretim sürecinde hedeflerine ulaşmak için 21. yüzyıl becerilerinden büyük ölçüde etkilendiği ve faydalandığı görülmektedir.

3.4.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Uygulamaya İlişkin Açıklamalarda 21. Yüzyıl Becerileri

2005 ve 2010 DKAB öğretim programlarında olduğu gibi 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı'nda da uygulamaya ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. Ancak 2018 programında yer alan bu açıklamalarda, ders kitaplarının yazımına ilişkin açıklamalar da yer almaktadır. Yine önceki programlardan farklı olarak 2018 programının beceri temelli bir program olduğu vurgulanmakta ve yapılan açıklamalarla programın anlayışı desteklenmeye çalışılmaktadır. 2018 programının uygulanmasına ilişkin açıklamalarda ifade edilen bazı hususlar şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, 2018, ss. 9-10);

- Programda dinlerin, inançların ve İslam düşüncesinde yer alan yorumların kendilerine ait metinlerin, kaynakların ve kabullerin esas alınacağı ifade edilmektedir.
- İhtiyaç duyulması hâlinde İslam dininde yer alan namaz, abdest, gusül, teyemmüm, namaz gibi ibadetlerin öğretiminde mezheplere ait farklı anlayış ve uygulamalarla ilgili bilgilerin, öğretmenler tarafından açıklanacağı ifade edilmektedir.
- Çevre şartları ve imkânlar dâhilinde öğrencilerin ibadethaneleri, kültürel ve tarihî mekânları yerinde tanımalarının sağlanmasına dikkat çekilmektedir.

➢ Öğrencilerin dinî düşüncelerini ve duygularını açıklamaları veya dinî uygulamaları yerine getirmeleri hususunda zorlanamayacağı belirtilmekte; din, vicdan ve düşünce hürriyetini zedeleyici tutum, davranış yaklaşımlardan uzak durulacağı konusunda dikkatle durulmaktadır.

➢ Millî birlik ve beraberliği pekiştiren ve saygı, sevgi, kardeşlik, dostluk, arkadaşlık bağlarını güçlendiren değerlerin verilmesine dikkat çekilmektedir. Öğrencilerin insana, hürriyete, düşünceye, kültürel mirasa, ahlaki olana ve saygı çerçevesinde davranmaya teşvik edileceği ifade edilmektedir.

➢ Öğrenme-öğretme faaliyetlerinde Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ortamında hazırlanan, kazanımlara uygun materyallerden yararlanılacağı belirtilmektedir.

➢ Öğrencileri aktif kılan yöntem, teknik ve stratejiler kullanılacağına dikkat çekilmektedir. Bu hususta çevre faktörlerinin, eğitim ortamının, öğrencilerin dinî bilgi seviyelerinin, gelişim düzeylerinin, genel kültür bilgilerinin esas alınacağı ifade edilmektedir.

Uygulamaya ilişkin açıklamalar dikkate alındığında; 2018 programında, 1992 ve 2010 programlarına kıyasla daha kapsamlı ve derinleştirilmiş içeriklere yer verildiği görülmektedir. Programda beceri temelli eğitim anlayışının benimsenmesi hususunun bilhassa vurgulandığı maddeler bulunmakla birlikte etkinlik destekli beceri gelişimini de öngören ifadeler yer almaktadır. TYÇ becerilerini esas alan 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında, programın uygulanmasına yönelik açıklamaların aynı zamanda P21 beceri çerçevesinde yer alan becerilere de işaret ettiği görülmektedir.

Tablo 31- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	2	%33,33
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	1	%16,67
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	2	%33,33
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	%16,67
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**6**	**%100**

Uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde 21. yüzyıl becerilerine ilişkin analiz edilen 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında elde edilen bulgular Tablo 31'de ve Şekil 17'de yer almaktadır. Analiz sonucunda görüldüğü üzere bilgi okuryazarlığı (n=2), esneklik ve uyum (n=2), BİT okuryazarlığı (n=1) becerileri ile sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1) kodlamalar tespit edilmiştir.

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinin analizinde tespit edilen kodlamalar, programın amaçları ve vizyonuna ilişkin analizlerde yer alan bulgularla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bununla birlikte programın amaçlarında ve vizyonundaki kodlamalarda yer almayan BİT okuryazarlığı becerisinin 2018 öğretim programında uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde kodlanmış olması olumlu bir sonuç olarak görülmektedir. Beceri temelli olarak yapılandırılan programın uygulanmasında, 21. yüzyıl için son derece gerekli ve önemli olan BİT okuryazarlığı becerisine dikkat çekilmesi öğrencilere DKAB dersi aracılığı ile bu becerinin kazandırılması bakımından önem taşımaktadır.

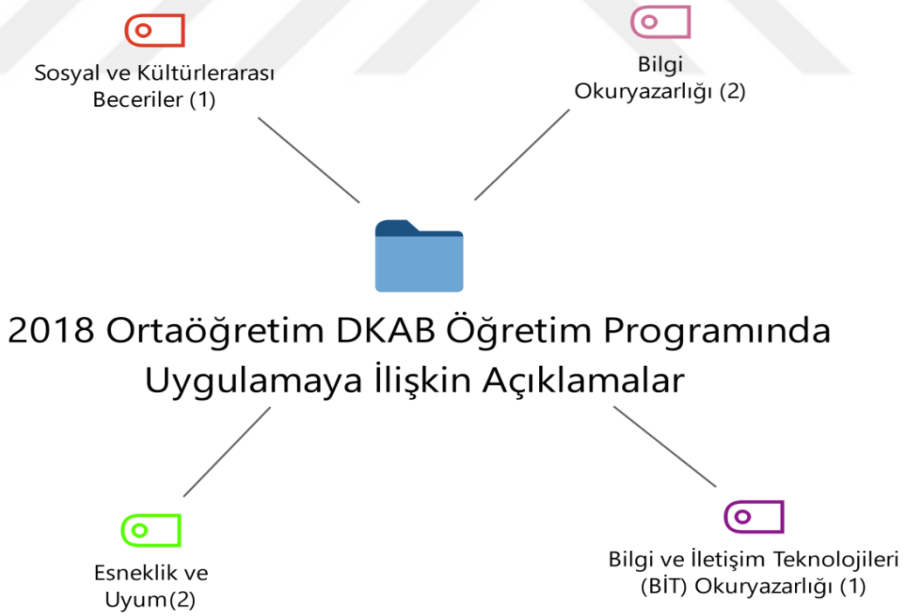

Şekil 17-2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamaya İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Bilgi okuryazarlığı becerisi, diğer okuryazarlık türleri için sağlam bir temel oluşturmakla birlikte bilginin kaynağından kullanılmasına kadar geniş bir yelpazede katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan DKAB öğretiminin uygulanmasında bilgi

okuryazarlığı becerisine ilişkin koldamaların yer alması olumlu bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Yine esneklik ve uyum becerisi de çokkültürlü din öğretiminin etkililiğine destek sağlarken aynı zamanda bireyin tüm yaşantısında ihtiyaç duyacağı farklılıklarla ve çeşitlilikle bir arada yaşama konusunda yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla DKAB derslerinde niteliğin artırılması için öğrencilerin bu becerileri kazanması gerekliliği 2018 öğretim programında dikkate alınan hususlar arasında yer almaktadır.

3.5.Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Temel Yaklaşımlar ve 21. Yüzyıl Becerileri

Öğretim programlarının hazırlanmasında, gelişen bilim ve teknolojiden değişen sosyal ve demografik yapılara kadar çeşitli hususlar etkili olmaktadır. Günceli yakalamak, yeni eğitim modellerini uygulamak, gelişen çağa ayak uydurmak, politik hedeflere hizmet etmek veya sosyal düzeni temin etmeye katkı sağlamakgibi çeşitli gerekçelerden hangisiyle hazırlanırsa hazırlansın tüm öğretim programları, belirli bir yaklaşımı benimseyerek oluşturulmakta ve bu yaklaşımlar çerçevesinde planlanmaktadır ve programlarda açıkça belirtilmektedir. Örneğin 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında eğitimsel ve dinbilimsel yaklaşımın benimsendiği belirtilirken (MEB, 2010, ss. 10-11), 2018 öğretim programında ise bireyin çok yönlü gelişimi esas alınarak harmonik bir yaklaşımın benimsendiği ifade edilmektedir (MEB, 2018, s. 6). Programlarda benimsenen temel yaklaşımlara ilişkin ifadeler ve bölümlerden hareketle hazırlanan bu bölümde 1992, 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programları ele alınarak 21. yüzyıl Türkiye'sinde yaşanan değişime de ışık tutulmaktadır.

3.5.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Temel Yaklaşımlarda 21. Yüzyıl Becerileri

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının hangi temel yaklaşımı benimsediğine dair programda belli başlı bir bölüm yer almamaktadır. Bununla birlikte programın oluşturulmasında ve uygulanmasında farklı din mensubu öğrenciler göz ardı edilmeden İslam dinine ağırlıklı olarak yer verilmesinde benimsenen anlayış ifade edilmiştir. Bu doğrultuda programda, ülkemizin nüfusunun %99'unun Müslüman olması sebebiyle İslamiyete'e ait konulara ağırlıklı olarak yer verildiği ve bu durumun

öğrencilerin bu konudaki ihtiyaçlarının karşılanmasında edebiyatımızı, tarihimizi, musikimizi ve diğer sanat varlıklarımızı tanıtmasını, benimsemesini ve sevdirmesini sağlayacağı belirtilmektedir (MEB, 1992, s. 220).

1982 programıyla aynı içeriğe sahip olan 1992 programı, 1980 ihtilalini yapan askeri hükümetin milli eğitim politikalarının izlerini taşımaktadır (Yürük, 2011, s. 79). Dolayısıyla programda esas alınan temel yaklaşım eğitimsel veya dinbilimsel açıdan ziyade politik açıdan etkili olmakta ve toplumda birliği, bütünlüğü ve sosyal huzuru temin etme çabalarına dayalıdır. Programın genel ilkeleri ve amaçları göz önüne alındığında Atatürkçülük, milli birlik ve beraberlik konularına sıklıkla vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu durum da programın yaklaşımında devlet politikalarının büyük etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 32- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	1	%100
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	0
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**1**	**%100**

Temel yaklaşımlar kategorisinde 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programı 21. yüzyıl becerileri açısından analiz edildiğinde yukarıda yer alan Tablo 32'de ve Şekil 18'de yer alan sonuca ulaşılmıştır. Tablo 32'de görüldüğü üzere 1992 öğretim programının temel yaklaşımlarında sadece esneklik ve uyum becerisi (n=1) kodlanmıştır.

Şekil 18-1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Diğer kategorilerle benzer şekilde temel yaklaşımlar kategorisinde de esneklik ve uyum becerisinin öne çıkması 1992 ortaöğretim DKAB programının hazırlanmasında politik kaygıların etkili olduğunu düşündürmektedir. Bu düşüncenin oluşmasında analiz sonucunda sadece esneklik ve uyum becerisinin tespit edilmesi değil, programın diğer kategorilerinde yapılan analizlerde de bu becerinin öne çıkması etkili olmuştur.

3.5.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Temel Yaklaşımlarda 21. Yüzyıl Becerileri

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında temel yaklaşım olarak eğitimsel ve din bilimsel olmak üzere iki yaklaşım benimsenmiştir(MEB, 2010, ss. 10-12). Eğitimsel yaklaşım daha çok program geliştirme çalışmalarına zemin oluştururken, din bilimsel yaklaşım ise DKAB alanına ait içeriklere yönelik olarak geliştirilmiştir.

Programda eğitimsel yaklaşıma ait içerikler incelendiğinde dersin teorik ve pratik yönüne yansıyan açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Öğrenci merkezli öğrenme, çoklu zekâ ve yapılandırmacılık gibi yaklaşımlar dikkate alınmaktadır. Özellikle yapılandırmacı yaklaşımın etkili olduğu programda, öğrenme sürecinde gelişim evrelerini dikkate alma, ön bilgileri harekete geçirme, anlam kurma, etkili iletişimde bulunma, uygulama ve değerlendirme üzerinde durulmakta, öğretmenin rehberlik yönü vurgulanırken öğrencilerin ise aktif katılım sağlamasına dikkat

çekilmektedir. Öğrencilerin aktif katılım süreçlerinde araştırma yapma, keşfetme, problem çözme, çözüm ve yaklaşımlarını paylaşma gibi konularda imkân sağlanmasının önemi vurgulanmaktadır. 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında eğitimsel yaklaşıma ait açıklamalarda kavramsal yaklaşım dikkat çekmektedir. Programın odak noktası olan öğrenme alanlarında kavram ve kavram (MEB, 2010, s. 10)

Eğitimsel yaklaşımla birlikte din bilimsel yaklaşım da 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında benimsenmektedir. Din bilimsel yaklaşım; batıl inanç ve hurafelere dayalı yanlış bilgilerden uzak bir şekilde İslam ve diğer dinler hakkında araştırmaya dayalı bilimsel bilgileri esas almaktadır. İlk defa 2005 programında yer alan 'mezhepler üstü' ve 'dinler arası açılımlı' ifadeleri, programın din bilimsel yaklaşımının mahiyetini yansıtmaktadır. Din bilimsel yaklaşım benimsenirken, doktriner din öğretimi ve mezhep merkezli din öğretiminden uzak bir şekilde program oluşturulmaya çalışılmıştır. Mezhepler üstü yaklaşımın benimsenmesi ile Kur'an merkezli, İslam'a ait kök değerleri ön plana alan, birleştirici bir program oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlayış doğrultusunda programda mezhepler, farklı düşünce biçimler ve kültürel zenginlik olarak görülmekte, öncelikli olarak dinin ortak paydalarının öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı hazırlanırken, programa mezhepler üstü ve dinler arası açılımlı niteliği kazandırılması için birtakım hedefler belirlenmiştir. Dinin doğru anlaşılması ve doğru yorumlanması; bilimsel yöntem ve tekniklerle din öğretiminin yapılması; İslam dininin öğretilmesinde ülkemize ait kültür, dil, sanat, örf ve adetler gibi bileşenlerin dikkate alınması; öğrencilerin kültür ve inanç dünyalarını genişletmek, farklı din mensuplarına anlayışı ve hoşgörüyü geliştirmek için diğer dinler hakkında genel bilgilerin verilmesi; kültürel yabancılaşmanın önüne geçmek için millî, ahlaki, insanî ve kültürel değerlerin beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bütünlüğünde öğretim yapılması 2010 programının hem uygulamaya hem de teorik alt yapısının oluşturulmasına yönelik hedefler arasında yer almaktadır (MEB, 2010, s. 11).

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında benimsenen temel yaklaşımlar programın amaçlarına yönelik olmakla birlikte 21. yüzyılda eğitimde yaşanan dönüşümü de yansıtıcı niteliktedir. Programın eğitimsel ve dinbilimsel olmak üzere iki temel yaklaşım üzerinden geliştirilmesi, din eğitimi ve öğretiminin bilimsel temelde

ele alındığını göstermektedir. P21 becerileri çerçevesinde 2010 programının temel yaklaşımları dikkate alındığında eğitimsel yaklaşımda daha çok öğrenme ve yenilik becerilerinin gerekliliğinin öne çıktığı görülürken, din bilimsel yaklaşımda öğrenme ve yenilik becerilerinin yanı sıra yaşam ve kariyer becerileri ile bilgi okuryazarlığı becerisinin gerekliliği dikkat çekmektedir.

21. yüzyıl becerilerine ilişkin olarak temel yaklaşımlar kategorisinde 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı analiz edilirken din bilimsel yaklaşım bölümünde programın hedeflerine yönelik ifadeler programın amaçlarında analiz edildiği için değerlendirmeye alınmamıştır. Temel yaklaşım bölümünde program hedefleri haricindeki bölümler analiz edildiğinde Tablo 33'teki ve Şekil 19'daki bulgular elde edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere en yüksek kodlama eleştirel düşünme ve problem çözme (n=5) becerisinde tespit edilmiştir. Sonrasında sırasıyla girişimcilik ve öz yönetim (n=2), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=1), bilgi okuryazarlığı (n=1), esneklik ve uyum (n=1), liderlik ve sorumluluk (n=1) becerileri ile sosyal ve kültürlerarası becerilerde (n=1) tespit edilmiştir. İletişim ve iş birliği, medya okuryazarlığı, BİT okuryazarlığı ile üretkenlik ve sorumluluk becerilerinde ise herhangi bir kodlama tespit edilememiştir.

Tablo 33- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	5	%41,7
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	%8,3
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	1	%8,3
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	1	%8,3
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	2	%16,7
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	%8,3
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	1	%8,3
TOPLAM		**12**	**%100**

Eğitimsel ve din bilimsel yaklaşımla hazırlanan 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının temel yaklaşımlar kategorisinde kodlanan becerilerin %50'sinin öğrenme ve yenilik becerilerinde yer aldığı görülmektedir (Tablo 33). Bu sonucun ortaya çıkmasında programın diğer kategorileri ile temel yaklaşımlar kategorisinin

birbiriyle uyumlu içeriklerden oluşmasının etkisi kadar, öğretim sürecinde öğrencinin bilişsel becerilerinin geliştirilmesinin dikkate alınması etkili olmaktadır.

Tablo 33'te yer alan en yüksek kodlamanın eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinde tespit edilmesinin, bu becerinin her iki yaklaşımın da ortak hedeflerine yönelik olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte iletişim ve iş birliği becerisi de her iki yaklaşım için önem teşkil eden bir beceri olarak düşünüldüğünde, bu beceriyle ilgili herhangi bir kodlamanın tespit edilmemesi ilk etapta eksiklik olarak görülmektedir. Ancak temel yaklaşımlar bölümünde yer alan programın hedeflerine ilişkin ifadeler programın geneline yönelik olması ve amaçların bir bütün olarak ele alınabilmesi adına çalışmanın amaçlar kategorisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla tekrara düşülmemesi ve daha objektif sonuçlara ulaşılması bakımından temel yaklaşımlar kategorisinde bu ifadeler ikinci defa analize dâhil edilmemiştir.

Şekil 19-2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

İletişim ve iş birliği becerilerine ilişkin kodlama temel yaklaşımlar bölümünde yer almasına karşın programın hedeflerine yönelik olması sebebiyle amaçlar kategorisinde yer almıştır. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda 2010 ortaöğretim

DKAB öğretim programının temel yaklaşımlar kategorisinde iletişim ve işbiriliği becerisine ilişkin bir eksikliğin söz konusu olmadığı ve programın temel yaklaşımlarına büyük ölçüde 21. yüzyıl becerilerinin yansıdığı görülmektedir.

3.5.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Temel Yaklaşımlarda 21. Yüzyıl Becerileri

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında temel yaklaşımlar bölümü olmamakla birlikte bunu yansıtan bölümler bulunmaktadır. Bu bölümlerin başında programın perspektifinin ele alındığı bölüm yer almaktadır. 2018 programının değerler ve yetkinlikler perspektifinde oluşturulduğu ifade edilmektedir. Öğrencilere kazandırılan bilgilerin, becerilerin ve davranışların bütünleşebilmesi için değerler ve yetkinlikler gerekli görülmektedir. Değerler, geçmişten günümüze ulaşan ve yarınlara ulaşacak olan millî-manevî kaynaklarımızdan aktarılan öz miras olarak ifade edilirken yetkinlikler ise değerlerin pratik hayatta anlam bulmasını ve hayata katkı sağlamasını sağlayan eylemleri ifade edtmektedir. Yani programa göre bilgi, beceri ve davranış bütünlüğünün oluşmasında teorik alt yapıyı değerler, pratik alt yapıyı ise yetkinlikler oluşturmaktadır. Yetkinlikler bölümü, bu çalışmada 'Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi' başlıklı bölümde yer alan yetkinlikleri kapsamaktadır. Araştırmamızın ilgili bölümünde yer alan Tablo 7'de görüldüğü üzere TYÇ'de bu yetkinlikler için 8 seviye belirlenmiştir. Her seviye kapsamında ayrı ayrı bilgi, beceri ve yetkinliğin belirlendiği görülmektedir. 2018 öğretim programında bilgi, beceri ve davranışların bütünlüğünün gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (MEB, 2018, ss. 2-3).

Tablo 34- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		Frekanslar	Yüzde
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	4	%15,38
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	2	%7,69
	İletişim ve İş Birliği	5	%19,24
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	2	%7,69
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	2	%7,69
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	3	%11,54
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	2	%7,69
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	3	%11,54
	Üretkenlik ve Sorumluluk	3	%11,54
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**26**	**%100**

Temel yaklaşımlar kategorisinde değerlendirilen 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programı 21. yüzyıl becerilerine ilişkin olarak analiz edildiğinde Tablo 34 ve Şekil 20'deki bulgular elde edilmiştir.

Programda medya okuryazarlığı ile liderlik ve sorumlulukdışındaki tüm becerilerin temel yaklaşımlar kategorisinde kodlanmış olduğu görülmektedir. Bu husus 2018 öğretim programının beceri temelli anlayışla oluşturulduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Beceri alanlarındaki dağılım açısından Tablo 36 değerlendirildiğinde; öğrenme ve yenilik becerilerinin %42,31'lik bir orana sahip olduğu tespit edilirken bilgi, medya ve teknoloji becerilerinde bu oranın %15,38 olduğu, yaşam ve kariyer becerilerinde ise %42,31 orana sahip olduğu görülmektedir. Öğrenme ve yenilik becerileri ile yaşam ve kariyer becerilerinin eşit oranda programın temel yaklaşımlarında yer alması öğrencilerik akademik başarıları kadar sosyal yaşamlarında da başarılı olmalarının dikkate alındığını göstermektedir.

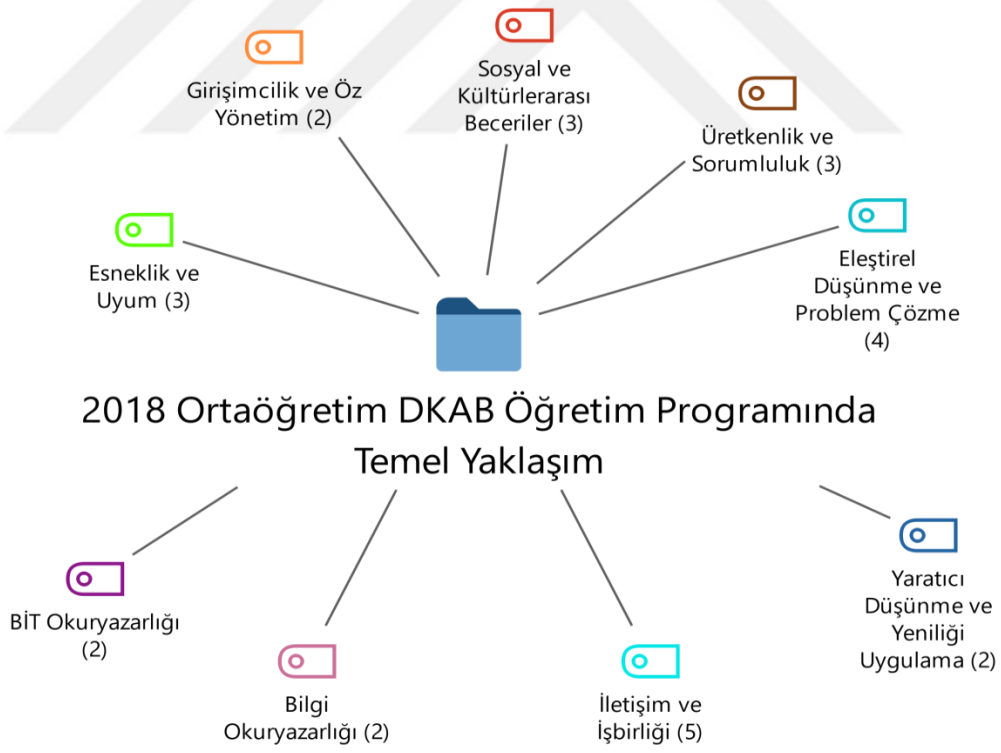

Şekil 20- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

DKAB derslerinin, bireye sadece öğretim sürecinde değil, yaşam boyu ihtiyaç duyacağı ve kullanacağı bilgiler, beceriler ve değerler kazandırma odaklı bir ders olması da ortaya çıkan bu sonuçla örtüşmektedir. Öğretim programlarının temel

yaklaşımlarının, programların uygulanmasında ve dersin işlenmesinde önemli bir etken olduğu göz önüne alındığında; 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının temel yaklaşımlarının programın hedeflerine ulaşmasında etkili olduğu ve 21. yüzyıl becerilerini büyük ölçüde yansıttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

3.6. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri

Öğretim programları, belirli bir plan ve program çerçevesinde sistemli bir şekilde gerçekleşen çalışmaların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Programların hem kategorik olarak ele alınmasında hem de içeriksel olarak daha fazla anlaşılmasına imkân tanınmasında program yapıları yol göstermektedir. Bu husus dikkate alınarak oluşturulan bu bölümde araştırma kapsamında analiz edilen 1992, 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarının yapıları ele alınmaktadır.

2010 ve 2018 öğretim programlarında program yapılarına ilişkin açıklama ve detayların yer aldığı müstakil bölümler yer almaktadır (MEB, 2010, ss. 12-20, 2018, ss. 11-15). 1992 öğretim programında ise doğrudan program yapısına ilişkin bir bölüm olmamakla birlikte program yapısında ele alınan üniteler ve konulara ilişkin bölümler bulunmaktadır. Dolayısıyla öğretim programlarında yer alan üniteler, öğrenme alanları, konular, kazanımlar gibi unsurlar program yapısı kategorisinde değerlendirilerek analize tabi tutulmuştur.

3.6.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri

"İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı" başlığıyla hazırlanan 1992 öğretim programında, programın yapısına ait herhangi bir bilgilendirme veya açıklama başlığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte programın amaçlar, ilkeler ve konular başlıkları üzerinden yapılandırıldığı görülmektedir. Programın hazırlanmasında eğitimsel şartlardan ziyade sosyal ve siyasi şartların etkili olması; programda birçok yerde milli birlik ve beraberliğe vurgu yapılması, İslâm dini hakkında temel bilgilerin laikliğe uygun bir şekilde kazandırılmasının hedeflenmesi, akılcı, hurafeden, batıl inançlardan uzak, çağdaş, sürekli canlılık ve ilerleme isteyen bir İslam anlayışının vurgulanması, İslâm dininin akla ve bilime önem vermesi,

öğrencilere bilimsel görüş ve tutum kazandırılması gibi hususların ön plana çıkması sonucunu doğurmuştur (Yürük, 2011, s. 80). Bu durum programın yapısını oluşturan amaçlarda, genel ilkelerde ve konularda açıkça görülmektedir.

Çalışmamızda amaçlar ve genel ilkeler hakkında detaylı bilgilere, ilgili başlıklar altında yer verilmişti. Konular başlığı ise yüzeysel olarak ele alınmıştı. Bu sebeple 1992 programında bu başlık altında bulunan derslerde işlenecek konuların kısaca ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Konular başlığı altında ortaöğretim 1, 2 ve 3. sınıf (9, 10 ve 11. sınıflar) olmak üzere üç ana başlık altında sınıf düzeyinde ünitelere ve ünitelerde işlenecek konulara yer verilmektedir.

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında ünitelere ait konular alt başlıklar halinde belirtilmekte, ünitelere ayrılması gereken ders saati, ünitelerle verilmesi gereken değerler ve beceriler, ünitelerde gerçekleştirilecek uygulamalar gibi hususlara değinilmemektedir (MEB, 1992, ss. 232-235). Dolayısıyla program yapısının kapsayıcılığı bakımından günümüz öğretim programlarından çok daha snırlı olduğu görülmektedir. Bu husus programın temel yapısına ilişkin yapılan analizde elde edilen bulgularda da görülmektedir (Tablo 35 ve Şekil 21).

Tablo 35- 1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	2	%100
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	0
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**2**	**%100**

Tablo 35'te ve Şekil 21'de görüldüğü üzere program yapıları kategorisinde 21. yüzyıl becerilerine ilişkin analizde 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında yalnızca esneklik ve uyum becerisine ait kodlama tespit edilmiştir. Programın genelinde esneklik ve uyum becerisinde yığılma tespit edilirken, temel yaklaşımlar kategorisinde ise sadece bu beceriye ilişkin kodlama tespit edilmesi, programın

oluşturulmasında ve uygulanmasında odaklanılan hususa bir kere daha işaret etmektedir.

Şekil 21-1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısında sadece konular bölümünün yer alması, konular bölümünde yargı bildiren ifadelerin çok sınırlı olması ve çoğunlukla etik ilke ve değerler üzerinde durulması bu bölümde becerilere ilişkin kodlama tespit edilememesinde etkili olmuştur. Bu sınırlılıklar sebebiyle az sayıda tespit edilen becerilerin esneklik ve uyum becerisinde bulunması programın kendi içerisinde bir bütünlük göstermesi bakımından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilirken, bu beceride yığılmanın yaşanıp diğer becerilere kısıtlı yer verilmesi veya hiç yer verilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

3.6.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısında genel amaçlar, temel beceriler, değerler, öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar başlıkları öne çıkmaktadır. Her bir başlık programın anlaşılması ve en doğru şekilde uygulanması için açıklayıcı ve yol gösterici içerikler barındırmaktadır.

Genel amaçlar bölümünde öğrenciler için Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak din öğretimine yönelik belirlenen hedeflere yer verilmiştir. Çeşitli konulara yönelik belirlenen bu hedefleri dinî, ahlakî ve sosyal kültürel olmak üzere üç ayrı başlık altında ele alınmıştır (Tablo 36).

Çalışmamızda öğretim programlarının amaçlarına dair olan bölümde 2010 öğretim programının muhtelif bölümlerinde yer alan amaçlara değinilmişti. Programın yapısını oluşturan genel amaçlar bölümünde ise din öğretimi özelinde hedefler

bulunmaktadır. Bu hedeflere ulaşma konusunda teorikte bilgiye ihtiyaç duyulurken pratikte birtakım beceriler gerekmektedir.

Tablo 36-2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında Yer Alan Genel Amaçlar

Dinî Hedefler	Ahlakî Hedefler	Sosyal-Kültürel Hedefler
• İnanç, ibadet ve ahlak esaslarını tanımak • Dini, insan-Allah ilişkisini düzenleyen bir olgu olarak benimsemek • Dinin sevgi boyutunu fark etmek, her şeye sevgi ile yaklaşma gerekliliğini fark etmek • Dinî alanda yetkin olan ile olmayanı ayırmak • İbadetlerin, davranışlar üzerindeki oluml etkisini fark etmek • Doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etmek • Temizliğin İslam için önemini bilmek • Dinî vazifelerini ve ibadetlerini bağımsız olarak gerçekleştirmek • Ahlaki ve dinî kavramların anlamlarını bilerek ilişkiler kurmak • Dinî sorumluluk için aklın temel şartlardan olduğunu bilmek • Dinin bilimsel bilgiye ve aklı kullanmaya teşvik ettiğini benimsemek • Hz. Muhammed'in örnekliğini analiz • İslam dininde Kur'an-ı Kerim'e verilen önemi kavramak • İman ile ibadet ilişkisinin farketmek • İslam'ın evrensel ve medeni değerlerle örtüştüğünü fark etmek • İslam'ın barış dini olduğunu benimsemek • Bilimin ve dinin insanların mutluluğu için olduğunu fark etmek	• Büyüklere saygı ve küçüklere sevgi göstermek • Dinî ve ahlakî konulara akılcı ve eleştirel yaklaşmak • İnsanın evrenden bağımsız olmadığını bilmek • Dinin "hukukun üstünlüğünü" esas aldığını kavramak • Öğrendiği ahlaki değerleri içselleştirmek • Dinî ve ahlaki alanda temel sorulara cevap aramak • Temizlik, çevre ve doğal denge bilincine sahip olmak	• Dinin hoşgörü ortamının teminine ve evrensel barış kültürünün yerleşmesine katkısını benimsemek • İslam uygarlığına Türklerin yaptığı katkıların farkında olmak • Diğer dinleri ana hatlarıyla tanımak • İnanç ve akıl bütünlüğünde diğer dinleri, örf ve âdetleri hoşgörü ve saygı çerçevesinde değerlendirmek • Toplumdaki farklı dinî yaşayış ve anlayışların dinin kendisi olmayıp sosyal bir olduğu bilincine varmak • İnanç ve yaşam özgürlüğünün bilincine varmak • Toplumdaki ahlaki ve dinî davranışları tanımak • Dinin, kültürün ögeleri üzerinde etkili olduğunu fark etmek • Birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü özümsemek • Din ve vicdan hürriyetinin garantisi olarak laikliği benimsemek • Dinin birleştirici bir role sahip olduğunu kavramak
MEB Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı(2010) 13. ve 14. Sayfalarından uyarlanmıştır.		

P21 becerileri açısından genel amaçlar ele alındığında dini hedeflerin bilgi okuryazarlığı ve eleştirel düşünme, ahlaki hedeflerin eleştirel düşünme ve öz yönetim, sosyal-kültürel hedeflerin ise esneklik ve uyum ile sosyal ve kültürlerarası becerilere işaret ettiği görülmektedir.

Temel beceriler bölümünde ise öğrencilerin öğrenme alanları ekseninde gelişimleriyle ilişkili olarak hem sınıfsal düzeyde hem de mezuniyetleri sonunda kazanacakları ve yaşamları boyunca kullanacakları temel beceriler ele alınmaktadır. Üst beceriler olarak ifade edilen ve sosyal katılım, eleştirel düşünme, iletişim kurma, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma gibi 21. yüzyıl becerilerine de yer verilen programda (MEB, 2010, s. 13) 21. yüzyıl öğrencisi için beceri gelişiminin önemine de dikkat çekildiği anlaşılmaktadır. Bu hususta bireyin akademik ve bireysel yaşantısıyla birlikte sosyal yaşantısında da ihtiyaç duyacağı becerilerin geliştirilmesi dikkate alınmakta ve öğrencinin çok yönlü gelişimi hedeflenmektedir. Temel beceriler bölümünde yer alan problem çözme, eleştirel düşünme, iletişim kurma, bilgi teknolojilerini kullanma gibi beceriler aynı zamanda P21 beceriler çerçesinde de yer almaktadır. Dolayısıyla 2010 programının, din öğretimiyle 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasını desteklediği görülmektedir.

Değerler bölümünde ise öğrencilerden içselleştirmeleri beklenen değerler yer almaktadır. Bu değerler sevgi, saygı, sorumluluk, çalışkanlık, bağımsızlık, dayanışma, itidal, güven, adalet, kanaat, cömertlik, yumuşak huyluluk sabır, alçak gönüllülük, iffet, emanete riayet, sözünde durmak, samimiyet, hakikat sevgisi, bilimsellik, doğruluk, dürüstlük, estetik duyarlılık, sağlıklı olmaya önem verme, temizlik, aile kurumuna önem verme, kardeşlik, duyarlılık, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, yardımseverlik, paylaşımcı olmak ve fedakârlık olarak yer almaktadır.

2005 DKABöğretim programıyla öğretim süreçlerine dâhil olan öğrenme alanları, 2010 programının yapısını oluşturan ve sistematize eden önemli başlıklar arasında yer almaktadır. Birbiriyle ilişkili beceri, değer, kavram ve temaların bir bütün olarak kabul edildiği ve öğrenmeyi organize eden yapı olarak ifade edilen öğrenme alanları inanç, ibadet, vahiy ve akıl, Hz. Muhammed (s.a.v), din ve laiklik, ahlak ve değerler ile din, kültür ve medeniyet olmak üzere yedi grupta ele alınmaktadır(MEB, 2010, s. 14).

2010 öğretim programında öğrenme alanları açıklanırken her bir alan ile ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır. Öğrenme alanlarına ait tanımlamalar, açıklamalar, gerekçeler, edinilecek kazanımlar, sınıf düzeylerine göre öğrenilecek konu başlıkları ve ilişkili disiplinler kapsamlı bir şekilde programda ele alınmaktadır. 2010 programı yapısında yer alan genel amaçlar bölümünde belirlenen hedeflerin, her birinin öğrenme alanlarından birine yönelik olarak oluşturulduğu görülmektedir. Dinî hedefler alt

başlığı altında yer alan hedefler Hz. Muhammed (s.a.v.), inanç, ibadet, vahiy ve akıl öğrenme alanlarına; ahlakî hedefler alt başlığında ahlak ve değerler öğrenme alanına; sosyal ve kültürel hedefler alt başlığında ise din ve laiklik, din, kültür ve medeniyetler öğrenme alanına yönelik hedefler yer almaktadır.

2010 DKAB ortaöğretim programının yapısını oluşturan en önemli birimlerden biri de kazanımlardır. Eğitim sürecinin sonunda öğrencilerin öğrenecekleri bilgiler, içselleştirecekleri değerler, edinecekleri beceri ve tutumlar kazanım kavramıyla ifade edilmektedir. Öğrenme alanlarının, ünitelerle ve kazanımlarla olan ilişkisi göz önüne alındığında; öğrencilerin öğrenme alanlarındaki gelişmeleri ile kazanımları edinilmeleri arasında da sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Kazanımlar oluşturulurken belli bir sistematik gözetilmiş olup, 9. sınıftan 12. sınıfa kadar tüm kazanımlarda öğrencilerin gelişim düzeylerinin dikkate alındığı ve mantık bütünlüğünde oluşturulduğu programda belirtilmektedir (MEB, 2010, s. 19). Kazanımlar bölümünün, beceri gelişimini de içeren geniş kapsamlı bir anlayışla oluşturulduğu görülmektedir. Becerilere bilgi, değer ve davranış bütünlüğü içerisinde yaklaşan programda, bu yaklaşımın kazanımlar bölümünde somut olarak belirtildiği görülmektedir. Dolayısıyla beceri gelişimine yönelik ifadelerin ve içeriklerin programın diğer bölümlerine oranla kazanımlar bölümünde daha fazla dikkat çekmektedir.

Programın yapısını oluşturan unsurlardan biri olan etkinlikler bölümünde öğrenme öğretme süreçlerini destekleyici, etkin kılan ve kolaylaylaştırıcı içerikler yer almaktadır. Kompozisyon yazma, sunu hazırlama, drama çalışması yapma, yorumlama, sorgulama vb. çeşitli etkinlikler her ünitenin konusuna göre sistematize edilmektedir. Etkinliklerde öğrenci merkezli oluşturulan içerikler; iletişim kurma, araştırma, problem çözme gibi becerilere odaklanarak öğrenciyi derste aktif kılmayı sağlamak için geliştirilmiştir. Etkinlikler bölümünde yer alan başlıklar öğrenme alanı veya kazanımlar gibi birebir uyulması beklenen alanlar olmayıp tavsiye ve örnek niteliğinde içeriklerden oluşmaktadır (MEB, 2010, ss. 19-20). Etkinlikler bölümünde de doğrudan beceri gelişimine vurgu yapıldığı görülmektedir. P21 beceri alanlarından özellikle öğrenme ve yenilik becerileri kapsamında ele alınan eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim gibi becerilere etkinliklerde odaklanıldığı görülmektedir.

Programın yapısını oluşturan son unsur ise açıklamalar bölümüdür. Açıklamalar bölümünde ünitelerde önemli görülen hususlar, birbirleriyle ilişkili

kazanımlar, ölçme ve değerlendirme yöntemleri ve konunun sınırlarını belirleyen çerçevelere yönelik bilgilendirmeler yer almaktadır. Bu bilgilendirmeleri tasnif etmek için çeşitli sembollerden yararlanılmıştır(MEB, 2010, s. 20). "**[!]"** sembolü ile **ö**nemli görülen noktaları belirtilmekte, " " sembolü ile DKAB dersinin farklı öğrenme alanlarına yönelik olan ve birbirleriyle ilişkili olan kazanımlar belirtilmekte, " " sembolü ile ünitedeki kazanımlara ulaşılıp ulaşılmadığını belirlemek amacıyla kullanılacak ölçme ve değerlendirme yöntemleri gösterilmekte, "|←→|" sembolü ise konunun hangi sınırlar içerisinde işlenebileceğini belirtmektedir.

Genel amaçlar, temel beceriler, değerler, öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalardan oluşan 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısına yönelik 21. yüzyıl becerilerine ilişkin gerçekleştirilen analizde elde edilen bulgular Tablo 37'de ve Şekil 22'de yer almaktadır.

Tablo 37- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	64	%30,48
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	23	%10,96
	İletişim ve İş Birliği	16	%7,62
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	39	%18,57
	Medya Okuryazarlığı	4	%1,90
	BİT Okuryazarlığı	4	%1,90
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	23	%10,96
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	6	%2,86
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	19	%9,05
	Üretkenlik ve Sorumluluk	12	%5,70
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**210**	**%100**

Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi (n=64) 2010 öğretim programının yapısında en fazla kodlanan beceriyken, onu sırasıyla; bilgi okuryazarlığı (n=39), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=23), esneklik ve uyum (n=23), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=19), iletişim ve iş birliği (n=16), üretkenlik ve sorumluluk (n=12), girişimcilik ve öz yönetim (n=6), medya okuryazarlığı (n=4) ve BİT okuryazarlığı (n=4) becerileri takip etmektedir. Liderlik ve sorumluluk becerisine ilişkin herhangi bir kodlama ise tespit edilmemiştir.

Beceri alanları dikkate alındığında ise öğrenme ve yenilik becerilerinin %49,06 ile en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Bilgi, medya ve teknoloji becerilerinde bu oran %22,37 iken, yaşam ve kariyer becerilerinde ise %28,57 olarak tespit edilmiştir. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte din öğretiminde ezberci anlayışlar yerini sorgulamaya, araştırmaya, düşünce biçimleri geliştirmeye bırakmıştır. Bu bağlamda öğretim programında doğrudan eleştirel düşünme becerisine vurgu yapılmakla beraber öğretim programının yapısında özellikle kazanımlarda eleştirel düşünme ve problem çözme becerisine yönelik içerikler yer almaktadır. Kazanımların ait olduğu konuları ve üniteleri öğretmede öğrencilerin bilgiyi ezberlemesi değil, fark etmesi, ayırt etmesi, sorgulaması, tartışması, irdelemesi beklenmektedir. Dolayısıyla 2010 öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin en fazla kodlanan beceri olmasında kazanım ifadeleri büyük etkiye sahiptir.

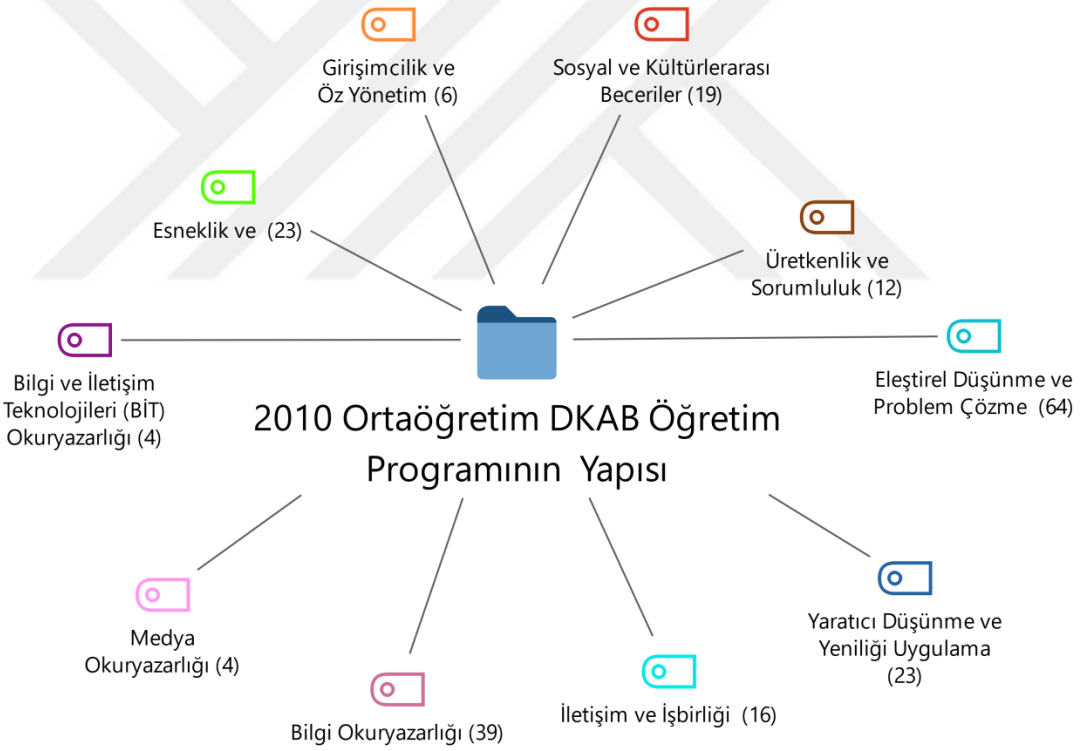

Şekil 22- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yapılan analizde BİT okuryazarlığına ait bulgular dikkat çekmektedir. Amaçlar, vizyon, uygulamaya ilişkin açıklamalar ve temel yaklaşımlar kategorilerinde kodlama tespit edilmeyen BİT okuryazarlığı becerisinin, program yapısı kategorisinde 4 defa kodlandığı görülmektedir (Tablo 40). Bu husus; programın

diğer kategorilerinde vurgulanmamış olsa da BİT okuryazarlığı becerisinin 2010 öğretim programında dikkate alındığına işaret etmektedir. Temel beceriler, öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlik örnekleri gibi program yapısını oluşturan bileşenler öğretim sürecinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Öğrenme ve yenilik becerilerine ilişkin kodlamanın yüksek oranda olması, 2010 öğretim programında akademik başarının desteklenmesi bakımından önem taşırken; diğer beceri alanlarının göz ardı edilmemesi de öğrencinin bireysel ve sosyal yaşantısındaki başarısının ihmal edilmediğine işaret etmektedir.

3.6.3. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerileri

2018 yılında güncellenen ortaöğretim DKAB öğretim programını yapılandıran unsurlar; 'Üniteler ve Konular', 'Kazanımlar ve Açıklamaları' ile 'Anahtar Kavramlar' alt başlıklarından oluşmaktadır. 2010 DKAB öğretim programının yapısında yer alan genel amaçlar, öğrenme alanları ve etkinlik örnekleri 2018 DKAB öğretim programında yer almamaktadır. Program yapılarında farklılık arz eden bir diğer husus ise 2010 DKAB öğretim programının yapısındaki 'Açıklamalar' kısmında, programda yer alan sembollerin anlamlarına ilişkin açıklamaları içermekteyken, 2018 DKAB öğretim programının yapısında yer alan 'Açıklamalar' bölümü ile kazanımlara yönelik açıklamalara yer verilmektedir.

Programın 'Ünite ve Konular' bölümünde, ortaöğretimin tüm sınıfları düzeyinde beş ünitenin yer aldığı belirtilmektedir. Ünitelerin ve ünitelerde yer alan konuların belirlenmesinde; DKAB dersinin amaçlarının, öğrencilerin gelişim düzeylerinin, hazır bulunuşluk seviyelerinin, konuların aşamalarının ve birbiriyle olan ilişkilerinin etkili olduğu belirtilmektedir. Ünitelerin kazanımlarından hareketle belirlenen konular, programda ünite başlıklarının altında açıklanmaktadır.

Programların en önemli unsurlarından biri olan kazanımlarla ilgili olan 'Kazanımlar ve Açıklamaları' bölümünde öğrencilerin gelişim düzeylerinin, programın amaçlarının ve ders içeriğinin dikkate alındığı belirtilmektedir. Programa göre başarılı bir öğrenmenin gerçekleşmesi, kazanımların edinilmesi ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla bu kazanımların gerçekleşmesi için öğrencilere ihtiyaç duyulan ortamı ve imkânları sunma konusunda öğretmenlere büyük görevler düşmektedir.(MEB, 2018, s. 11).

Anahtar kavramlar bölümünde ise bir konunun özüne dair kilit noktaların çözülmesinde etkili olan unsurlar veya konu bütünlüğünün sağlanmasında kavramlar arasında ilişki kurulmasını kolaylaştırıcı etkenler olmaktadır. Objelerin zihindeki tasavvuru olarak ifade edilen kavramlar; 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında 'eşya, olgu veya olayların ortak özelliklerini bir arada toplayarak bunları ortak bir isim altında tasnif etmeye tabi tutan tasarımlar' olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2018, s. 12).

Tablo 38- 2018 DKAB Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Sınıf Düzeyinde Anahtar Kavramlar

Sınıf	Ünite	Anahtar Kavramlar
9.Sınıf	Bilgi ve İnanç	İslam, İnanç, Akide, Vahiy
	Din ve İslam	Din, Fıtrat, Tevhid, Hanif, İman, Esmâ-i Hüsnâ
	İslam ve İbadet	İbadet, Mükellef, Salih Amel, İhlas
	Gençlik ve Değerler	Din, Değer, Ahlak, Örf, Âdet
	Gönül Coğrafyamız	Kültür, Medeniyet
10.Sınıf	Allah İnsan İlişkisi	Esmâ-i Hüsnâ, Tilavet, Kıraat, Dua, Tövbe, İstiğfar
	Hz. Muhammed ve Gençlik	Sahabi, Âlim, El-Emin, İstişare
	Din ve Hayat	Din, Sanat, İktisat, Sosyal Değişim
	Ahlaki Tutum ve Davranışlar	Ahlak, Seciye, Şahsiyet, Karakter, Terbiye
	İslam Düşüncesinde Yorumlar	İtikad, Mezhep, Fırka, Tevil
11.Sınıf	Dünya ve Ahiret	Ahiret, Vefat, Cenaze
	Kur'an'a Göre Hz. Muhammed	Hadis, Sünnet, Üsve-i Hasene, Hatemü'n-Nebiyyîn, Kütüb-i Sitte, Kütüb-i Tis'a
	Kur'an'da Bazı Kavramlar	Hidayet, İhsan, İhlas, Takva, Sırat-ı Müstakim, Cihat, Salih Amel, Şehadet
	İnançla İlgili Meseleler	İnanç, İstismar, İslamofobi
	Yahudilik ve Hıristiyanlık	Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i Atik, Ahd-İ Cedit, Haç, Sinagog, Teslis, Kilise, Vaftiz, Ritüel, Sakrament
12.Sınıf	İslam ve Bilim	İlim, Bilim, Âlim, Bilgin
	Anadolu'da İslam	Âlim, Fakih, Tasavvuf, Veli
	İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar	Tasavvuf, Edep, Veli, Mürşid, İnsan-ı Kâmil, Erkân, Semâ
	Güncel Dinî Meseleler	İcma, Helal, Haram, Mekruh, Mübah
	Hint ve Çin Dinleri	Karma, Tenasüh, Reenkarnasyon

(MEB, 2018, ss. 15-35)

Kendine özgü kavramsal bir çerçeveye sahip olan din öğretiminde kalıcı ve anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesi için din dilinin özellikleri ile kullanım biçimlerinin ve anahtar kavramların öğrencilere kazandırılması gerekmektedir. Bu

sebeple 2018 ortaöğretim DKAB programlarında tüm sınıflar düzeyinde her ünitede anahtar kavramlar belirlenmiştir (MEB, 2018, s. 12).

Ders içeriklerinin başarılı bir şekilde öğrencilere aktarılması, kazanımların elde edilmesi, öğrencilerin anlamlı konu bütünlüğü oluşturmları ve kavramlar arası ilişkiler kurabilmeleri açısından anahtar kavramlar büyük önem arz etmektedir. (Tablo 38)

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısında da 2010 programında olduğu gibi kazanımlar bölümünde beceri gelişimine dikkat çekildiği görülmektedir. Beceri gelişiminin bu programda da bilgi, değer ve tutum bütünlüğü içinde ele alınması programın hedeflerine ulaşılması noktasında becerilerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. 2018 öğretim programında yer alan kazanımlarla birlikte kazanımlara ait açıklamalarda P21 beceriler çerçevesi daha kapsamlı olarak ele alınabilecekken, anahtar kavramlar bölümünde yer alan kavramların öğretilmesinde bilgi okuryazarlığı becerisinin gelişimi mümkün görülmektedir.

Program yapısı kategorisinde 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programı 21. yüzyıl becerilerine ilişkin olarak analiz edildiğinde Tablo 39'da ve Şekil 23'da yer alan bulgular elde edilmiştir.

Tablo 39- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)		**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	19	18,81
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	5	4,95
	İletişim ve İş Birliği	2	1,98
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	69	68,32
	Medya Okuryazarlığı	2	1,98
	BİT Okuryazarlığı	1	0,99
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	2	1,98
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	0,99
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**101**	**%100**

Bilgi okuryazarlığı becerisi (n=69) 2018 öğretim programının yapısında en fazla kodlanan beceriyi oluşturmaktadır. Sonrasında sırasıyla; eleştirel düşünme ve problem çözme (n=19), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=5), iletişim ve iş birliği (n=2), medya okuryazarlığı (n=2), esneklik ve uyum (n=2), BİT okuryazarlığı

(n=1), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1) gelmektedir. Beceri alanları olarak değerlendirildiğinde ise bilgi, medya ve teknoloji becerilerinin % 71,29ile en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Öğrenme ve yenilik becerilerinde bu oran %25,74 iken sosyal ve kültürlerarası becerilerde ise bu oran %2,97 olarak tespit edilmiştir.

Şekil 23- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programının Yapısında 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısında 21. yüzyıl becerileri analiz edilirken, programda yer alan kazanımlarda ve kazanım açıklamalarında kodlamalara tespit edilmiştir. Ünite ve konu başlıkları ile anahtar kavramlar doğrudan bir ifade veya yargı belirtmediği için analiz sonuçlarını etkilememektedir.

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısında 21.yüzyıl becerilerine ilişkin kodlamalara bakıldığında; temel yaklaşımlar kategorisindeki homojen dağılıma karşın bilgi okuryazarlığı becerisinde yığılma olduğu görülmektedir (Tablo 39). Bilgi okuryazarlığı becerisi; bilgiye erişim sağlarken zamanı verimli ve kaynakları etkili kullanmak, bilgiyi eleştirel bir şekilde değerlendirmek, doğru ve yaratıcı bir şekilde kullanmak, bilgi akışını yönetirken çok çeşitli kaynaklardan yararlanmak, etik ve hukuki kurallara uygun olarak bilgiye erişimek ve kullanımak gibi gereklilikleri kapsamaktadır. Bu bağlamda 2018 öğretim programında bilgi

okuryazarlığı becerisine ilişkin değerin (n=69) yüksek çıkmasında büyük ölçüde kazanımlara ilişkin açıklamalar etkili olmaktadır.

Girişimcilik ve öz yönetim, üretkenlik ve sorumluluk, liderlik ve sorumluluk becerileri bireyin akademik başarısından ziyade mesleki yaşamdaki başarısını teşvik etmektedir. Bu bakımdan 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının yapısında bu becerilere ilişkin kodlamanın tespit edilmemesi, programın öğretim sürecine odaklandığını, öğretim süreci sonrasını program yapısına yansıtmadığını düşündürmektedir.

3.7. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Ölçme Değerlendirme ve 21. Yüzyıl Becerileri

Eğitim ve öğretimin etkililiğini tespit etmede ölçme ve değerlendirme uygulamaları belirleyici bir etken olarak görülmektedir. Eğitim süreci boyunca öğrenciler bilişsel ve duyuşsal açılardan gelişmekte ve değişmektedir. Dolayısıyla eğitim süreci başındaki bireyin süreç içerisinde ve sonrasındaki bilgisi, davranışı ve tutumu arasında farklılıklar meydana gelmektedir. Eğitim ve öğretim süreci boyunca gerçekleşen değişimin ve ortaya çıkan farklılıkların tespit edilmesi hususunda ölçme ve değerlendirme uygulamaları önem arz etmektedir. Öğrencilerdeki değişimin süreklilik arz etmesi ve bu durumun ölçme sonuçlarında da değişikliğe neden olması ölçme ve değerlendirmenin süreç içerisinde tekrarlanmasını da gerekli kılmaktadır (N. Doğan, 2019, s. 2).

Ölçme ve değerlendirme uygulamaları sürece ve sonuca yönelik gerçekleştirilebilmekte ve eğitim öğretimin verimliliğine dair ipuçları barındırmaktadır. 21. yüzyılla birlikte eğitimde yeni yaklaşımlar ve modeller benimsenmeye başlanmıştır. Öğretim sürecinin her aşamasına yansıyan gelişmeler, ölçme ve değerlendirme uygulamalarında da kendini göstermektedir. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte öğrenci merkezli anlayışın gelişmesi, süreç odaklı ölçme değerlendirme uygulamalarını yaygınlaştırmış ve öğretim programlarına yansıtmıştır.

3.7.1. 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Ölçme Değerlendirme Uygulamalarında 21. Yüzyıl Becerileri

2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarına kıyasla 1992 öğretim programı çok daha sade bir yapıya sahiptir. Bu durum, ölçme ve değerlendirme açısından da benzer bir şekilde görülmektedir. Programda ölçme ve değerlendirme uygulamalarına dair herhangi bir bölüm bulunmadığı gibi, diğer bölümler içerisinde de neredeyse hiç yer verilmemektedir.

Programda ölçme ve değerlendirmeyle doğrudan ilgili olmamakla beraber azınlık okulları haricindeki okullarda okuyan gayrimüslim öğrencilerin, derslerdeki bazı uygulamalardan muaf tutulması sebebiyle ölçme ve değerlendirme uygulamalarından da sorumlu tutulmayacakları belirtilmektedir. Bu hususun da 21. yüzyıl becerileri açısından analize dâhil edilmesi söz konusu olmaması sebebiyle 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında ölçme ve değerlendirme kategorisinde bulgu elde edilememiştir.

3.7.2. 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Ölçme Değerlendirme Uygulamalarında 21. Yüzyıl Becerileri

2005 yılından itibaren yapılandırmacı yaklaşımın hâkim olduğu DKAB öğretim programlarına ilişkin belirgin örnekler 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programına da yansımıştır. Programda ölçme değerlendirme uygulamaları, sadece eğitim öğretimin sonucuna değil sürecin tamamına odaklanmaktadır. Programda ölçme ve değerlendirme; öğrenme ve öğretmenin ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek amacı yla gerçekleştirilen, adım adım verilen eğitimle ilgili verilerin toplanmasını ve yorumlanmasını da içeren sistematik bir süreç olarak ifade edilmektedir (MEB, 2010, s. 205).

Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte programda öne çıkan bir diğer husus, öğrenen merkezli anlayışın benimsenmesidir. Bu durum ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yansıtılmakta, verilen eğitimin süreç odaklı ve öğrenci merkezli olarak sınanması planlanmaktadır. Ölçme ve değerlendirmenin bu doğrultuda gerçekleşmesi

için programda ölçme ve değerlendirme araç ve yöntemlerine ilişkin oldukça kapsamlı ve detaylı açıklamalar ve örnekler yer almaktadır.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında performans değerlendirme, proje, kavram haritaları, rubrik, portfolyo, gösteri, drama, görüşme, grup değerlendirmesi, öz değerlendirme, akran değerlendirmesi, açık uçlu sorular, çoktan seçmeli testler, eşleştirmeli testler, boşluk doldurma gibi başlıklar altında ölçme ve değerlendirme etkinlik ve uygulamaları yer almaktadır (MEB, 2010, s. 205). Ölçme ve değerlendirme için çok sayıda ve çeşitli alternatiflerin yer alması, programın yaklaşımında dikkate alınan çoklu zekâ kuramını da yansıtmaktadır. Öğrencilerin sadece akademik başarısını değil becerilerinin ve tutumlarının da sınanması; sadece bilişsel düzeyin değil duyuşsal düzeyin de göz önüne alınması; bireysel farklılıkların dikkate alınması, programın amaçlarında, yapısında ve temel yaklaşımında olduğu gibi ölçme değerlendirme anlayışında da hâkim olmakta ve programın yenilikçi yönünü yansıtmaktadır.

Ölçme ve değerlendirme kategorisinde analiz edilen 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında toplam 17 kodlama tespit edilmiştir (Tablo 40 ve Şekil 24). En yüksek kodlama eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinde (n=5) yer alırken; onu sırasıyla üretkenlik ve sorumluluk (n=4), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=3), iletişim ve iş birliği (n=2), girişimcilik ve öz yönetim (n=2), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1) takip etmektedir. Bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, BİT okuryazarlığı, esneklik ve uyum, liderlik ve sorumluluk becerilerine yönelik ise herhangi bir kodlama tespit edilememiştir.

Tablo 40- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı Ölçme ve Değerlendirmede 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	5	%29,41
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	3	%17,65
	İletişim ve İş Birliği	2	%11,76
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	0	0
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	2	%11,76
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	%5,88
	Üretkenlik ve Sorumluluk	4	%23,53
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**17**	**%100**

Tablo 40'ta yer alan bulgularda öğrenme ve yenilik becerilerinin %58,82 ile en yüksek orana sahip olmasında ölçme ve değerlendirme uygulamalarının bireyin akademik başarısını belirleyebilme özelliği varken sosyal veya bireysel yaşamdaki başarısını belirlemenin güç olması etkili olmaktadır. Öğrenme ve yenilik becerilerinden özellikle eleştirel düşünme ve problem çözme ile yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerilerinin bireyin akademik başarısını artırmada destekleyici olması ölçme ve değerlendirme uygulamalarında daha fazla vurgulanmasıyla sonuçlanmıştır. Ölçme ve değerlendirme uygulamalarının sadece öğretimin sonunda gerçekleştirilen değil, öğretim sürecinin tamamını kapsayan bir faaliyet olduğu göz önüne alındığında Tablo 40'ta kodlanan becerilerin öğretim sürecine ve sonucuna yönelik olduğu görülmektedir.

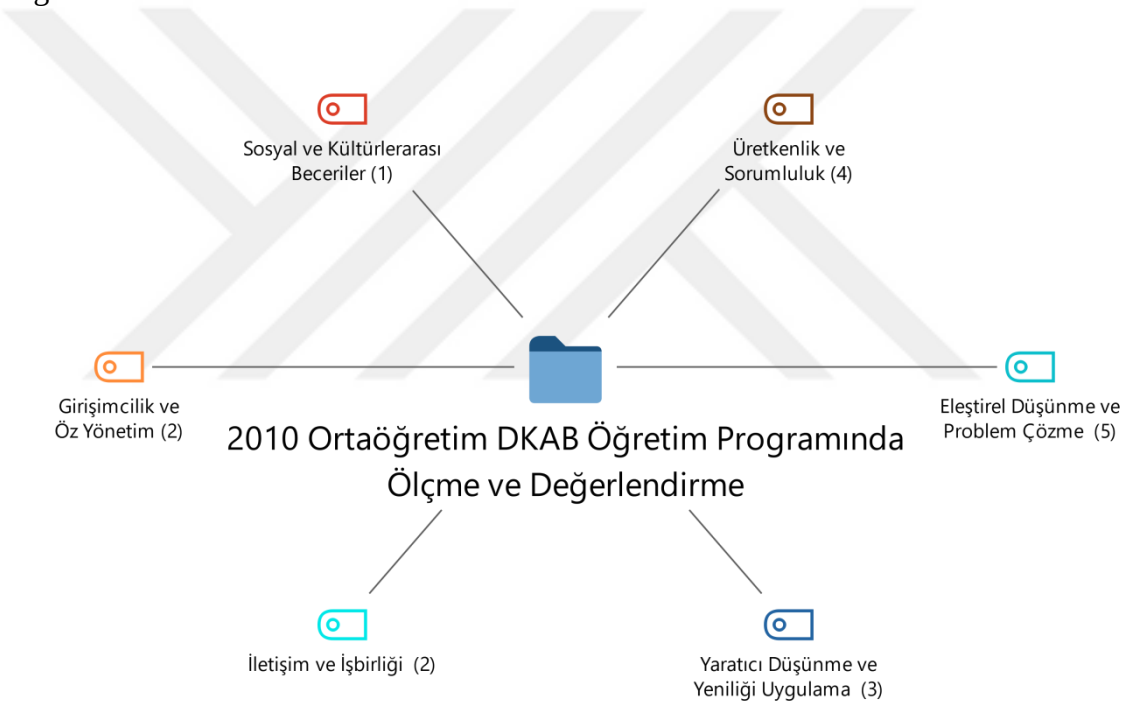

Şekil 24- 2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirmede 21. Yüzyıl Becerilerinin Kategorisel Dağılımı

Ölçme ve değerlendirme kategorisinde en yüksek kodlama değerine sahip olan becerinin eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin olmasında, ölçme ve değerlendirmeye tabi tutulan bireylerin bu becerileri kullanarak süreci tamamlaması etkili olmaktadır. Ölçme araçlarında yer alan soruların çözümünde, ölçme sürecinin etkin ve aktif bir şekilde tamamlanmasında bireyin eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin kullanması katkı sağlamaktadır. Yine öğretim sürecinin başlıca ölçme ve değerlendirme araçlarından sınavlar, rubrikler ve portfolyoların kullanılması

öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini ve eğilimlerini kazanmalarında etkili olabilmektedir (C. Akbıyık ve Seferoğlu, 2006, s. 98). Bu hususlar göstermektedir ki; ölçme ve değerlendirme uygulamaları ile eleştirel düşünme becerileri karşılıklı olarak birbirlerine olumlu etki etmektedir. Dolayısıyla ölçme ve değerlendirme kategorisinde P21 becerilerinden eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin öne çıkması bu karşılıklı etkileşimin olağan bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ölçme ve değerlendirme kategorisinde kodlanmayan bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, BİT okuryazarlığı ile esneklik ve uyum becerileri bireyin öğretim sürecinde kazanması gereken beceriler olsa da bireysel ve sosyal yaşamındaki başarısını destekleyici niteliktedir. Liderlik ve sorumluluk becerisi ise mesleki yaşantıda bireyi destekleyici role sahiptir. Bu bakımdan bu becerilerin akademik süreç içerisinde ölçülmesi veya değerlendirilmesi kolay bir husus olmamaktadır. Dolayısıyla 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında ölçme ve değerlendirme kategorisinde bu becerilerin yer almaması programın bu konuda yetersiz olduğu sonucunu vermemektedir.

3.7.3. 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Ölçme Değerlendirme Uygulamalarında 21. Yüzyıl Becerileri

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programı, 2010 programı gibi kılavuz niteliği taşımaması sebebiyle ölçme ve değerlendirme bölümüne ilişkin detaylı ve kapsamlı bir içerik yer almamaktadır. Bununla birlikte programda, kısa ve öz bir biçimde ölçme ve değerlendirme uygulamalarının niteliği ve ilkelerine dair açıklamalar bulunmaktadır. 2010 öğretim programında ölçme ve değerlendirme uygulamalarındaki çeşitliliğin desteklenmesi ve sürdürülmesi gerekliliği, 2018 programında herkes için geçerli standart bir ölçme ve değerlendirme sürecinin olamayacağı gerçeğiyle temellendirilmektedir. 2018 öğretim programında, etkili bir ölçme ve değerlendirme süreci için programın kendisinin değil programların uygulayıcısı olan öğretmenlerin öncelikli role sahip olduğu belirtilmektedir (MEB, 2018, s. 5).

Ortaöğretim DKAB öğretim programlarının, amaçları ve vizyonları doğrultusunda şekillenen içeriklerde, DKAB dersinin öğretiminin planlanmasından ölçme ve değerlendirme uygulamalarına kadar, bireyin eğitim sürecinden yaşam boyu

öğrenmesine kadar beceri gelişiminin önemli bir unsuru teşkil ettiği gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. 21. yüzyıl becerileri üzerinden ele alınan programların kendi içinde bir bütünlük arz etmesiyle birlikte karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi, DKAB dersinin öğretiminde yaşanan dönüşüme dair bilgiler sunarken beceri gelişiminin DKAB dersi için önemini de ortaya koymaktadır. Günümüz dünyasında öğrencilerin beceri kazanması başarıya ulaşmalarında yeterli olmamakta, kazandıkları becerileri geliştirmeleri ve kendilerini sürekli yenilemeleri gerekmektedir. Dolayısıyla beceri gelişimi okullarda verilen tek bir derse, bir konuya veya bir üniteye sığdıralamayacak kadar geniş kapsamlı ve uzun soluklu bir durumu oluşturmaktadır. Bu bakımdan öğretim programlarında becerilerin gelişiminin dersin sadece teorik temelinde sınırlı kalmayıp özellikle uygulamalı ve pratik yönüne de yansıtılmasıyla hedeflenen bilgi, beceri, değer ve davranış bütünlüğüne sahip bireyler yetiştirilmesinde katkı sağlanabilecektir.

Ölçme ve değerlendirme uygulamalarının öğretim programının tüm bileşenleriyle ve tüm süreç boyunca etkileşimde olmasını öngören 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında, ölçme ve değerlendirme kategorisinde 21. yüzyıl becerilerine ilişkin analiz sonucuna ait bulgular Tablo 41'de yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere iletişim ve iş birliği (n=1) ile esneklik ve uyum (n=1) becerisi haricinde herhangi bir beceride ölçme ve değerlendirme kategorisinde kodlama tespit edilmemiştir.

Tablo 41- 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı Ölçme ve Değerlendirmede 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Kodlamalara Ait Frekanslar

	21. Yüzyıl Becerileri (P21)	**Frekanslar**	**Yüzde**
Öğrenme ve Yenilik Becerileri	Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	0
	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0
	İletişim ve İş Birliği	1	%50
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	Bilgi Okuryazarlığı	0	0
	Medya Okuryazarlığı	0	0
	BİT Okuryazarlığı	0	0
Yaşam ve Kariyer Becerileri	Esneklik ve Uyum	1	%50
	Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	0
	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	0
	Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0
	Liderlik ve Sorumluluk	0	0
TOPLAM		**2**	**%100**

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının beceri temelli anlayışı esas alması ile ölçme ve değerlendirme uygulamalarının süreç içerisinde zamana yayılarak

gerçekleştirilmesine vurgu yapması bir arada değerlendirildiğinde Tablo 41'de yer alan veriler doğrultusunda ölçme ve değerlendirme kategorisinde 21. yüzyıl becerilerinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Ayrıca temel yaklaşımlar, amaçlar, program yapısı gibi kategorilerde 2018 öğretim programına ilişkin bulgulardan hareketle; ölçme ve değerlendirme kategorisine programın genelinde vurgulanan 21. yüzyıl becerilerinin tam anlamıyla yansıtılmadığı görülmektedir.

2018 öğretim programında öğrencilerin sadece bilişsel değil, duyuşsal ve davranışsal açıdan da değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Oysa duyuşsal ve davranışsal durumları gözlemlemek, objektif ve doğru bir şekilde ölçmek veya değerlendirmeye tabi tutmak bilişsel ve akademik alanda ölçme ve değerlendirme faaliyetlerini sürdürmek gibi kolay ve mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan programda yer alan bu hususta daha anlaşılır ve net bir açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

21. YÜZYIL BECERİLERİ BAĞLAMINDA ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın üçüncü bölümünde kategoriler üzerinden öğretim programlarında anliz edilen 21. yüzyıl becerileri, bu bölümde karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve değerlendirilecektir. Bu sayede ortaöğretim DKAB öğretim programlarının beceri gelişiminde süreç içerisindeki değişiminin ve gelişiminin ortaya konulmasına fırsat sunulacaktır.

4.1. 21. Yüzyıl Becerileri ve Ortaöğretim DKAB Öğretim Programları

Ortaöğretim DKAB öğretim programlarından bu çalışmaya konu edinen 1992, 2010 ve 2018 öğretim programları birbirinden farklı formatlarda hazırlanmış olsalar da her üç programda da ortak bir şekilde öne çıkan bölümler ve başlıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda bu husus dikkate alınarak analizler yapılmıştır. Öğretim programlarına ilişkin elde edilen bulgular Tablo 42'de derlenmiştir.

Tablo 42'de P21 becerileri bakımından incelenen ortaöğretim DKAB öğretim programlarına ait frekanslar tüm kategoriler bazında yer almaktadır. Tabloya genel olarak bakıldığında öğretim programlarının beceri gelişimine etkisinin zaman içerisinde arttığı görülmektedir.

Tablo 42- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarında 21. Yüzyıl Becerilerine (P21) İlişkin Frekanslar

	21. YÜZYIL BECERİLERİ (P21) / KATEGORİLER	Öğrenme ve Yenilik			Bilgi, Medya ve Teknoloji			Yaşam ve Kariyer					TOPLAM
		Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	İletişim ve İş Birliği	Bilgi Okuryazarlığı	Medya Okuryazarlığı	BİT Okuryazarlığı	Esneklik ve Uyum	Girişimcilik ve Öz Yönetim	Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	Üretkenlik ve Sorumluluk	Liderlik ve Sorumluluk	
1992	Amaçlar	0	0	0	2	0	0	2	0	1	0	0	5
	Vizyon	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	Uygulamaya İlişkin Açıklamalar	1	1	0	0	0	0	2	0	2	0	0	6
	Temel Yaklaşımlar	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	Program Yapısı	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2
	Ölçme ve Değerlendirme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2010	Amaçlar	4	1	1	4	0	0	6	7	4	2	1	30
	Vizyon	1	0	0	0	0	0	2	1	1	1	0	6
	Uygulamaya İlişkin Açıklamalar	10	14	4	3	2	0	8	12	0	4	0	57
	Temel Yaklaşımlar	5	1	0	1	0	0	1	2	1	0	1	12
	Program Yapısı	64	23	16	39	4	4	23	6	19	12	0	210
	Ölçme ve Değerlendirme	5	3	2	0	0	0	0	2	1	4	0	17
2018	Amaçlar	4	1	1	5	0	0	2	1	2	2	1	19
	Vizyon	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3
	Uygulamaya İlişkin Açıklamalar	0	0	0	2	0	1	2	0	1	0	0	6
	Temel Yaklaşımlar	4	2	5	2	0	2	3	2	3	3	0	26
	Program Yapısı	19	5	2	69	2	1	2	0	1	0	0	101
	Ölçme ve Değerlendirme	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı, 21. yüzyılda hazırlanan ilk program olan 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programının uzantısı olması göz önünde bulundurulduğunda; davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma, öğretmen merkezli anlayıştan öğrenen merkezli anlayışa geçilmesinin beceri gelişimine etkisi ortaya çıkmaktadır. Yeni yaklaşım ve yöntemlerin benimsenmesiyle oluşturulan 21. yüzyıl programlarının öğrenme ve yenilik becerileri ile bilgi medya ve teknoloji becerilerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

21. yüzyıl beceri alanları incelendiğinde öğrenme ve yenilik becerilerinde eğitim öğretim sürecinde gerekli becerilerin; bilgi, medya ve teknoloji becerilerinde yaşam boyu öğrenme becerilerinin; yaşam ve kariyer becerilerinde ise eğitim öğretim sonrası mesleki beceriler ve sosyal becerilerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu bakış açısıyla Tablo 42'de yer alan veriler değerlendirildiğinde, programlarda yer alan beceri gelişimine yönelik ifadelerin programlarının amaçlarıyla paralel sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

Tablo 42'de dikkat çeken bir diğer husus ise öğretim programlarında tespit edilen becerilerin kategorisel dağılımlarıdır. 1992 öğretim programında tüm kategorilerde kodlamaların esneklik ve uyum becerisinde yığılma olduğu tespit edilirken, 2010 ve 2018 öğretim programlarının kategorilerinde çeşitli becerilerin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum 21. yüzyılla birlikte DKAB öğretim programlarında öğrencilerde geliştirilecek becerilerin bütünlük içerisinde ele alındığına işaret etmektedir. Tablo 42'de yer alan veriler doğrultusunda programlarda yer alan beceriler için programlar bazında ikili vaka modeli analizine tabi tutulmuş ve sentezlenerek modellenmiştir (Şekil 25).

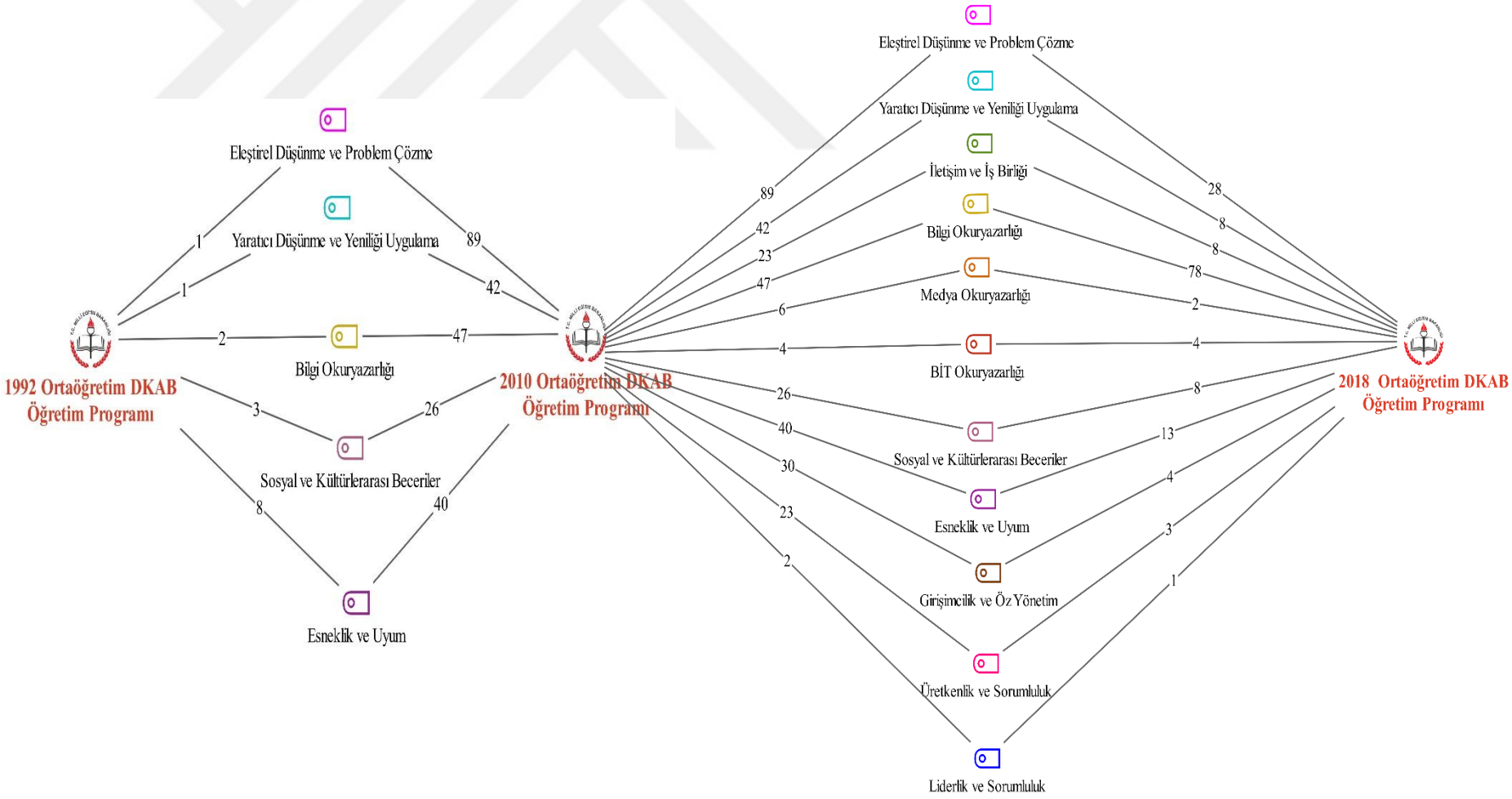

Şekil 25- 1992, 2010 ve 2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarında Yer Alan Becerilere Ait Model

Şekil 25'te yer alan modelde görülmektedir ki; 1992 öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, bilgi okuryazarlığı, esneklik ve uyum becerileri ile sosyal ve kültürlerarası beceriler olmak üzere toplam altı beceri yer alırken; 2010 ve 2018 öğretim programında P21 çerçevesinde bulunan tüm becerilere ilişkin kodlama bulunmaktadır. 21. yüzyılın başlarından itibaren DKAB öğretimine yönelik çalışmaların sağladığı olumlu etkinin yansımaları öğretim programlarında da açıkça görülmektedir. Bu sonuçta yapılandırmacı yaklaşımla birlikte din eğitimi ve öğretiminde uygulanan güncel yöntem ve tekniklerin de etkili olduğu düşünülmektedir. 21. yüzyılda hazırlanan ve uygulanan programlar olarak 2010 ve 2018 öğretim programlarında tüm becerilerin yer alması DKAB öğretiminde hem beceri gelişiminin dikkate alındığına hem de güncel gelişmeler doğrultusunda kendini yenilediğine de işaret etmektedir.

2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarında her ne kadar tüm beceriler yer alsa da kategorisel olarak becerilerde ve beceri dağılımlarında farklılıklar bulunmaktadır. 2010 öğretim programında en fazla kodlanan eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi (n=89), 2018 öğretim programında (n=28) ikinci sırada yer almaktayken, 2018 öğretim programında en fazla kodlanan bilgi okuryazarlığı (n=78) becerisi 2010 öğretim programında (n=47) ikinci sırada yer almaktadır. Her iki programda en yüksek değere sahip ilk iki beceri aynı olsa da 2010 öğretim programında bu iki beceriyi yaratıcı düşünme ve problem çözme becerisi (n=42) izlerken, 2018 öğretim programında esneklik ve uyum becerisi (n=13) takip etmektedir. Yine bir diğer farklılık olarak 2010 öğretim programında yüksek sayıda kodlanan becerilerden olan girişimcilik ve öz yönetim (n=30) ile üretkenlik ve sorumluluk (n=23) becerilerinin 2018 öğretim programında en az kodlanan beceriler arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu farklılıkların daha detaylı bir şekilde ortaya konulması için öğretim programlarında bulunan becerilerin kategorilere göre dağılımı karşılaştırılmalı olarak aşağıda ele alınacaktır.

4.2. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Amaçlar

Ortaöğretim DKAB öğretim programları amaçları bakımından ele alındığında; 1992 öğretim programında 'Orta Öğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Öğretiminin Amacı', 2010 öğretim programında 'Türk Millî Eğitiminin Amaçları', 2018 öğretim programında ise 'Öğretim Programlarının Amaçları' ve 'Programın Temel Felsefesi ve Genel Amaçları' başlıkları öne çıkmaktadır. Ancak programların amaçlarına yönelik objektif ve bilimsel bir değerlendirme yapabilmek için farklı başlıklar altında programların amaçlarına yer verilen bölümlerdeki ifadelerin de analiz sürecinde dikkate alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple; 2010 öğretim programında 'Niçin Okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi?' ve 'Din Bilimsel Yaklaşım' başlıklı bölümlerde programın amacına yönelik ifadeler değerlendirmeye alınmıştır. 2010 öğretim programının yapısına ilişkin bölümde de programın amaçlarına dair içerikler yer almakla birlikte, bu içerikler yapılan analizlerde amaçlar kategorisinde değil program yapıları kategorisinde değerlendirmeye alınmıştır. Analizin bu şekilde gerçekleştirilmesi tekrara düşmemek ve programların karşılaştırılmasında nesnel sonuçlara ulaşabilmek adına tercih edilmiştir.

Ortaöğretim DKAB öğretim programların amaçlarına yönelik yapılan analizde 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik en fazla kodlamanın 2010 öğretim programında (n=30), en az ise 1992 öğretim programında (n=5) yer aldığı tespit edilmiştir (Tablo 43). 1992 öğretim programının amaçlarında beceri gelişimine yönelik ifadeler en düşük değere sahipken, 2010 ve 2018 öğretim programlarındaki frekanslar, becerilere göre değişkenlik ve eşitlik gösteren değerler almaktadırlar.

Esneklik ve uyum (n=6), girişimcilik ve öz yönetim (n=7), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=4), liderlik ve sorumluluk (n=1) becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadeler 2010 öğretim programının amaçlarında daha fazla yer almaktayken; bilgi okuryazarlığı (n=5) becerisini geliştirmeye yönelik ifadeler 2018 öğretim programının amaçlarında daha fazla yer almaktadır. Eleştirel düşünme ve problem çözme (n=4), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=1), iletişim ve iş birliği (n=1), üretkenlik ve sorumluluk (n=2) becerilerinin geliştirilmesinde ise 2010 ve 2018 öğretim programlarında eşit değerler tespit edilmiştir. Bu sonuç, her iki programın da öğrencilerde büyük ölçüde beceriler geliştirmeyi amaçladığını göstermektedir. Ancak 2010 öğretim programının daha yüksek frekanslara sahip olmasında programda beceri gelişimine verilen önem kadar, programın kendini tanıtma ve kanıtlama çabasına dayalı olarak ayrıntılara yer verilmesi de etkili olmaktadır.

Tablo 43- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Amaçlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	Toplam
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	4	4	8
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	1	1	2
İletişim ve İş Birliği	0	1	1	2
Bilgi Okuryazarlığı	2	4	5	11
Medya Okuryazarlığı	0	0	0	0
BİT Okuryazarlığı	0	0	0	0
Esneklik ve Uyum	2	6	2	10
Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	7	1	8
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	1	4	2	7
Üretkenlik ve Sorumluluk	0	2	2	4
Liderlik ve Sorumluluk	0	1	0	1
TOPLAM	**5**	**30**	**18**	**53**

Bilgi okuryazarlığı becerisinin hem 2018 öğretim programında hem de programların toplamında en yüksek değere sahip olmasında ise bu becerinin birçok farklı beceriye temel oluşturmasının etkili oldıuğu düşünülmektedir. Örneğin bilgi okuryazarlığı becerisine sahip olan veya bu becerisini geliştiren bireylerin diğer okuryazarlık alanlarında da becerilere sahip olması veya öğrenme ve yenilik becerilerini daha etkili bir şekilde uygulaması mümkün olabilmektedir.

Öğretim programlarının amaçlarına yönelik yapılan analizde dikkat çekici husus; medya okuryazarlığı ve BİT okuryazarlığını geliştirici ifadelerin yer almamasıdır. Öğretim programının bütünüyle ilişkili olan amaçlar bölümünde bu becerilere ilişkin eksikliğin bulunması, doğal olarak diğer kategorilerde de bu becerilere çok fazla yer verilmemesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla teknoloji ve iletişim çağında olduğumuz bu dönemde bu becerilerin öğretim programlarının amaçlarında göz ardı edilmesi bir eksiklik olarak görülmektedir. Bir diğer husus ise; 1992 öğretim programının amaçlarında bilgi okuryazarlığı (n=2), esneklik ve uyum (n=2), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1) haricindeki becerilerin geliştirilmesine yönelik ifadelerin yer almamasıdır. 1992 öğretim programının amaçlarında beceri

gelişimine çok fazla yer verilmemesi, programın genel yapısı ve geliştirilmesinin arka planında yatan etmenler etkili olmaktadır. Bununla birlikte her ne kadar 21. yüzyılın başlarında uygulanmış olsa da 1992 öğretim programının hazırlandığı dönem itibariyle iletişim, teknoloji ve bilim alanındaki olanaklar günümüze kıyasla çok kısıtlıydı (Yıldız vd., 2010, s. 459). Dolayısıyla beceri kazanımına veya geliştirilmesine duyulan ihtiyaç günümüzdeki kadar fazla olmaması, 1992 öğretim programının amaçlarında birçok beceri gelişiminin dikkate alınmamasıyla sonuçlanmıştır

Amaçları bakımından karşılaştırılan ortaöğretim DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin kodlamaların en fazla 2010 öğretim programında yer almasında, programının aynı zamanda DKAB öğretim sürecinin başından sonuna kadar yol gösterici, kapsamlı ve detaylı içerikler barındırmasının, bir bakıma kılavuz niteliği taşımasının, etkili olduğu düşünülmektedir.

Programın amaçları belirtilirken çeşitli perspektiflerden oluşturulan hedefler programın muhtelif bölümlerinde yer almaktadır. Bu sebeple diğer programların amaçlarına kıyasla en yüksek kodlamanın 2010 öğretim programının amaçlarında yer alması programda amaçlara ayrılan bölümlerle de doğru orantılı bir sonucu ortaya çıkarmıştır. 2010 öğretim programında DKAB dersinin ve öğretim programının amaçlarına programın birçok bölümünde vurgu yapılması, işaret edilmesi ve çeşitli perpektiflerden amaçların belirlenmesi, 2010 öğretim programının kendisini net bir şekilde ortaya koyma ve tanımlama çabasına işaret etmektedir. Bu durumun içerisinde beceri gelişiminin göz ardı edilmemesi ise 2010 öğretim programının niteliğini artırmıştır.

2018 öğretim programında amaçlara ayrılan bölümün 2010 öğretim programına kıyasla daha az olmasına karşın 2018 programının amaçlarında 21. yüzyıl becerilerinin büyük bir kısmına işaret edilmesi de göz ardı edilmemesi gereken bir hususu oluşturmaktadır. Beceri temelli anlayışla oluşturulan 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının amaçlarına da beceri gelişiminin büyük ölçüde yansıtıldığı görülmektedir. 2018 öğretim programında DKAB dersine ve öğretim programına ilişkin bir tanımlama veya kanıtlama çabasının olmaması ve programın zaten beceri temelli anlayışla oluşturulması sebebiyle amaçlar bölümünde elde edilen bulgularda çok yüksek frekanslara rastlanmamaktadır.

4.3. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Vizyon

2010 ve 2018 Ortaöğretim DKAB öğretim programlarında, programların vizyonuna dair başlıklar yer almaktayken 1992 öğretim programında yer almamaktadır. Bununla birlikte programın başında yer alan ve vizyon niteliği taşıyan ifadelerin programın vizyonu kabul edilerek değerlendirmeye alındığı ilgili başlıkta ifade edilmişti. Bu durumda ortaöğretim DKAB öğretim programlarının vizyonlarına yönelik yapılan analizler aşağıda yer verilen Tablo 44'te karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Öğretim programlarının vizyonlarında toplam 10 kodlamayla becerilere yönelik ifadeler tespit edilmiştir.

1992 öğretim programında; sadece esneklik ve uyum (n=1) becerisinin gelişimine yönelik ifade yer almaktayken, 2010 programında eleştirel düşünme ve problem çözme (n=1), esneklik ve uyum (n=2), girişimcilik ve öz yönetim (n=1), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1), üretkenlik ve sorumluluk (n=1) becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadeleryer almaktadır. 2018 öğretim programında ise; eleştirel düşünme ve problem çözme (n=1), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1), esneklik ve uyum (n=1) becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadeler yer almaktadır.

Öğretim programlarında vizyona ilişkin ifadelerin kısa ve öz bir içerikten oluşması ve detay barındırmaması sebebiyle çok sayıda becerinin kodlanmaması olağan bir durumdur. Dolayısıyla programların vizyonlarında yer alan veya almayan becerilerin programın bütünüyle uyumlu bir şekilde devam etmesini beklemek gerçekçi bir sonuca ulaştırmada yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan vizyonda yer alan becerilerin, programların geleceğe odaklı olarak öncelik verdiği beceriler olduğu düşünülebilir.

21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadelerde ortaöğretim DKAB öğretim programlarının vizyonlarında toplam değerler dikkate alındığında, öğretim programlarının amaçlarında elde edilen sonuçlara benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. 2010 öğretim programının vizyonu (n=6) en yüksek değere sahipken, onu 2018 öğretim programı (n=3) takip etmiştir. En düşük değer ise 1992 öğretim programında (n=1) tespit edilmiştir (Tablo 44).

Tablo 44- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Vizyonlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	Toplam
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	1	1	2
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	0	0	0
İletişim ve İş Birliği	0	0	0	0
Bilgi Okuryazarlığı	0	0	0	0
Medya Okuryazarlığı	0	0	0	0
BİT Okuryazarlığı	0	0	0	0
Esneklik ve Uyum	1	2	1	4
Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	1	0	1
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	1	1	2
Üretkenlik ve Sorumluluk	0	1	0	1
Liderlik ve Sorumluluk	0	0	0	0
TOPLAM	1	6	3	10

Ortaya çıkan sonuçta öğretim programlarının genel yapıları ve vizyon için ayrılan bölümlerin içeriği etkili olmakla birlikte, 2010 öğretim programında beş farklı beceriye yönelik kodlamanın programın vizyonuna alınması programın dayandığı yapılandırmacılık ve çoklu zekâ gibi yaklaşım ve kuramlar doğrultusunda öğrencilerin çok yönlü gelişimini hedeflediğine işaret etmektedir. Benzer bir durum 2018 öğretim programında da görülmektedir. 2018 öğretim programında da kodlanan ifadelerin bir tek beceride yığılmadığı, az sayıda olmasına rağmen farklı becerilerde dağılım göstermektedir. Bu husus, her iki programın da gelecekteki birey ve toplum hedeflerinin aynı doğrultuda ve birbirine yakın düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Bu durum programlarda yer alan beceriler açısından düşünüldüğünde DKAB öğretim programındaki istikrarın ortaya konulması bakımından önem arz edebilir. Ancak programlarda yer verilmeyen beceriler açısından ele alındığında, 2010 öğretim programında bulunmayan becerilerin, 2018 öğretim programında da bulunmaması tamamlanmayan veya giderilmeyen bir eksiklik olarak görülmektedir.

Programların vizyonlarında toplam en fazla kodlanan becerinin esneklik ve uyum becerisi (n=4) olması, DKAB dersinin sadece akademik ve bireysel alanda değil sosyal ve toplumsal alanda vizyon belirlediğine işaret etmektedir. Çokkültürlülük ve vatandaşlık becerilerini de kapsayan esneklik ve uyum becerileri, DKAB derslerinin içeriği ve niteliği itibariyle öğretim programlarıyla örtüşmektedir. Özellikle hızla küreselleşen dünyada bir arada yaşama kültürüne ihtiyacın artması, esneklik ve uyum becerilerini gerekli kılarken; yaşamın ayrılmaz bir parçası olan dinin öğretiminde de bu becerilerin dikkate alınması gerekliliğinin 2010 ve 2018 öğretim programların vizyonlarında karşılandığı görülmektedir.

4.4. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Uygulamaya İlişkin Açıklamalar

Öğretim programlarında uygulamaya ilişkin açıklamalara yönelik başlıklar 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarında yer almaktayken, 1992 öğetim programında yer almamaktadır. Bununla birlikte 1992 öğretim programında, programın öğretiminde genel amaca ulaşabilmek için 26 ilke belirlenmiştir. Bu ilkeler aynı zamanda programın uygulanmasına ilişkin açıklamalar içermektedir. Dolayısıyla bu 26 ilke; ortaöğretim DKAB öğretim programlarındaki uygulamaya yönelik açıklamaların, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesindeki etkisi analiz edilirken değerlendirmeye alınmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 45'te görüldüğü üzere 2010 öğretim programında (n=57) yer alan ve uygulamalara ilişkin açıklamalarda tespit edilen kodlamalar, 1992 ve 2018 öğretim programlarının uygulamalara ilişkin açıklamalarında (n=6) 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik kodlamalardan çok daha yüksek değere sahiptir. Liderlik ve sorumluluk becerisi hiçbir programda tespit edilememişken esneklik ve uyum becerisi ise uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde üç programda da kodlanmıştır. Medya okuryazarlığı, girişimcilik ve öz yönetim, üretkenlik ve sorumluluk becerilerine ilişkin kodlamalar 2010 öğretim programında tespit edilip 1992 ve 2018 öğretim programlarında yer almazken; sosyal ve kültürlerarası becerilerin ise diğer programlarda kodlanmışken 2010 öğretim programında tespit edilmemesi dikkat çekmektedir.

Tablo 45- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Uygulamalara İlişkin Açıklamalarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	Toplam
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	10	0	11
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	1	14	0	15
İletişim ve İş Birliği	0	4	0	4
Bilgi Okuryazarlığı	0	3	2	5
Medya Okuryazarlığı	0	2	0	2
BİT Okuryazarlığı	0	0	1	1
Esneklik ve Uyum	2	8	2	12
Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	12	0	12
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	2	0	1	3
Üretkenlik ve Sorumluluk	0	4	0	4
Liderlik ve Sorumluluk	0	0	0	0
TOPLAM	**6**	**57**	**6**	**69**

DKAB öğretimi ile öğrencilere yeni beceriler kazandırılması veya mevcut becerilerini geliştirmelerinin sağlanması ile öğrencilerin hem akademik yaşamlarına hem de kişisel ve sosyal yaşantılarına destek verilmesi mümkün olabilmektedir. Bu hususta başarıya ulaşmak için ise dersin uygulama aşaması son derece önem teşkil etmektedir. Bu bakımdan programların uygulanmasına ilişkin açıklamalarda beceri gelişimine yönelik tespit edilen kodlamaların 1992 ve 2018 öğretim programları için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Özellikle 2018 öğretim programının amaçları ve dayandığı temeller göz önüne alındığında uygulamaya ilişkin açıklamalar kategorisinde beceri gelişimine yönelik ifadelerin daha fazla olması beklenmektedir. Yine uygulamaya ilişkin açıklamaların öğretim programlarının teorik alt yapısını pratiğe aktarmadaki etkisi dikkate alındığında beceri temelli anlayışla oluşturulan bir öğretim programı için becerilere ilişkin ifadelerin yeterli olmadığı düşünülmektedir.

21. yüzyıl becerilerinden sadece bir veya birkaç tanesinin kazanılması günümüz öğrencileri ve geleceğin toplumu için yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla

azami düzeyde becerinin DKAB derslerinin uygulamalarına nüfuz etmesi ile hem dersin verimliliğinin olumlu etkileneceği hem de öğrencilerin çok yönlü gelişiminin destekleneceği düşünülmektedir. Bu bakımdan 2010 öğretim programında uygulamaya ilişkin açıklamalarda sosyal ve kültürlerarası becerilerin eksikliği hissedilse de büyük ölçüde 21. yüzyıl becerilerinin dikkate alındığı görülmektedir.

4.5. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Temel Yaklaşımlar

Temel yaklaşımlar öğretim programlarının oluşmasında belirliyici etkenlerden birini oluşturmaktadır. 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında programın yaklaşımına ilişkin doğrudan ya da dolaylı olarak yer alan bir bölüm bulunmadığı, bununla birlikte programın geneline hâkim olan Atatürkçülük, milli birlik ve beraberlik konularının devlet politikaları doğrultusunda etkili olduğuna ilgili bölümde değinilmişti. Programda özellikle yaklaşımlara yönelik bir ifade olmasa da, programın yaklaşımına işaret eden ifadelerde vatandaşlık becerilerini de kapsayan esneklik ve uyum becerisinin geliştirilmesine yönelik ifadelerin yer alması sebebiyle bu beceride bir kodlama yapılmıştır (Tablo 46). 2010 öğretim programında ise temel yaklaşıma ilişkin yer alan başlık altında eğitimsel yaklaşım ve din bilimsel yaklaşım bölümleri analizlerde değerlendirmeye alınmıştır. Bununla birlikte din bilimsel yaklaşımlarda programın hedeflerine yönelik ifadeler, tekrara düşmemek ve objektif sonuçlara ulaşmak adına sadece amaçlar kategorisinde değerlendirmeye alınmıştır. 2018 öğretim programında da benimsenen temel yaklaşıma ilişkin başlık bulunmamakla birlikte, 'Programın Temel Felsefesi ve Genel Amaçları' başlığı altında; yapılandırmacılık, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme yaklaşımlarının programın geliştirilmesinde dikkate alındığı belirtilmiştir. Özellikle beceri temelli anlayışın ön plana çıktığı programın analizinde, bu durumu yansıtan 'Öğretim Programlarının Perspektifi' başlıklı bölümünde yer alan içerikler değerlendirmeye alınmıştır.

Öğretim programlarında temel yaklaşımlar kategorisinde 21. yüzyıl becerileri analiz edildiğinde elde edilen bulgular Tablo 46'da bir arada yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere becerilere ilişkin en fazla kodlama 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında (n=26) yer almaktadır. Beceri temelli anlayışla oluşturulan 2018 öğretim programının bu yönü, kategoriler arasında en fazla temel yaklaşımlarda öne

çıkmaktadır. Bu durum ise 2018 öğretim programının perspektefini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Tablo 46- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Temel Yaklaşımlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	Toplam
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	5	4	9
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	1	2	3
İletişim ve İş Birliği	0	0	5	5
Bilgi Okuryazarlığı	0	1	2	3
Medya Okuryazarlığı	0	0	0	0
BİT Okuryazarlığı	0	0	2	2
Esneklik ve Uyum	1	1	3	6
Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	2	2	4
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	1	3	4
Üretkenlik ve Sorumluluk	0	0	3	3
Liderlik ve Sorumluluk	0	1	0	2
TOPLAM	**1**	**12**	**26**	**41**

İletişim ve iş birliği, BİT okuryazarlığı ile üretkenlik ve sorumluluk becerilerinin de sadece 2018 öğretim programında kodlandığı, diğer programların temel yaklaşımlarında yer almadığı görülmektedir. Burada bir hususu hatırlatmak gerekmektedir. 2010 öğretim programında temel yaklaşımlar analiz edilirken programın hedeflerine ilişkin ifadeler amaçlar kategorisinde değerlendirmeye alınmıştı ve objektif sonuçlara ulaşabilmek adına temel yaklaşımlar kategorisinde tekrardan analize dâhil edilmesi uygun görülmemişti. Dolayısıyla bu husus dikkate alındığında Tablo 46'da iletişim ve iş birliği becerisinin sadece 2018 öğretim programının temel yaklaşımlarında kodlandığı görülse de 2010 öğretim programının temel yaklaşımlarında da bu beceriye ilişkin ifadelerin yer aldığı bilinmektedir.

1992 ortağretim DKAB öğretim programının temel yaklaşımında, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadelerin bulunmaması ancak programın sosyal ve politik kaygılar temelinde hazırlanması sebebiyle temel yaklaşım olarak sadece

esneklik ve uyum becerisinin kodlandığı yukarıda ifade edilmişti. Bu sebeple beceriler bazında yapılan karşılaştırmada, 2010 ve 2018 öğretim programlarının ele alınmasının daha nitelikli sonuçlar ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Programların temel yaklaşımlarında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin analiz yapılırken; 2010 öğretim programında 12, 2018 öğretim programında ise 26 ifade tespit edilerek kodlanmıştır. Temel yaklaşımlar kategorisinde girişimcilik ve öz yönetim ile liderlik ve sorumluluk becerileri her iki programda da eşit sayıda kodlamaya sahipken, eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi 2010 öğretim programında daha yüksek kodlamayla tespit edilmiştir. Eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi aynı zamanda programların temel yaklaşımlarında toplam olarak en fazla kodlanan beceriyi de (n=9) oluşturmaktadır. Bu becerinin öğretim programlarının yaklaşımlarında öne çıkmasında yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca DKAB öğretiminde bilgilerin ezberlenmesinden ziyade içselleştirilmesinin ön plana çıkması da öğrencileri araştırmaya, sorgulamaya, bilgiyi analiz etmeye yönlendirirken eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini gerekli kılmaktadır.

Yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, iletişim ve iş birliği, bilgi okuryazarlığı, BİT okuryazarlığı, esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası beceriler ile üretkenlik ve sorumluluk becerilerinde ise 2018 öğretim programında daha yüksek sayıda kodlamalar tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında 2018 öğretim programının TYÇ'yi dikkate almasının ve beceri temelli anlayışla oluşturulmasının etkili olduğu düşünülmektedir. TYÇ'ye yönelik ifadelerin programın temel yaklaşımlar bölmüne ilişkin kısmında yer alması bu analizde 2018 öğretim programında beceri gelişimini öne çıkarırken, yine TYÇ ekseninde öğrencinin çok yönlü gelişmesine yönelik hedefler bulguların oluşmasında etkili olmaktadır.

4.6. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Program Yapıları

Öğretim programlarının anlaşılmasında ve uygulanmasında program yapıları büyük etkiye sahiptir. Aynı şekilde programlarda 21. yüzyıl becerilerinin verilmesinde de en büyük paya program yapılarının sahip olduğu görülmektedir (Tablo 47). Program yapısı ifadesi ile; 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarında

program yapısı bölümünde açıkça belirtilen üniteler, konular, kazanımlar, etkinlikler ve açıklamalar unsurlar kapsama alınmaktadır. Bu bakımdan 1992 öğretim programında program yapısı başlığıyla bir bölüm yer almasa da konular ve üniteler program yapısı kategorisinde değerlendirmeye alınmıştır.

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında sınıf düzeyinde belirlenen üniteler ve konular program yapısı kategorisinde değerlendirmeye alınmasına rağmen tespit edilen kodlamanın çok sınırlı kalmasında program yapısının içeriği etkili olmaktadır. Çünkü program yapısı kapsamında ele alınan üniteler ve konular kazanım odaklı olmaması sebebiyle becerilere ilişkin olarak yargı bildiren ifadeler yerine sadece konu başlıklarından oluşmaktadır. Analizler için kodlama yapılırken belli bir yargı içeren, açık ve net olan ifadelerin dikkate alınması sebebiyle de 1992 öğretim programında ortaya çıkan sonuç esneklik ve uyum becerileri ile sınırlı kalmıştır.2010 ve 2018 öğretim programlarında program yapısında yer alan genel ilkeler, amaçlar ve konular başlıklarıyla yapılandırılmış olmakla birlikte programın yapısına ilişkin bir açıklama yer almamaktadır. 2010 ve 2018 öğretim programlarında ise programların yapısına ilişkin kapsayıcı başlıklar bulunmakla birlikte 2010 programının yapısında 2018 programının yapısına oranla çok daha detaylı içerikler yer almaktadır.

Programların yapılarına yönelik yapılan analizlerde 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında 2, 2010 öğretim programında 210 ve 2018 öğretim programında 102 ifade tespit edilerek toplamda 314 kodlama yapılmıştır. 2010 öğretim programının, toplam kodlamanın yarısından fazla bir orana (%66,9) sahip olmasının, program yapısı başlığı altında yer alan içeriklerin diğer programlara göre daha fazla ve daha detaylı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu içerikler; öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlikler ve açıklamalardan oluşmaktadır.

2018 programının yapısını ise ünite ve konular, kazanım ve açıklamalar ile anahtar kavramlara ait içerikler oluşturmaktadır. Ancak ünite ve konular ile anahtar kavramlar bölümlerinde herhangi bir ifade veya yargı belirtilmesi söz konusu olmadığı için bu bölümlerde kodlama tespit edilemeyip sadece kazanımlar ve kazanımlara ilişkin açıklamalar analiz edilmiştir. 2018 öğretim programında kazanım sayısının azaltılması ve daha sade bir program geliştirilmesi sebebiyle 2010 öğretim programına oranla daha düşük değerler tespit edilmesi muhtemel bir sonuç olarak görülmektedir.

Tablo 47- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarının Yapılarında 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Kodlamalara Ait Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	Toplam
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	64	19	83
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	23	5	28
İletişim ve İş Birliği	0	16	2	18
Bilgi Okuryazarlığı	0	39	69	108
Medya Okuryazarlığı	0	4	2	6
BİT Okuryazarlığı	0	4	1	5
Esneklik ve Uyum	2	23	2	27
Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	6	0	6
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	19	1	20
Üretkenlik ve Sorumluluk	0	12	0	12
Liderlik ve Sorumluluk	0	0	0	0
TOPLAM	2	210	101	314

Tablo 47'de görüldüğü üzere; analiz edilen öğretim programlarının hiçbirinde liderlik ve sorumluluk becerisinin gelişimine yönelik bir ifadeye rastlanmamaktadır. 1992 öğretim programında ise sadece esneklik ve uyum becerisinin (n=2) gelişimine yönelik ifadeler tespit edilmiştir. Girişimcilik ve öz yönetim ile üretkenlik ve sorumluluk becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadeler de 2018 öğretim programının yer almayıp yalnızca 2010 öğretim programının yapısında tespit edilmiştir. 2010 öğretim programında en fazla öne çıkan beceriler; eleştirel düşünme ve problem çözme (n=64), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=23), bilgi okuryazarlığı (n=39), esneklik ve uyum (n=23) olarak tespit edilmiştir. Bilgi okuryazarlığı becerisi dışında tüm beceriler 2010 öğretim programının yapısında 2018 öğretim programı yapısına oranla daha yüksek değere sahip olarak tespit edilmiştir.

2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında 11 beceriden 9'unun diğer programlara oranla daha yüksek değerlere sahip olduğu Tablo 47'de görülmektedir. Bu sonuca ulaşılmasında, 2010 öğretim programının yapısında özellikle becerilerin

gelişimine yönelik içeriklerden oluşan etkinlikler bölümünün yer alması etkili olmaktadır. Kazanım ve ünite sayılarının 2018 öğretim programına oranla daha fazla olması da etkinliklerin daha fazla içeriklere sahip olmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla yapılan analizlerde; 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programı yapısının, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesinde yüksek değerlere sahip olması şaşırtıcı bir sonuç olarak görülmemektedir.

4.7. 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme

Öğretim programlarının amaçlarına ulaşmasında, programın uygulanma sürecinde ve uygulanmasının sonunda değerlendirme yapabilmek için ölçme ve değerlendirme uygulamaları belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yönelik analizlerin yapılması bu araştırmanın kapsayıcılığı adına tercih edilmiştir. Öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme uygulama ve anlayışlarının analiz edilmesinde, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadeler yalnızca 2010 öğretim programında tespit edilmiştir (Tablo 48).

1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında ölçme ve değerlendirmeye dair bir bölüm bulunmadığı gibi ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yönelik herhangi bir içerik de yer almamaktadır. Bu hususta programda sadece gayrimüslim öğrencilerin ölçme ve değerlendirmeden muaf tutulacağına ilişkin ifade yer almaktadır. Bu ifadenin de 21. yüzyıl becerilerine yönelik analizde değerlendirilmeye alınmaması sebebiyle de 1992 öğretim programında ölçme ve değerlendirme kategorisinde herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Dolayısıyla ölçme ve değerlendirme kategorisinde analiz edilen öğretim programlarındaki karşılaştırmayı 2010 ve 2018 öğretim programları arasında yapmak mümkün olmaktadır.

Tablo 48'deki veriler 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programları açısından değerlendirildiğinde her iki programda ölçme ve değerlendirme kategorisinde kodlanan tek ortak beceri iletişim ve iş birliği becerisi olarak yer almaktadır. Eleştirel düşünme ve problem çözme, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, girişimcilik ve öz yönetim, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik ve

sorumluluk becerileri sadece 2010 öğretim programının ölçme ve değerlendirme kategorisinde kodlanan becerilerken; esneklik ve uyum becerisinin ise sadece 2018 öğretim programında kodlanarak tespit edildiği görülmektedir. Tabloda yer alan verilerden de anlaşıldığı üzere; öğretim programlarından ölçme ve değerlendirme kategorisinde en yüksek kodlama değerine 2010 öğretim programında tespit edilmiştir. Bu sonuç, 21. yüzyıl becerilerini ölçme ve değerlendirme uygulamalarına en fazla 2010 öğretim programının yansıttığına işaret etmektedir.

Tablo 48- Ortaöğretim DKAB Öğretim Programlarında Ölçme Değerlendirmeye İlişkin Kodlamalarda 21. Yüzyıl Becerilerinin Gelişimine Yönelik Frekanslar

21. Yüzyıl Becerileri (P21)	1992 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2010 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	2018 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı	Toplam
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	0	5	0	5
Yaratıcı Düşünme ve Yeniliği Uygulama	0	3	0	3
İletişim ve İş Birliği	0	2	1	3
Bilgi Okuryazarlığı	0	0	0	0
Medya Okuryazarlığı	0	0	0	0
BİT Okuryazarlığı	0	0	0	0
Esneklik ve Uyum	0	0	1	1
Girişimcilik ve Öz Yönetim	0	2	0	2
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler	0	1	0	1
Üretkenlik ve Sorumluluk	0	4	0	4
Liderlik ve Sorumluluk	0	0	0	0
TOPLAM	0	17	2	19

2010 öğretim programında diğer başlıklarda olduğu gibi ölçme ve değerlendirme hususunda da detaylı ve kapsamlı içerikler yer almaktadır. Programda ölçme değerlendirme yaklaşımları, araç ve yöntemleri açıklanmakla kalmayıp örneklerle detaylandırılmıştır. Bu bakımdan, ölçme ve değerlendirme bakımından diğer öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik ifadeler yer almazken, 2010 öğretim programında 17 ifade tespit edilerek kodlama yapılmıştır. Ölçme ve değerlendirme bazında analiz edilen programda eleştirel düşünme ve

problem çözme becerisi (n=5) en yüksek değere sahipken onu sırasıyla; üretkenlik ve sorumluluk (n=4), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=3), iletişim ve iş birliği (n=2), girişimcilik ve öz yönetim (n=2), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=1) takip etmektedir (Tablo 48).

2010 öğretim programının ölçme ve değerlendirme kategorisinde 21. yüzyıl becerilerinin öne çıkmasında etkili olan bir hususun da yapılandırmacı yaklaşımla birlikte benimsenen süreç odaklı ölçme ve değerlendirme uygulamalarıdır. Sonuç odaklı yaklaşımın terkedilip süreç odaklı yaklaşımın benimsenmesi birden gerçekleşebilecek bir hadise olmayıp zaman gerektiren bir durumdur. Dolayısıyla DKAB derslerinde 2000'li yılların başında yapılandırmacı yaklaşımla birlikte benimsenmeye başlanan süreç odaklı yaklaşım için ölçme ve değerlendirme uygulamalarında örneklere ve alternatiflere duyulan ihtiyaç öğretim programıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Programın geneline hâkim olan bireyin çok yönlü beceri gelişiminin esas alınması anlayışının, süreç odaklı ölçme ve değerlendirme uygulamalarıyla birlikte bu kategoriyi de etkiledğini söylemek mümkündür. Bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, BİT okuryazarlığı, esneklik ve uyum, liderlik ve sorumluluk becerilerine ilişkin ifadeler ise 2010 öğretim programında ölçme değerlendirme yaklaşım ve uygulamalarında tespit edilememiştir.

2018 öğretim programında ise 'Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı' başlığı altında programın ölçme ve değerlendirme anlayışını belirten içerikler yer almaktadır. Ancak bu bölümde araştırma kapsamında analizlerde esas alınan P21 beceri çerçevesinde yer alan becerilerin geliştirilmesinde etkili bir ifadeye rastlanmamıştır. Bu sonuç, 2018 öğretim programında ölçme ve değerlendirme kategorisinde 21. yüzyıl becerilerini geliştirmede etkili olmadığını düşündürebilmektedir. Ancak burada bir hususa dikkat çekmek gerekmektedir. 2018 öğretim programında öğretmenlerden ve eğitim uygulayıcılarından özgün ve yaratıcı olmaları beklenmekte ve ölçme değerlendirme uygulamalarının etkililiğinin sağlanmasında birincil sorumluluğun programda değil öğretmenlerde olduğu belirtilmektedir. Bu durum ölçme ve değerlendirme yaklaşımı bakımından 2018 öğretim programında beceri geliştirlmesinin doğrudan yer almaması ve öğretmenlerin insiyatifine bırakılması ile sonuçlanmıştır. Yine 2018 öğretim programında ölçme ve değerlendirme yaklaşım ve uygulamalarına yönelik içeriklerde, bireysel farklılıklara vurgu yapılarak ve süreç odaklı anlayış benimsenerek tavsiye niteliğinde çerçeve

çizilmektedir. Bu içeriklerde, P21 beceri çerçevesindeki becerilerin gelişimine yönelik içerik yer almamakla birlikte, OECD beceri çerçevesinde yer alan ve 21. yüzyıl becerilerinden olan büyük resim içinde davranma becerisine yönelik ifadelerin yer aldığını göz ardı etmemek gerekmektedir.

SONUÇ

İlk çeyreğini tamamlamak üzere olduğumuz 21. yüzyılda, bilimden sanata, ekonomiden eğitime birçok alanda değişimler olmakta ve gelişmeler yaşanmaktadır. Bu değişim ve gelişim süreci çağımız insanı için bazen hayatı kolaylaştırmaktayken bazen de gereklilikler meydana getirmektedir. 21. yüzyıl insanı için gereklilik halini alan durumların üstesinden gelebilmek için ise birtakım beceriler öne sürülmüştür. 21. yüzyıl becerileri olarak ifade edilen bu beceriler, çeşitli kurum ve kuruluşlarca sistematik hale getirilerek çerçeveler oluşturulmuştur.

21. yüzyıl becerileri çerçevelerinde öne çıkan başlıca alanlar arasında eğitim ve öğretim yer almaktadır. Benzer bir şekilde son yıllarda eğitim ve öğretimde de 21. yüzyıl becerileri başlıca konular arasında kabul edilmektedir. Bu durum eğitim ve öğretim süreçlerinde 21. yüzyıl becerilerinin gerekliliğini ve geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Eğitim ve öğretim süreçlerinin her aşamasında etkin role sahip olan öğretim programlarının 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilmesi; öğretmen ve öğrencilerde becerilere ilişkin farkındalık yaratması ve geliştirtilecek programlara katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Din öğretimi faaliyetleri durağan ve monoton bir formda olmayıp dünyadaki değişimden teknolojideki gelişmelere kadar çeşitli unsurları dikkate alan güncel bir forma bürünmüştür. Ortaöğretim DKAB öğretim programının 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilmesi ile de bu hususu görmek mümkündür. Bu bağlamda "21. Yüzyıl Becerileri Çerçevesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Analizi" başlıklı çalışmamızda öncelikle günümüzde yaygın olarak kullanılan beceri çerçeveleri ele alınmıştır. Bu çerçevelere kapsamlı olarak yer verilmesi; beceriler arası karşılaştırmaya imkân tanırken aynı zamanda bu çalışma bağlamında yapılan analize konu edinilen P21 beceri çerçevesinin diğer beceri çerçeveleriyle ilişkilendirilebilmesine olanak sağlamıştır. Çalışmamızda ortaöğretim DKAB öğretim programları amaç, vizyon, uygulamaya ilişkin açıklamalar, temel yaklaşımlar, program yapısı, ölçme ve değerlendirme kategorilerinde analiz edilmiş ve 21. yüzyıl beceriyle ilişkiler tespit edilmiştir. Bu sayede programlarda yaşanan dönüşümler ve gelişmeler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

21. yüzyılın ilk yıllarında uygulanan 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programı, araştırma kapsamına alınırken programdaki becerileri tespit etmekten

ziyade 21. yüzyılda hazırlanan öğretim programlarında gerçekleşen dönüşümün beceri gelişimi açısından ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda karegorisel olarak programlardaki beceriler incelendiğinde, tüm kategorilerde 21. yüzyılda hazırlanan DKAB öğretim programlarının gelişme kaydettiği tespit edilmiştir. Özellikle 1992 öğretim programının esneklik ve uyum becerilerine odaklandığı, 2010 ve 2018 öğretim programlarının ise beceriler arası daha dengeli bir dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Ortaöğretim DKAB öğretim programlarında 21 yüzyıl becerilerine yönelik olarak yaşanan bu dönüşümün programlarla sınırlı kaldığını düşünmek yanıltıcı bir yaklaşımdır. Öğretim programlarının, eğitim ve öğretim sürecinin tüm bileşenlerini kapsayıcı bir formda olması göz önüne alındığında; DKAB derslerinin hazırlanması, uygulanması, değerlendirilmesi, ders kitaplarının oluşturulması gibi birçok unsura öğretim programlarındaki 21. yüzyıl becerileri etki etme potansiyeline sahiptir. Bu husus doğrultusunda DKAB öğretim programlarının 21. yüzyıl becerileriyle ilişkisi iki farklı açıdan ele alınabilir. Birincisi; öğrencilerin DKAB derslerinde öğrenmelerinin niteliğini ve akademik başarılarını artırmada 21. yüzyıl becerilerinden yararlanmak. İkincisi ise; öğrencilere 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasında ve geliştirilmesinde DKAB derslerinden yararlanmak. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın DKAB derslerinde 21. yüzyıl becerilerinin öğrencilere kazandırılması, öğretim süreci boyunca dersin hedeflerine ulaşmasına katkı sağlarken öğrencilerin de hem öğrenim hayatlarında hem de kişisel ve sosyal yaşantılarında başarılı olmalarına yardımcı olacaktır.

DKAB öğretimi, örgün eğitim kurumlarında ilkokul 4. sınıftan ortaöğretim 12. sınıfa kadar devam eden bir süreç olarak görülmektedir. Ancak bu süreçte öğrencilerin edindiği bilgiler, kazandıkları beceriler ve benimsediği değerler hayat boyu öğrenme sürecinde onlarla birlikte olacaktır. Bu bakımdan DKAB dersleriyle 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması, öğrencilerin sadece güncel yaşamlarına değil gelecekte örgün eğitim sonrasında da dini yaşantılarında etkili olmaktadır.

Öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerinin analiz edilmesiyle 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında büyük ölçüde vatandaşlık becerilerini de kapsayan esneklik ve uyum becerisinin, 2010 ortaöğretim DKAB öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin, 2018 öğretim programında ise bilgi okuryazarlığı becerisinin öne çıktığı görülmektedir.

Programlarda öne çıkan becerilerin, genellikle programların oluşturulmasına etki eden unsurlara ve genel yapılarına uyumlu beceriler olduğu görülmektedir. 1992 öğretim programında dönemin politik gelişmeleri sonucu vatandaşlık, milli birlik ve beraberlik gibi hususların ön plana çıkmasının esneklik ve uyum becerilerine yönelik kodlamaların yapılmasında etkili olduğu düşünülmektedir. 2010 öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin en fazla kodlamaya sahip olmasında ise yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesiyle birlikte öğrencilerin bilgiyi ezberleyen değil araştıran, sorgulayan ve yapılandıran konumunda olmasının sonucu olduğu düşünülmektedir. 2018 öğretim programının, 2005 ve 2010 öğretim programlarında oluşturulan temeller üzerinden sade ve öz bir formda oluşturlması nedeniyle programın büyük bir kısmında ünitelere ve kazanımlara yer verilmiştir. Her bir kazanımın kapsamlı ve detaylı açıklamalar içermesi bilginin yapılandırılmasına zemin hazırlarken bilgiyi bulma, organize etme, seçme, değerlendirme, sunma, araştırma ve yönlendirmeye yönelik ifadelerin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bilgi okuryazarlığı becerisine ilişkin ifadelerin fazla olması sebebiyle de 2018 öğretim programında bu becerinin daha fazla vurgulanmasıyla sonuçlandığı düşünülmektedir.

Araştırmada değerlendirilen programların ilişkisel analizlerine bakıldığında 1992 ortaöğretim DKAB öğretim programında birbiriyle en fazla ilişkili olan becerilerin; esneklik ve uyum becerisi ile sosyal ve kültürlerarası beceriler olduğu görülmektedir. 2010 öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile iletişim ve iş birliği becerisi arasında en yüksek ilişki görülürken, 2018 öğretim programında ise eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi ile bilgi okuryazarlığı becerisi arasında görülmektedir.

Ayrıca 2010 ve 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programlarında benzer şekilde diğer becerilerle ilişki analizinde toplamda en yüksek değere sahip beceri eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi olarak tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programının da 2010 öğretim programında olduğu gibi yapılandırmacı yaklaşımla ele alınmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Eski anlayışla oluşturulan öğretim programlarında sonuç odaklı eğitim öğretim benimsenmekteydi. 1992 öğretim programında bu durumu doğrular nitelikte

yaşam ve kariyer alanındaki becerilerin, diğer beceri alanlarına oranla daha yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca 1992 öğretim programının hazırlanmasına zemin hazırlayan unsurlar göz önüne alındığında, vatandaşlık becerilerini kapsayan esneklik ve uyum becerisinin en yüksek değere sahip olması, programın iyi bir öğrenciden ziyade iyi bir vatandaş yetiştirme hedefinde olduğunu düşündürmektedir. Bu düşüncenin oluşmasında programın tüm kategorilerinde bireysel gelişim yerine toplumsal gelişimin, akademik başarı yerine sosyal başarı ve toplumsal huzurun öne çıkması etkili olmaktadır.

21. yüzyılla birlikte güncellenen eğitim öğretim anlayışında beceri gelişiminin öğretim programlarına yansıtılmasının doğrusal bir şekilde yükselmesi gerektiği düşünülebilir. Ancak analiz sonuçlarından elde edilen bulgulara göre öğrenme ve yenilik alanı ile yaşam ve kariyer alanındaki becerilerin en yüksek değerlere 2010 öğretim programının sahip olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında birkaç hususun etkili olduğu düşünülebilmektedir. Bu hususlar şu şekilde sıralanabilir;

- 2010 öğretim programı, yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ kuramı, öğrenci merkezli anlayış gibi unsurların etkisinde hazırlanan ilk program olan 2005 programıyla büyük ölçüde aynıdır. Dolayısıyla Türk milli eğitim sisteminde ilk defa uygulanacak olan bu yeniliklerin tanıtılması ve anlaşılmasının kolaylaştırılması için detaylı içeriklere yer verilmiştir.
- 2010 öğretim programı, 1992 ve 2018 öğretim programlarından farklı olarak öğretmen kılavuz kitabı olma niteliğine de sahiptir. Bu yönüyle beceri gelişiminin teşvik edilmesinde ve bu hususta yol gösterilmesinde daha fazla içeriğe sahiptir. Ayrıca sadece öğrencilerde değil öğretmenlerde de beceri gelişimini ön plana çıkaran içerikler de tabloda çıkan sonuçta etkili olmaktadır.
- 2010 öğretim programında üniteler ve kazanımlar diğer programlara kıyasla daha fazla sayıda ve daha detaylı içeriklere sahiptir. Ünitelerde ve kazanımlarda yer alan açıklamalar ve yönergeler yeni eğitim yaklaşımlarını yansıtan içerikler barındırmaktadır. Dolayısıyla bu durum 21. yüzyıl becerilerine yönelik ifadelerin daha fazla tespit edilmesiyle sonuçlanmaktadır.
- 2010 öğretim programında ölçme ve değerlendirmeye ilişkin içeriklerde, beceri gelişimini destekleyen araç ve yöntemlere yer verilmesi ve örnek

uygulamalarla zenginleştirilmesi de 2010 öğretim programına ait kodlamaların yüksek oranda çıkmasında etkili olmaktadır.

- 2010 öğretim programında yer alan öğretmen bilgi notları, okuma metinleri ve sınıf düzeyinde etkinlik bölümlerine muadil bir bölümün 1992 ve 2018 öğretim programlarında bulunmaması sebebiyle bu bölümler analizlerde değerlendirmeye alınmamıştır. Şayet değerlendirme kapsamına bu bölümler dâhil edilseydi, 2010 öğretim programında 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik yapılacak analizde çok daha yüksek değerlere ulaşılması söz konusudur.

2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında bilgi, medya ve teknoloji becerilerine ilişkin toplam değerin 1992 ve 2010 öğretim programlarına kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte toplam değeri yüksek olmasına rağmen, alt becerilerden medya okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesine yönelik ifadelerin 2010 öğretim programında daha yüksek olduğu görülmektedir. 2018 öğretim programının oluşturulmasında, 2005 ve 2010 öğretim programlarında benimsenen yaklaşımlara ek olarak beceri temelli anlayışın benimsendiği vurgulanmaktadır. Bu husus, öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerine yönelik yapılan analizde 2018 öğretim programının diğer programlara oranla daha yüksek değerlere sahip olması beklentisini oluşturmaktadır. Ancak yapılan analizde, bilgi okuryazarlığı becerisinde yığılma olduğu ve becerilere ilişkin değerler toplamının 2010 öğretim programının yarısından dahi az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olan hususlar için ise şunlar söylenebilir;

- 2018 öğretim programında beceri temelli yaklaşımın benimsenmesi ifade edilmekle birlikte, 21. yüzyıl beceri çerçevelerinden Türkiye'ye özgü olan TYÇ temel alınmıştır. Dolayısıyla TYÇ'de yer alan 8 seviyeye ilişkin becerilerin geliştirilmesi aynı zamanda P21 becerilerinin de geliştirilmesine katkı sağlayıcı niteliktedir. Bu durum, 2018 öğretim programında 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik doğrudan ifadeler bulunmasa bile programın beceri gelişimini desteklediği sonucuna ulaştırabilmektedir.
- 2018 yılında diğer branşlarda güncellenen öğretim programlarında da rastlanan bilgi okuryazarlığı becerisi 2018 ortaöğretim DKAB öğretim programında öne çıkmıştır. Burada öğretim programında bilgiye ulaşma, bilgiyi organize etme, seçme, değerlendirme, sunma, araştırma ve yönlendirmeye yönelik ifadelerin sıklıkla

yer almasıyla birlikte bilginin yapılandırılmasına zemin hazırlaması bilgi okuryazarlığı becerisinin ilk sırada yer almasında etkili olmuştur.

- 2018 öğretim programında diğer programlardan farklı olan bir diğer husus ise birçok konuda inisiyatifin öğretmene bırakılması ve bunun açıkça ifade edilmesidir. Bu durum öğretmene, eğitim öğretim sürecini yürütürken esneklik sağlamakla birlikte sorumluluklar yüklemektedir. Beceriler bağlamında bakıldığında ise öncelikle öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerine sahip olması, sonrasında ise öğrencilerde beceri gelişimini teşvik etmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- 2018 öğretim programının detaylı ve ayrıntılı bir yapıda olmayıp, kısa ve öz bir biçimde oluşması programın her bölümünde tüm becerilere yer verilmemesiyle sonuçlanmıştır. Buna karşın 2018 öğretim programında tüm becerilerin yer aldığı en az bir kategori bulunmaktadır. Bu sonuçta, 2018 öğretim programının beceri temelli anlayışla oluşturulması etkili olmaktadır.

Beceri bazında analiz sonuçları değerlendirildiğinde ise ortaöğretim DKAB öğretim programlarında bilgi okuryazarlığı becerisinin (n=127) en yüksek toplam değere sahip olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla; eleştirel düşünme ve problem çözme (n=119), esneklik ve uyum (n=59), yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama (n=51), sosyal ve kültürlerarası beceriler (n=50), iletişim ve iş birliği (31), üretkenlik ve sorumluluk (n=25), girişimcilik ve öz yönetim (n=19), medya okuryazarlığı (n=8), BİT okuryazarlığı (n=8), liderlik ve sorumluluk (n=6) becerileri takip etmektedir. Beceri alanları bazında bakıldığında ise ilk sırada öğrenme ve yenilik becerileri yer almaktayken (n=201), ikinci sırada yaşam ve kariyer becerileri (n=159), üçüncü sırada ise bilgi, medya ve teknoloji becerileri (n=143) bulunmaktadır.

21. yüzyılda hazırlanan öğretim programlarının temelini oluşturan öğrenme ve öğretme yaklaşımlarının yansıması, öğrenme ve yenilik becerilerine yönelik analizde tespit edilen değerlerde görülmektedir. Bu beceri alanının ilk sırada yer almasında öğretim programlarının yeni yaklaşımlar çerçevesinde oluşturulmasının etkili olduğu düşünülmektedir. İkinci sırada yaşam ve kariyer becerilerinin yer almasında ise esneklik ve uyum becerisi öne çıkmaktadır.

1992 öğretim programında vatandaşlık becerilerine ilişkin ifadeler esneklik ve uyum becerisi ile kodlanırken, 2010 ve 2018 öğretim programlarında çoğulculuğu ve çokkültürlülüğü içeren ifadeler bu beceriyle kodlanmıştır. Dolayısıyla 21. yüzyılın din eğitiminde etkin olan çoğulculuk ve çokkültürlülük kavramları, DKAB derslerinin

öğretim programlarına da yansıtılmakta ve bu alanda beceriler geliştirilmesi beklenmektedir. Bilgi, medya ve teknoloji becerilerine ait değerler incelendiğinde ise bilgi okuryazarlığı becerisinin büyük paya sahip olduğu görülmektedir. DKAB dersleri açısından kavram öğretiminin, kavramlar arası ilişki kurmanın ve olayların tarihsel bağlam içerisinde ele alınmasının önemi büyük paya sahiptir. Dolayısıyla bilgi okuryazarlığına ilişkin elde edilen sonuç olağan karşılanmaktadır. DKAB öğretim programlarında bilgi okuryazarlığının en yüksek değere sahip beceri olarak tespit edilmesinde DKAB derslerinin içeriği kadar okuryazarlık becerilerine temel oluşturması da etkili olmaktadır. DKAB derslerinde kavram öğretme ve kavramlar arası ilişki kurma gibi etkinliklerde öğrencilerin bilgiyi araması, sorgulaması, seçmesi ve kullanması beklenmektedir. Dolayısıyla bilgi okuryazarlığı becerisi, DKAB öğretiminin içselleştirimesine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca DKAB alanına özgü olarak din okuryazarlığının geliştirilmesinde de bireyin bilgi okuryazarlığı becerisini kazanmış olması kolaylaştırıcı bir unsur olarak yer almaktadır.

Bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi, medyanın sosyal medya ve dijital medya gibi versiyonlarıyla birlikte her geçen gün daha geniş kitlelere ulaşması medya ve BİT okuryazarlığı becerilerinin önemini artırmakta, çağımız insanı için bu becerilerin öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır. Örgün eğitimde EBA, EBA Akademik Destek, OGM Materyal gibi MEB'e bağlı platformların yanı sıra çok sayıda dijital içerikler bulunmaktadır. Ayrıca din öğretimine yönelik sosyal medya hesapları, dijital uygulamalar, dijital kanal yayınları, web siteleri ve DÖGM ait dijital içerikler gibi alternatifler de bulunmaktadır. Dolayısıyla DKAB derslerinde medya ve teknoloji becerilerine duyulan ihtiyaç; sadece dersin öğretilmesinde etkililiği artırmak değil, aynı zamanda öğrencilerin gelecek yaşantılarında da dini konularda oluşabilecek sorularına cevap bulabilme ve bilgi kirliliğinden arınarak doğru bilgiye ulaşma hususunda da ortaya çıkmaktadır.

Yaşam ve kariyer alanına bakıldığında ise bu alanda yer alan becerilerin bireyin doğrudan akademik başarısını etkileyen unsurlar olmamakla birlikte akademik başarısına katkı sunan, sosyal yaşamında destek olan ve hayat boyu öğrenme sürecinde birçok alanda başarıya ulaşmasına yardımcı olan becerilerden oluştuğu görülmektedir. DKAB öğretiminin salt bir din eğitimi ve öğretiminden ibaret olmaması, tarihsel ve toplumsal unsurları dikkate alarak sosyal hayata katkıda bulunması ve ahlak konularının bireysel, toplumsal, mesleki alanlarda bireye fayda sağlamaya çalışması

bakımından yaşam ve kariyer becerilerini içermesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan öğretim programları incelendiğinde özellikle esneklik ve uyum becerisi ile sosyal ve kültürler arası becerilere programlarda vurgu yapılması DKAB öğretimi için anlamlı bulunmaktadır. Son yıllarda dünya genelinde yaşanan sosyolojik gelişmeler yeni toplum yapılarını oluşturmaktayken, teknolojik gelişmeler ise toplumun farklı mecralarda yapılaşmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla farklı dinden, farklı kültürden ve farklı toplumlardan insanların ortak paydada buluştuğu alanlar artmıştır. Böyle ortamlarda insanların farklılıklarla bir arada yaşama kültürü edinmesi önem taşımaktadır. Dinin özünde bulunan hoşgörü, saygı, yardımlaşma gibi unsurlara bu tür ortamlarda daha fazla ihtiyaç duyulmakla birlikte beceri olarak da kazandırılması sürekliliğe katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla DKAB öğretimi ile sınıf ve okul ortamında öğrencilerin bu becerileri kazanabilmesi tüm toplumu etkileyen bir hususu oluşturmaktadır. Bu bakımdan P21 çerçevesinde yer alan esneklik ve uyum becerileri ile sosyal ve kültürlerarası beceriler her geçen gün daha fazla ihtiyaç duyulan ve gereklilik arz eden beceriler olmayı sürdürecektir. Bu konunun önemine binaen öğretim programlarında da bu becerilere ilişkin kodlamaların yüksek değerlerde tespit edilmesi DKAB öğretiminin toplumsal düzene ve huzura katkısını ortaya koyması bakımından dikkat çekmektedir.

Yaşam ve kariyer becerilerinden mesleki yaşantıya katkı sağlayıcı nitelikte olan girişimcilik ve öz yönetim, üretkenlik ve sorumluluk ile liderlik ve sorumluluk becerilerinin ise ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler açısından önemi bulunmaktadır. Çünkü bu seviyedeki öğrencilerin mezuniyet sonrası yükseköğretime devam etmeleri veya meslek hayatlarına başlamaları halinde bu becerileri kazanmaları sayesinde başarıya ulaşmaları kolaylaşabilmektedir. İş ve meslek yaşantısına yönelik olan bu becerilerin DKAB öğretimi ile kazandırılması gerekli ve zorunlu olmasa da büyük fayda sağlamaktadır. Özellikle etik değerlere sahip olan ve davranışlarını bu doğrultuda düzenleyen bir bireyin iş ve meslek hayatına bu yönünü aktarması, bireyin başarısından ziyade toplumsal hatta kısmen ekonomik alanda olumlu etkiler ortaya koyabilir. Bu bakımdan yaşam ve kariyer becerilerinin DKAB öğretimi ile verilmesi ile sağlanan faydalar toplumda geniş alanlara yayılabilir.

P21 becerilerine ilişkin olarak öğretim programlarının analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular bir bütün halinde değerlendirildiğinde 21. yüzyılın başından itibaren DKAB öğretimine yönelik çalışmaların öğretim programlarına genel

olarak olumlu bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Her ne kadar medya okuryazarlığı ve BİT okuryazarlığı gibi bazı becerilerin geliştirilmesi hususunda eksiklikler bulunsa da 2010 ve 2018 öğretim programlarında tüm beceriler en az bir kategoride yer almaktadır. Bu sonuç da DKAB öğretim programlarının 21. yüzyıl becerileri açısından yetersiz olmadığını göstermektedir.

Bu araştırma sonucunda ortaöğretim DKAB öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerinin çağın başında somut ve doğrudan bir ivme kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte geliştirmede yetersiz kalınan beceriler de bulunmaktadır. Yaşanan gelişmeyi daha ileriye taşıyabilmek ve eksikliklerin giderilmesi adına çeşitli öneriler sunulabilir. Bu önerilere örnek mahiyetinde aşağıdaki maddeler verilebilir:

- Öğretim programlarının tüm kategorilerinde eksiklik bulunan becerilerin geliştirilmesi dersin niteliğini artırırken öğrenciyi de akademik anlamda destekleyecektir.
- DKAB derslerine yönelik 21. yüzyıl becerileri çerçevesi oluşturulursa dersin beceri gelişimine katkısı artacaktır.
- Etrafımızı hızla kuşatan dijital dünyaya karşı öğretim programlarında medya ve teknoloji okuryazarlığı becerisine ağırlık verilmesi ile din öğretiminde yenilikçi yaklaşımların uygulanmasını sağlarken aynı zamanda öğrencinin de bu alanlardaki becerilerinin geliştirilmesi mümkün olacaktır
- Ayrıca; öğretim programlarında öğretmene inisiyatif verilmesiyle birlikte alternatif öneriler sunulması,
- MEB kaynaklı dijital uygulamalarla etkileşimli içeriklere programlarda yer verilmesi,
- Öğretim programları ile sadece okul içi projelere değil, ulusal ve uluslararası projelere de odaklanarak öğrencilerde yaşam ve kariyer becerilerinin geliştirilmesi,
- 2023 Eğitim Vizyonu'nda yer alan 'Okul Gelişim Modeli'doğrutusunda din eğitimi ve öğretiminin ele alınması önerilmektedir.

Ortaöğretim DKAB öğretim programlarının, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesindeki etkisini ortaya koymaya çalışan bu çalışma sonucunda, din

öğretimi alanında 21. yüzyıl becerileri konusunda çalışma yapacak olan araştırmacılara ise şunlar önerilmektedir;

- 21. yüzyıl becerileri öğretim programları ilköğretim düzeyinde değerlendirilebilir.
- Öğretim programarının yanı sıra ders kitapları 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilebilir. Özellikle kitaplarda yer alan karekodlara ait içeriklere yönelik araştırma yapılarak içeriğin geliştirilmesine destek verilebilir.
- 21. yüzyılda din öğretimine özgü beceri çerçevesi araştırması yapılabilir.
- İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde öğrencilerde DKAB dersleri ile gelişen beceriler üzerine deneysel araştırmalar yapılabilir.
- Din eğitimcisi olarak DKAB öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin algıları, tutumları, yeterlilikleri veya beklentileri üzerine araştırmalar yapılabilir.
- MEB kaynaklı dijital uygulama ve platformlarda din öğretimine yönelik içeriklerin hangi becerileri geliştirilmesinde etkili olduğu araştırılabilir.
- Yaygın din eğitiminde gerekli 21. yüzyıl becerilerine ilişkin araştırmalar yapılabilir.
- ISTE standartları çerçevesinde DKAB dersleri, eğitimci becerileri ve öğrenen becerileri başlıkları altında araştırılabilir

KAYNAKÇA

Açıkgenç, Alparslan, Mehmet Ruhi Köse, Murat Günel ve Bekir Demirkol: **MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili**, MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2011.

Akbıyık, Cenk ve S. Sadi Seferoğlu: "Eleştirel Düşünme Eğilimleri ve Akademik Başarı", **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c.3, sayı:32, 2006, s. 90-99.

Akbıyık, Osman Seçkin *Turkish Qualifications Framework: Turkish Referencing Report,* Ankara, 2016, (Çevrimiçi) http://tyc.gov.tr/trr.pdf.

Aksoy, Gökhan ve Gökhan Taşkın: "Öğretim Programlarının Değişmesini Etkileyen Faktörlerin, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Dersi Müfredatlarını Etkileme Boyutu", **Milli Eğitim Dergisi**, c. 48, sayı: 224, 2019, s. 75-99.

Altaş, Nurullah: "Çokkültürlü Din Eğitimi Modeli Geliştirmede İşlem Basamakları İçin Bir Deneme". **Değerler Eğitimi Dergisi**, c. 1, sayı: 1, 2003, s. 19-42.

Altaş, Nurullah: "Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Din Eğitimi", **Din Eğitiminde Çağdaş Konular** içinde, ed. Mustafa Köylü, s. 17-46, Dem Yayınları, İstanbul, 2014**.**

Altaş, Nurullah: **Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Öğretmen El Kitabı**, Dem Yayınları, İstanbul, 2007.

Altaş, Nurullah: "İlahiyat Fakültelerinin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme", **Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumsallaşma-Sorunlar-Beklentiler** içinde, ed. İbrahim Turan ve Faruk Sancar, s. 183-210, Ceylan Ofset, Samsun, 2019.

Ardıç, Ebru ve Adnan Altun: "Dijital Çağın Öğreneni", **Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi**, c.1, sayı:1, 2017, s.12-30.

Arın, Ahmet: "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Yaşam Boyu Sürdürülebilirlik Açısından

Değerlendirilmesi", **Millî Eğitim Dergisi**, sayı: 217, 2018.

Arslan, Ayşe: "Öğretmen Adayları Perspektifinden Pandemi Öncesi ve Sonrası Öğrencilere Kazandırılması Gereken 21. Yüzyıl Becerilerinin Belirlenmesi". **Milli Eğitim** Dergisi, c.49, sayı: 1, 2020, s. 553-71.

Asil, Neslihan: "Ulus-Devletten Günümüze Değişen Vatandaşlık Anlayışı ve Din Eğitimi: Türkiye DKAB Ortaöğretim Programı (1982-2010)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2018.

Asio, John Mark R. & Erin Riego de Dios: "21st Century Attributes and Skills of a Teacher in the Perspective of College Students" **Online Submission**, 2018, (Çevrimiçi), https://eric.ed.gov/?id=ED594675, 27 Mart 2022

Âşık Ev, Hacer: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adayları ve Eleştirel Düşünme (Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencileri Örneği)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** c. 7, sayı: 32, 2014, s. 425-56.

Âşık Ev, Hacer: **Eleştirel Düşünme ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri**, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2012.

Âşık Ev, Hacer: "The Significance and Necessity Of Critical Thinking For Religious Culture And Ethics Course Teacher" **Turkish Studies**, c. 8, sayı: 1, 2013, s. 71-93.

Aşlamacı, İbrahim: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi", **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, c. 6, sayı: 12, 2013, s. 32-44.

Atik, Ali Derya ve Alper Yetkiner: "Biyoloji Öğretim Programı Kazanımlarının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi", **Trakya Eğitim Dergisi**, c. 11, sayı:2, 2021, s. 745-765.

Avcı, Özkan: **Duygusal Zekâ ve İletişim**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Aydın, Fatih ve Yavuz Silik: "Teknoloji Okuryazarlığı: Tarihsel Bir Betimleme", **Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi,** c.3, sayı: 2, 2018, s. 107-26**.**

Aygül, Hasan Hüseyin ve Gamze Gürbüz: "Google Play Store'daki İslami Mobil Uygulamalar Helal Ürün Tanıma ve Tarama Programlarının Tematik Analizi", **VIII. Dini Yayınlar Kongresi**, Ankara, 2021.

Aytaçlı, Berrak: "Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış", **Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, c. 3, sayı: 1, Haziran 2012, s. 1-9.

Bacanak, Kadriye Dilek: "21. Yüzyıl Becerilerinin Eğitim Yoluyla Kazandırılması", 17 Şubat 2022, (Çevrimiçi) eba-gov-tr.zoom.us, https://ogm.meb.gov.tr/www/genel-mudurlugumuz-tarafindan-farkli-konulara-yonelik-olarak-planlanan-subat-ayi-hizmet-ici-egitimleri-devam-ediyor/icerik/1429, 26 Şubat 2022

Barası, Meryem: "2018 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi**, Ankara, 2020.

Baş, Gökhan: "Türkiye'de Eğitim Programlarında Yapılandırmacılık: Dün, Bugün, Yarın", **Eğitişim Dergisi**, sayı: 32, 2011. (Çevrimiçi) http://www.egitisim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-31-40/sayi-32-ekim-2011/739-turkiye-de-egitim-programlarinda-yapilandirmacilik-dun-bugun-yarin

Bayrakçeken, Samih, Kemal Doymuş ve Alev Doğan: **İşbirlikli Ögrenme Modeli ve Uygulanması**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2015.

Belet Boyacı, Ş. Dilek ve Mediha Güner Özer: "Öğrenmenin Geleceği: 21. Yüzyıl Becerileri Perspektifiyle Türkçe Dersi Öğretim Programları". Anadolu Journal of Educational Sciences International, c. 9, sayı:2, 2019, s. 708-38.

Benek, İbrahim: "Sosyobilimsel Stem Etkinliklerinin Öğrencilerin Tutumlarına ve 21. Yüzyıl Becerilerine Etkisinin İncelenmesi". Yayımlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa**, İstanbul, 2019.

Bilecik, Sümeyra: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya, 2015.

Bilgin, Beyza: "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.24, sayı 1, 1981, s. 469-83.

Bilgin, Nuri: **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

Bilici, İbrahim E.: **Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi** Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014.

Bircan, Mehmet Akif: "Stem Eğitimi Etkinliklerinin İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Stem'e Yönelik Tutumlarına, 21. Yüzyıl Becerilerine ve Matematik Başarılarına Etkisi". Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi**, Samsun, 2018.

Bostancı, Aynur: "Türk Milli Eğitim Sisteminin Yapısı ve Özellikleri", **Eğitim Bilimine Giriş** içinde, ed. Nevin Saylan, Anı Yayıncılık, Ankara, 2015.

Bulut, Ramazan: "Okulda Din Öğretiminin Toplumsal Temeli ve İşlevleri", ***Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, c. 4, sayı 1, 2011, s. 20-37.

Bümen, Nilay T.: **Okulda Çoklu Zeka Kuramı,** PegemA Yayıncılık, Ankara, 2002.

Cansoy, Ramazan: "Uluslararası Çerçevelere Göre 21.Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, c. 7, sayı: 4, 2018, s. 3112-34.

Castells, Manuel: **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Ağ Toplumunun Yükselişi**, Çeviren Ebru Kılıç, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Cebeci, Suat: **Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim**, İz Yayıncılık, 3. bs., İstanbul, 2015.

Cemaloğlu, Necati: **Eğitimin Pin Kodu**, Pegem Akademi Yayınları, 4. bs., Ankara, 2019.

Cingöz, Osman: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Eğitimine İlişkin Görüşleri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kayseri, 2019.

Coşkun, Burçin Ermeğan: Çok Kültürlülük ve Sosyal Uyum", **2 nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications**, Antalya, 2011.

Coşkun, Yelkin Diker: **Öğretim Programları Arka Plan Raporu Eğitim İzleme Raporu 2016-2017**, ERG (Eğitim Reformu Girişimi), 2017.

Çalışkan, Hüseyin: "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araştırmaya Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, c.17, sayı: 1, 2009, s. 57-70.

Çetin, Mustafa: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eleştirel Düşünme Öğretimi", **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 2, sayı: 4,2013, s. 137-68

Çetin, Sefa: "Vizyon Yönetimi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitiüsü Dergisi**, sayı: 22, 2009, s. 95-103.

Çiftci, Serkan, Ahmet Yayla ve Abdulkadir Sağlam: "21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Öğrenci, Öğretmen ve Eğitim Ortamları", **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı: 24, 2021, s. 718-34.

Çubukçu, Zühal ve Mehmet Gültekin: "İlköğretimde Öğrencilere Kazandırılması Gereken Sosyal Beceriler", **Bilig Dergisi**, sayı: 37, 2006, s.155-74.

DeCoito, Isha ve Tasha Richardson: "Using Technology to Enhance science Literacy, Mathematics Literacy or Technology Literacy: Focusing on Integrated STEM Concepts in a Digital Game" **Information And Technology Literacy: Concepts, Methodologies, Tools and Applications**, p. 1561-1582, IGI Global, Hershey, 2018.

Dede, Chris: "Comparing Frameworks for 21st Century Skills", **21st Century Skills Rethinking How Students Learn** içinde, ed. James Bellanca&Ron Brandt. Solution Tree Press, USA, 2010.

Demir, Muhammed Hüseyin: "Yetişkin Din Eğitiminde İletişim", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2021.

Demir, Ömer: "Din Eğitiminde Sosyal Beceri Eğitimi", **7.Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi**, 2017, s. 562-73.

Demirbaş, Atilla: "Ortaöğretimin Öğretim Süresi Bakımından Değerlendirilmesi". **MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı**, Ankara, 2010, (Çevrimiçi), https://www.meb.gov.tr/earged/earged/Ortaog_ogrt_s%C3%BCresi_bak_deger.pdf, 7 Kasım 2021.

Demirbilek, Mesut ve Münevver Çetin: "Okul Müdürlerinin Üretken Liderlik Davranışları", **Asya Studies** , c.5, sayı: 16, 2021, s.51-78.

Dijk, Jan Van: **Ağ Toplumu**, Çeviren Özlem Sakin, Kafka Yayınevi, İstanbul, 2016.

Dilaver, H.Hüseyin ve Muhittin Eşsiz: **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2002.

Dilekçi, Atilla: "21. Yüzyıl Becerilerine Göre Tasarlanan Öğretim Etkinliklerinin Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerini Geliştirmeye Etkisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi**, Bolu, 2021.

Doğan, İsmailcan: "Genç Yetişkinlerin Televizyondaki Dini Programlara Yönelik Tutumları ve Güven Düzeylerinin Belirlenmesi: Ampirik Bir Araştırma", **Erciyes İletişim Dergisi**, c :8, sayı: 1, 2021, s. 277-93.

Doğan, Nuri: "Temel Kavramlar", **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme** içinde, ed. Nuri Doğan, Pegem Akademi Yayıncılık, s.1-31. Ankara, 2019.

Doğan, Recai ve Nurullah Altaş: "Din Öğretiminde Yeni Yöntem Tartışmalarında Kuramdan Uygulamaya: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları (Ankara Modeli)", **Değerler Eğitimi Dergisi**, c. 2, sayı: 5, 2004, s. 41-57.

Döş, İzzet ve Erkan Hasan Atalmış: "OECD Verilerine Göre Pısa Sınav Sonuçlarının Değerlendirilmesi", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** c.16, sayı: 2, 2016, s. 432-450

Durmuş, Abdülkadir: "21.yy Becerilerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Adaylarına Yönelik Bir Ders Programı Tasarısı ve Uygulanması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Anadolu Üniversitesi**, Eskişehir, 2020.

Eker, Ecem: "Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretmenlerinin 21.Yüzyıl Becerilerine Yönelik Algıları: Bir Durum Çalışması", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çağ Üniversitesi**, Mersin, 2020.

Ekici, Gülay, Ömer Faruk Abide, Yusuf Canbolat ve Aysun Öztürk: "21.Yüzyıl Becerilerine Ait Veri Kaynaklarının Analizi", **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, c. 6, sayı: 1, 2017, s. 124-134.

Ekinci, Necla: "İş Birliğine Dayalı Öğrenme", **Eğitimde Yeni Yönelimler** içinde, ed. Özcan Demirel, Pegem Akademi Yayınları, s. 93-109, Ankara, 2015.

Engin, Ali Osman ve Murat Korucuk: "Öğrencilerin 21. Yüzyıl Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 41, sayı: 2, 2021, s. 1081-1119.

Er, Hamit: "Kur'an'a Göre Düşünen İnsan Yetiştirme", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı: 8, 2001, s. 177-81.

Erpay, İlyas: "Eğitimde İnovasyon ve Din Eğitimi İlişkisi", **İktisadi ve Sosyal Yönleriyle İnovasyon** içinde, ed. Birgül Uyan ve Musa Çakır, İKSAD Yayıncılık, Ankara, 2019.

Eryılmaz, Selami ve Çelebi Uluyol: 21. Yüzyıl Becerileri Işığında FATİH Projesi Değerlendirmesi", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 35, sayı: 2, 2015, s. 209-29.

Ev, Halit: "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Hakkında Bir Değerlendirme", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 32, 2010, s. 139-67.

Gay, Geneva: "A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education", **NCREL**, 1994, (Çevrimiçi) http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/educatrs/leadrshp/le0gay.htm, 19 Nisan 2022.

Gelen, İsmail: "P21-Program ve Öğretimde 21. Yüzyıl Beceri Çerçeveleri (ABD Uygulamaları)", **Disiplinlerarası**

Eğitim Araştırmaları Dergisi, c. 1, sayı: 2, 2017, s. 15-29.

Griffin, Patrick, & Esther Care: **Assessment and Teaching of 21st Century Skills, Springer**, Science-Business Media, Dordrecht, 2015.

Gülseçen, Sevinç, Fatih Gürsul, Betül Bayrakdar, Sevgi Çilengir ve Sinem Canım: "Yeni Nesil Mobil Öğrenme Aracı: Podcast", **XII. Akademik Bilişim Konferansı**, 10-12 Şubat 2010, Muğla, 2010

Güner, Halim, Nurhayat Çelebi, Gülşah Taşçı Kaya ve Mithat Korumaz: "Neoliberal Eğitim Politikaları ve Eğitimde Fırsat Eşitliği Bağlamında Uluslararası Sınavların (PISA, TIMSS ve PIRLS) Analizi", **Journal of History Culture and Art Research,** c. 3, sayı:3, 2014, s.33-75.

Güneş, Adem: "Din Öğretiminin Yapılandırmacı Temelleri ve Yeni Bir Öğrenme-Öğretme Materyali Olarak Zihin Haritaları", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, c. 5, sayı:6, 2016, s.1488-1500.

Güngör, Baysal: "Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Akdeniz Üniversitesi,** Antalya, 2022.

Gürel, Ramazan: "2010 Yılı ve Sonrası DKAB Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Saygı ve Hoşgörü Değerleri Bağlamında Diğer Dinlerin Öğretimi", **Kilitbahir Dergisi**, sayı: 15, 2019, s. 81-123.

Gürses, Hatice: "Matematik Dersi Öğretim Programlarında 21. Yüzyıl Becerileri: Türkiye, Singapur, Finlandiya ve İngiltere Karşılaştırması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi**, Burdur, 2022.

Güzelel, Gülben: "Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Öğretim Programlarında 21. Yüzyıl Becerilerinin İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi**, Ankara, 2022.

Hacıoğlu, Fatma: "21. Yüzyıl İçin Öğretmen Eğitimi", **Eğitim ve Bilim Dergisi**, 14, sayı: 77, 1990, s. 48-53.

Hamarat, Ercenk: **21. Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları**, Seta Yayınları, İstanbul, 2019.

Hazar, Esin: **Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2019.

Hazar, Esin: "Ortaöğretimde Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerilerinin Program, Süreç ve Ürün Açısından İncelenmesi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi**, Ankara, 2019.

İlgar, M. Zeki: "Girişimcilik ve Öz-Yönetimli Öğrenme", **Biruni Üniversitesi Sağlık ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, c. 1, sayı: 2, 2018.

İltuş, Cüveyriye: "Din Eğitiminde Dijital Mecraların Kullanımı", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, c. 8, sayı:3, 2021, 523-32.

İnci, Mehmet Akif, Ümmühan Akpınar ve Adalet Kandır: "Dijital Kültür ve Eğitim", **Gazi Eğitim Fakültesi** Dergisi, c. 37, sayı: 2, 2017, s. 493-522.

Johnson, Carla C.: **STEM Road Map: A Framework For Integrated STEM Education**, Routledge, New York, 2015.

Kaplan, Kenan ve Elif Ertürk: "Dijital Çağ ve Bireyin İdeolojik Aygıtları", **Turkish Online Journal of Design Art and Communication**, c. 2, sayı: 4, 2012, s. 7-12.

Karadeniz, Abdulkerim ve Ülkü Gürsoy: "Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinin Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi", **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 15, sayı: 2, 2014, s.99-117.

Karasu, Teceli: "Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme ve Eleştiri" **İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı** içinde, ed. Teceli Karasu ve Mahsum Aytepe, s. 443-455. Ensar Neşriyat, İstanbul, 2020.

Karasu, Teceli: "Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme ve Öz Eleştiri", **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 9, sayı: İDEKTA, 2021, 169-178.

Karataş, Süleyman ve Necla Tabak: "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri", **Kuramsal Eğitimbilim Dergisi**, c. 3, sayı: 1, 2010, s. 56-65.

Kaya, Aslıhan: "Sınıf Öğretmeni Adaylarının 21. Yüzyıl Becerileri Kapsamında Girişimcilik Becerilerinin İncelenmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,** 2020.

Kaymakcan, Recep: "Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık, Türkiye Örneği", **Din Eğitiminde Çağdaş Konular**, Ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2014.

Kaymakcan, Recep: "Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu", Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul, Nisan 2007.

Keleşoğlu, Serkan ve Nurdan Kalaycı: "Dördüncü Sanayi Devriminin Eşiğinde Yaratıcılık, İnovasyon ve Eğitim İlişkisi", **Yaratıcı Drama Dergisi**, c. 12, sayı 1, 2017, s. 69-86.

Kepenekçi, Yasemin Karaman: "İlköğretimde İnsan Hakları ve Sorumluluk Eğitimi", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, c. 34, sayı: 34, 2003, s. 280-99.

Kılıç, Ayşe İnan: "Eleştirel Düşünmenin Geliştirilmesinde Din Eğitiminin Rolü", **İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı Sempozyumu (Muş 26-28 Mayıs 2019)** içinde, 425-42. Istanbul: Ensar Neşriyat, 2019

Kıral, Bilgen: "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı: 15, 2020, s. 170-89.

Kızılabdullah, Yıldız ve Tuğrul Yürük: "Din Eğitimi Modelleri Çerçevesinde Türkiye'deki Din Eğitimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Dini Araştırmalar Dergisi**, c. 11, sayı: 8 2008, s. 107-29.

Kim, Hyo-Jeong, & Jeongmin Eom: "Advancing 21st Century Competencies in South Korea", 2017, (Çevrimiçi) https://asiasociety.org/files/21st-century-competencies-south-korea.pdf, 26 Şubat 2022.

Koç, Ahmet: "Düşünen İnsan Yetiştirmede Din Eğitiminin Rolü", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı: 6, 1999, s.73-80

Koenig, Judith Anderson — "Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop", **National Research Council**, Washington, 2011.

Korkmaz, Zehra Sedef: "Eleştirel Düşünme Becerileri Eğitiminin Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkisi". Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi**, Erzurum, 2018.

Kotluk, Nihat ve Serhat Kocakaya: "21.Yüzyıl Becerilerinin Gelişiminde Dijital Öykülemeler: Ortaöğretim Öğrencilerinin Görüşlerinin İncelenmesi", **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, c. 4, sayı: 2, 2015, s. 354-63.

Kouzes, James M. & Barry Z. Posner: **The Leadership Challenge: How to Keep Getting Extraordinary Things Done in Organisations**, Jossey Bass, San Francisco, 1995.

Köylü, Mustafa: "Dini Çoğulculuk ve Din Eğitimi", **Din Eğitiminde Çağdaş Konular** içinde, ed. Mustafa Köylü, Dem Yayınları, s. 47-80, İstanbul, 2014

Kurbanoğlu, S. Serap: "Öğrencilere Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılmasının Önemi ve Okul Kütüphanecilerinin Bu Alandaki Rolü", **Bilgi Dünyası Dergisi**, c. 2, sayı: 1, 2001, s.1-19.

Kurt, Akife ve Ali Göçer: "Mobil Öğrenme Aracı Olarak Podcastin Türkçe Öğretiminde Kullanılabilirliği Üzerine: Kuramsal Bir Çalışma", **Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi**, c. 7, sayı: 2, 2021, s. 77-97.

Kurudayıoğlu, Mehmet ve Sait Tüzel: "21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi", **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, sayı: 28, 2010, s. 283-98.

Külegel, Selin: "Çevre Eğitimine Dayalı Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik Temelli Etkinliklerin Özel Yetenekli Öğrencilerin 21. Yüzyıl Becerilerini Geliştirmesine Yönelik Araştırma". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Yıldız Teknik Üniversitesi**, İstanbul, 2020.

Leblebici, Doğan N.: "21. Yüzyılın Liderlik Anlayışına Bakış", **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 32, sayı: 1, 2008, s. 61-72.

Lemke, Cheryl: **enGauge21st Century Skills: Literacy in the Digital Age**, Metiri Group, California, 2003.

Lemke, Cheryl: **NCREL enGauge 21st Century Skills**, Metiri Group, 2002, (Çevrimiçi) https://www.govinfo.gov/content/pkg/ERIC-ED463753/pdf/ERIC-ED463753.pdf. 16 Nisan 2021

McNulty, Ray: "Iowa Core K-12 21st Century Skills", 2007, (Çevrimiçi) https://iowacore.gov/sites/default/files/k-12_21stcentskills.pdf. 21 Mart 2021

MEB: **Anadilde İletişim Kurs Programı**, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017a.

MEB: **Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu**. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2020.

MEB: **Dijital Yetkinlikler Kurs Programı,** Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017b.

MEB: **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2018.

MEB: "İlk Öğretim ve Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı", **Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi**, c. 55, No:2356, Nisan 1992, s.220-235.

MEB: **Kültürel Bilinç ve İfade Kurs Programı- Kişisel Gelişim ve Eğitim Alanı**, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017c.

MEB: **Öğrenmeyi Öğrenme Kurs Programı- Kişisel Gelişim ve Eğitim Alanı**, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017d.

MEB: ***Matematiksel Yetkinlik ve Fen ve Teknolojideki Temel Yetkinlikler Kurs Programı***, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017e.

MEB: **MEB 2023 Eğitim Vizyonu,** Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

MEB: **Medya Okuryazarlığı Kurs Programı- Kişisel Gelişim ve Eğitim Alanı**, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2019a.

MEB: Milli Eğitim Temel Kanunu, numara: 1739, sayı: 14574 24/06/1973. (Çevrimiçi) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf

MEB: "OGM Materyal", 2019b, (Çevrimiçi) http://ogmmateryal.eba.gov.tr/panel/Hakkimizda.aspx.

MEB: **Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı**, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005.

MEB: **Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12.Sınıflar) Öğretim Programı**, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2010. Ankara.

MEB: "Ortaöğretimin Öğretim Süresi Bakımından Değerlendirilmesi". **MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı**, Ankara, 2010, (Çevrimiçi) https://www.meb.gov.tr/earged/earged/Ortaog_ogrt_s%C3%BCresi_bak_deger.pdf, 24 Nisan 2022.

MEB: "STEM Eğitim Raporu". MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, 2016a, (Çevrimiçi) https://yegitek.meb.gov.tr/STEM_Egitimi_Raporu.pdf. 13 Eylül 2022.

MEB: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı", (Çevrimiçi) http://mufredat.meb.gov.tr/Veliler.aspx, 28 Haziran 2022.

MEB: **Yabancı Dilde İletişim Kurs Programı- Kişisel Gelişim ve Eğitim Alanı**, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016b.

Nalbantoğlu, Can Burak: "2020 Küresel Beceriler Endeksinde 21. Yüzyıl Becerileri Değerlendirmesi", **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, c.9, sayı: 56, 2021, s. 20-29.

Nichols, Jennifer Rita: "7 Skills Students Will Always Need", **Teachthought**, 2013, (Çevrimiçi) https://www.teachthought.com/the-

future-of-learning/skills-students-need/, 29 Haziran 2022.

Okumuşlar, Muhiddin: "Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği", **Din Eğitimi El Kitabı** içinde, ed. Recai Doğan ve Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017.

Okumuşlar, Muhiddin: "Çoklu Kültürlü Toplumlarda Din Hakkında Öğrenme ve Dinden Öğrenme Modeli", **Marife Dergisi**, c. 7, sayı: 2, 2007, s. 251-64

Olgun, Cem K.: "Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği", **Sosyoloji Notları Dergisi**, sayı: 4-5, 2008, s. 66-70.

Orhan Göksün, Derya: "Öğretmen Adaylarının 21. yy. Öğrenen Becerileri ve 21. yy. Öğreten Becerileri Arasındaki İlişki", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Anadolu Üniversitesi**, Eskişehir, 2016.

Öncel, Eyyup Serkan: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Eleştirel Düşünmeye İlişkin Öğretmen Görüşleri (Osmaniye İli Örneği)". Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi**, Erzurum, 2020.

Öncel, Eyyup Serkan: "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi", **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, c.11, sayı:18, 2019, s. 2797-2829.

Önder, Mustafa: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Temelleri Üzerine". **Dergiabant:Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 1, sayı: 1, 2013, s.24-40.

Özcan, Hasan: **Uluslararası STEM Öğretmenler Konferansı 2019 Tam Metin Bildirileri Kitabı**, Pusula Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Özçelik, Durmuş Ali: **Eğitim Programları ve Öğretim**, PegemA Yayıncılık, 3. bs., Ankara, 2014.

Özdemir, Soner Mehmet: "Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye'de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 6, sayı: 2, 2009, s.126-49.

Özden, Yüksel: **Öğrenme ve Öğretme**, PegemA Yayıncılık, 5. bs., Ankara, 2003.

Özen, Yener: **Sorumluluk Eğitimi**, Vize Yayıncılık, Ankara, 2015.

Özerbaş, Mehmet Arif: "Yaratıcı Düşünme Öğrenme Ortamının Akademik Başarı ve Bilgilerin Kalıcılığa Etkisi", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c.31, sayı: 3, 2011, s. 675-705.

Özmusul, Mustafa: "Öğretmen Eğitiminde Yaratıcılık ve İnovasyon", **Kastamonu Eğitim Dergisi, c.** 20, sayı: 3, 2012, s. 731-746.

Öztürk, Cemil, Zafer İbrahimoğlu ve Gülten Yıldırım: **Kuramsal Temeller ve Güncel Tartışmalar Işığında 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık** Eğitimi, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2019.

Öztürk, Şafak: "Eğitimde Yaratıcı Düşünme", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı: 18, 2004, s. 77-84

Özyaprak, Melodi: "Yaratıcı Düşünme Eğitimi: SCAMPER Örneği", **Journal of Gifted Education and Creativity**, c. 3, sayı: 1, 2016, s. 67-81.

Polat, Coşkun ve Hüseyin Odabaş: "Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı", **Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (Antalya-27-30 Mart)** içinde**.** Antalya, 2008.

Polat, Serdar: "Türkiye'de Eğitim Politikalarının Fırsat Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri", Yayınlanmamış DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2801, 2009

Polat, Soner: "Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitime Yönelik Kişilik Özellikleri", **International Online Journal of Educational Sciences**, sayı: 1, 2009, s. 154-164

Robbins, Rich: "AAC&U's Integrative Liberal Learning and the CAS Standards: Advising for a 21st Century Liberal Education", ***NACADA Journal***, vol.2, issue: 34, 2014, p. 26-31.

Saban, Ahmet: **Öğrenme-Öğretme Süreci: Yeni Teori ve Yaklaşımlar**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000.

Saleh, Salamah Embark: "Critical Thinking as a 21-Century Skill: Conceptions, Implementation and Challenges in the EFL Classroom", **European Journal of Foreign Language Teaching**, vol. 4, issue: 1, 2019.

Samancı, Osman ve Ziya Uçan: "Çocuklarda Sosyal Beceri Eğitimi", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 21, sayı: 1, 2017, s. 281-88.

Selçuk, Mualla: "Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi?" **İslamiyat Dergisi**, c. 1, sayı: 1, 1998, s.73-87.

Som, İpek ve Hakan Karataş: "Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", **Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları** Dergisi, c. 1, sayı: 1, 2015, s. 33-50.

Söğüt, Yasin: "Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Fonksiyonelliği (Sivas İli Örneği)". Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi**, Sivas, 2019.

Subaşı, Münevver ve Kübra Okumuş: "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 21, sayı: 2, Haziran 2017, s. 419-26.

Sultoni, Achmad: "The Implementation of Project Based Learning Paper in the Course of Islam Religious Education Learning to Increase 21st Century Skills of University Students", **Advances in Social Science, Education and Humanities Research**, vol.612, 2021

Suna, H. Eren, Sadri Şensoy, Burcu Parlak ve Emine Özdemir: **TIMSS 2019 Türkiye Ön Raporu**, MEB Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi No:15, Ankara, 2020

Şahin, Mehmet Can: "Yeni Binyılın Öğrencileri'nin Özellikleri", Anadolu **Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 9, sayı: 2, 2009, s. 155-72.

Şahiner, Abdulkadir ve Serhat Bahadır Kert: "Komputasyonel Düşünme Kavramı ile İlgili 2006-2015 Yılları Arasındaki Çalışmaların İncelenmesi", **Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi**, c. 5, sayı: 9, 2016, s. 38-43.

Şen, Yasemin Çelik ve Çiğdem Şahin Taşkın: "Yeni İlköğretim Programının Getirdiği Değişiklikler: Sınıf Öğretmenlerinin Düşünceleri", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, c.7, sayı:2, 2010, s. 26-51

Şengüleç, Mesut: "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin (X Kuşağı), Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının (Y Kuşağı) ve 8. Sınıf Öğrencilerinin (Z Kuşağı) 21. Yüzyıl Becerilerine Bakış", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi**, Ankara, 2021.

Şenşekerci, Erkan ve Asude Bilgin: "Eleştirel Düşünme ve Öğretimi", **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 9, sayı: 14, 2008, s. 15-43.

Şentürk, Gülce Coşkun: "Eleştirel Düşünme Eğitiminin Müzik Eğitiminde Performansa Etkisi", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 1, sayı: 4, 2014, s. 43-56

Şenyurt, Özlem: "Türk Milli Eğitim Sisteminde Bilgi Okuryazarlığı Gereksinimlerinin Karşılanması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Hacettepe Üniversitesi**, Ankara, 2018.

Şenyurt, Özlem ve H. İnci Önal: "Türk Millî Eğitim Sisteminde Bilgi Okuryazarlığı: Politikalar, Öğretim Programları, Öğretmenler ve Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma", **Bilgi Dünyası Dergisi**, c. 20, sayı: 1, 2019, s. 25-63.

Şişman, Mehmet: **Eğitime Giriş**, Pegem Akademi Yayıncılık, 20. bs., Ankara, 2021.

Talan, Tarık: **Eğitimde Dijitalleşme ve Yeni Yaklaşımlar**, Efe Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2021.

Taş, Said: "İnovasyon, eğitim ve Küresel İnovasyon Endeksi", **Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 1, sayı: 1, 2017, s. 99-123.

Tavşancıl, Ezel ve A. Esra Aslan: **Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2001.

Taylan, Hasan Hüseyin: "Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması", **Bingöl Üniversitesi**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. 1, sayı: 2, 2011, s.63-76.

Taylor, Robert S.: "Reminiscing about the Future: Professional Education and the Information Environment", **Library Journal**, vol. 104, issue: 16, 1979, p. 1871-1875.

Tekin, İshak: "Ahlak Eğitiminde Beceri Merkezli Öğrenme", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:20, 2019, s. 259-287.

Temiz, Nida: **Çoklu Zeka Kuramı: Okulda ve Sınıfta**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2007.

Tosun, Aybiçe: "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin XXI. Yüzyıl Öğrenen ve Öğreten Becerilerini Kullanım Düzeyleri", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 24, sayı: 42, Aralık 2019, s. 287-309.

Tosun, Cemal: "Din ve Ahlak Öğretiminin Temelleri", **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi** içinde, ed. Esmahan Ağaoğlu ve Kemal Selvi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2008, s.127-148.

Trilling, Bernie & Charles Fadel: **21st Century Skills Learning For Life In Our Times**, Jossey Bass, San Francisco, 2009.

Türnüklü, Elif B. ve Sibel Yeşildere: "Problem, Problem Çözme ve Eleştirel Düşünme", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 25, sayı: 3, 2005, s.107-123.

Uçak, Selim ve H.Haluk Erdem: "Eğitimde Yeni Bir Yön Arayışı Bağlamında 21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Felsefesi, **Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi**, c.6, sayı: 1, 2020, s. 76-93.

Uzuntaş, Aysel: "Etkili iletişim: Anlatabilmek ve Anlayabilmek". **Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi**, c. 21, sayı: 1, 2013, s.11-30.

Vardi, Recep: "İnternette Yer Alan Dini İçerikli Bilginin Güvenilirliği", **Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 3, sayı: 3, 2016, s. 79-87.

Viinikka, Kaisa, Martin Ubani, Tuuli Lipiäinen & Arto Kallioniemi: "21st Century Skills and Finnish Student Teachers' Perceptions about the Ideal RE Teacher Today and in the

Future", **International Journal of Learning, Teaching and Educational Research**, vol. 18, 2019, p. 75-97.

Voogt, Joke & Natalie Pareja Roblin: "21st Century Skills: Discussion Paper", **Universiteit Twente**, 2010, (Çevrimiçi) http://hdl.voced.edu.au/10707/254371.

Vural, Birol: **Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zeka**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Wagner, Tony: **The Global Achievement Gap**, Basic Books, New York, 2008.

Wagner, Tony: **Yenilikçiler Yaratmak: Dünyayı Değiştirecek Gençler Yetiştirmek**, Çev. Aytül Özer, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Yavuz, İbrahim ve Serdar Arhan: "Medya Okuryazarlığı Dersine Yönelik Millî Eğitim Bakanlığı Politikaları", **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, c. 1, sayı: 2, 2016, s. 95-110.

Yıldırım, Besim: "İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları", **İletişim Araştırmalarında Yöntemler** içinde, ed. Besim Yıldırım, Literatürk Academia, İstanbul, 2015.

Yıldız, Bahadır, Hale Ilgaz ve S. Sadi Seferoğlu: "Türkiye'de Bilim ve Teknoloji Politikaları: 1963'den 2013'e Kalkınma Planlarına Genel Bir Bakış" **12. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri** içinde, ed. Mustafa Akgül, Ethem Derman, Ufuk Çağlayan, Attila Özgit, ve Tuğrul Yılmaz, Muğla Üniversitesi 1. bs., s. 457-464, Muğla, 2010.

Yılmaz, Kadir: "Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin 21. Yüzyıl Becerileri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Aydın Adnan Menderes Üniversitesi**, Aydın, 2021.

Yiğit, Yasin: "Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Fonksiyonelliği (Sivas İli Örneği)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi**, Sivas, 2019

Yiğit, Yasin: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğrencilere Problem Çözme Becerisi Kazandırma Yeterliği Üzerine Bir Alan Araştırması (Türkiye

Örneği)", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 53, 15 Haziran 2021, s. 133-63.

Yurdakul, Bünyamin: "Yapılandırmacılık", **Eğitimde Yeni Yönelimler** içinde, ed. Özcan Demirel, Pegem Akademi Yayınları, 6. bs,, s. 39-64, Ankara, 2015.

Yürük, Tuğrul: "Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi**, Ankara, 2011.

Zakaria, Gamal, Norkhairiah Hashim, Aliff Nawi & Salwa Mahalle: "Integration of 21st Century Skills: An Innovative Alternative Practice in the Teaching & Learning of Islamic Education", **International Conference on Science, Technology and Multiculture Education**, 2019.

Zan, Tufan: "Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi**, Çanakkale, 2022.

Zengin, Mahmut: "Temele Alınan Yaklaşımlar Bağlamında Yeni İlköğretim DKAB Öğretim Programı", **Değerler Eğitimi Dergisi**, c. 8, sayı: 19, 2010, s.225-258.

Zengin, Mahmut: "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkileri", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 19, sayı: 36, 2017, s. 113-37.

Zengin, Mahmut, Erhan Şengel ve Mehmet Ali Özdemir: "Eğitimde Mobil Öğrenme Üzerine Araştırma Eğilimleri: Türkiye Örneği", **Journal of Instructional Technologies & Teacher Education**, c. 7, sayı: 1, 2018, s.18-35.

Zurkowski, Paul G.: The Information Service Environment Relationships and Priorities, Related Paper No. 5, **National Commission on Libraries and Information Science**, Washington, 1974.

———————— 21 Century Skills, 2021, (Çevrimiçi) https://www.ssir.swiss/course/21-centuary-skills/, 10 Ocak 2022.

21st Century Skills, “Iowa CORE”, (t.y.) (Çevrimiçi) https://iowacore.gov/standards/21st-century-skills/k-1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12/employability-skills, 20 Kasım 2020.

21st Century Skills: Realising Our Potential, 2003, (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/336816/21st_Century_Skills_Realising_Our_Potential.pdf, 8 Ocak 2022.

AACU, 2018–22 Strategic Plan: Education for Democracy, Association of American Colleges and Universities, (t.y.). (Çevrimiçi), https://www.aacu.org/sites/default/files/files/about/AACU_StrategicPlan_2018-22.pdf, 16 Ocak 2022.

AACU Essential Learning Outcomes. “Association of American Colleges and Universities” (Çevrimiçi) https://www.aacu.org/essential-learning-outcomes, 21 Kasım 2020.

ATCS 21, Assesment and Teaching of 21st Century Skills, 2009, (Çevrimiçi) http://www.atc21s.org/about.html, 28 Eylül 2020

Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi , Europass Avrupa Birliği, 2019, (Çevrimiçi) https://europa.eu/europass/tr/european-qualifications-framework-eqf, 14 Kasım 2020.

Commission Staff Working Document Accompanying The Document Proposal For A Council Recommendation On Key Competences For Lifelong Learning, 2018, (Çevrimiçi) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0014&from=EN, 6 Kasım 2020.

DeSeCo Project, The Definition and Selection of Key Competencies (Executive Summary) , 27 Mayıs 2005, (Çevrimiçi) https://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf., 12 Ocak 2022.

“DOGM Materyal”, 2018, (Çevrimiçi) http://dogm.eba.gov.tr/panel/Default.aspx., 24.03.2022

Essential Learning Outcomes. "Association of American Colleges and Universities", (Çevrimiçi) https://www.aacu.org/essential-learning-outcomes, 21 Kasım 2020.

Europass Avrupa Birliği, "Description of the Eight EQF Levels", (Çevrimiçi) https://europa.eu/europass/tr/description-eight-eqf-levels, 28 Kasım 2020.

Europass Avrupa Birliği, "Find and Compare Qualifications Frameworks", (Çevrimiçi) https://europa.eu/europass/tr/compare-qualifications, 18 Mart 2022.

"EURYDICE (Avrupa Eğitim Bilgi Ağı)", 2011, (Çevrimiçi) http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/services.html, 11 Aralık 2020.

Eurydice Türkiye Birimi, MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı. "Eurydice Türkiye Birimi", 2015, (Çevrimiçi) http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/index.htm, 10 Aralık 2020.

FATİH Projesi, MEB, (Çevrimiçi) http://fatihprojesi.meb.gov.tr/about.html, 16 Mart 2022.

Framework for 21st Century Learning, 2019. (Çevrimiçi) http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_Brief.pdf., 16 Ekim 2020.

ICT Literacy Panel, "Digital Transformation A Framework for ICT Literacy". Educational Testing Service, 2002, (Çevrimiçi) https://www.ets.org/Media/Research/pdf/ICTREPORT.pdf 16 Aralık 2020.

Iowa CORE, "About Iowa CORE-The History" 2010, (Çevrimiçi) https://iowacore.gov/about-iowa-core, 19 Kasım 2020.

ISTE, "ISTE Announces New Initiative to Support Adult Learning and Workforce Development Organizations", 2019, (Çevrimiçi) https://www.iste.org/node/9644, 13 Ocak 2021.

ISTE, "International Society for Technology in Education" 2021, (Çevrimiçi) https://www.iste.org/about/about-iste, 9 Aralık 2021.

ISTE Standards: Students ISTE, 2021, (Çevrimiçi) https://www.iste.org/standards/iste-standards-for-students, 11 Aralık 2021.

ISTE Standards: Educators ISTE, 2021, (Çevrimiçi) https://www.iste.org/standards/iste-standards-for-teachers, 11 Aralık 2021.

ISTE, Diversity, Equity and Inclusion, 2022, (Çevrimiçi) https://www.iste.org/about/diversity-equity-and-inclusion, 4 Ocak 2022.

ISTE, "The Future of Work Skillrise an ISTE Initiative", (t.y.) (Çevrimiçi) https://skillrise.org/, 18 Ocak 2021.

İKÇÜ, "21. YY. Becerileri Ders Müfredatına Dönüştürüldü", 2021, (Çevrimiçi) https://www.lib.ikcu.edu.tr/Haber/13631/21-yy-becerileri-ders-mufredatina-donusturuldu;

MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, **T.C. Resmi Gazete**, 14 Ekim 2021, sayı: 31628, (Çevrimiçi) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211014-1.htm#:~:text=(9)%20Tak%C4%B1m%20h%C3%A2linde%20haz%C4%B1rlanmas%C4%B1%20gereken,kitab%C4%B1nda%20engel%20durumlar%C4%B1%20dikkate%20al%C4%B1n%C4%B1r, 26 Aralık 2021.

OECD, "OECD Better Policies for Better Lives", 2020. (Çevrimiçi) https://www.oecd.org/about/history/, 11 Ekim 2020

OECD, "OECD Future of Education and Skills 2030", 2019. (Çevrimiçi) https://www.oecd.org/education/2030-project/curriculum-analysis/, 19 Ekim 2020

OECD Skills Outlook 2019, **Thriving In A Digital World**, OECD Publishing, Paris, 2019, (Çevrimiçi) https://doi.org/10.1787/df80bc12-en, 20 Ekim 2020

OGM Materyal, 2019, (Çevrimiçi) http://ogmmateryal.eba.gov.tr/panel/Hakkimizda.aspx, 16 Ocak 2022

PAÜ, "21. Yüzyıl Becerileri Dersi". PAÜ Eğitim Öğretim Bilgi Sistemi, 2022, (Çevrimiçi) https://ebs.pusula.pau.edu.tr/BilgiGoster/Ders.aspx?lng=1&dzy=3&br=19&bl=50&pr=13&dm=797&ps=3&dk=144313&ds=0, 12 Eylül 2022

Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, Official Journal of the European Union, 2018. (Çevrimiçi) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7, 21 Kasım 2020

"Road to 21st Century Competences", 2017. Helsinki. (Çevrimiçi)https://www.ele.fi/assets/evaluation_framework_microsoft_final.pdf., 9 Mart 2022

RTÜK, "Medya Okuryazarlığı Nedir?", Medya Okuryazarlığı, 11 Ekim 2016, (Çevrimiçi) https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=B7AA7732-1593-4B32-BDE5-D76E64C2A5FA&MenuId=2, 20 Eylül 2021.

TTKB, "MEB Tebliğler Dergisi". Yayımlar Dairesi Başkanlığı, 2005.

"Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi", **Mesleki Yeterlilik Kurumu**, Ankara, 2015, (Çevrimiçi) https://tyc.gov.tr/indir/turkiye-yeterlilikler-cercevesi-kitapcigi-i3.html, 17 Ekim 2020.

United States Naval Acadamy, (t.y.), (Çevrimiçi) https://www.usna.edu/Academics/Provost/Assessment/All_Rubrics.pdf, 26 Kasım 2020.

YÖK. " 39 Üniversitedeki 129 Lisans Programına TYÇ ve AYÇ Logolu Diploma Hakkı Verildi", 23 Aralık 2021 (Çevrimiçi), https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/39-universitedeki-129-lisans-programina-tyc-ve-ayc-logolu-diploma-hakki-verildi.aspx., 13 Eylül 2022

ÖZGEÇMİŞ

Sevim ÜNAL, 2004 yılında Karşıyaka Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden, 2009 yılında ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2017 yılında "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri ve Hayat Boyu Öğrenme Faaliyetlerine Katılım Düzeyleri (Karşıyaka-Bayraklı Örneklemi)" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasıyla Dokuz Eylül Üniversitesi'nden mezun oldu. 2009 yılından itibaren MEB kadrosunda DKAB öğretmeni olarak görevini sürdürmektedir.